

Cultura nihilismului

Prof.univ.dr.Ilie Bădescu,
Universitatea din București

The personal life is more and more invaded by the digital images and a part of the effects due to this fact are easily observed and measured. But there are also long term "hidden" effects with disastrous consequences on ontological level. This study tries to stress one of the latter category effects and to warn upon the diminishing or even disappearing of the spiritual frames which are the roots of the true human existence.

O ipoteză tragică: triumful Statului magic

Invazia televizualului în viața personală este însoțită de efecte ușor de observat și de evaluat dar și de efecte „ascunse” ale căror consecințe se fac simțite abia pe termen lung. Lucrarea de față încearcă să pună în evidență câteva dintre efectele care aparțin ultimei categorii și să avertizeze asupra consecințelor grave care apar în urma diminuării sau chiar dispariției cadrelor spirituale ale ființării umane.

I Știința între cultura nihilismului și cultura credinței¹

O ipoteză tragică: cultura nihilistă

Unele cărți foarte recente, ca cea a lui McLuhan (tradusă și în românește: „Mass-media sau mediul invizibil”, 1997), dar și aceea a lui Jerry Mander („Four Arguments for the Elimination of the Television”, 1978) și a lui Janne M. Healy, „Endangered Mind”, 1990) se înscriu într-o serie mondială de avertismente severe asupra marilor primejdii pe care le aduce mediul televizual de existență. Cartea dlui Virgiliu Gheorghe se individualizează între lucrările similare prin perspectiva din care este întreprinsă cercetarea, aceea a influenței culturii nihiliste și a „statului magic” asupra omului modern. „Ce aduce nou *mediul cultural contemporan, noul stil de viață* față de societatea tradițională și se reflectă în mod amplificat în mesajul lumii TV și în experiența acesteia? Răspunsul nu este greu de găsit în

---

¹ Publicat și în „Noopolitica. Teoria factorilor asincroni”, Editura Ziua, București 2005, pp 88-119)

contextul cercetărilor privind problemele de atenție și învățare. *Concluzia la care se poate ajunge este că germenul disolutiv pentru viața și sănătatea mentală a tinerilor noilor generații îl constituie, în modul cel mai probabil, cultura sau experiența nihilistă*” (citată din mss), iar această cultură a nihilismului capătă proporții planetare grație efectului de umbrelă informațională globală pe care-l induce mass-media în frunte cu televiziunea.

Vătămarea cortexului prefrontal

*Televiziunea afectează, ne avertizează autorul, deopotrivă activitatea corticală a creierului și puterea sufletească a indivizilor care aleg să trăiască într-un mediu televizual de existență.*² Dl Gheorghe caută și găsește în primul volum probatoriul devastator cu privire la efectele dezastruoase ale televizualului asupra cortexului. Televizualul modifică oscilațiile undelor creierului, până la *diminuarea spre zero a undelor beta, adică a suportului energetic al activismului cerebral, al proceselor de gândire, analiză și decizie*: În cercetările întreprinse de soții Emery ori în cele ale lui Krugman, s-a ajuns la concluzia că, „*odată ce televizorul este pornit, undele creierului încetinesc până când undele alfa și delta devin preponderente. Cu cât televizorul stă mai mult timp aprins, cu atât sunt mai lente undele cerebrale*”³. Aceiași este concluzia doctorului Erich Peper, cercetător în domeniul undelor cerebrale, profesor la Universitatea din San Francisco, și al unui cunoscut cercetător din domeniul neuropsihologiei, dr. Thomas Mulholand. Ei au realizat un experiment similar cu cel al lui H. Krugman:

<<S-a cerut unui grup de zece copii să privească emisiunea lor favorită. Presupunerea noastră a fost că din moment ce aceste emisiuni erau cele preferate, copiii ar trebui să se implice mai mult și ar trebui să înregistrăm oscilații între undele alfa cu frecvență joasă și undele beta cu o frecvență înaltă. Presupunerea a fost că undele alfa vor apărea și vor dispărea. Dar acest lucru nu s-a întâmplat. Aproape tot timpul copiii au fost în starea alfa. Asta înseamnă că, în timp ce se uitau la televizor, nu reacționau, nu se orientau, nu se concentrau, erau visători>> (s.n)”⁴.

---

² Virgiliu Gheorghe, „Efectele televiziunii asupra minții umane”, Editura Evanghelistos, Fundația Tradiția Românească, 2005, pp14-15

³ Jerry Mander, *Four Arguments for the Elimination of the Television*, NY, 1978, p 206, Apud ibidem, p 19-20

⁴ Apud Ibidem, p 20. Dl Virgiliu Gheorghe reamintește cititorilor săi că „undele β (beta) care au frecvența cea mai mare – între 14 și 30 Hz – apar în creier pe parcursul proceselor de gândire, de analiză și de decizie, în majoritatea stărilor de veghe, atunci când mintea este concentrată asupra unei sarcini, a unei activități oarecare; undele α (alfa) cu o frecvență cuprinsă între 7,6 și 13,9 Hz domină activitatea corticală în momentul în care persoana se află într-o stare de relaxare; undele θ (teta) – 5,6-7.6 Hz – sunt cele care definesc starea de somn ușor și de meditație, iar undele δ (delta), cele mai lente – 4-5,6 Hz apar în creier pe perioada somnului profund. Pe parcursul vizionării TV măsurătorile au indicat o deplasare a vârfului spectrului de activitate electrică corticală dinspre undele beta,

În al doilea rând, ne previne autorul, invocând concluziile și măsurătorile unor mari savanți americani, neuropsihologi în special, televiziunea și întreaga cultură legată de televizual creează mediul de apariție a unor anomalii neurologice în ceea ce privește emisfera stângă a creierului, a cărei activitate pare a fi masiv inhibată pe toată durata privirii televizorului. Apariția acestei anomalii neurologice în timpul privitului la TV și anume inhibarea activității emisferei stângi a creierului, care-și reduce extrem de mult activitatea, induce o radicală diminuare a capacităților critice, a creativității, a răspunsului și deci a reactivității cortexului la stimulii primiți pe cale televizuală.

„Soții Emery arată că la adulții cărora li s-a făcut electroencefalogramă pe parcursul vizionării TV, emisfera stângă este foarte puțin activă. Ei apreciază că <<vizionarea TV se situează la nivelul conștient al somnambulismului. Emisfera dreaptă înregistrează imaginile de la televizor, dar, din moment ce legăturile încrucișate dintre emisfere au fost parțial întrerupte, aceste imagini cu greu pot fi conștientizate. De aici dificultatea celor mai mulți oameni de a-și aminti multe dintre lucrurile pe care le-au vizionat anterior.>>”⁵

Se pare că tot ceea ce obține omul din partea televizorului se referă la corpul său exterior, la simțualitate, la satisfacerea *privirii „fizice”*, nu a celei *interioare*, care ne descoperă peisajele spirituale, frumusețile divine, sublimul dumnezeiesc. Cât de adânc sunt precizate lucrurile acestea de către Pr Dionisie de la Muntele Atos. „E o înțelepciune mare, nu sunt lucruri mici toate chestiunile, toate înlesnirile astea, dar vezi că le întrebuițează oamenii spre dărâmarea lor, le întrebuițează oamenii spre a se depărta de Dumnezeu. Țștia pe care i-a luminat Dumnezeu și au descoperit atâtea înlesniri, niciodată nu zic: <<Ia uite, Dumnezeu mi-a ajutat și am descoperit cutare lucru>>. Nu! <<Eu, eu!>>. Eh!... Și atunci nu este mai mare primejdie la fiecare dintre noi ca atunci când ai egoismul în tine. Adică, dacă ai egoism, de-acum te pui în locul lui Dumnezeu, nu te smerești <<că eu sunt praf și cenușă>>, ci: <<Eu am descoperit, eu am făcut>>. Nu zici: <<Mulțumim Domnului, m-a luminat harul Sfântului Duh, m-a luminat Dumnezeu care pretutindenea și în tot locul și în tot momentul e cu noi și am descoperit asta>>. Nu, niciodată! Vezi? Egoismul!

---

cu frecvență înaltă, către cele mai lente – undele alfa și teta –, cu o puternică predominanță a spectrului undelor alfa. <<Modelele de emisie alfa, înregistrate în zona occipitală, apreciază dr. Peper, dispar în momentul în care o persoană dă comenzi vizuale (concentrare, acomodare), când are loc un proces de căutare de informație. Orice orientare înspre lumea exterioară crește frecvența undelor cerebrale și blochează emisia undelor alfa. Undele alfa apar în momentul în care nu te orientezi spre ceva anume. Poți să stai pe spate și să ai niște imagini în minte, dar ești într-o stare cu totul pasivă și nu ești conștient de lumea din afara imaginilor tale. Cuvântul potrivit pentru starea alfa este «în afara spațiului», fără orientare. Când o persoană se concentrează vizual sau se orientează către ceva, indiferent ce, și observă ceva în afara sa, imediat are loc o creștere a frecvenței undelor cerebrale (unde beta), iar undele alfa dispar. În loc să antreneze atenția activă, televiziunea pare să o suspende (s.n).>>”. Cf. Ibidem, p21

⁵ Martin Large, *Out of the Box*, <http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels2000/Large.htm>.

De aceea omenirea merge depărtată de harul Sfântului Duh. Mândria e cea mai primejdioasă patimă. Toate patimile, toate păcatele, se iartă foarte lesne, și te îmbrățișează Dumnezeu și te duce în Împărăția Cerului. Însă, la Împărăția Cerului sub nici un motiv nu poți înainta cu *înălțarea minții*, cu mândria. Ispititorul, satana cel mare, e foarte deștept și știe lucrul ăsta. De aceea *seamănă în omenire înălțarea minții și tulburarea, adică mândria, ca să nu poată înainta omul la Împărăția Cerurilor*. Căci Sfintele Scripturi așa spun, că, din bunătatea Lui, Dumnezeu vrea ca acolo unde a fost împărăția satanei atât de înfricoșat și mare, care pe urmă a căzut din cauza mândriei, acolo să completeze locurile acelea cu sufletele bunilor creștini și ale călugărilor care s-au aflat la Dumnezeu. Dar acolo nu poți ajunge dacă ai înălțarea minții, sub nici un motiv! Doar cu smerita cugetare poți ajunge acolo! De aceea, ispititorul instalează în sufletul copilului, de mic, înălțarea minții, mândria, lucru care zicem că nu-i nimic, și de fapt acela-i cel mai dăunător, cel mai primejdios pentru mântuirea sufletelor noastre” (interviu cu Pr. Dionisie în Virgiliu Gheorghe, op. cit. vol III, mss).

Iată, dar, că televizorul rupe intelectul de inimă, amputează funcția sufletească, îl aruncă pe om în externalitatea lumii, în cele deșarte, de la mândrie (auto-admirare) până la beția simțurilor, totul este plonjare totală în lumea aceasta, uitare de cer și de Dumnezeu și încredințare în cele de pe pământ. Nimic din ceea ce ține de extratemporalitate, de alocalismul noosic al ființei profunde, nu mai răzbate în manifestările cele obișnuite ale omului.

Amputarea memoriei sacre

Viața înseninată și pacificată și lumea liniștită sunt roadele darului, ale Harului, ele decurg din caracterul grațiat sau dăruit al existenței, consecință a creației. Aici este locul în care se interpune televiziunea: ea promite liniște, armonie, vindecare, înseninare și pacificare, bucurie și beatitudine. Tragică minciună. O nouă problemă survine în raport cu un astfel de unghi al abordării problematicii omului și a societăților în lumina teoriei substituirii lucrării harului printr-o putere mincinoasă, cum este televiziunea, și anume aceea a caracterului răscumpărător, tămăduitor, al memoriei sociale sau colective, esențial pentru o știință a societății. Televiziunea modifică memoria, obturează canalul amintirii de Dumnezeu, ceea ce conduce la cea mai gravă maladie ontologică a omului ca specie. Dar mai presus de toate, această amputare este o tragică deviere a științei, care devine astfel albia unei canalizări nihiliste.

Memoria sau „aducerea aminte de Dumnezeu” a fost la început „simplă și omogenă”, ne spune Sf. Grigorie Sinaitul.

„Principiul și cauza gândurilor înseamnă, după încălcarea poruncilor, distrugerea memoriei simple și omogene. Devenind complicată și schimbăcioasă, din simplă și omogenă cum era, ea a pierdut amintirea lui Dumnezeu și puterea ei a fost distrusă.

Remediul pentru a scăpa această memorie primordială de memoria primejdioasă și păcătoasă a gândurilor este revenirea la simplitatea inițială...

*Marele remediu pentru vindecarea memoriei este perseverența și neclintita aducere aminte a lui Dumnezeu prin rugăciune*⁶. Or cultura televiziunii compromite, blochează tocmai această amintire, căci la toate necazurile și spaimile omului propune o evadare în lumea cutiei de sticlă. Adevărata vindecare presupune „dezactualizarea vieții robite de memoria primejdioasă și păcătoasă a gândurilor” și, deci, disponibilizarea pentru energii sau lucrări duhovnicești. Aceasta este calea dreptei trăiri și către dreapta rânduială. Aici se interpune cu putere deviatoare televiziunea: ea promite ceea ce numai Dumnezeu ne poate da. Orice dezactualizare a vieții robite de neputințe și de patimi este implicit o actualizare a darului și deci a latențelor sufletești. Aceasta presupune tocmai situarea în orizontul „bucuriei și al veseliei în suflet”. „Iubitorule de Dumnezeu, fii foarte atent! Atunci când te îndeletnicești cu munca și vezi o lumină sau un foc, înlăuntrul tău sau în exterior, sau așa-zisa imagine a lui Hristos, a îngerilor sau a sfinților, nu o primi, ești în primejdie, și poți să suferi din cauza ei. Nu-i da voie spiritului să născocască astfel de imagini! Toate aceste născociri exterioare nepotrivite au ca efect *rătăcirea sufletului*. Adevăratul principiu al rugăciunii este *căldura inimii, care arde patimile, care naște bucuria și veselia în suflet, care supune inima unei iubiri adevărate și unui sentiment de plenitudine neîndoielnică*”⁷. Televiziunea este acea forță care ne sustrage, ne răpește de pe calea spre adevărata eliberare și ne livrează robiei cutiei născocitoare de imagini. În felul acesta, la obturarea funcțiilor emisferei stângi, a dinamismului creierului prefrontal, de care vorbește autorul în cartea sa ca despre cele mai grave efecte ale expunerii la televizual, se adaugă și această amputare a memoriei ontologice, adică a amintirii de Dumnezeu. „Sfinții părinți și psihologia adâncurilor arată că sunt două memorii: o memorie ontologică, ființială, sacră, a chipului lui Dumnezeu în om, și o memorie istorică – *acea agonizare umană de-a lungul vieții, mileniiilor umane (...)* zice Psalmistul: Ci pus-a în vistierii adâncul”⁸.

„Ce sunt nu știu, iar ce știu nu sunt”.

„Trei sunt uriașii careucid sufletul: Uitarea, Ignoranța și Lenea”.⁹

Să reținem că cele două forme de memorie constituie adevăruri de la vârful științei sufletului pe care psihologia pozitivistă le-a făcut obscure, tocmai ca

---

⁶ Cf. „Acrostihuri despre porunci”, trad. J. Gouillard, „Petite Philocalie”, p.240, apud. J. Meyendorf, p.54.

⁷ Ibidem, p.255-256, apud Meyendorf, p.57.

⁸ Pr. Prof. Galeriu, op. cit. p.35.

⁹ Ibidem. Dreapta trăire și dreapta rânduială sunt cadrele „preferate”, alese de factorii asincroni spre actualizare. Lucrarea Domnului se folosește, deci, de anume cadre. Ne convingem, iată, că sociologul adevărat trebuie să urmeze calea dreptei trăiri și a dreptei rânduiei, altfel există riscul ca el să „bată câmpii”, ori chiar să se smintească și să smintească lumea, cum se întâmplă azi cu așa-ziișii analiști de toate soiurile, care vorbesc despre felurite lucruri și probleme sociale chiar fără a le fi cercetat efectiv, adică deviind de la calea drepte rânduiei pentru cunoaștere, așa cum a fost ea predicată de maeștrii acestei științe.

sufletul să piardă legătura cu dreapta memorie. *Iar televiziunea cultivă unilateralitatea memoriei așa cum în raport cu cele două emisfere cerebrale cultivă unilateralitatea emisferei drepte.* În genere, lucrurile sunt simple și învățăturile sunt și ele simple. Învățăturile actualizate au forma *sentimentelor bune*, iar îndrumările rele vin pe calea și prin mijlocirea sentimentelor negative și a gândurilor încalcite sau, grație televizualului, vin prin mijlocirea unei vieți amputate.

Televiziunea creează într-un ins iluzia că lucrurile și timpul sunt la dispoziția lui încât el nu realizează că toate sunt deșertăciune și doar cele simple sunt aducătoare de pace, armonie, siguranță și mântuire. *Sentimentul bun este învățătura cea bună. Noi suntem întotdeauna în interiorul câte unui sentiment dominant în jurul căruia se clădesc, mai apoi, toate gândurile și orientările noastre. Unele sentimente sunt luminoase și ele fac din noi persoane luminate, minți luminate, gândire luminată.* Eroarea „ilumiștilor” a fost aceea să creadă că „rațiunea” este **sursa luminii**. *În realitate, sursa luminii este în adâncul fără fund al inimii, Însuși Dumnezeu, și se transpune în lume prin trăiri înălțate și înălțătoare, adică prin stări sufletești, la temelia cărora găsim latențele sufletești, energiile necreate. Or tocmai acest dinamism vertical este suprimat de televiziune.*

Deformarea tiparelor experienței colective. Desbisericirea lumii

Putem încadra, iată, efectele televizualului în categoria celor de tip devastator și nu putem să nu receptăm oferta noului concept al autorului pentru a reda sintetic noul tip de cultură generată de mediul comunicării video-audio: *cultură nihilistă*. Cum s-a precizat, aceasta afectează nu doar activitatea cortexului ci diminuează în chip dramatic, spre alarmă, puterile sufletești ale indivizilor și în ansamblu ale popoarelor. Dl Virgiliu Gheorghe examinează în profunzime chestiunea. Cultura noilor media pare a diminua spre anihilare *valoarea* (vi) pe care omul o atribuie în mod obișnuit unei *trăiri* (stări de viață) *înălțate* (spiritualizate), ceea ce afectează *actualitatea ei sufletească*, și deopotrivă *gradul acceptării ei* (ai). *Există moduri de viață care provoacă declinul prețuirii unor cadre spirituale, adică unor tipare de trăire. Diminuarea prețuirii aduce după sine și diminuarea spre anihilare a aderării la asemenea tipare. Prin urmare, orice act de trăire este „învelit” de aceste două fațete: prețuirea și aderarea.* Ele trebuie să se regăsească în orice diagnoză asupra comportamentelor omenești, deci în studiile și cercetările umane.¹⁰

Fiecare cadru spiritual este aidoma unei insule, sau grădini în care „te întâlnești” cu cei ce aleg *să-și trăiască zilele libertății acolo*.

Între *valoarea unui cadru de trăire* (prețuirea sau *actualitatea lui sufletească*) și *actualizarea lui efectivă* (aderarea la el prin comportare nemijlocită,

---

¹⁰ Cf. asupra chestiunii și inclusiv asupra exemplului Kapferer, p.195, iar asupra funcției aditive, vezi M. Fishbein, I. Agzen, „*Belief, Attitude, Intention and Behavior*”, 1975, Reading Mass. Addison-Wesley Publishing Company.

practicarea lui în viața cea de toate zilele) este o diferență care fundamentează predicțiile realiste. *În fapt, orice popor, prin manifestările lui creatoare, își fixează tiparele de „trăire” sub forma unor cadre spirituale, la rândul lor multiplicare în opere, ritualuri, sărbători etc. și, mai presus de toate, în religiozitate, și toate acestea compun un „întreg” spiritual definitoriu pentru acel popor, este însăși spiritualitatea sa față de care putem măsura distanțările concret-istorice ale celor ce trăiesc în epoci diferite, ale „claselor” și grupărilor sociale diferite ale popoarelor, respectiv ale elitelor sale istorice.*

Arareori o elită s-ar putea manifesta la *puterea întregului spiritual al aceluia popor*. Particularitatea culturii bazate pe exclusivitatea mediului video-audio de comunicare constă în aceea că micșorează această varietate de cadre spirituale, dar mai ales compromite accesul la cadrele de viață spirituală pe care le desemnăm sintetic prin termenul de origine grecească de *biserică* sau prin termenul *koinonia* care înseamnă stare de *comuniune*, iar aceasta atinge un prag maximal în acel *cadru de trăire* (noologic) pe care-l numim *biserică*.

Televizorul dezbisericeste lumea, ne previne dl Virgiliu Gheorghe, instalând în mediul de viață al popoarelor un fel de surogate religioase între care televizorul însuși. Toate cercetările dedicate acestei chestiuni au constatat că *există o legătură strânsă între stările neurologice, psihologice și, am adăuga noi, noologice, induse de vizionarea TV și de conținutul acesteia. Trăsătura dominantă a acestei legături este dată de faptul că în toate se poate citi progresul nihilismului. Încât putem adera și la cea de-a doua concluzie desprinsă din această categorie de cercetări: singurul răspuns la cultura nihilismului este cultura credinței. Fără de această „întoarcere”, se poate ușor prognoza nu sfârșitul civilizației occidentale, ci sfârșitul omenirii. Cu adevărat, omenirea se află azi la răspântie: cultura nihilismului și cultura credinței reprezintă marea bifurcație a omenirii. Ea este bifurcația între drumul spre sinucidere colectivă sau spre supraviețuire colectivă. Tertium non datur.*

Cultura nihilismului, fenomen global

Cercetătorul civilizației moderne va consemna că modernitatea a creat un tip special de cadre de manifestare psiho-morală caracterizate prin faptul că induc o teribilă diminuare a puterilor sufletești și un tip de amputare a funcțiilor spirituale. Unul dintre cadrele cu această eficacitate negatoare este televiziunea, cadrul televizual dimpreună cu subcultura care înflorește într-un mediu televizual de viață, un mediu controlat de televizor. Televiziunea, ne spune, dl Virgiliu Gheorghe în cartea sa, induce un tip special de cultură pe care autorul o denumește printr-un termen anume construit: *cultură a nihilismului*. În acest scop el fixează, pe urmele unei extraordinare și profetice cărți a Pr Seraphim Rose, trăsăturile nihilismului ca fenomen și curent de lungă durată. Vom reține în sinteza sa aceste trăsături spre a propune, în final și în completare la analizele extrem de bogate ale autorului, o viziune de antropologie istorică creștină asupra genezei acestei culturi a nihilismului, pe care am încercat noi înșine s-o extragem din alte surse, pe temeiul

unor dovezi complementare la cele cutremurătoare adunate de către autor în sprijinul ipotezei sale, prin care este, de fapt, inaugurată o *teorie a culturii nihiliste, cultura negării omului*. Ipoteza avansată este aceea că acest tip de cultură s-a născut într-un context istoric și civilizațional de durată lungă și trăsăturile sale dominante s-au cristalizat definitiv în ultimii 300 de ani. Trăsăturile culturii nihiliste sunt, într-o viziune împrumutată de la Pr. Seraphim Rose: indiferentismul religios (care înflorește în cadrul liberalismului), vitalismul, realismul (în fapt, mai adecvat numit, naturalismul sau materialismul extins), nihilismul distrugerii cu manifestările sale anarhice, violență, cultul puterii, etc.

„A spune că nihilismul este nota definitorie a culturii occidentale și a mesajului TV este o afirmație care ar putea stârni o anumită reacție nu numai printre ideologii sau admiratorii acestei culturi, dar și printre mulți dintre telespectatorii care nu înțeleg cum se poate ajunge la o asemenea concluzie. Și totuși, Martin Heidegger, Ioan Petru Culianu și Părintele Serafim Rose, poate între cei mai complecși și profunzi gânditori ai secolului al XX-lea, demonstrează în operele lor că <<nihilismul este destinul însuși al Occidentului și, prin urmare, al tuturor popoarelor lumii care gravitează în sfera de influență decisivă a Occidentului>>¹¹. M. Heidegger, considerat cel mai important filozof al secolului trecut, în eseu *Nietzsches Wort „Gott ist tot*¹², afirmă că: <<Nihilismul este o mișcare istorială, și nu părerea sau doctrina unei persoane sau a alteia. Nihilismul mișcă istoria în felul unui proces fundamental abia recunoscut în destinul popoarelor occidentale. Nihilismul nu este, așadar, un fenomen istoric printre altele sau un curent spiritual care, în interiorul istoriei occidentale, s-ar înfățișa alături de alte curente spirituale, cum ar fi creștinismul, umanismul ori iluminismul. Nihilismul, gândit în esența lui, este mai curând mișcarea fundamentală a istoriei Occidentului. (...) Nihilismul este mișcarea universală a popoarelor pământului înghițite în sfera de putere a timpurilor moderne. (...) Ceea ce mai înainte condiționa și determina, sub modul finalității și al măsurii lucrurilor, esența omului (credința în Dumnezeu, în lumea de dincolo, într-o lege spirituală), și-a pierdut (în conștiința acestei culturi) puterea absolută și imediată de eficiență, această putere pretutindeni infailibilă și eficientă>>¹³. Cu alte cuvinte, cauza acestui fenomen cultural sau proces istoric este îndepărtarea omului de Dumnezeu până la a nu-i mai recunoaște Creatorului eficiența intervenției în istorie, sau până la a contesta nu numai prezența, ci și existența dumnezeirii și a unei lumi spirituale. Acest proces sau nihilismul însuși a debutat în perioada Evului Mediu apusean, s-a hrănit din energiile Renașterii și ale Iluminismului, a ajuns la o primă maturitate în perioada Romantismului, a darwinismului, a freudismului, pentru a se desăvârși (ca formulă culturală sau în consecințele sale ultime) în nazism, în comunismul ateist, în

---

¹¹ I.P.C. p. 216, *Religie și putere*, apud ibidem, p 224

¹² Eseul face parte din volumul *Holzwege, Klostërmann*, Frankfurt, 1950, apud ibidem, p 224.

¹³ Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Nemira, 1995, p. 309, apud ibidem.

revirimentul practicilor orientale și în mișcările sataniste care au invadat lumea modernă”¹⁴.

II Statul magic, omul grefat și pseudoștiința

Omul grefat

Secolul XX a produs cel puțin două utopii asupra viitorului omenirii, prin cartea lui Orwell, *1984*, și cartea scrisă de S. Huxley, *Brava lume nouă*. Dl V. Gheorghe găsește în cele două utopii o reprezentare asupra esenței puterii și a controlului conștiințelor în era globalizării. Esența utopiei orwelliene constă în fenomenul statului fondat pe *controlul ideologic*, în care televizorul este instrumentul esențial. „În *1984* autorul imaginează o societate în care ecranul uriaș al televizorului patronează în mijlocul fiecărei case precum și în locurile publice. Prin intermediul ecranului ochiul Marelui Frate (Big Brother) pătrunde în cele mai intime locuri ale vieții oamenilor pentru a le controla și dirija gândurile și sentimentele. Televiziunea în viziunea lui Orwell nu este un mijloc de divertisment, ci unul ideologic, de manipulare a conștiințelor, o prezență obligatorie în spatele căreia se ascunde amenințarea cu forța, sistemul sau cei care vor binele poporului și vorbesc în numele lui și al democrației. Cetățenii își petrec cea mai mare parte a timpului în preajma ecranului. Adorm cu televizorul, se trezesc în compania acestuia. Viața se desfășoară, practic, pe coordonatele trasate de ideologia la care oamenii sunt conectați permanent prin intermediul televiziunii” (ibid. Vol 2, mss). Acest tip de stat totalitar este un derivat al ipotezei *dictaturii intelectului*. Puterea intelectuală a ideologilor, o adevărată *ideocrație*, are grijă să programeze mental dinamica vieții cotidiene. Din această cauză dictatura este una dură, este un dictat al minții. La polul opus, S Huxley imaginează o dictatură „blândă” pentru care dl V. Gheorghe propune un concept nou, cel de *stat magic*. Este *dictatura pe care o putere perversă o dobândește prin excitarea simțurilor, prin narcoza conștiinței, prin efecte de seducție, un fel de seducție amestecată cu subversiunea spațiului intim*. „Și în cartea lui Huxley ecranul joacă un rol esențial în procesul de spălare a creierului. Efectul acestuia este mai puțin unul ideologic cât unul magic, de excitare a simțurilor, de inducere a plăcerii și aprindere a imaginației. Ecranul nu este obligatoriu, ci facultativ, însă în viziunea lui Huxley, el este căutat de oameni pentru caracterul său fascinator, seductiv, pentru experiența cathartică, de tip șamanic ce o presupune vizionarea, pentru puternica excitare a simțurilor și narcoza ce el o face posibilă” (ibidem, vol.2, mss).

Ambele utopii redau câte ceva din experiența dictaturilor în secolul al XX-lea. „Cartea lui Orwell anticipează un stat polițienesc, constrângător, o dictatură militară care prin forță reușește să conducă omenirea, în timp ce Huxley imaginează un stat magic, în care spălarea creierului se realizează prin mijloace

---

¹⁴ Virgiliu Gheorghiu, op. cit., p 225

<<blânde>>, prin consumul drogului (soma) ca obicei social, prin cultivarea unei sexualități liberalizate, scoase complet din contextul relației conjugale, prin ritualuri magice care excită simțurile și imaginația, creând iluzia puterii, a realizării precum și o plăcere ce zguduie simțurile și mintea până la epuizare” (ibidem, vol 2, mss). *După al doilea război, occidentalii au avut tentația dictaturii aspre a ideocrațiilor și a ideologiilor, dar, în cele din urmă s-au lăsat ademeniți de dictatura „blândă” a statului magic, conchide autorul.*

„În perioada imediată celui de-al doilea război mondial, după ce lumea fusese zguduită de regimurile de dictatură militară nazistă, fascistă și comunistă, în mediile intelectuale occidentale exista tendința de a crede că viitorul va aparține unei dictaturi de tipul celei instaurate în Uniunea Sovietică unde, chiar dacă nu lipseau mijloacele magice de spălare a creierului, totuși forței polițienești îi revenea rolul principal. Evoluția lucrurilor în societatea occidentală, mai cu seamă după anii '70, îi va face însă pe tot mai mulți să bănuiască sau să înțeleagă că statul magic este cel care va governa lumea într-un viitor nu prea îndepărtat. Și nu întâmplător în acest stat televiziunea va fi principalul instrument de control al conștiinței umane” (ibidem).

Există, însă, înaintea celor două utopii occidentale, o vedenie răsăriteană, pe care i-o datorăm lui Dostoievski și acesta este încă mai clarvăzător decât Orwell și Huxley în privința mutațiilor secolului al XX-lea și al XXI-lea. Mă întorc aici asupra vedeniei dostoievskiene chiar și numai pentru a completa acest tablou al profetiilor europene asupra viitorului omului și al omenirii în orizontul unei istorii fondată pe principiile unui *sistemism european* fără de nici o raportare la intervenția proniatoare în lume a lui Dumnezeu. O lume silită să plonjeze într-o istorie și o civilizație din care a fost alungat Dumnezeu ajunge la cele trei ipostaze: *statul ideocrat* al lui Orwell, *statul magic* al lui Huxley, omul grefat al *statului holotropic* din vedenia lui Dostoievski. Iată, acum, profetia răsăriteanului Dostoievski.

În “Crimă și pedeapsă”, în ajunul „trezirii” sale morale, Rascolnikov s-a îmbolnăvit. În timp ce boala, cuprins de febră a avut niște vise și năzăriri prin care, de fapt, răzbate la noi o *vedenie* din adâncuri, un *adevăr noologic*, totodată *prevestire* și *adeverire* privind apariția în lume a “omului grefat”. Omul grefat cunoaște o așa de terifică răspândire pentru că se născuse climatul care-i favoriza înmulțirea, asemenea unei epidemii. Acest climat este sintetic caracterizabil printr-o sintagmă formulată mai târziu de un celebru filosof: “paranoia rațiunii”.

“În boala lui i se năzărea că parcă toată lumea era sortită să cadă victimă unei groaznice, nemaiauzite, nemaivăzute epidemii de ciumă ce venea din adâncul Asiei asupra Europei. Urma să piară toată lumea afară de câțiva aleși, care erau foarte puțini la număr. *Apăruseră un fel de trichine noi, niște fiițe microscopice care își găseau sălaș în trupurile oamenilor. Dar aceste fiițe erau duhuri înzestrate cu rațiune și voință (s.n.) Oamenii care le primeau în trupurile lor se îndrăceau și înnebuneau pe loc (s.n.)* Însă niciodată, absolut niciodată, oamenii nu se considerau atât de inteligenți și atât de neclintiți în adevărul lor cum se

*considerau cei contaminați (s.n.)*¹⁵. Dostoievski a descoperit, iată, “prin sondajul pneumatologic pe care îl mediază *visul* lui Raslconikov, realitatea “grefelor gnoseologice” și a răspândirii oamenilor marcați prin astfel de “grefe logice”, răspândire ce are forța de izbire a unei teribile epidemii. Aceste “grefe logice” sunt prezentate prin metafora trichinelor înzestrate cu rațiune și voință”, care își găseau sălaș în trupurile oamenilor, iar cei ce le primeau “se îndrăceau și înnebuneau pe loc”. *Omul grefat* este, iată, un *om îndrăcit*, fiindcă nu el gândește, ci *grefa* care sălășluiește în trupul lui. Chestiunea este metafizic tulburătoare, căci este cea mai teribilă provocare la ideea omului ca ființă înzestrată cu liber arbitru. Iată, zice Dostoievski, vor veni vremuri, e posibil să fie asemenea vremuri, în care “ființe microscopice”, ca niște duhuri înzestrate cu rațiune și voință, vor pătrunde în oameni și vor *gândi în locul lor* și vor *voi în locul lor*. Oare nu acestea sunt *grefele ideologice* ale epocii marilor ideologii precum bolșevismul, hitlerismul, globalismul etc.? Și aceste grefe odată instalate în om, în trupul lui, îl îndrăcesc și-l înnebunesc. Oare n-a înnebunit omenirea ultimului veac, ba chiar al celui de al XIX-lea veac, în cadrul curentului de răspândire a “grefelor liberale”, și nu s-au războit oamenii interminabil și la scara planetei, într-un război pe care Huntington îl denumește “război al ideologiilor”? Grefa transmite celui “contaminat” intoleranță, inteligență dogmatică, încredere paranoică (*neclintită*) în procesele acelea de “gândire și de voință” grefate în el prin mijlocirea acelor *trichine* bizare.

“Niciodată nu-și considerau sentințele, deducțiile științifice, credințele și convingerile lor morale mai nezdruncinate ca acum. Sate întregi, orașe și popoare întregi se molipseau și înnebuneau. Toți erau alertați și nu se înțelegeau unii cu alții. Fiecare credea că numai el deține adevărul și se chinuia, uitându-se la alții, se bătea cu pumnul în piept, plângea și-și frângea mâinile. Nimeni nu știa cum și pe cine să judece, căci oamenii nu puteau să cadă de acord când era vorba să aleagă între ceea ce trebuie considerat bun și ceea ce trebuie socotit rău. Nu știau pe cine să acuze și pe cine să îndreptățească. Oamenii se omorau unii pe alții cu oarecare răutate absurdă. se grupau unii împotriva altora, în armate întregi, dar armatele, în plin marș de campanie, începeau la un moment dat să se măcelărească între ele, rupeau rândurile, soldații se năpusteau unii asupra altora, se mâncau unii pe alții. Cât era ziua de mare, prin orașe suna alarma: erau chemați toți oamenii, dar cine îi chema și pentru ce, nimeni nu știa. Toată lumea însă era cuprinsă de neliniște”¹⁶. Oare nu este aceasta viziunea “marilor revoluții ale secolului”?

Procesul acesta de “ideologizare” a cuprins omenirea așa cum a prevestit-o Raskolnikov, în visele lui premonitorii. În loc de a fi ceea ce sunt, în chip natural, prin *făptura popoarelor*, oamenii au ales a se grupa în *armate* și a se nimici unii pe alții în numele “adevărului” lor, al “credințelor” lor, al “convingerilor” lor. “Niciodată nu-și considerau sentințele, deducțiile științifice, credințele și convingerile lor morale mai nezdruncinate ca acum”. Un adevărat *furor logicus*,

---

¹⁵ F.M. Dostoievski, “Prestupenie i nacazanie”, t5, p. 570, citat de P. Lecca în cartea sa, *Frumosul în opera lui Dostoievski*, Fundația Dosoftei, Discipol, București, 1998, p.69.

¹⁶ *Ibidem*.

această “pretenție” la exclusivitatea adevărului enunțat, iată, în esența ei, “paranoia rațiunii”, credință oarbă și exclusivistă în ceea ce le șopteau aceste bizare *engrame* îndrăcite prin tenacitatea cu care îl rupeau pe *om* de ceilalți semeni, dirijându-l a se socoti pe sine suficient lui însuși, o *monadă* a trufiei și gândirii suprematiste, absolutiste. Aceste “euri logice” au de ales între a se *nimici între ele* ori a *ceda* autonomia gândirii unui “eu filosofic”, ele însele coborând la rang de *obiecte* (euri-obiecte). Acest “eu suprematist” este *marele ideocrat*, ideologul aflat acolo spre a fi chiar idolatrizat, cum s-a și întâmplat. Acești “engramați” au creat ordinea bolșevică mondială, organizați cum erau în *armata de comisari politici*. Au fost create, pentru producerea lor în serie, *facultăți ideologice*, de “socialism științific”, pe care de altminteri l-au și decretat singura “știință socială adevărată”, iar “ideologul comunist” a și devenit noul sacerdot al acestei alienante ordini abstracte, stringent logică, dar fără inimă, fără trăire, fără iubire. Visul lui Raskolnikov are funcție de dezvăluire proprie oricărui sondaj pneumatologic. *Forța de seducție* a acestor *grefe* se verifică prin puterea lor de a dezagrega *grupările naturale* de viață în numele noilor agregări ideocratice. „Oamenii își părăseau *meseriile lor obișnuite*, pentru că fiecare își propunea *ideile sale, reformele sale și nu se puteau înțelege*. Se oprise munca câmpului, ici colo oamenii se adunau în grupe, cădeau de acord asupra unei propuneri, jurau să nu se despartă, dar îndată începeau ceva cu totul dimpotrivă, ceva contrar celor ce-și propuneau ei înșiși cu o clipă mai înainte, începeau să se învinuiască unii pe alții, se băteau și se jungheau (...) Totul și toate se distrugeau. Ciurma creștea și se întindea din ce în ce mai departe. Aceștia erau curați și aleși, predestinați să pună începutul unui nou neam de oameni, unei noi vieți, să înnoiască și să purifice pământul, dar nimeni și nicăieri nu i-a văzut pe acești oameni, nimeni n-a auzit cuvintele lor și glasurile lor”¹⁷.

Dostoievski a înțeles, iată, grație metodei de cunoaștere folosite, că răul lumii noastre vine de la fenomenul acestor „grefe ideologice” care ajung să pătrundă în mintea omului modern dirijându-i gândirea și voința, de fapt gândind în contul lui, și voind pentru el. El a sesizat fenomenul acestor teribile „engrame ale secolului XX” și a proorocit *răspândirea* lor cu forța marilor epidemii de ciumă, care a devastat Europa în *secolele al XIII-lea și al XIV-lea*. Pascal a avut și el viziunea omenirii destrămată într-un uriaș *flagel roșu* de forma unui teribil incendiu. Față de viziunea pascaliană, clarviziunea dostoievskiană aduce precizări de relief pneumatologic atât de extraordinare încât devine cu puțință precizarea catastrofei cu destulă precizie: „Dostoievski afirmă lămurit că aceste trichine «erau ființe înzestrate cu rațiune și cu voință, erau spirite»”. Dar cum intrau aceste spirite, aceste duhuri în sufletele oamenilor? Răspunsul ni-l dă tot Dostoievski în *Frații Karamazov*. „Pictorul, scrie el, are un remarcabil tablou intitulat «Contemplatorul». Pe acest tablou este pictată o pădure pe timp de iarnă, iar în pădure, pe drum, îmbrăcat cu un surtucaș rupt și încălțat cu niște opincuțe din coajă de tei, sta singur singurel, în cea mai profundă izolare, un biet țăran rătăcit. Pare că stă căzut pe gânduri, însă el nu cugetă, ci «contemplează» ceva. Dacă l-ai ghionti, țăranul ar

---

¹⁷ ibidem.

tresări și s-ar uita la dumneata. Exact ca cineva trezit din somn, care nu înțelege nimic. În schimb însă, cu aceeași siguranță, *și-ar tăinui* în inima lui acea impresie sub înrâurirea căreia se afla în vremea contemplării sale. Aceste impresii îi sunt scumpe și el le acumulează cu siguranță, chiar fără să-și dea seama și pentru ce și în ce scop: poate că, grămădind impresii de acest fel timp de mai mulți ani, va părăsi, la un moment dat, toate și va pleca la Ierusalim, ca să peregrineze și să se mântuiască, dar poate că, tot așa deodată, va da foc satului în care s-a născut, după cum se mai poate întâmpla să facă și una și alta”¹⁸. Oare nu sunt astfel de „contemplatori” toți cei care, copii și adulți, privesc înecați în pasivitate și închiși în ei cu starea aceea cu tot, emisiuni și imagini televizate, ori cei care, în aceeași contemplare pasivă, se robesc cu totul marilor ideologii ale epocii; contemplatori și înrăiți de atâtea vedenii, pe cât de atractive pe atât de neaueve, ei „atrag trichinele demonice în sufletele lor”, intră adică în curentul acesta de seducție a engramelor imagologice ori a ideogramelor discursive cu o mare *încărcătură de promisiuni*, care astfel pătrund încetul cu încetul, în sufletul lor și încep a dirija de acolo, din subterana sufletească astfel formată, gândirea și voința celor pe care i-au robit pe neașteptate și în chip neconștient. Și cine poate ști ce gânduri trec prin mintea acestui „rob” al engramelor secolului XX.

Oare nu dezlănțuie acesta un incendiu noologic, printr-un gest de același tip cu al celui ce iese brusc din tăcere doar spre a-și incendia satul sau casa? De unde vine această „inspirație”, dacă nu din „acele impresii” tănuite în inimă, receptacul tragic al acestor *trichine* demonice, „impresii sub înrâurirea cărora s-a aflat în vremea contemplării sale” și care s-au acumulat aruncându-l acum în incendiul ce „arde” deopotrivă și sufletul incendiator: căci „*tot grămădind impresii de acest fel timp de mai mulți ani, va părăsi, poate, la un moment dat, toate și va pleca la Ierusalim, ca să peregrineze și să se mântuiască, dar poate că tot așa, deodată, va da foc satului în care s-a născut*” („Frații Karamazov”).

Cât amar de vreme se vor fi îngrămădit tainic în inima unor asemenea inși aceste impresii în care se vor fi amestecat *pulsiuni suprimate, ura* dimpreună cu *atracții* și *spaima nefiltrate, refuzate luminii conștiinței* până când, deodată, au răbufnit toate sub forma unei teribile agresări dirijată cu furie contra *maicii simbolice*, într-o dezlănțuire tot atât de contrară firii ca focul aruncat asupra satului într-un moment de neconștientă izbucnire?! Teribilă maladie, pe care n-ar putea s-o vindece decât o tot atât de teribilă remușcare, un sentiment al păcatului și umilinței tot atât de adânci pe cât au fost aceste porniri profanatoare.

În viziunile lui Dostoievski, nefericiții posedați se pregătesc pentru capitolul următor, pe care scriitorul rus l-a intitulat „Smerdeakov”. „Pentru că acest ucigaș al propriului său tată a fost un astfel de contemplator. *Rău din fire și plin de ură* [exact ca eroii poemelor noastre, s.n.], Smerdeakov *a atras încă din copilărie trichinele demonice în sufletul său*. Încă de când se distra, spânzurând pisicile, Smerdeakov *intrase în zona de influență demonică*”¹⁹. Ca și pe Smerdeakov al lui

---

¹⁸ F.M. Dostoievski, „Bratia Caramazovi”, t.9, p.161-162, apud P. Lecca, p. 70-71.

¹⁹ P. Lecca, p. 71.

Dostoievski pe toți frații întru răutate ai aceluia, dacă i-ar fi „examinat un fizionomist, ar fi spus că în capul [lor] nu există nici gânduri, nici idei, ci numai așa, un fel de contemplație”²⁰

„Omul doarme și se scoală, e noapte, e zi, și sămânța încolțește și crește, el însuși nu știe cum”, zice Domnul Iisus. Dacă în inima unui om, aplecat spre bine, Dumnezeu aruncă un grăunte de grâu, după un timp de luminoasă contemplație, omul va pleca la Ierusalim, dar dacă în inima altui om, aplecat spre rău, diavolul aruncă un bob de neghină, după o perioadă de *neagră contemplație*, el va sfârși într-o crimă ca printr-un rod firesc al seminței vrăjmașe²¹. La urma urmelor nu faptul că cineva scrie așa este problema, ne previne Dostoievski. Întotdeauna au existat aceste exemplare fiindcă întotdeauna „trichinele demonice” au pătruns în firile pregătite să le „găzduiască”. Problema ține de *amplarea* fenomenului, de faptul că, iată, în acest caz, o instituție de prim rang oferă cadrul ei pentru găzduirea ființelor engramate spre a le trimite apoi, cu legitimarea ei, în mediul neprofanat al sufletelor curate ale copiilor și adolescenților. Lucrul acesta este cu adevărat alarmant fiindcă este de natură să incendieze nu un sat, ci o lume, o țară și o lume. Față de infestarea cu „trichinele demonice” a mii de zeci de mii de suflete curate, infestarea cu HIV cade pe o treaptă de relevanță secundă. Și totuși, pentru a contracara infestarea cu HIV se iau atâtea măsuri, în schimb contra infestării cu „trichinele demonice” a unor întregi generații nu se ia nici o măsură. Ba, din contră, asemenea engrame sunt cultivate în „serele ideologice” ale unor instituții și sunt apoi difuzate în „proporție de masă” prin acele „conserve culturale” infestate numite „manuale alternative”. *Catehismele bolșevice* erau un început prea modest pentru *manualele alternative*. Fiindcă „mințile și inimile omului sunt ca moara care nu se oprește niciodată. Dacă omul nu primește sămânța lui Dumnezeu, vine diavolul și aruncă trichinele sale, și fac cele de pe urmă ale omului aceluia mai rele decât cele dintâi”²².

Procesul care oferă mediul propice „trichinelor aruncate de diavol” în sufletul omului este un fel de „neagră contemplație”, „o stare receptivă pasivă”, care durează atât cât ești „în sfera de influență a diavolului”. Această „neagră contemplație” se instaurează într-un mediu prielnic de rodire ea însăși. Și oare n-a fost lungă iarnă bolșevică una în care sufletul a zăcut în neagră contemplație căci drumul spre Dumnezeu i-a fost blocat cu totul. Instalarea „engramelor malefice”, a acelor „trichine demonice” suspendă cu totul libera gândire și libera voință a celui posedat, încât, asemenea lui Raskolnikov „la un moment dat (cu puțin timp înainte de a săvârși răul propriu-zis) vei simți cu toată ființa că nu ai nici libertate de gândire, nici voie liberă, și că totul este hotărât definitiv”²³.

---

²⁰ Dostoievski, op.cit., p. 159, t.9.

²¹ op.cit., p.71.

²² Matei, 12, 45, prin comentariul lui P. Lecca, p. 73.

²³ Lecca, p. 73.

„În această stare de complexă posedare demonică, «Raskolnikov era înclinat să vadă niște lucruri ciudate, niște coincidențe, niște influențe, o predestinare și un indiciu»”²⁴.

„Această transă diavolească, această hipnoză diabolică, exercitată asupra întregii lumi care «zace întru cel viclean» o descrie Dostoievski prin gura lui Svidrigailov astfel:

«Petersburgul este un oraș de oameni buni. Dacă am posedea anumite discipline științifice, atunci medicii, juriștii și filosofi ar putea întreprinde cercetările cele mai prețioase asupra Petersburgului, fiecare în specialitatea lui. Arareori se întâmplă să vezi un oraș în care să se găsească atâtea influențe tenebroase, pătrunzătoare și bizare, exercitate asupra sufletului omenesc ca în Petersburg. Influențele climaterice nu au nici o valoare în comparație cu aceste influențe. Pe deasupra, acesta este centrul administrativ al întregii Rusii și caracterul Petersburgului trebuie să se răsfrângă asupra tuturor rușilor. Dar acum nu este vorba de aceste influențe, ci de faptul că eu, îi spune Svidrigailov lui Rascolnicov, m-am uitat de câteva ori la dumneata dintr-o parte. Când ieși din casă, dumneata mai ții capul drept. Dar după ce faci vreo douăzeci de pași, începi să-ți pleci capul spre pământ și îți duci mâinile la spate. Deși privești, totuși e vădit că nu mai vezi nimic, nici în fața dumitale, nici în lături. În cele din urmă, începi să-ți miști buzele și să vorbești singur, iar uneori ridici mâna și declami, pentru ca, în sfârșit, să te oprești multă vreme în mijlocul drumului»²⁵.

Acele “influențe tenebroase” care au copleșit Petersburgul dostoievskian sunt de fapt manifestarea de mediu a “engramelor”, a “bizarelor grefe gnoseologice” în și prin care se propagă în lume răul, “duhurile necurate”. Pentru ca ele să dobândească o așa de mare autonomie și răspândire și să răzbată în lume prin faptă rea, fie ea crimă sau cuvânt profanator, ucigător de suflet trebuie să existe pe lume o altă ipostază a Sodomei, a celui de-al doilea tipar de lume, lumea degradării și corupției, căreia, într-altfel i-a vestit apariția sociologul german, G. Simmel, în “Metropolis” (Metropola), ori Kafka în Castelul. În aceeași direcție, vestirea acestei lumi “condusă” de mari secte de intelectuali posedați o face, într-un elan de clarviziune, sociologul român de la Cernăuți, Tr. Brăileanu, într-o memorabilă carte, “Teoria comunității omenești”.

În sondajele dostoievskiene acestea sunt ivirile din lume, în proporții masive ale “ființelor engramate”, ale unui nou tipar de om, omul în care-au pătruns aceste trichine demonice, ca un fel de “grefe gnoseologice” ce dețin o atât de mare putere și autonomie încât preiau direcția gândirii și voinței celui “posedat”.

“Aceste duhuri, aceste spirite înzestrate cu rațiune și voință, intră în oameni ca într-o turmă de porci care, nebuni și turbați, se aruncă de pe stâncă în mare”²⁶.

Această întâmplare “istorisită în Evanghelie, Dostoievski a pus-o ca motto la romanul său Demonii”²⁷. Lumea noastră stă sub semnul și sub puterea acestor

---

²⁴ Dostoievski, t.5, p.69.

²⁵ Dostoievski, *Prestolemie i nacaznie*, t.5, p. 487.

²⁶ Dostoievski, *Besî*, t.7, p. 681, apud P. Lecca, p. 75.

posedați. Iviți pe lume sub forma unei secte de intelectuali, ei au preluat conducerea proceselor mentale, gnoseologice și artistice ale lumii, supusă contaminării engramelor malefice ale veacului din toate părțile, căci spațiul influențelor a dobândit ubicuitate din clipa în care au pus stăpânire pe mijloacele de comunicare în masă, pe rețelele informatizate ale planetei (internet), pe care-au acoperit-o cu lițoliul greu al celei de-a doua morți. Aceasta se numește astăzi, ciberspațiu și istoria lui este, în mare măsură, istoria puterii și suprematismului grefelor gnoseologice, a engramelor malefice pe care Dostoievski le-a prevestit prin imaginea unei lumi posedate de “trichinele demonice”, de “fînțe microscopice înzestrate cu rațiune și voință proprie” și cu puterea de a intra în oameni și a sălașului în ei spre a-i înnebuni și a-i arunca în anarhia și dezagregarea finală.

Sociologia a descoperit multe fenomene a căror propagare îmbracă forma epidemiilor. Durkheim a descoperit în această tipologie, “valul sinuciderilor” ca în sinuciderea anomică. Pareto a descoperit mareele religioase, care sunt uriașe descărcări de “religiozitate” în perioadele marilor “revoluții”. G. Le Bon a consemnat forma de propagare a “stărilor de mulțime”, care este tot aceea a valului epidemiologic. Dostoievski, prin sondajele sale pneumatologice a descoperit un fenomen epidemiologic nou pentru epoca modernă, de propagare a unor “trichine” asemănătoare unor “engrame” care au duh propriu și intră în fînța celui aflat într-o stare de “neagră contemplare”, robindu-i sufletul (“aceste duhuri, aceste spirite înzestrate cu rațiune și voință intră în oameni ca într-o turmă de porci care, nebuni și turbați, se aruncă de pe stâncă în mare”²⁸). La unii aceste “influențe” tenebroase se descarcă sub forma “cuvântului infectat”, a “incontinței vituperatiilor” etc. Pentru noi, ca sociologi, se ridică o problemă în plus, aceea de a înțelege tipul nou de relație dintre cei engramați și popoarele în mediul cărora se ivește ciudata maladie. Față de cele descoperite de Dostoievski prin metoda sondajului pneumatologic, ar trebui adăugate unele explicații complementare în lumina cărora vom putea sesiza mecanismul de germinare a maladiiei. Trichinele acestea demonice descoperite de Dostoievski sunt în lume dar se propagă, devin val epidemiologic doar în mediile pregătite să le garanteze fixarea și proliferarea.

Sondajul pneumatologic

Se pune, desigur, problema accesului la cercetarea acestor mutații pe care pare a le fi suferit omul condus pe căile amăgitoare ale unei civilizații fără de Dumnezeu. Chestiunea a fost abordată de cercetătorii operei dostoievskiene și vom insista de aceea asupra ei și cu acest prilej. Ea nu este o metodă psihologică, cum s-ar crede, ci una care cercetează condiția duhovnicească a omului, cea mai afectată de civilizația modernă. “Pentru arta lui Dostoievski, scrie Mociulski, *psihologia* nu

---

²⁷ P. Lecca, p.75.

²⁸ Dostoievski, citat de Paulin Lecca, p. 75.

e decât *o lucrare de suprafață* (sn. I.B.). Ea nu constituie pentru autor un scop, ci un mijloc. *Domeniul vieții sufletești* nu e decât *tinda împărăției duhului*. În spatele psihologului se află *pneumatologul*, genialul cercetător al *duhului omenesc*. Într-unul din carnetele sale găsim următoarea notiță: «Lumea îmi spune că sunt psiholog. Dar nu este adevărat. Eu nu sunt decât un *realist* în sensul cel mai înalt al cuvântului, adică zugrăvesc «*adâncimile sufletului omenesc*». Dostoievski a avut *o doctrină proprie despre om* și tocmai în aceasta consistă măreața sa însemnătate istorică. El și-a închinat toate puterile sale luptei pentru *partea duhovnicească* a omului, pentru apărarea demnității, personalității și libertății lui»²⁹.

Paulin Lecca, teolog atât de subtil, a sesizat în toată adâncimea sensul acestei “diferențe ontologice” între psihologie și pneumatologie, încât socotește că psihologia este lipsită de orice relevanță în analiza operei dostoievskiene și că trebuie complinită prin recursul la cercetarea pneumatologică. “Trebuie să spunem, din capul locului, în deplin acord cu Berdiaev, că nu vom trata subiectul *din punct de vedere psihologic*. Nu, pentru noi problema se pune într-un mod cu totul diferit: ea este *pneumatologică* iar nu *psihologică*”³⁰.

Dostoievski, iată, înțelesese că, sub stratul de la suprafață al psihologiei, alte energii străbat trăirile omenești și cutreieră lumea modelând-o, *energiile profunzimii*, și la ele nu se răzbate prin metoda psihologică, ci printr-o alta, care este aceea a pneumatologiei și a pneumatologului.

Dostoievski refuză explicit pentru sine caracterizarea de psiholog. “Eu nu sunt psiholog”, spune el. Ținta e alta: “eu zugrăvesc *profunzimile* sufletului omenesc”³¹. Aceste profunzimi au *esență* spirituală sau noologică, nu psihologică și, în consecință, ascultă de alte legi decât legile psihologiei (în caz că acestea ar exista). Este evident că acele “legi” ale profunzimilor sunt cercetate de alte corpusuri ale cunoașterii, pe care, în cazul discutat, cei doi, Mociulski și P. Lecca, le integrează unui corpus disciplinar unitar, *pneumatologia*. Într-un studiu celebru al său, L. Blaga delimitându-se de metoda psihologiei freudiene, propunea și el o altă “diviziune funcțională” a cunoașterii profunzimilor, pentru care a și propus termenul specific: “noologie abisală”. Filosoful și antropologul român identifica drept legi ale acestor “adâncimi noologice” mănunchiul “determinantelor stilistice” al căror mod de manifestare este “matricea” (matca stilistică) modelatoare (“determinism matriceal”) iar formularea lor gnoseologică este aceea a “garniturii categoriilor stilistice” ale “inconștientului creator”. Jung, celebrul cercetător al “profunzimilor” “sufletului” omenesc, identifica și el “legile” acestor abisalități noologice în ceea ce desemna prin “arhetipuri”, adică prin “imaginile primordiale” fixate în “inconștientul colectiv” al speciei omenești. Din adâncurile sufletului omenesc, aceste arhetipuri modelează totul, și trăirile și simțirile și gândirea și evaluările și acțiunile etc.

---

²⁹ Dostoievski – „Jizni i tvorcestvo”, YMCA-Press, Parij, 1947, p. 534, apud Paulin Lecca, *Frumosul în opera lui Dostoievski*, Fundația Dosoftei, Discipol, București, 1998, p. 37.

³⁰ Paulin Lecca, p. 37.

³¹ Dostoievski, apud Mociulski, op.cit., p. 37.

M. Eliade extinde metoda noologiei abisale la domeniul antropologiei și identifică, la rândul său, o sumă de legități abisale, între care legea *paradigmelor spirituale*, a acelor “categorii paradigmatică” care introduc în trăirile individuale și colective tendința spre “esențializare fenomenologică”, adică imprimă existenței tendința spre “pace categorială”, spre împăcare sufletească cu cele rânduite, și din această tendință se nasc legendele, miturile, poveștile etc. Grație acestei tendințe profunde (noologice) sufletul omenesc revine permanent la “modelele originare” fixate în “scenariile primordiale” ale creației, adică de cele ce țin de rânduiala creată de Însuși Dumnezeu. Scenariile acestea primordiale, situate *in illo tempore*, în prototimp, fac din mituri și din trăirile religioase *permanențe ale sufletului* omenesc încât omul este, în realitatea sa generică, *homo religiosus*, adică ființa destinată actualizării sacralului în toate manifestările lui, chiar și în cele mai “profane”. G. Durand, ilustru reprezentant al direcțiilor înnoitoare în sociologia și antropologia franceză, socotește că cercetările lui M. Eliade și G. Jung au făcut posibilă nașterea unei “sociologii a profunzimilor”, așa încât, iată că sociologia, ea însăși, participă la deschiderea noului orizont gnoseologic în cunoașterea societăților și a omului. Cercetările lui T. Brăileanu, dar și ale unora dintre reprezentanții Școlii sociologice gustiene, au împins lucrurile atât de departe încât nu este deloc dificil pentru noi să îndrăznim a relansa această năzuință către o *nouă sociologie* capabilă să explice mișcările de la suprafață ale societăților pe temeiul cunoașterii structurilor din adânc, ale acelor *stări profunde* în care stau pregătite spre afirmarea de la suprafață *latențe* noologice încă negrăite. Rostul sociologiei noologice ar fi tocmai acesta de a muta “locul” explicației sociologice în stratul latențelor sufletești difuze (grație dimensiunii sufletești a ființei omenesti). Omul este înzestrat, grație caracterului său de ființă profundă, înzestrată cu adâncimi noologice greu sondabile, pentru a căror cunoaștere nu e suficientă psihologia, ci e necesară pneumatologia, cu facultăți ale profunzimilor noologice care fac din el o ființă *adânc* trăitoare, *spiritual trăitoare*. El este, în adâncurile lui, destinat unor *trăiri spirituale* care pot reface rupturi, aruncând punți peste abisuri altfel de netrecut, singurele în stare să ofere *omului rătăcit* singura cheie de revenire la țarm, care este tocmai “trăirea noologică” sau spirituală.

Așa putem înțelege șansa pe care-o dobândește omul prin starea de care se teme atâta, pe care-o numim “suferință”. Când rătăcirea și pierderea lui par atât de complete, tocmai suferința este aceea care-i devine *firul salvator*, merit a-l readuce la lumină și la odihna ce fugise de el ca *fata morgana* de omul pustiit, rătăcit în deșert. Trăirea profunzimilor, capabilă adică să ne adâncească în profunzimea sufletului nostru fac posibilă și o reformă a omului și o nouă știință, care este tocmai sociologia și antropologia noologică. Prin studiul profunzimilor omenesti antropologia, sociologia, psihologia etc. își pot uni eforturile în cadrul unei posibile științe unificate pe care o putem denumi noologie. Noologia unificată cu studiul societății compun împreună un demers nou pentru știința socială care este tocmai sociologia noologică. Ne-am încumetat a merge pe drumul acesta care nouă ni se pare a fi înnoitor și pășind spre noul corpus teoretic am descoperit una dintre metodele cele mai reprezentative ale sociologiei noologice, care este tocmai

sondajul pneumatologic. Vom zăbovi mai încolo asupra folosirii acestei metode în cercetările lumii lui Dostoievski. Înainte, însă, e necesar să fixăm câteva *trăsături* în care se și lămurește specificul acestui procedeu. Mai întâi, vom sesiza că sondajul pneumatologic operează cu *omul spiritual*, nu cu *individualitatea psihologică*, aceasta fiindu-i cel mult treaptă spre *eul spiritual*, când nu-i este cu totul indiferentă. Pentru sociologia noologică, faptul că oamenii consumă, se distrează, se ceartă, seucid etc. nu este mai mult decât *simptomatologia* unei stări mai adânci în care descoperim dezechilibrele spirituale, *suferința spiritului*, *maladiile destinului creator*, adică tocmai condiția spirituală a omului. Altfel clasificarea indivizilor, de pildă, pe categorii de venituri sau pe tipuri de consum, ori pe atitudini electorale, poate fi cu desăvârșire indiferentă. Dacă nu vom căuta *pragul* de la care *puterea economică* sau *politică* afectează *spiritul*, iar *banul* afectează *ființa morală din lume*, cercetarea acestor fenomene devine, pentru sociologia noologică, absolut nerelevantă, lipsită de orice înțeles, tot atât de indiferentă ca și faptul de a fi consemnat câți pasageri au trecut pe lângă trenul care te purta într-o direcție lipsită de vreo legătură cu destinația spre care se vor fi îndreptat, la rândul lor, ei înșiși. În al doilea rând, sondajul pneumatologic caută acele *stări spirituale profunde* prin care se compune *ființa morală* a unor *colectivități omenești* și prin care se conservă în lume, în stare activă, *pacea*, *adevărul*, *binele*, *justiția*, *frumosul* etc. În al treilea rând, sondajul pneumatologic caută în *stările psihologice ale oamenilor* *intensitățile noologice* care fac din *trăirile individuale și colective* purtătoare de intensități spirituale *locuri de concentrare a energiilor sufletești*, suficient de puternice încât să devină un fel de *centre de polarizare a vieții sufletești* a insului și a colectivităților. Când aceste *intensități noologice* sunt diminuate insul și colectivitatea își pierde *centrele spirituale* și apare în lume haosul, iar în mintea omului se ivește confuzia, *relativismul moral*, frivolitatea și toleranța la rău, dificultatea de a distinge între bine și rău, între adevăr și minciună, între justete și strâmbătate (malversație) sau nedreptate etc. Omul se “învață” cu răul așa cum se obișnuiește cu vremea rea.

În al patrulea rând, sondajul pneumatologic caută *cadrele* în care se fixează tipare de trăire învățături spirituale spre a stabili dacă omul concret le nutrește încă ori le-a părăsit și ele zac în paragină. Așa se întâmplă cu “sărbătorile” poporului, cu multe tradiții și obiceiuri, cu opere de mare învățătură pentru omenire, cum ar fi cântecele populare, folclorul în genere, cu acele cadre de *memorare colectivă* pe care odată părăsindu-le, omul își pierde reperele temporale, nu mai știe de unde vine și încotro se îndreaptă și nici măcar cine sunt cei ce se află în jurul lui, în aceeași lume cu el, în aceeași stații, pe aceeași drumuri, în aceeași locuri de viațuire, ca și cum nu i-ar mai fi văzut și nu-și poate imagina încotro se duc ei înșiși și de unde vin, ori dacă se află în juru-i de mai multă vreme ori s-au aciuat în preajmă de puțină vreme. Noțiuni ca cele de popor, neam, “cei de aceeași cultură” ori “cei de aceeași limbă” ori națiune, nu-i mai spun nimic acestui biet ins rătăcit, *pierdut în lume*. El este atât de singur și de obosit încât nu mai vrea, căci nu mai poate, să știe de nimeni și de nimic. El este pregătit să moară în ființa lui spirituală cu mult înainte de a se stinge în ființa lui biologică. Din el s-a retras *realitatea*

spirituală, ființa morală a suferit în el o asemenea recesivitate încât abia de mai poate clipi de milă ori de iubire. Sondajul pneumatologic merge atât de adânc încât îi poate descoperi iată pe *marii oboșiți și marea nevroză a lumii*, dar tot pe atât îi descoperă și pe *marii furioși*, pe *nihiliștii* livrați distrugerii care autodistruge.

Abia sondajul pneumatologic poate depista agresiunea profundă dirijată contra adâncului ontologic din om, contra condiției sale identitare, care poate fi aruncată ea însăși într-o criză capabilă a îmbolnăvi lumea în totalitatea ei. Cadrele noologice sunt baza sănătății spirituale a omului, așa cum apele, pădurile, „spațiile verzi” sunt baza sănătății biologice a omului. Când aceste cadre sunt distruse în lume se insaturează oboseala spirituală și marea nevroză. Cei ce distruge cadrele noologice, de la mituri, tradiții, opere, cadre de viață religioasă, sărbători, cadre ale memoriei colective atentează la sănătatea spirituală a popoarelor, în genere a omului. Aceste aspecte ni le dezvăluie sondajul pneumatologic. El, mai cu seamă, este metoda care ne permite să diagnosticăm sănătatea morală, starea de echilibru spiritual al omului în lume la un moment dat.

Însă tot sondajul pneumatologic este acela care ne ajută să căutăm și să descoperim *stările și trăirile spirituale prin care lumea renaște și omul se mântuie*, adică se mai salvează pentru *o vreme* (cât durează puterea acelor “trăiri”) de la catastrofa finală, adică de la *sfârșitul* cel de pe urmă, fiindcă altfel tot *sfârșit* a fost și acela prin care tocmai s-a stins *lumea* lui și el este astăzi, iată, deja *un om fără lume*, trăind *vremuri amar nelumite* și prin aceasta, tragic neconștiate. Omul fără lume este cea mai tragică descoperire a sociologiei noologice. Bătrânul care-a rămas singur, fără cei ce-au fost podoaba casei sale și lumea lui, este un om fără lume, căci lumea lui s-a dus.

Civilizațiile tradiționale aveau știința grijii pentru omul fără lume. În satul tradițional, bătrânii obișnuiesc să socotească ultimii ani de viață după rata împrumutării celor de același leat cu el, adică a celor cu care a traversat veacul, vremea lui, ca cei de aceeași generație cu el. „Sunt leat cu Lisandru Vultur”, spune un asemenea bătrân. „Dintre toți, eu și el am mai rămas. Cel ce va rămâne, va fi cel mai vechi. Acu noi suntem cei mai vechi”. Ghepardul lui Lampedusa este cartea unui om fără lume, a acestui aristocrat al spiritului marilor tradiții, pe care nu le mai cunoaște și nu le mai respectă decât el. Cu fiecare generație se repetă aceeași eternă dramă a celui fără de lume, căci lumea lui s-a dus și el singur a mai rămas parcă spre a o prohodii într-un anonim complet. Cine aude plânsul după lumea care s-a stins al unui biet bătrân anonim, uitat de toți, ocolit de toți, ca un lucru fără de trebuință, de la care s-au retras și lacrimile, așa cum se vede pe fața cu ochii larg deschiși, dar fără priviri, a bătrânilor din autoportretele și portretele rambrandtiene?! Omul fără lume este cel ce rămâne după ce lumea lui, o cultură, o civilizație, o generație s-au dus, ori, de-a dreptul, după ce vremurile lor au apus. Așa se întâmplă mereu la schimbarea vremilor și deopotrivă a generațiilor. Omul fără lume este un fenomen social și spiritual permanent.

Sondajul pneumatologic a fost deja folosit de toți marii creatori și deopotrivă de toți marii sociologi chiar dacă ei nu l-au și denumit ca atare, specificându-l, între celelalte metode, drept calea cu adevărat regală a sociologiei. Nu chestionarul, ci

sondajul pneumatologic este “calea regală a sociologiei”, cum ar spune Sorokin. Durkheim l-a folosit când a descoperit *ființa morală reînnoită a lumii moderne* dedesubtul “progresului derutant al imoralității sociale” în timpurile modernității.

Grație sondajului pneumatologic, el a descoperit în substratul societății anarhizate de curentul schimbărilor economice, “sufletul” lumii ordonate, adică *energia* care conservă ordinea spirituală și deci solidaritatea socială într-un mediu expus deficitului organizațional al corporațiilor profesionale nou apărute. Acea energie este vocația profesională și *spiritul de corp* care se naște în și prin afirmarea noilor corpuri sociale generate de *diviziunea muncii sociale*. Același procedeu l-a folosit M. Weber când a descoperit într-o lume care-și pierde sacralitatea, adică se dezemoționalizează (esența raționalizării) odată cu progresul secularizării, un “suflet” încă mai adânc, în stare a menține “asceza” în miezul unei lumi atrase de mirajul banilor și deci de iraționalismul virtual al unui consum fără de orice măsură.

Într-o lume ce părea că-și pierde măsura, Weber descoperă un “subiect” care păstrează manifestările de viață și propria conduită în asceza unei cumpătări aspre, mai neînduplecată decât lovitura de trăsnet. Această raționalizare intramundână este noul control într-o lume care tocmai își pierdea autocontrolul prezervat de tradiții ori de valorile vechi, brusc afectate de criză.

Asupra tuturor acestora vom reveni după ce vom examina în linii esențiale particularitățile folosirii acestei metode în cercetarea lumii lui Dostoievski (de fapt, folosită de Dostoievski însuși în documentarea necesară cunoașterii și creației personajelor sale). Vom examina, așadar, pe urmele lui Mociulski și Paulin Lecca, sondajele pneumatologice întreprinse de Dostoievski însuși spre a dobândi acces la *adevărurile antropologice* din adânc ale omului, așa cum i s-au revelat (dezvăluit) ele lui Dostoievski însuși pentru întregul orizont al lumii moderne în lumina acestor sondaje pneumatologice. Fiindcă este clar, iată, că “descoperirea” lumii ca lume este operație extraordinar înlesnită de această metodă și, evident, mult mai dificilă dacă am recurge la alte metode. Suntem îndrumați să descoperim lucrul cel mai de preț la această metodă: ea ne dă acces la cunoașterea pneumatologică a lumii, adică la acele stări în care se ține lumea sau, prin a căror destrămare, lumea însăși se destramă, se dezagregă. Însă, și într-un caz și în altul, sondajul pneumatologic ne dă acces la acele “esențe fenomenologice” pe care obișnuim să le numim “lumi”. În tristețea bătrânului rămas de lumea lui descoperim o lume care-a apus nu pur și simplu o stare umorală, un simțământ individual. O lume întreagă ne adumbrește pe toți prin sentimentul de tristețe și singurătate al fiecărui bătrân. “Lumea creștină”, “lumea renașterii”, “lumea egipteană”, “lumea romană”, “lumea modernă”, “lumea slavă”, “lumea noastră”, “lumea predecesorilor”, “lumea contemporanilor”, “lumea urmașilor” etc. etc., sunt tot atâtea lumi pe care, iată, grație metodei sondajului pneumatologic le putem cunoaște ca atare, ca lumi, deci ca *întreguri* de viață, de istorie spirituală etc.

“Prin sondajele sale, Dostoievski a indicat tuturor scriitorilor mai noi *regiuni ale sufletului* puțin cunoscute mai înainte iar viziunea modernă a omului s-a

modificat prin contribuția lui”³². Grație acestor sondaje, Dostoievski a descoperit cele două “idealuri ale frumosului, idealul Madonei și idealul Sodomei, amândouă se amestecă în inima omului. Polii se întâlnesc”³³.

“Spovedania [lui Stavroghin] este ridicolă și caraghioasă”. “Împotriva idealului etern al lui Hristos este expus mirajul estetic al lui Anticrist”. “El [Stavroghin] moare cu moartea a doua, încă fiind în viață, iar de masca lui se folosesc demonii care au sălășluit într-însul”³⁴.

Este zguduitoare această descoperire dostoievskiană a omului care “moare fiind încă în viață”, ceea ce paraviețuiește fiind doar “masca” lui, de care, “se folosesc demonii care au sălășluit într-însul”, tocmai fiindcă el a murit într-însul cu viața cea adevărată. Dar aceasta, în întregul ei, este condiția omului care-și pierde *credința*. Or pierderea credinței este, sociologic vorbind, diminuare a intensității noologice, a intensității de trăire spirituală, ceea ce aduce o diminuare a sufletului împărțit, a capacității de a împărți totul cu ceilalți, a părtașiei sociale și sufletești. Pierderea credinței este “moarte cu moartea a doua”, în-viere a demonilor ce sălășluiesc în el fără a fi reușit până atunci să se folosească de el. Pierirea credinței înseamnă moartea omului, în viață fiind el, și în-vierea demonilor care se vor folosi de masca lui spre a-și face malefica lucrare în lume. Omul fără credință este omul-mască și el este expus primejdiei de a deveni *om impersonat*, posedat de demoni, pregătit pentru cele mai crunte fărădelegi, cum se arată a fi Stavroghin însuși. În loc de a se muta din moarte la viață, el se mută din viață la moarte, în trup fiind, livrându-și trupul unei “învieri” deplasate și înșelătoare, căci e trecătoare și străină de sinele lui mai adânc; ivirea demonilor din el este un proces de impersonare, de “fixare” a unei “grefe antropologice”. Acesta este *omul-demon*. Destinat prin legea creației să fie *omul-Dumnezeu*, el, abandonându-se păcatului care-i aduce moarte, în viață fiind, devine omul-demon. Romanul “Demonii” este un roman merit a scoate la lumină exact această dezvăluire mijlocită de sondajul pneumatologic în *adâncul sufletesc al omului fără de Dumnezeu*. Acesta este tocmai omul care s-a înmulțit în Europa în intervalul noologic care se înscrie între 1700-2000 adică epoca orgoliului și a idolatriei omului european, al antropolatriei. Omul și-a făcut *idol* din *sine însuși* în *umanism*, din *mintea* lui în *raționalism*, din *singularitatea* lui în *istoricism* (această formă modernă de imanentism). Numim, de aceea, acest interval, *ciclul declinului noologic european*, un interval în care s-a petrecut o teribilă diminuare a realului (a realității sufletești) în cercul existenței europene. Pe fondul acestui deficit s-au manifestat toate excesele morfologice ale omului european, care pe măsură ce-a înaintat în veacul cel fără de Dumnezeu, a murit în viață fiind și s-a livrat unei extraordinare beții demoniace, unei trufii înspăimântătoare ale cărei expresii le cunoaștem cu toții. Dostoievski a descoperit toate lucrurile acestea în opera lui grație metodei sondajului pneumatologic. Tot astfel au procedat Spengler, de exemplu, chiar dacă sondajul lui n-are puterea de

---

³² Tudor Vianu, *Opere*, vol. I, p. 27.

³³ Mociulski, p. 370.

³⁴ *Ibid.*, p. 376-380.

coborâre abisală a lui Dostoievski. În cultura română, Eminescu a reușit cea mai teribilă “coborâre în abisul noologic” al modernității, descoperind una dintre cele mai mari primejdii care pândește omul european și care decurge din cel de-al treilea regim al puterii în istoria Europei, după Evul Mediu și Renaștere și anume regimul puterii-stihie, adică al puterii care se manifestă ca energie devastatoare, tot mai devastatoare, pe măsură ce înaintăm spre epoca modernă și spre Europa de răsărit. În ceea ce-l privește pe Dostoievski, el a zugrăvit fenomenul acestui *declin în om* al edificiului spiritual (noologic) al lumii în toate romanele lui, dar *procesul* este pus în lumină în toată grozăvia lui în “Demonii”, care-au “”fost concepuți ca un grandios diptic de icoană: în fața canatului obscur este contrapus unul luminos: personalității demonice îi este contrapus «un om frumos, pozitiv». Idealul creștin al frumosului îl întruchipează arhiepiscopul Tihon, al cărui chip Dostoievski «l-a primit de mult cu entuziasm în inima lui». Odată cu excluderea capitolului “La Tihon”, acest gând al scriitorului a fost nimic, din diptic n-a mai rămas decât latura întunecoasă, *tabloul iadului, al pieirii generale*, zbuciumul unui vifor demonic. Ca epigraf au fost luate versurile lui Pușkin: «Se vede că demonul în câmp ne mână și ne înconjoară pe de lături»³⁵. Iată ce teribilă viziune a avut Pușkin însuși asupra acestei omeniri care-l pierde pe Dumnezeu: lumea aceasta se *masifică* (*demonul în câmp ne mână*) și apoi se află complet dezarmată față cu înconjurimea tot mai strâmtorantă a demonului, astfel că lumea aceea va sfârși într-un peisaj de masacru sufletesc, adică de apocalipsă. Când în om a pierit idealul creștin, când omul a murit în sine cu moartea a doua, în viață fiind, și când acest fenomen se află multiplicat la proporțiile unei vaste populații, rezultă “tabloul iadului”, al pieirii generale, zbuciumul unui vifor demonic.

În nebunia (demonică) a trufiei lui, Stavroghin îi dă lecții arhiepiscopului Tihon: “Însă lectura spovedaniei lui Stavroghin produce asupra lui Tihon o impresie oribilă (...). Tihon se atinge prudent și precaut de locul bolnav al musafirului (Stavroghin)”. Dar sfințitul arhiepiscop “îl imploră să nu se deznădăjduiască de mântuire. «O, să nu credeți că nu veți birui, exclamă Tihon, aproape entuziasmat. Întotdeauna crucea ce mai rușinoasă a sfârșit prin a deveni o măreață putere plină de slavă. Dacă credeți că puteți să vă iertați pe dumneavoastră înșivă (căci tocmai această iertare căutați s-o dobândiți prin suferința la care vă expuneți), asta înseamnă că dumneavoastră credeți în toate... și Hristos vă va ierta. Dacă păcătosul își recunoaște păcatul și se simte chinat sub povara lui, asta-i o dovadă că s-a și întors spre Dumnezeu. Pentru necredința d-voastră, Dumnezeu vă va ierta, căci cinstiți cu adevărat pe Duhul Sfânt, fără să-L cunoașteți. Fiindcă nu există nici cuvinte, nici gânduri în vreo limbă omenească pentru exprimarea tuturor căilor și primirilor Mielului, până când nu ni se vor descoperi aieva Căile Lui. Cine-L va cuprinde pe Cel necuprins, cine va înțelege totul, pe Cel ce este nesfârșit!»”

Dar Stavroghin nu cunoaște nici smerenia, nici pocăința, spovedania lui nu este decât o nouă provocare îndreptată contra lui Dumnezeu și a oamenilor, o nouă înălțare a trufiei diavolești. Cuvintele «blestatului psiholog» provoacă într-însul

---

³⁵ ibidem, p. 381.

o nepotolită răutate. Tihon vede că soarta lui Stavroghin este pecetluită. El stătea în fața lui, cu palmele mâinilor așezate în dreptul pieptului, iar pe fața lui străbătu parcă un fior de durere, pricinuit de cea mai mare spaimă.

«- Văd, văd... ca în oglindă că dumneata, sărman tânăr pierdut, n-ai fost niciodată atât de aproape de o nouă și mult mai teribilă crimă ca în acest moment». Stavroghin nu l-a ucis pe Tihon, dar în schimb s-a sinucis. “*Cadavrul viu își curmă existența fanto-matică. Puternicul spirit al negației, voința deșartă metafizică, formidabila forță fără de care se întorc în neființă*”³⁶. Sondajele pneumatologice ale lui Dostoievski încorporate în tot atâtea romane geniale devin, iată, și cadre ale profetismului literar, dacă putem spune astfel. În “*Demonii*” este dezvăluit chipul puterii nemăsurate, puterea-stihie care este cu adevărat un “vifor demonic” ce vântură lumea toată, de la un capăt la altul, de la suprafață în adânci abisalități, preschimbând lumea aceasta într-un *ocean zbuciumat* cu tot cu întinderile și cu abisurile lui. Aceasta este, în esența ei, *puterea stihie*, fiindcă omul acesta, care dă chip “puterii nemăsurate”, “este omul unui nou eon, este acel om-Dumnezeu pe care îl visa Kirilov și, în comparație cu el, supraomul lui Nietzsche pare a fi numai o umbră. Acesta este Antihristul care va veni, prințul acestei lumi. Este proorocia amenințătoare cu privire la catastrofa cosmică ce se va abate asupra omenirii”³⁷.

Iată dar că sfârșitul și începutul de secol consacră metoda sondajului pneumatologic și o ilustrează în cuprinsul culturii europene cu câteva cadre de cunoaștere abisală și de proorocie extraordinare. Acestea sunt tot atâtea *documente noologice* prin care avem acces la ceea ce s-a întâmplat efectiv cu omenirea în jurul realizării lor efective ca documente de cunoaștere și mărturisire. Dostoievski este unul dintre cei ce au întreprins asemenea sondaje pneumatologice. Nietzsche este al doilea, Eminescu al treilea. Înaintea lor, Goethe, în *Faust*, a realizat primul *mare sondaj pneumatologic* în pragul modernității. Dar seria coboară mai adânc până la Shakespeare și Dante. Dante, Shakespeare, Goethe, Nietzsche, Eminescu, Dostoievski, Spengler, ca să indicăm reperele mari ale seriei pneumatologice majore. Aceasta însă este precedată, însoțită și succedată de alte *serii*, la rândul lor, relevante pentru multitudinea sondajelor pneumatologice pe care culturile Europei le-au inițiat spre a cerceta abisalitatea noologică a omenirii și, deci, spre a căuta soluții la criza care zguduie deja fundamentele lumii noi.

Dostoievski, între toți, a descoperit puterea-stihie în dezlănțuirile ei capabile să destrame totul.

“Unirea «frumosului» Stavroghin cu prostituția infirmă, cu Maria Timofeevna, este simbolul unei alte realități suprareale. Ea este sufletul lumii, este *feminitatea schilodită*, este *maica pământului*. Ea se chinuiește ca o prizonieră, *așteptându-și eliberatorul*. Frumusețea ei este înnegurată, căci ea, *păcătuiind, a căzut, devenind victima deșertăciunii și a pieirii*. Vinovăția ei, în raport cu frumosul ei mire, este însemnată printr-o deficiență fizică (era șchioapă). În pofida *păcatului strămoșesc*, ea este credincioasă celui care îi este hărăzit, și *îl așteaptă*. Dar *mirele s-a lepădat*”

---

³⁶ cf. Pulin Lecca, p. 41.

³⁷ apud P. Lecca, p. 42.

de ea, s-a lăsat sedus de libertatea sa de a fi asemenea cu Dumnezeu și a căzut din fața lui Dumnezeu. *Mireasa îl cunoaște și nu-l cunoaște*; ea este și nu este soția lui. El este și prinț și Grișca Otrepiev, impostorul. *Lumea îngerească de altădată și noul întuneric demonic s-au amestecat teribil în sufletul lui*. Trădarea mirelui aduce atât pieirea lui, cât și pierderea ei: ea devine o pradă în mâinile demonilor, care pângăresc sfințenia maicii-pământului (simbolul: episodul cu batjocorirea icoanei Maicii Domnului)³⁸. Sondajul pneumatologic i-a îngăduit lui Dostoievski să afle taina degradării perechii și faptul că eșecul perechii este eșecul reînnoirii lumii. Fiindcă, în loc ca Maica-pământului să se împlinească într-un nou ciclu zămisitor în cununia cu cel ce i-a fost destinat (“mirele ei”), legătura eșuând, mirele piere, iar ea, mireasa, maica-pământului, “devine o pradă în mâinile demonilor care pângăresc sfințenia ei (maicii-pământului)”. Dar “chipul puterii descumpătate”, sau „nemăsurate” (care-a încălcat orice măsură, în obraznica ei trufie) este el însuși polimorf, și Dostoievski reușește să-l zugrăvească într-o galerie de portrete în care se cuprinde toată seria «oamenilor puternici»: cneazul Volkovski, Rascolnicov, Svidrigailov, Ipolit Kirilov, Ivan Karamazov, Stavroghin însuși etc. Ceea ce este tulburător în sondajele dostoievskiene este tema “chipului frumos”, tema “feței”. Dacă, în sondajele sale, Dostoievski descoperă “chipul puterii nemăsurate”, care aduce schimonosirea lumii și a celui ce se în-chipuie pe sine Dumnezeu, în schimb, la suprafața lumii, Dostoievski constată că toți acești “posedați” sunt “frumoși”. Versilov din “Adolescentul” este tot atât de frumos ca și Stavroghin, dar tot astfel este Raskolnikov, Ivan Karamazov, etc. Problema *chipului frumos* trimite la tema strălucirii aparente, a stigmatului diavolesc al *înfățișării* înșelătoare. Tema este mai veche și cu ea au lucrat sculptorii medievali în celebrele sculpturi *in transi* al căror chip frumos este “suprafața” care ascunde descompunerea morții și a păcatului. Însă ceea ce aduce nou Dostoievski grație sondajelor sale se referă la *frumosul fad* care este o *suprafață fără adâncime, o formă fără fond, o fațadă fără interior*. Este frumosul înșelător care zăbovește încă pe *chipul* devenit *maskă* al celui ce-a murit, în viață fiind, căci s-a livrat păcatului prin care lucrează satana. Acestui tip de frumusețe înșelătoare Dostoievski îi opune “idealul frumosului” interior, duhovnicesc, profund, spiritual, pe care însuși Dumnezeu-Fiul l-a resădit în sufletul omenesc. Scriindu-i lui V.A. Alexeev, Dostoievski notează: “Cum însă Hristos purta în sinea Lui și în cuvântul Lui idealul frumosului, atunci a și hotărât: E mai bine să se sădească *în suflet* idealul frumosului; avându-l *în suflet*, toți vor deveni frați unii pentru alții și atunci, desigur, acționând unul asupra altuia, vor fi și bogați. Pe câtă vreme, dacă le vei da pâine, ei vor deveni poate dușmani unii pentru alții, *dintr-o simplă plictiseală*. Dar dacă le vei da și pâinea și frumosul împreună? Atunci i se va lua omului munca, personalitatea, jertfirea de sine de dragul aproapelui, într-un cuvânt, i se va răpi toată viața, idealul vieții. Și de aceea e mai bine să se vestească numai idealul duhovnicesc”³⁹.

---

³⁸ Mociulski, p. 380

³⁹ apud P. Lecca, p.43

Iată dar cele două specii de frumos: *frumosul din suflet* și *frumosul devenit mască*, de pe față. În fapt, e unul și același ideal al frumosului, pe care Dumnezeu l-a sădit în suflet. Posedații, oamenii-mască, însă nu-l mai au *în suflet*, l-au pierdut în adâncul lor sufletească și-l mai păstrează o vreme, înșelător, doar *pe chip*. Așa sunt Stavroghin, așa și Raskolnikov și toți. Au doar “frumusețea-de-pe-chip”, care este doar “masca morții”, căci ascunde moartea dinlăuntru, moartea spirituală. Oare nu așa este *strălucirea civilizației*?! Nu este ea doar “frumosul de pe chip”, masca morții spirituale a omului care, în trufia lui, se vede în *oglindea neadâncă* așa cum îl arată *masca* nu cum l-ar putea trăda sufletul, adâncul lui noologic, devenit între timp mormântul sufletului, groapa adevărului, a binelui și a frumosului, adică groapa lui sufletească. El a murit și s-a îngropat *neasistat*, neștiut, într-un anonim și o singurătate cumplită. Și tot ce a mai rămas pentru o clipă afară este umbra frumuseții lăuntrice, adică “frumosul de pe chip”, masca morții, ascunzătoarea demoniei puterii, a trufiei și prostiei batjocorită în același act de sardonicele satan, cel ce zguduie fruntariile ființei în râsul său batjocoritor. Râsul acesta a ținut locul cântecului de jeliere, liturghiei trecerii celui ce-a murit în viață fiind. Bietul de el, căci n-a apucat încă să se bucure de darul cel mai mare pe care Dumnezeu i l-a dat când l-a făcut om, darul care-l deosebește pe el de animal. Or, acela este tocmai darul “lumii duhovnicești”, al “vieții celei veșnice”, al “duhului de viață”.

“Apropo, scrie Dostoievski, în celebra scrisoare, adu-ți aminte de actualele teorii darwiniste cu privire la proveniența omului din maimuță. Fără să intre în amănuntele acestei teorii, Hristos spune răspicat că omul are, pe lângă *lumea animală*, și o *lume duhovnicească*. La urma urmei, ni-e indiferent de unde a provenit omul (în Biblie nu se lămurește deloc, dacă Dumnezeu l-a făcut din lut sau l-a scos din piatră) în schimb însă se spune clar că Dumnezeu a suflat într-însul duh de viață”⁴⁰.

Cu această distincție atingem și cealaltă chestiune descoperită de Dostoievski în sondajele sale pneumatologice și anume chestiunea pe care atât de sugestiv o indica Horkheimer mai încoace prin sintagma “paranoia rațiunii”. În vederile lui Dostoievski, “monștrii sunt progenitura născută din sămânța de cristal a intelectului”.

“«Somnul rațiunii naște monștri», astfel și-a intitulat Goya, în mod aforistic, un tablou. Dar Dostoievski, cu un gest hotărâtor răstoarnă această maximă scriind *Crimă și pedeapsă*. Aici monștrii sunt progenitura născută din sămânța de cristal a intelectului. În acest roman, subconștientul este luminat, iar rațiunea plutește în beznă, proiectul funest [al crimei] e de sorginte cerebrală, iar nu pasională. Împotriva inteligenței scelerate, atinsă de hybris, instinctele se strâng într-o frondă a *protestului etic*. Într-adevăr, Rascolnikov ajunge la crimă pe cale silogistică. Dreptul de a ucide este, după convingerile eroului, demonstrabil în chip matematic: «cazuistica lui, notează autorul, se ascuțise ca o lamă de brici și nu se mai găseau în mintea lui obiecțiuni raționale»”⁴¹. Sondajul pneumatologic l-a ajutat pe

---

⁴⁰ Ibid., apud op.cit, p. 43

⁴¹ P. Lecca, p. 43-44

Dostoievski să descopere că sursa monstrozității în istorie nu este *omul sentimentelor*, cum greșit s-a tălmăcit în curentul care-a cerut autonomizarea intelectului de orice afect, de sentimentele profunde, adică de afirmările trăitoare ale sufletului, așa cum s-a ilustrat curentul acesta în toată modernitatea europeană prin opere ilustre ca cea a lui Descartes, ori a lui Kant sau Hegel, ca să nu-l mai pomenim pe nefericitul posedat care a fost K. Marx. N-a cerut Descartes autonomia deplină a “egoului cogitans”, care prin simplul *act al cugetării* (act logic) este prezentat drept argument și fundament ontologic, adică bază dovedită a tot ceea ce există: “Dubito ergo cogito, cogito ergo sum”?. “Cuget deci exist”. Iată, ne spune Dostoievski, adevărul de la capăt al acestei întorsături la care duce pretenția absolutistă a intelectului de a se pune pe sine fundament al lumii. El poate să spună, tot silogistic; “cuget, deciucid”. Oare nu astfel sunt războaiele moderne? Nu s-au născut ele din raționalitatea calculului, al celei mai logicizate dintre realități, aceea a capitalului?! În fața acestei pretenții suprematiste a intelectului Dostoievski recuperează “adevărul pneumatologic” asupra “rațiunii inimii”, singura care ne apără de *rău*, căci este intelect coborât în inimă, prin forța *actului trăitor*.

“Propozițiile, perfect logice, se îmbracă fără fisuri; se acordă prerogative așa-zișilor aleși, intelectul dă garanții sigure: se poate ucide în liniște... Dar *din străfundul făpturii* se ridică *voci surde de împotrivire. Raționamentul e perfect, dar mâna nu se ridică să lovească. Eroul șovăie*. Dacă din toate *straturile afective* ale ființei lui Rascolnikov se ridică permanent o opoziție difuză față de *imboldul criminal* elaborat la *etajul de sus, cerebral*, momentul culminant al rezistenței este atins în vis. În preziua crimei, Rascolnikov culcat într-un crâng, visează că, fiind copil, vede într-o zi cum niște târgoveți, ațâțați de băutură omoară în bătaie un căluț neputincios, pus întins să tragă o căruță enormă plină de cheflii. Imaginea provoacă în sufletul personajului cufundat în somn (ca și în sufletul cititorului sensibil) un sentiment de silă infinită. «Rascolnikov se trezi lac de sudoare»... Somnul rațiunii naște monștri? Această rebeliune onirică împotriva biciului mănuit de Micalca, izbucnită într-un moment de desfacere a ființei din chingile rațiunii, relevă *atitudinea abisală* și, deci, esențială a protagonistului față de violență. Coșmarul îl tulbură pe Rascolnikov, îi dă chiar iluzia că «se smulsese din vraja aceea rea, din farmecele acelea»⁴². Părintele Lecca identifică, iată, mecanismul adevăratei cunoașteri, cea care pune în legătură “atitudinea abisală” cu “etajul de sus, cerebral”. Cunoașterea noologică, însă, coboară în straturile adânci, unde va descoperi “atitudinea abisală”, pe care “locuitorul” de la “etajul de sus”, “cerebral” o refuză. Din refuzul acesta se constituie mediul silogistic al “imboldului criminal”. “Sila infinită” din sufletul lui Raskolnikov în fața biciului mănuit de Micalca este partea din adânc, din acea atitudine abisală, a unui întreg contradictoriu cu “imboldul criminal” care se cristalizează la etajul cerebral, printr-un silogism imperturbabil în *mintea* lui Raskolnikov în preziua crimei. Somnul, adormirea minții înfierbântate de cremenea silogismului, îi îngăduie lui Raskolnikov să coboare în *adâncul sufletului* său, unde se descoperă pe sine, cel nelepădat de la chipul lui Dumnezeu,

---

⁴² Lecca, p. 44

plin de o “silă infinită” în fața violenței, a biciului care aduce moartea căluțului neputincios. Starea de trezie a rațiunii, în schimb, îl va conduce silogistic la decizia crimei. *Și acestea sunt, în toată opoziția lor ireductibilă, curente care străbat una și aceeași ființă. Binele și răul, mila teribilă care se exprimase ca “silă infinită”, pe de o parte, și “imboldul criminal”, de alta, ambele în aceeași persoană. Una tâșnește în vis din atitudinea abisală a ființei, cealaltă în stare de trezie se compune silogistic la etajul cerebral al persoanei, ca o atitudine logică.* Atitudinea abisală și atitudinea logică se coimplică înlăuntrul unei rupturi absolute în una și aceeași persoană. O ruptură care zguduie fundamentele ființei. Cât de neașteptat este să descoperi că sondajul pneumatologic l-a condus pe Dostoievski la descoperirea aceleiași paradigme antropologice cu cea pe care, în Apusul Europei, a descoperit-o francezul E. Durkheim, fiul unui rabin de la Epinal. Ca și Dostoievski, Durkheim va face experiența că sociologia se reazemă pe antropologia “crimei și a pedepsei”. Și tot astfel, Durkheim va descoperi că “intelectul subtil e feroce, dar instinctul troglodit e salvator și profetic”. Crima este raționalizabilă, pedeapsa și deci restaurarea dreptății este opera pasiunii, a unei reacții pasionale, răzbunătoare care nu se oprește până când nu s-a restabilit legătura socială ruptă, măsura dreptății, adică proporția justiției care nu poate fi alungată de nici o forță, oricâtă grozăvie ar avea ea. Dacă la Durkheim, *mânia* este sentimentul care poate restaura proporția justiției, la Dostoievski același rol revine *sentimentului imens* de milă. “Până și într-un suflet pregătit pentru crimă, elanul pur poate oricând învia. Aceasta înseamnă că natura omului nu este în întregime coruptă. (...) La Rascolnikov supraomul e dublat de pravoslavnic. Ultimul învinge, căci are rădăcini nemăsurat mai adânci în timp. Ochiul lui Dostoievski, penetrant ca și ochiul lui Dumnezeu, a văzut turpitudinea umană în manifestările ei reale și potențiale. Tot el, însă, a depus în favoarea acestuia cea mai tulburătoare mărturie de noblețe. Și când spun aceasta, nu mă gândesc la “sufletele schilleriene” din opera sa, ci la scelerității și cinicii lui. O rază de lumină există întotdeauna în sufletul acestora. Infernul lui Dostoievski are breșe prin care se poate zări pâlpâirea stelelor. Și știm din propriile lecturi dostoievskiene ce minunate explozii de bucurie poate produce în sufletul cititorului lumina siderală prelinsă peste vâlvătăile iadului”⁴³.

Ne aflăm, iată, în fața unei teribile descoperiri metodologice. Este vorba despre distincția dintre *știința socială a suprafețelor* și cea a *adâncimilor*, distincție pe care ne-o mijlocește sondajul pneumatologic, prin care putem cunoaște societatea dinspre adâncurile ei noologice. Distincția este fundamentală în sociologia lui Durkheim, care cere sociologului să coboare de la suprafața simbolizată a faptului social în substratul afectiv al acestuia.

Sociologul Durkheim aplică, într-altfel, tot un sondaj pneumatologic. Sociologia noologică ar trebui să efectueze aceste sondaje, însă, așa cum a făcut-o Dostoievski pentru lumea răsăriteană. Fiecare sondaj pneumatologic va strălumi *o epocă*, ori poate doar un singur unghi din cercul hermeneutic al epocii respective. Așa cum prin sondajul dostoievskian al abisului noologic am descoperit fenomenul

---

⁴³ P. Lecca, p. 45

puterii stihiale în fața căruia *puterile rațiunii* sunt simple neputințe, s-ar putea ca prin sondajul durkheimist al abisalității noologice europene să descoperim alte *taine* pe care știința socială a suprafețelor nu ni le-ar semnala.

Un sondaj pneumatologic este asemenea unei radiografii care ne arată harta interioară a organismului omenesc. Rezultatul sondajelor pneumatologice este *harta noologică* a organismului spiritual al lumilor cercetate. Folosind o astfel de metodă, Jung a descoperit *mutațiile sufletești*, de adâncime, ale organismului social de la finele Imperiului Roman, când deja creștinismul începuse a renova omenirea în straturile ei abisale. Sondajul pneumatologic l-a ajutat pe Jung să redescopere harta spirituală a Europei protocreștine. După ce-a descoperit lumina aceluia sentiment abisal a putut să vadă reliefurile lumii în lumina aceluia. Dar lucrul acela ar fi fost imposibil altfel decât prin recursul la sondajul pneumatologic. Pentru a cunoaște mai bine abisul acestui ocean noologic la suprafața căruia plutim, vom reface principalele sondaje pneumatologice ca tot atâtea relevee sociologice ale edificiului lumii în care trăim. Aceeași metodă a sondajului pneumatologic l-a ajutat pe Jung să descopere *interioritatea renăscândă* a lumii creștine de la începuturile ei. Însăși renașterea omului întru Hristos are drept corelat o extraordinară afirmare a sondajului pneumatologic în Evangheliile și în epistolele apostolice.

Înaintarea spre Apus a Sf. Apostol Pavel este totodată și un cadru de exercitare a unuia dintre cele mai complete sondaje pneumatologice din istoria culturii europene. Cine-ar voi să cunoască renașterea lumii prin creștinism, nici n-ar putea să ocolească scrierile Apostolului Neamurilor. În fapt, noua știință a omului european începe cu sondajul pneumatologic al Sf. Apostoli, inspirat de Duhul Sfânt pentru ca sămânța cuvântului evanghelic să rodească în pământul fertil al cunoașterii creștine a sufletului omenesc. Sociologia și antropologia europeană nici n-ar avea cum să ocolească episodul apostolic, decât cu prețul celei mai jalnice automatizări, iar în cadrul acestui episod drumul corintic al Sf. Apostol Pavel ni se înfățișează ca încadrarea celui mai desăvârșit sondaj pneumatologic la începuturile erei creștine. Grație acestui sondaj, Sf. Apostol Pavel descoperă „corpul mistic” în adâncurile ființei care se rezidește și în chiar mediul acestei descoperiri se naște noua antropologie creștină. Evident că adâncurile acestea ale ființei rezidite cuprind în ele taina kenoziei, a înomenirii recreatoare a lui Dumnezeu pe pământ, experiență despre care este îndreptățită să vorbească teologia. Sociologia noologică devine, în orizontul de cercetare a acestei experiențe tainice, noologie abisală creștină. Examinarea epistolelor pauline ne-a condus către putința de-a înțelege nivelurile de cădere ale lumii moderne cu tot cu științele ei despre om, în frunte cu freud-ismul și cu marxismul. Cercetarea profunzimilor spirituale ale ființei ne este de ajutor când voim să determinăm gradul despiritualizării aduse de modernitate, avertizându-ne asupra depotențării spirituale a societății în care trăim. Aceasta a atins toate energiile noastre, și sufletul și intelectul și voința și sensibilitatea. „Bolnav e trupul nostru când sufletu-i căzut”, spune poetul vorbind despre noi. Omul european și rânduielele lui sunt creștine. Utilizarea sondajului pneumatologic ne ajută să aducem în lumină adâncul nostru

creștin și să evidențiem reliefurile antropologic și sociologic de profunzime sau de substrat al lumii noastre. Acesta este creștin și el se leagă de o geografie, un spațiu, și o experiență în și prin care s-a născut primul strat al culturii noastre al cărei ax este relația omului cu Dumnezeu Fiul. Am numit acest spațiu și această experiență cadru de experiențe axiale. În cuprinsul lui s-a desăvârșit cultura axială creștină. Sociologia noologică este datoare să strălumineze acest peisaj de profunzime sau de substrat mai ales că peste el s-a suprapus experiența omului postaxial din ultimii 600 de ani, experiență de care se leagă toate crizele actuale. Toate sunt crize postaxiale și sociologia noologică are meritul de a le fi evidențiat cum se cuvine. Cartea de față se încadrează între cele purtate de același duh al căutării în adâncimile omenești semnele mutațiilor. Descoperirile la care ne conduc concluziile cărții sunt alarmante: omenirea traversează astăzi una dintre cele mai grave crize mutaționiste dintre cele prin care a trecut vreodată. Riscul rătăcirii este uriaș. Rolul televiziunii în această rătăcire care va aduce moarte, nimicire și dezastre este uriaș. Cartea de față are, de aceea, rolul unui document vizionar și ea se înscrie între cărțile purtate de o inspirație în care se citește pronia lui Dumnezeu pentru lume. Este măcar acesta un semn încurajator că Dumnezeu nu și-a întors fața de la lume.

Cum spune Pr. Dionisie de la Muntele Atos în răspunsul său la o întrebare îngrijorată a unui tânăr: „În Viețile Sfinților citim destul de clar că aceștia de tineri s-au făcut oameni sfinți, încă de tineri”. Dar, iată întrebarea și răspunsul părintelui Dionisie, cu care încheiem această prefață preschimbată prin slăbiciunile noastre într-un studiu prea lung și poate obositor.

– „Părinte, întreba tânărul confrate pe Prea Cuviosul Monah, vara aceasta au adormit, au trecut la Domnul trei părinți mari duhovnicești din România: părintele Sofian de la Antim, părintele Lavrentie de la Frăsinei și părintele Visarion de la Clococioc. Și oamenii din Biserică se gândesc că nu mai sunt mulți părinți duhovnici bătrâni, că se împuținează tot mai mult, că poate în 5-10 ani n-or să mai fie. Ce o să fie atunci?”

– „Din tineret se vede că nu se poate să se facă. În Viețile Sfinților citim destul de clar că aceștia de tineri s-au făcut oameni sfinți, încă de tineri. De aceea e primejdia – și părinții, conducătorii Bisericii o văd – fiindcă toată lumea în cel rău zace. Chiar și nevrând, dacă veșnic vezi în fața ta numai lucruri spre care firea omului se pleacă, sigur că de acum... „Spune-mi cu cine trăiești ca să-ți spun cine ești.” Deschizi televizorul ca să vezi ceva duhovnicesc și nu vezi, ci, acolo dacă pune ceva folositor sufletului, pune alături și o sută și o mie care te dărâmă sufletește. Asta este”.

Rezumat:

Viața personală este din ce în ce mai invadată de către imaginile digitale și o parte dintre efectele datorate acestui lucru pot fi foarte ușor de observat și măsurat. În același timp, există și efecte pe termen lung, „ascunse”, care au consecințe dezastruoase la nivel ontologic. Acest studiu încearcă să analizeze unul dintre efectele din cea de-a doua categorie și să tragă un semnal de alarmă asupra diminuării, sau chiar dispariției cadrelor spirituale, care sunt rădăcinile adevăratei existențe umane.

Bibliografie selectivă:

1. P. Lecca, *Frumosul în opera lui Dostoievski*, Fundația Dosoftei, Discipol, București, 1998
2. Virgiliu Gheorghe, „Efectele televiziunii asupra minții umane”, Editura Evanghelismos, Fundația Tradiția Românească, 2005
3. Jerry Mander, *Four Arguments for the Elimination of the Television*, NY, 1978
4. „Acrostihuri despre porunci”, trad. J. Gouillard, „Petite Philocalie”
5. M. Fishbein, I. Agzen, „*Belief, Attitude, Intention and Behavior*”, 1975, Reading Mass. Addison-Wesley Publishing Company.
6. Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Nemira, 1995

Vocația, factor de progres

Constantin SCHIFIRNEȚ

Școala Națională de Studii Politice și Administrative,
București

Articolul reprezintă o analiză extrem de fină a influențelor industrializării și mașinismului asupra personalității umane. Astăzi, când se face trecerea din epoca industrială la cea digitală, distincția profesionist – om de vocație rămâne perfect valabilă și la fel de importantă pentru destinul cultural al unui popor.

După publicarea *Personalismului energetic*, în 1927, Rădulescu-Motru a recunoscut lipsa din lucrare a aplicabilității sistemului său filosofic la realitățile românești. Și această lacună se resimțea întrucât nu dădea răspuns orientărilor și întrebărilor noii generații, care își exprimau, la sfârșitul anilor '30, crezurile și idealurile. Mircea Eliade, la vârsta de 20 de ani, satiriza fără menajamente intelectualii de rasă: „mai toți profesori universitari sau directori de reviste cultural-literare”⁴⁴. Tinerii cereau profesionalism și performanță culturală asemănătoare celor din Europa. Ideile lui Motru despre vocație răspund interesului existent în acea vreme pentru psihotehnică și taylorism, ceea ce este un argument al orientării sale științifice, dar pentru că se vedea obligat să răspundă unor cerințe ale tinerilor, atașați foarte mult chestiunilor românești, a transpus gândurile lui în lucrări ce se voiau a fi un ghid spiritual pentru societate. În contextul anilor '30 este limpede că Motru dorea ca prin cartea despre vocație să-și asume direct responsabilitatea de a îndruma tinerii. A resimțit reverberația ecoului *Personalismului energetic* în rândul tinerilor, dar nu în măsura de a influența mentalitățile și conduitele lor, iar în *Vocația* filosoful a oferit o soluție – afirmarea prin vocație: „Rândurile noastre au de scop tocmai să înlesnească tinerilor români înțelegerea rolului pe care ei, prin vocațiile lor, vor avea să-l îndeplinească”⁴⁵.

---

⁴⁴ Mircea Eliade, *Profetism românesc*, I, Editura „Roza Vânturilor”, București, 1990, p. 83.

⁴⁵ C. Rădulescu-Motru, *Vocația, Factor hotărâtor în cultura popoarelor*, ediție definitivă, București, Editura Casei Școalelor, 1935, p. 151.

1. Omul de vocație

C. Rădulescu-Motru a intuit mișcarea științei și tehnicii în prima jumătate a secolului trecut. Bine informat nu numai din cărți de doctrină dar și din presa cotidiană apuseană - zilnic avea program pentru lectura ziarelor -, filosoful a realizat că ascensiunea industrialismului și a mașinismului a creat un nou trend al evoluției lumii. Întrebarea ce și-o pune filosoful este cine poate stăpâni extraordinara forță dată de știință și tehnică? Răspunsul este îndubitabil: omul de vocație va fi forța umană ce va domina realitatea creată de știință și tehnică. Din poziția lui de psiholog, el se vede îndrituit să examineze cultura popoarelor ca expresie a vocației, element fundamental în susținerea virtuților unui neam.

De data aceasta el nu mai stăruie asupra științei ca studiu al realității sub forma înlănțuirilor uniforme și constante dintre fenomene. Țelul rămâne examenul finalității științei și a tehnicii asupra personalității umane. Fiind lămurită, de el, problema personalismului energetic – știință a personalității -, în acest op gânditorul părăsește firul esențial al lucrărilor sale de până atunci – interpretarea filosofiei ca știință despre existența în totalitatea ei. *Vocația* este prima lucrare a lui C. Rădulescu-Motru de tranziție spre marile sale scrieri etno-culturale.

C. Rădulescu-Motru anunță ideea de vocație în scrieri anterioare⁴⁶. În *Elemente de metafizică* vorbea de omul de vocație, ca finalitate a oricărei metafizici: „Alegerea idealului nu stă în puterea conștiinței, dar a se recunoaște pe sine ca aleasă pentru a realiza un ideal, aceasta stă în puterea conștiinței: și atunci când ea se recunoaște astfel, conștiința se găsește în rolul ei cel mai sublim: omul cu o asemenea conștiință simte în el o vocație.

Mulțumită oamenilor care au simțit în ei puterea vocațiunii avem știința și cultura de astăzi. Pârghia cea mare a progresului este vocația.

Omul care simte în el o vocație este un transformator de energie. El este profetul personalismului energetic, spre care evoluează realitatea întregă.

În vocație se întrupează la un loc cele mai înalte însușiri morale și intelectuale ale sufletului. De aceea nu este deloc o coincidență că popoare care au avut în sânul lor mai mulți oameni de vocație, acelea au progresat mai mult.

Vocația face pe individ să se simtă ca o parte necesară totului; ca un factor predestinat să fie așa cum este, fiindcă altfel nici realitatea nu ar fi așa cum este. Acel ce se simte cu o vocație, se simte cu o responsabilitate cu el însuși⁴⁷.

C. Rădulescu-Motru folosește termeni care au același înțeles ca și termenul de vocație, anume „oameni excepționali”, „oameni mari”, „oameni aleși”, „inovatori”. Nu credem că noțiunile amintite se identifică între ele. Este adevărat,

---

⁴⁶ Vezi Viorel Cernica, *C. Rădulescu-Motru și proiectul antropologic kantian*, Mihai Dascal Editor, București, 2000, pp. 153-172.

⁴⁷ C. Rădulescu-Motru, *Elemente de metafizică. Principalele probleme ale filosofiei contemporane pe înțelesul tuturor*, București, Tip. Profesionala Dim. C. Ionescu, 1912, p. 292.

vocația ține de un anumit profil psihologic și social al individului, dar C. Rădulescu-Motru lămurește limpede sensul real al termenului de vocație.

În *Personalismul energetic* ideea de vocație este mai mult implicită și ea derivă, fatalmente, din concepția generală despre energie ca unitate între natură și om. Motru luminează ideea de vocație, iar omul de vocație este conceput ca profesionist: „În lumea modernă sunt atâtea forme de personalitate câte profesii sunt. Aceasta în principiu. În practică, lumea modernă este încă departe de a avea o personalitate în fiecare profesionist, și aceasta din cauză că munca modernă nu este pe deplin liberă. Sunt mulți oprți de la vocația lor; mulți, muncitori prin constrângere. Profesionist, în adevăratul înțeles al cuvântului, este omul care consideră profesia, nu ca pe un mijloc de câștig, egal oricărui alt mijloc, ci ca pe o chemare hotărâtoare pentru întreg rostul vieții sale. Profesionistul adevărat este totdeauna creator în profesia sa, fiindcă totdeauna din iubirea pentru profesie iese perfecționarea acesteia. Un asemenea profesionist este aceea ce am numit personalitate energetică”⁴⁸. La o analiză ulterioară gânditorul a găsit de cuviință să descifreze noi sensuri vocației, de unde a rezultat decelarea unei diferențe remarcabile dintre omul de vocație și personalitate.

În *Vocația*, C. Rădulescu-Motru dă concretețe ideii exprimată în *Elemente de metafizică* și exemplifică filosofia personalismului energetic prin omul de vocație. Preocupat de modul cum a fost studiată vocația constată neglijarea ei de toate disciplinele umaniste. Pedagogia o face „în silă”, iar „Psihologia ...se ferește să o cerceteze mai de aproape” pe când „sociologul este certat cu studiul vocației”⁴⁹, susține autorul. Doar pentru criticul de artă vocația „are un farmec special”, însă nici acesta nu o examinează sistematic. Biografia acordă interes vocației datorită analizei evoluției vieții marilor creatori: „Singurii cercetători, cari aduc o contribuție mai însemnată la cunoașterea vocației sânt biografiile personalităților marcante”⁵⁰. Cum se explică starea precară a cunoașterii unei probleme cum este vocația, de acută actualitate în orice societate civilizată? Filosoful vede cauza în specializarea științifică axată pe studiul unui obiect, și crede că dezvoltarea științei trebuie să conducă, inevitabil, la dispariția specialistului rigid, și astfel, s-ar impune cercetarea de către un specialist a mai multor teme științifice. Faptele de vocație vor face, spune Motru, obiect al unor studii multidisciplinare. Sunt două științe, afirmate timid, tipologia și caracterologia, care se vor constitui în două capitole ale științei vocației. În perioada premodernă a existat o extindere exagerată a vocației („Vocația era amestecată cu predestinația, și ca atare pusă în legătură cu arta divinației”⁵¹), astăzi are loc o îngustare a acesteia. Din cauză că de un asemenea subiect s-au ocupat în trecut astrologii și chiromanțiștii, oamenii de știință manifestă rezerve față de studiul acestuia, ocupându-se doar de aptitudinile copilului. Primii psihologi,

---

⁴⁸ Idem, *Personalismul energetic*, Casa Școalelor, București, 1927, p. 254.

⁴⁹ Idem, *Vocația, Factor hotărâtor în cultura popoarelor*, ediție definitivă, București, Editura Casei Școalelor, 1935, p.9.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 10.

⁵¹ *Ibidem*, p. 12.

interesați de vocație, s-au ocupat numai de măsurarea datelor simțurilor, de memorie și atenție. S-a dovedit greșită această analiză pentru că pune accent pe o anumită funcție a personalității. Or, susține C. Rădulescu-Motru, nu poate fi acceptată o asemenea înțelegere a vocației, dată fiind dimensiunea ei definitivă pentru personalitatea concepută ca totalitate: „Vocația nu este legată de o anumită aptitudine, ci ea este legată de întreaga constituție fizică și morală a omului”⁵². Așadar, omul, în realitatea lui pleneră, este apt de vocație.

De la această premisă, cu un puternic accent umanist, filosoful trece la discutarea unui fenomen social și economic dominant în lumea secolului al XX-lea: mașinismul, incriminat pentru crearea iluziei privind rolul său în nașterea și perpetuarea progresului. Autorul recunoaște că mașinismul a revoluționat lumea, și aceasta s-a concretizat în sporirea comunicării între popoare și a confortului material, dar este discutabil că mașinismul ar putea înlocui forța de muncă umană. C. Rădulescu-Motru aduce argumente împotriva ideii despre om identificat cu o mașină, deoarece analogia, ca metodă, nu ar duce la rezultate consistente. De aceea, între tehnica mașinii și tehnica muncii omenești nu se poate stabili un paralelism. Viziunea umanistă se degajă cu multă pregnanță din viziunea sa, întrucât el concepe omul ca o ființă irepetabilă, și deci inimitabilă.: „Mașina reprezintă o mică parte din aceea ce este organizarea muncii omenești; anume partea cea mai superficială. Ea este un simplu multiplicator al producției economice. Ea prelungește funcțiunile sufletești, fără să le poată înlocui pe acestea vreodată”⁵³. Mașina este doar un instrument, lipsit de orice stare sufletească. Ea nu trăiește, nu simte, nu se bucură și nici nu suferă pentru rezultatele ei. Gânditorul ne propune ca în locul iluziei date de tehnica mașinii să cunoaștem adevărata evoluție a muncii, fiindcă numai astfel se poate vedea rolul jucat de vocație în ființarea omului. Oricum, vocația nu este rodul hazardului sau al norocului. Încă de la începuturile muncii umane vocația este legată de structura omului întreg. Vocația se manifestă numai în libertate, deoarece munca liberă derivă din vocație: „Din nefericire, dispozițiile spre o muncă liberă s-au manifestat rar. (...) Au muncit, în mod nesilit, foarte puțini”⁵⁴, aserțiune întrutotul valabilă și astăzi.

2. **Profesionistul și omul de vocație**

Trebuie spus că filosoful, deși țintește să asigure continuitatea între *Personalismul energetic* și *Vocația*, în fapt, produce o falie între cele două scrieri din cauza sensului acordat tipului reprezentativ luat în seamă. În prima scriere, el crede că profesionistul este cel care exprimă cel mai bine personalismul energetic. Personalitatea „este profesionistul care, fără să facă pe apostolul, a realizat o tehnică nouă, morală sau materială, pe urmele căreia viața socială are un câștig de

---

⁵² *Ibidem*, p. 13.

⁵³ *Ibidem*, p. 16.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 18.

bunuri”⁵⁵. Mașinismul se înscrie firesc în seria produselor create de profesionist, adevăratul ferment al civilizației industriale.

În *Vocația*, gânditorul realizează primejdia reprezentată de exacerbarea influenței tehnicii în viața socială și umană, și din acest unghi întreprinde critica mașinismului întemeiată în realitatea manifestă a acestui fenomen cu implicații adânci în structurarea personalității și a relațiilor sociale. Ce tip de personalitate poate oferi mașinismul?

Din desfășurarea acestui proces economic a rezultat netăgăduit că unul din efectele sale importante este reducerea bogăției ființei umane la statutul de simplă forță de muncă. Fără să o spună direct, C. Rădulescu-Motru vizează actul alienării omului modern generat de tehnica mașinismului prin imensitatea de produse standard create de el însuși, de care însă viața sa depinde, sau pur și simplu este dominată de ele.

Filosoful, sesizând acest impas, caută în om acele dimensiuni ce-l pot autonomiza în raport de tehnică, pe care tot el a creat-o. Acestea sunt exprimate de vocație, element care tocmai lipsește profesionistului: „Un om de vocație se îndreaptă spre munca pe care o cer dispozițiile adânci ale sufletului său. El se întrecește cu opera pe care o produce. Este conștiincios, fiindcă în conștiința sa scopul muncii și scopul existenței se identifică.

Este original, fiindcă normele sale de muncă nu vin din imitația altora, ci din desfășurarea firii sale proprii. Profesionistul este mai puțin conștiincios și mai puțin original. El poate adesea să fie foarte talentat. Nu aptitudinile îl diferențiază de omul de vocație, ci structura caracterului. Moralitatea este una în omul de vocație, și alta în profesionist. Moralitatea în înțelesul de consecvență cu sine însuși. Era profesionismului a înlesnit calea spre mașinism”⁵⁶. Profesionismul nu a apărut din profunzimea psihologiei umane, ci a fost creat de spiritul profesional și de concurența pentru câștig. Din acest motiv, mașinismul nu poate fi expresia ultimă a idealului omenesc, doar munca pornită din vocație poate să-l atingă: „Munca de mașină are numai aparența de a fi la baza progresului social, prin largă ei răspândire. În fond, ceea ce susține progresul social este munca din vocație. În aceasta din urmă se găsesc germenii de spontaneitate și originalitate fără de care nu poate fi o viață de cultură. Și omenirea nu va putea progresa decât în viața culturii diferitelor sale popoare”⁵⁷.

În argumentarea tezei sale despre vocație, C. Rădulescu-Motru aduce un argument foarte sugestiv, cel al mâinilor, de care dispune fiecare om și toți membrii unei societăți dar, deși orice om și orice popor dispune de același instrument, rezultatele sunt diferite: „Aceleași mâini le are omenirea peste tot pământul, cu toate acestea deprinderile la muncă sunt deosebite de la popor la popor. Fiecare popor își are ritmul său de muncă după mișcările diferențiate ale mâinii. (...) fiecare își are munca sa originală, fiindcă își are mâna din moși strămoși predispusă

---

⁵⁵ Idem, *Personalismul energetic*, ed. cit., p. 220.

⁵⁶ Idem, *Vocația*, p. 19.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 20.

pentru anumite mișcări”⁵⁸. Munca fizică și munca intelectuală pot fi imitate, însă ele sunt productive numai în măsura în care sunt expresia dispozițiilor înnăscute ale omului. Munca este concepută de filosof ca act derivat din aptitudinile individuale. Prin urmare, orice ființă umană dispune într-un grad sau altul de aceste dispoziții înnăscute ale sufletului, și deci este capabilă de o activitate productivă. Raportat la popor, diferențierile rezultate din dispozițiile lui înnăscute sunt determinate de diferențierile energiei mediului în care el trăiește. Identitatea unui popor este afirmată de produsele muncii sale, integrate în cultura sa: „O cultură este cu atât mai originală, cu cât răsfrânge în ea mai expresiv fondul propriu al poporului care a produs-o. Și fondul propriu al poporului este cu atât mai expresiv răsfrânt, cu cât dependența lui de caracterele permanente ale energiei mediului regional este mai credincios păstrată. Popoarele cu o cultură originală găsesc în cultură o creștere spirituală a rădăcinilor lor pământești.

De aceea, asemenea popoare reprezintă unitatea lor sufletească, ca turnată dintr-o bucată. Culturile de împrumut sunt în schimb apanagiul popoarelor cu domiciliu anonim. În ele dependența de mediu este ruptă sau întâmplătoare”⁵⁹. Autorul face o diferență interesantă de mare actualitate. Indivizii din popoarele anonime se pot simți mai bine decât cei ai popoarelor cu o cultură originală, dar le lipsește „cinstirea posterității”. Ca să exiști ca entitate este necesar să arăți celorlalți moștenirea proprie și s-o marchezi periodic: „Căci operele omenești durabile sunt numai cele care continuă viața izvorâtă din adâncul mediului original”.

Chestiunea originalității unei culturi este mai complexă. Autorul neagă orice virtuți împrumutului, fără să ia în seamă producerea schimbării culturale prin difuziunea culturală. Societatea care împrumută de la o altă societate poate să aibă avantajul de a nu mai repeta greșelile comise în actul de dezvoltare. Unele țări cu experiență în activitatea industrială au fost depășite ca nivel de producție și calitate de țări care au împrumutat de la ele. Este de notorietate exemplul Japoniei, țară care a reușit, prin împrumuturile de inovații tehnologice și ale unor moduri de organizare economică din țări occidentale și din S.U.A., să le depășească în ramuri economice de vârf (industria de automobile, electronică, informatică, televiziune).

Este adevărat, nu se poate împrumuta ușor orice. Procese tehnice și științifice pot fi împrumutate fără nici o dificultate de către o societate, în schimb preluarea credințelor, a modurilor de viață sau a valorilor se realizează numai prin o selecție puternică. De aceea, împrumutul este o cale de schimbare în orice societate, dar intensitatea, conținutul și formele ei sunt în raport de modele de împrumut ale fiecărei societăți. Ceea ce este benefic pentru o societate, urmare a împrumutului dintr-o altă societate, poate reprezenta un pericol pentru o altă societate care face același împrumut.

Ajunși în acest punct să stăruim asupra uneia din trăsăturile definitorii ale vocației – originalitatea. C. Rădulescu-Motru constată, cu o anumită surprindere, confuzia făcută între originalitate și alte manifestări ale conduitei umane:

---

⁵⁸ *Ibidem*, p. 22-23.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 24-25.

„Originalitatea se confundă prea adeseori cu noutatea, cu extraordinarul și cu excentricul”⁶⁰, situație întâlnită mai ales în literatură. „Vocația își are temeiul în existența culturii”, spune cu claritate Motru.

După excursul în conținutul muncii, filosoful descrie omul de vocație. Acesta muncește fără a ține seama de interesele sale proprii, țintește spre interese personale înalte, ia interesele sociale drept interesele lui proprii, face întotdeauna un calcul riscat, într-un cuvânt, el se concentrează pe motivele intrinseci activității și ignoră orice motiv extrinsec. La profesionist, raportul dintre cele două tipuri de motive este invers, adică accentul cade pe motivele extrinseci. Diferența dintre profesionist și omul de vocație stă în aceea că pentru primul munca este susținută prin intervenția unor interese externe, pe când munca omului de vocație se susține prin impulsul dat de natură. Unul este legat de interese materiale și schimbă profesia, celălalt „urmează înainte contra tuturor intereselor contrarii, fiindcă se simte chemat”⁶¹. De aceea societatea dispune de foarte mulți profesioniști și de foarte puțini oameni de vocație.

Interesante observații face gânditorul despre interesul omului pentru muncă: „Omul nu este însă muncitor prin instinct, ci prin educație, dacă nu chiar prin silnicie”⁶². Fără să insiste pe această idee, el lansează o provocare tulburătoare în ce privește condiția umană. Omul nu se naște cu disponibilitatea pentru muncă, așadar ea nu este o necesitate primară, pe care neapărat trebuie să și-o satisfacă, așa cum procedează cu setea, foamea etc.

Omul devine forță de muncă în îndelungatul și dificilul proces de socializare. Atunci înseamnă că și vocația se cultivă prin mijloace educative. Cu toate acestea autorul amintește de geneza vocației în instinct, detectabilă mai ales la oamenii politici dând ca exemplu nume care nu prea au nimic în comun: Jeanne d'Arc, Napoleon, Bismarck și Mussolini.

După Motru, rolul social al vocației apare vag și intermitent. Întrucât societatea se axează tot mai mult pe omul de vocație, ea este obligată să organizeze educația vocației, iar în programa școlară ar trebui să se acorde un loc și pentru pregătirea vocației. De aici încrederea în virtuțile psihotehnicii: „Nu este departe ziua, când va sta în puterea psihotehnicianului să dea diferențierea aptitudinilor pe care se fundează originalitatea creatoare a viitorului om de vocație. S-a ajuns destul de departe cu diferențierea aptitudinilor pe care se fundează tipul de criminal, de antisocial și de dement, de ce n-ar veni și timpul când să se diferențieze, de omul obișnuit, tipurile de elită ale oamenilor chemați la o muncă de creație?”⁶³.

Într-adevăr, psihotehnica a ajuns la rezultate remarcabile, testele de orientare școlară și profesională sunt o mărturie evidentă, și astăzi resursele umane sunt gestionate pe baza testării aptitudinilor profesionale. Orice selecție profesională în țările industrializate are la bază măsurarea prin tehnici speciale a

---

⁶⁰ *Ibidem*, p. 29.

⁶¹ *Ibidem*, p. 30.

⁶² *Ibidem*, p. 31.

⁶³ *Ibidem*, p. 34-35.

disponibilității pentru munca prestată. S-a adeverit, pe deplin, proiecția filosofului român din anul 1932, anume acest tip de selecție va fi adoptat, după ce popoarele vor realiza rolul social pe care îl are vocația de îndeplinit ca factor obiectiv în dezvoltarea societății.

Este omul de vocație total diferit de profesionist? Răspunsul este greu de formulat, deoarece, după cum afirmă C. Rădulescu-Motru, aptitudinea vocațională este o aptitudine greu de diferențiat de aptitudinea profesională. Deosebirea dintre cele două realități apare din motivarea exprimată în exercitarea unei activități. Omul de vocație se distinge prin sentimentul de răspundere față de viitorime, el fiind prea puțin interesat de ceea ce-i se întâmplă lui în viața cotidiană. Totuși o delimitare între profesie și vocație se impune. Profesia nu se reduce la vocație. Într-o profesie pot activa oameni fără vocație. Chestiunea este dacă poate să existe o profesie în care afirmarea omului de vocație este imposibilă. În acest sens, Motru o spune limpede: profesia care nu are printre practicienii ei oameni de vocație este o profesie fără atracție, adică „Este o profesie fără nimb de glorie”⁶⁴. În orice profesie există persoane care depășesc nivelul repetabilității operațiunilor de muncă și sunt capabile să producă inovația în acel domeniu profesional: „Vocația înobilează profesiunea. Ceva mai mult. Structura tehnicii profesionale, câtă vreme nu este ajunsă la rutină, cere rolul vocației”⁶⁵. În toate profesiile, de la cele mai simple până la cele intelectuale, se manifestă anumite calități, iar vocațiile sunt în orice continuă activitate.

Exegetului nu-i putea scăpa un aspect esențial al discuției despre vocație, anume creativitatea. Gânditorul respinge teza că vocația ar fi un semn al norocului sau al predestinării: „Omul de vocație nu este un om norocos. Împrejurările singure nu fac vocația. Pentru ca să se producă vocația, mai trebuie și un suflet potrivit împrejurărilor”⁶⁶.

Dacă prin creație se înțelege o activitate ieșită din neant sau din pură libertate, cu o existență deasupra timpului și spațiului atunci avem doar o pură iluzie. În înțeles științific: „creația este o activitate determinată de finalitatea naturii, și anume este o activitate de realizare, care urmează vocației. Despărțită de vocație, creația spiritului este fără înțeles precis. Spiritul nu intră în activitate decât chemat de condițiile istorice ale omenirii”⁶⁷. În concepția lui C. Rădulescu-Motru, nici un spirit nu se ridică deasupra timpului și nu acționează în eternitate, dar sunt spirite care înțeleg mai mult, și spirite care înțeleg mai puțin cerința timpului lor: „Spiritul omenesc este creator sub condiția de a realiza o operă la care era de mai dinainte predestinat. Adică el este realizatorul unei chemări sau vocații”⁶⁸.

Așadar, creatorul se distinge printr-o vocație căreia trebuie să i se conformeze în funcție de exigențele istorice. În acest sens, se amintește de limitarea puterii creației la cultura unui popor: „Nu este operă care poate fi mutată, de la un

---

⁶⁴ *Ibidem*, p. 36.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 38.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 49.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 63.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 65-66.

popor la altul, fără ca să-și piardă valoarea. Fiecare are valoare, întrucât s-a produs în momentul istoric, în care ea a fost așteptată”⁶⁹. Un produs cultural poartă pecetea inconfundabilă a valorii naționale. Chestiunea este cu mult mai complexă decât apare în gândirea lui Motru.

O creație culturală este perenă axiologic dincolo de conotațiile particularismului etnic sau național tocmai datorită problematicii umane generale receptată ca atare în orice timp și în orice loc. Un aspect relevant îl reprezintă raportul dintre om și tehnica profesiei, pe care Motru îl vede a fi unul foarte greu de armonizat, deoarece partea cea nobilă din sufletul omenesc este dificil de ajustat. Spre deosebire de autorii care au identificat creativitatea cu capacitatea intelectuală: gândirea creativă (W. James), gândirea divergentă (E. P. Torrance, J. P. Guilford), imaginația creatoare (Th. Ribot), inteligența fluidă (R.B. Cattell), imaginația constructivă (Alex. Osborn), imaginația acomodativă prin depășire (J. Piaget), gânditorul român lasă a se înțelege că vocația este o dimensiune a creativității. Astăzi, creativitatea este descrisă ca aptitudine complexă, distinctă de inteligență orientată către diversitatea soluțiilor și rezultatelor.

Pentru Motru procesul de formare a oamenilor de vocație impune un cadru specific, și de aceea el a prevăzut organizarea învățământului pe clase speciale pentru copiii supradotați, idee confirmată de managementul unor instituții școlare de astăzi: „Școlile viitorului vor avea clase, dacă nu pentru supranormalii singuri, cel puțin vor avea clase pentru copiii care sunt deasupra mediocrității.

Odată aleși, viitorilor oameni de vocație le trebuie metodele potrivite de educație. Aici va fi o mare greutate. Copiii supradotați nu vin pe lume cu anumite dispoziții speciale pentru mai multe posibilități de muncă. Aceea ce face caracterul lor distinctiv este ușurința cu care își perfecționează deprinderile de muncă. În sufletul lor este înăscută tendința spre originalitate. Simt în ei ca o plăcere impulsul către muncă”⁷⁰. Acest imbold către vocație trebuie dirijat. Cum? Motru apreciază că școala trebuie să cuprindă pe acești copii, înainte ca ei să treacă în forma de pregătire într-o specialitate. În programul acestor școli să aibă prioritate la copiii dotați pentru creația literară exercițiile libere „provocate de imaginația creatoare a copilului”, iar pentru pregătirea viitorilor tehnicieni n-au ce căutau în programă abstracțiile matematicii „ci numai exercițiile de raționament funcțional”.

O condiție trebuie îndeplinită de către școală în pregătirea viitorului om de vocație: „școala să țină în jurul copilului bine dotat o atmosferă de sinceritate sufletească”⁷¹. Directiva pedagogică cere ca acești copii trebuie să lucreze împreună, deoarece astfel își pot stimula aptitudinile.

Chestiunea formării copiilor supradotați este astăzi mult discutată. Nu s-a ajuns la un consens în ce privește modalitatea cea mai eficientă și cadrul optim de pregătire a acestora. Se recunoaște că individualizarea copilului la nivelul

---

⁶⁹ *Ibidem*, p. 67.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 39.

⁷¹ *Ibidem*, p. 41.

întregului învățământ și la toate disciplinele nu este posibilă, ea se adresează la grupuri mici sau la un singur elev.⁷² De regulă, principiile diferențierii didactice se aplică la copiii cu dificultăți de învățare, cu tulburări de comportament. Celor dotați nu li se acordă o atenție specială tocmai fiindcă dispun de calități ce nu ar mai necesita o anumită îndrumare sau asistență. În esență, rămâne de descoperit originalitatea copiilor supradotați în acțiuni de învățare și de aplicare a cunoștințelor. Tendința generală a învățământului contemporan este masificarea lui, creșterea prin extensie la toate categoriile de copii, ceea ce evident creează o anumită stare de marginalizare a copiilor supradotați. Trebuie să spunem că în anumite țări asistăm la asigurarea de condiții speciale de pregătire a copiilor supradotați, este adevărat doar celor ce au șansa să fie selectați. Oricum, ideea lui Motru despre pregătirea diferențiată a copiilor supradotați s-a confirmat, numai că intervin multe dificultăți ce țin de mentalități și situațiile reale de punere a ei în practică.

3. Raportul cultură-civilizație

Analiza vocației îi prilejuește autorului lansarea de considerații despre o temă actuală dintotdeauna în epoca modernă, anume relația dintre cultură și civilizație. Avansul tehnicii și al științei, întruchipat în patrimoniul civilizației a ridicat întrebarea legată de concordanța sau discordanța dintre cultură și civilizație. Aceasta din urmă exprimă capacitatea omului de a construi material, în același mod peste tot. Civilizația duce, inevitabil, la uniformitate și la estomparea a ceea ce este specific. Și de această dată, în discuție este originalitatea actului uman. În civilizație originalitatea ar fi diminuată, pentru că aici nu ar fi nevoie de o sondare puternică a sufletului uman. Critic cu ideile unor filosofi cu circulație în Occident – Spengler, Kayserling, Berdiaev –, care acreditează un conflict între cultură și civilizație, gânditorul român le demonstrează falsitatea, întrucât în viziunea acestora comunitățile naționale se regăsesc în dimensiunea lor reală doar în cultură, popoarele cu originalitate au cultură, iar cele fără originalitate au numai civilizație.

Operele de cultură țâșnesc din adâncul personalității popoarelor, pe când operele de civilizație sunt simple îndemânări tehnice, fără profunzime sufletească. Astfel se ajunge la concluzia, nefirească, despre civilizație ca factor de ucidere a spiritualității și cultura ca expresie a vieții. Motru constată mai întâi imprecizia celor doi termeni: cultură și civilizație, și își propune să-i clarifice.

S-a observat prezența, în producția oricărei opere culturale, a doi factori de muncă: unul personal și altul colectiv sau tradițional. Primul joacă un rol semnificativ în artă, cel de al doilea în știință și tehnică, religie și instituțiile juridice. În toate ramurile de activitate personalitatea individuală și moștenirea colectivă sunt nelipsite și se susțin reciproc: „invenția și tradiția merg, nu numai împreună, dar formează un tot dinamic”. Nici o operă nu poate fi expresia exclusivă a tradiției sau numai a invenției. Există o deosebire între cultură și

---

⁷² Mihai Jigău, *Copiii supradotați*, Societatea Știință & Tehnică S.A., 1994, p. 168.

civilizație în funcție de ponderea ocupată de unul dintre cei doi factori, și astfel epocile de cultură sunt epoci de artă națională, iar când invenția este redusă, ne găsim în perioada de civilizație.

Filosoful nu găsește satisfăcătoare o asemenea explicație cum că în operele originale se recunoaște cel mai bine firea unui popor. Dimpotrivă, spune el, în dezvoltarea popoarelor, normală este civilizația și nu cultura. Aserțiunea că civilizația vine după cultură, ca fază de decădere, nu se justifică prin fapte: „Dimpotrivă, civilizația constituie fondul permanent pe care se ridică în mod vremelnic epocile de cultură”⁷³. Convingerea sa este că nu există un antagonism între cultură și civilizație, și nimic nu justifică teza despre civilizație ca etapă de declin a culturii. Ambele coexistă.

O cultură se naște într-o civilizație, și originalitatea ei provine din evoluția civilizației. Așadar, Motru are o concepție proprie despre civilizație, opusă curentului de negare a virtuților civilizației afirmat cu putere în Occident în perioada interbelică, și continuat în varii forme până astăzi.

În alt registru, filosoful abordează vocația religioasă, văzută ca o componentă a conștiinței sociale a grupului: „Experiența religioasă este lăuntrică și subiectivă. Faptele ei stau în raporturi de valoare, sau de prețuire. Faptul religios există, întrucât există o conștiință care să-l prețuiască”. Sociologic, într-adevăr, religia este un act de valorizare a unui act divin dar nu de către conștiința individuală ci cea de cea socială a grupului: „Faptul religios este și el prins în conștiința omenească printr-un raport de valoare. El consistă în acordul fericit al unor emoții profund antagoniste”⁷⁴.

În susținerea religiei rolul decisiv îl are tradiția, și în legătură cu acest concept C. Rădulescu-Motru oferă câteva aprecieri întru nimic amendabile nici astăzi după nenumărate tomuri ce s-au scris despre acest subiect: „Pentru cunoștințele științifice tradiția este un suport util, dar nu indispensabil. Pentru religie, tradiția este însăși condiția sine-qua-non de existență. Aceea ce trăiește în tradiție, trăiește și în religie. Tradiția pentru religie n-are rolul unei operații de comunicare, nu este o transmitere de fapte memorate, ci este o continuă verificare a persistenței valorilor. Tradiția este însăși viața religiei.

Ce a pierit din tradiția religioasă a unui popor, nu se mai poate regăsi în documentele bibliotecilor, cum se pot regăsi adevărurile științifice, ci este pierit de-a-binelea pentru totdeauna./La cunoștințele științifice tradiția este pusă în serviciul invenției, pe când la valorile religioase invenția este pusă în serviciul tradiției. Individul care găsește o scară nouă de valori religioase este un eretic, pe când individul care găsește o nouă metodă de cercetare științifică este un adevărat om de știință”⁷⁵. Există o vocație religioasă, însă ea este „sui generis” întrucât servește la conservarea specificului etern din sufletul fiecărui popor. Originalitatea unui om de vocație religioasă se exercită în realizarea unificării și adâncirii valorilor religioase,

---

⁷³ *Ibidem*, p.73.

⁷⁴ *Ibidem*, p.79.

⁷⁵ *Ibidem*, p.81.

condiție neregăsită la multe popoare: „Puține popoare îndeplinesc astăzi condițiile cerute pentru o adevărată viață religioasă. Mai la toate întâlnim o viață pe etaje. De aceea să nu ne mirăm când constatăm că vocațiile religioase sunt așa de rare”⁷⁶.

În context, Motru îl citează pe Max Weber cu a sa *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, în care vocația este impregnată religios. Sociologul german examinează rolul protestantismului, prin modelul de muncă profesională văzută ca o vocație rezultată din asceza creștină, în evoluția capitalismului. Pentru filosoful român, vocația vine din ființa umană și este un dat natural.

O altă înrudire poate fi stabilită cu gândirea lui Nietzsche, cel despre care a scris primul în cultura română. Amândoi pornesc în studiul omului de vocație de la fondul biologic, adică natural, numai că Motru nu reduce omul e vocație la supraom, sau la persoana cu voință de putere. În viziunea sa, omul de vocație dispune de un fond aptitudinal ce este pus în mod conștient în acțiune spre binele tuturor.

4. Omul de vocație și personalismul energetic

Tipul de vocație teoretizat de C. Rădulescu-Motru este cel ce sintetizează personalismul energetic. Omul de vocație depășește activitatea obișnuită a personalităților productive, mai ales în ce privește calitatea. El are o productivitate originală și închinată binelui social. Nu este foarte clar dacă prin om de vocație C. Rădulescu-Motru înțelege elita, la care, de altfel, nu face nici o referire. Din scrierea lui ar reieși un sens mai apăsător orientat către elită, mai ales atunci când amintește de indivizii supradotați. Omul de vocație se remarcă prin dezinteres, dar cu grijă mai multă decât ceilalți față de interesele neamului sau ale societății. Un asemenea om muncește fără a urmări un profit material bine calculat. Filosofiile personaliste au căutat să explice caracterele diferențiale ale omului de vocație prin ipoteze îndrăznețe: mâna lui Dumnezeu, norocul, geniul cel bun al neamului, inconștientul, dar toate nu au avut succes deoarece caută să explice vocația în acțiunea forțelor extraordinare sau supranaturale: „Căci omul de vocație este, înainte de toate, om. Explicarea lui trebuie să se facă în lăuntru experienței în care se produce organizarea personalității omenești obișnuite”⁷⁷. Această subliniere merită a fi marcată pentru a împlini adevărata idee a lui C. Rădulescu-Motru despre omul de vocație, - ființă umană care cunoaște toate bucuriile și necazurile specifice unui om normal. De aceea, lui nu trebuie să-i se dea o altă ipostază, dar nici nu se cuvine a-l confunda cu orice tip de om.

Omul de vocație față de omul obișnuit, este un producător, care îmbogățește societatea cu opere originale și de valoare durabilă, urmare a folosirii, în mod instinctiv, a dispozițiilor pe care el le are de la natură. Toate aceste capacități sunt folosite dincolo de orice particularitate a eu-lui, adică nu are nici o importanță în acțiunea lui orientările sale personale. Totuși, credem că este dificil de a despărți

---

⁷⁶ *Ibidem*, p.83.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 85-86.

interesele omului de vocație de orientarea aptitudinilor sale într-o anumită direcție dorită de el.

Altfel, s-ar ajunge la a-l concepe ca pe un robot programat de dinainte să aplice anumite comenzi. Pe de altă parte, omul de vocație nu este scutit de derapaje de la conduita morală. Omul de vocație acționează în virtutea aptitudinilor sale inconștiente, însă se lasă condus de propriile valori și de cele ale mediului în care trăiește. Omul de vocație este un om excepțional și pe bună dreptate filosoful susține: „Pe omul de vocație se susține în bună parte progresul social”⁷⁸.

Studiul acestui tip de om face obiectul unei științe, știința a vocației, care începe cu enumerarea și clasificarea manifestărilor modeste, produse în experiența zilnică de dispozițiile spre vocație ale sufletului omenesc, și continuă cu fixarea caracterelor specifice ale vocației, pe baza cărora se poate susține o teorie filosofică a vocației. „Întâi, experiența; numai după aceea, teoria filosofică”⁷⁹, scrie Rădulescu-Motru. Două greșeli se fac de regulă în cunoașterea personalității: 1.interpretarea privind multiplicitatea tipurilor de personalitate; 2. ignorarea adâncimii personalității. Eul unei persoane poate să-i apară acesteia ca factor hotărâtor dar, în manifestările lui, este obligat să urmeze formele ce-i sunt impuse.

Pentru Motru vocația este intrinsecă ființei umane, aceasta este soluția la care el a ajuns în urma îndelungatului travaliu de meditație filosofică asupra condiției umane. Vocația reprezintă saltul făcut de om în evoluția, asemuit cu o mutație genetică: „Vocația, în lumea sufletească, corespunde la faptul mutației în lumea biologică. Ea este inovația de care se servește totalitatea (grupul social, portul, rasa) pentru a se adapta evoluției. Inovația se face prin aptitudinile indivizilor, sub imperiul însă al cerințelor totalității. Așa se explică pentru ce omul de vocație întrunește în sufletul lui dispoziții contrare intereselor lor proprii. El realizează interese superioare. Fiecare om primește de la natură dispoziții vocaționale. În lumea copiilor ele se revarsă ca o floră luxuriantă. Dar puțini sunt aceia care duc la bun sfârșit dispozițiile primite de la natură. Indivizii în genere, fiind muritori, se grăbesc a-și satisface interesele lor proprii”⁸⁰.

5. Popor și omul de vocație

Drept exemplificare a implicațiilor vocației, filosoful își îndreaptă atenția spre rolul ei în susținerea și afirmarea comunității naționale. Nu este lipsit de semnificație apelul lui C. Rădulescu-Motru la noțiunea de „popor”, lăsând în umbră conceptul de „națiune”. Prin urmare, analiza vocației se îndreaptă către studiul relației cu poporul. Vocația se instituie în exponent al capacității psihicului unui popor de a se exprima pe sine ca factor de producere de bunuri: „Prin vocație se pune în valoare aceea ce sufletul poporului are în potențialitatea sa să realizeze”.

---

⁷⁸ *Ibidem*, p. 92.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 87.

⁸⁰ *Ibidem*, p.96-97.

Motru relevă legătura dintre vocație și energia unui popor, născută din relația cu pământul pe care-l locuiește.

În dezvoltarea poporului un rol esențial îl are mediul geografic. Acesta este complexul de relații comerciale și industriale ale unei comunități, determinate de poziția și natura pământului. Mediul geografic modelează fizionomia spirituală, economică și culturală a unui popor până la modificarea radicală a structurii sale. Explicația acestui proces stă în particularitatea energiei de care dispune acel popor: „Fiecare tip de popor nu se adaptează indiferent la orice mediu geografic, fiindcă nu orice energie sufletească se leagă și sporește energia fizică a mediului geografic”⁸¹. Influența mediului geografic are loc prin oamenii de vocație: „Schimbarea de mediu atrage după sine o nouă adaptare. Iar adaptarea se face prin mijlocirea oamenilor de vocație”⁸².

Autorul nu s-a limitat la exegeza unor idei, ci a tins spre analiza căilor de acțiune în afirmarea vocației și, în acest sens, vorbește de pedagogia socială a vocației, orientată către scopul de a arăta condițiile de producere a vocațiilor necesare unui popor. Prima condiție pentru vocație este calitatea instituției în care își face prima sa educație omul de vocație.

De remarcat la filosoful nostru cum vocația devine o dimensiune a personalității umane. Copilul nu se naște cu o vocație, dimpotrivă ea se naște din adecvarea aptitudinilor sale individuale la o finalitate socială: „Puterea vocației nu stă în individualitate, ci în înlănțuirea individualității la finalitatea nobilă a unui ideal”⁸³. Pubertatea este hotărâtoare pentru oamenii de vocație întrucât ei păstrează începuturile lor de originalitate asociate cu anumite evenimente din această perioadă de vârstă.

Inevitabil, autorul discută despre cultura unui popor, despre care afirmă că este prea puțin cunoscută în adâncime, întrucât pentru cei mai mulți oameni cultura este concepută ca o haină sufletească croită după ultimul model recomandat de oamenii de gust. Dar ce este mai grav, crede autorul, sunt educatori care împrumută modele din alte culturi: „Acești educatori sunt trădătorii culturii naționale, și prin urmare, ochiul lor nu poate descoperi vocațiile, cu care această cultură este menită a se întregi”⁸⁴. C. Rădulescu-Motru cere un alt tip de educator, orientat către modelul construit în temeiul originalității poporului. Unii educatori cu slabă pregătire profesională ar ști mai bine să caute vocațiile „fiindcă au cu sufletul național o comunitate mai strânsă”⁸⁵. Prin aceste afirmații filosoful cedează spiritului timpului din anii '30 – prioritatea acordată naționalului în construcția socială și culturală. Însă el nu renunță la viziunea sa scientistă: „Natura vine în ajutor numai dacă ne supunem legilor ei. Așa este și în lumea sufletească. Efectele mari se dobândesc aci numai prin supunerea la legea de înlănțuire a forțelor

---

⁸¹ *Ibidem*, p. 101.

⁸² *Ibidem*, p. 102.

⁸³ *Ibidem*, p. 108

⁸⁴ *Ibidem*, p. 115

⁸⁵ *Ibidem*.

sufletești”⁸⁶. De aceea, în cartea sa este extrem de critic cu atmosfera din școli, etichetată ca „atmosferă de trivialitate”, precum și cu misticismul din unele școli: „Misticismul este pentru vocație mai periculos decât trivialitatea”⁸⁷. Tolerantul gânditor pleda, în spirit maiorescian, pentru închiderea acestor școli, o dovadă suplimentară de afirmare constantă a poziției sale raționalist-scientiste.

O chestiune ce merită a fi discutată rămâne raportul dintre omul reprezentativ și omul de vocație, motivată de tendința în a suprapune cele două tipuri umane. Rațiunea de a fi a omului reprezentativ stă în imagine, iar a celui de vocație în ideal. Imaginea derivă din adaptarea naturală și pasivă, lipsită de o finalitate obținută prin constrângere. Ea rezumă și simplifică realitatea. Idealul se definește prin finalitate și obligă la constrângere și la stăpânire de sine. El nu rezumă condițiile geografice, sau sufletești, ci le transformă dându-le noi perspective: „Idealul întrupează «ce trebuie să fie», nu ceea ce este”⁸⁸. În consecință, nu există omul reprezentativ al muncii vocaționale, așa cum avem omul reprezentativ pentru o profesie sau clasă socială. Vocația aparține unei lumi superioare individului și nu poate căpăta expresia unui tip uman concret. Aserțiunea filosofului nu este prea clară, deoarece nu spune cum se regăsește vocația în lumea umană și socială reală. Înțelegem că toți oamenii de vocație sunt de același rang social, și numai așa se poate accepta ideea inexistenței unui om reprezentativ. Între oamenii de vocație nu există ierarhii de ordin axiologic.

În aceeași măsură, autorul vede vocația ca un potențial al unui popor pus în mișcare de mesianismul acestuia, care înseamnă puterea de anticipare a unui popor în producerea vocațiilor lui: „Vocațiile sunt anticipate în mesianismul fiecărui popor”⁸⁹. Fiecare popor are o atitudine specială în a își descoperi însușirile sale, neregăsite la alt popor. Și această idee a mesianismului, despre care Rădulescu-Motru vorbește pentru prima oară în cariera sa publicistică de aproape 40 de ani, vine în întâmpinarea unei aspirații des afirmată, mai ales de tinerii intelectuali, în anii ’30. Numai că filosoful se detașează de tendințele autohtoniste, prin susținerea ideii că mesianismul se întemeiază pe viața totală a unui popor, deci nu aparține numai unor individualități, însă acceptarea creațiilor aceluia popor se produce pe criterii ce țin numai de valoarea lor dincolo de apartenența lor la un grup etnic: „Vocațiunea unui popor se cunoaște din contribuția pe care el a adus-o la fondul etern al operelor de cultură”⁹⁰, iar „Vocația românilor începe de acolo de unde sfârșește psihologia românilor”⁹¹.

Rădulescu-Motru reia o temă de mare actualitate, anume gradul de contribuție a culturii populare și a celei individuale la afirmarea vocației în poporul român. Din unghiul său de analiză, românii le-au lipsit individualitățile creatoare: „La fondul etern al culturii universale poporul românesc a contribuit într-o foarte

---

⁸⁶ *Ibidem*, p. 118

⁸⁷ *Ibidem*, p. 120

⁸⁸ *Ibidem*, p. 126

⁸⁹ *Ibidem*, p. 131

⁹⁰ *Ibidem*, p. 138.

⁹¹ *Ibidem*, p. 139

mare măsură prin munca anonimă a mulțimii celor de jos, și într-o foarte mică măsură prin munca individuală a celor de sus. Rar popor așa de sărac în genii individuale și totuși așa de bogat în bun-simț național, ca poporul român. Veacuri în șir el nu se manifestă prin opere individuale care să atragă atenția lumii”⁹². Spre deosebire de România, în Apus geniile individuale realizează virtualitățile vocaționale ale popoarelor, susține filosoful. La români stilul este poporul, pe când în Apus stilul este omul individual. După Motru, spiritul românesc tinde către contopirea în unitatea naturii⁹³.

Cel puțin pentru perioada premodernă, deși nu lipsesc exemple de genii românești – și-l amintim pe D. Cantemir -, aserțiunea exprimă un adevăr, a cărui motivare nu este cazul s-o discutăm aici. În schimb, nu-i mai dăm dreptate filosofului, pentru epoca noastră modernă, perioadă de explozie, într-un timp foarte scurt, a genilor românești, exponente ale vocației românilor.

6. Europeanizare și omul de vocație

C. Rădulescu-Motru discută foarte interesant despre europeanizare și constată, din nou, cum realitatea românească se opune acesteia, firesc spunem noi, și se va întâmpla oricând, pentru că există suficiente forțe preocupate de spiritul național. C. Rădulescu-Motru este îndreptățit să afirme că realitatea românească este căutată în altă parte decât acolo unde se pretinde că există, adică în ortodoxism, în restaurarea drepturilor stăpânirii, în acțiunea de revenire la gospodăriile sătești, în folosirea ei ca o armă de luptă contra partidelor politice. Realitatea românească trebuie căutată nu într-un fapt istoric, ci în aceea ce produc faptele istorice: „Realitatea românească stă în genul original de activitate, prin care sufletul românilor este chemat să-și întrețină cultura. Căci atâta realitate are sufletul unui popor câtă cultură are el. Realitatea fiecărui popor stă în aceea ce leagă în mod permanent viața poporului cu viața omenirii întregi; stă în consolidarea originalității poporului în domeniul eternului spiritual al culturii”⁹⁴. Pe români doar munca anonimă a mulțimii i-a legat până acum de eternul spiritual al culturii.

Cauzele pentru care europeanizarea a trezit puțin interes la români stau în rezultatele foarte slabe aduse de această opțiune de la care se spera foarte mult după revoluția de la 1848. Individualismul specific conduitei europene a fost doar imitat și nicidecum organic însușit, iar efectul a fost producerea de opere mediocre. Trăsăturile profesionistului din Apus: conștiinciozitate, perseverență la muncă, aprecierea timpului nu se regăsesc în munca românească, pentru că nu au dus la aceleași efecte în plan social: „Europeanizarea a dus după sine la noi o industrie parazită; un comerț bancar putred; o agricultură care ocolește munca câmpului și trăiește din legi de expediente; a fabricat indivizi români, plini de poftă și planuri

---

⁹² *Ibidem*, p. 140.

⁹³ *Ibidem*, p. 145

⁹⁴ *Ibidem*, p. 144

fantastice, pe care îi întâlnești la fiecare pas, așa de numeroși, că ei au ajuns să împiedice mersul vieții normale, dar n-a fabricat decât foarte rar indivizi români productivi și statornici la muncă, indivizi care să-și ia răspunderea unei opere durabile.

După europenizarea începută la 1848, toate instituțiile țării au fost îmbrăcate în forme noi, dar n-au fost și însuflețite de un suflet nou. Instituțiile n-au fost luate în serios. Fiecare individ când a putut, a încercat să facă din ele instrumente de dominație. Politica apuseană a fost transformată în politicianism românesc⁹⁵. Explicația deformării procesului de europenizare este văzută în interesul conducătorilor țării formați la școala individualismului de a fi legiuitori decât constructori de instituții sociale.

Vocațiile individuale sunt pârgurile necesare progresului omenesc, spune Motru polemic, și de aceea vede în cei care cer revenirea la conduita românească elemente ce ar îndemna la a nu respecta drepturile individului. Inițiativa individuală este baza capitalismului european: „Enigma românească pentru viitor va avea o altă soluțiune decât aceea de a reveni la trecut”, dar nici europenizarea atât cât s-a produs în România nu merge, pentru că nu este o adevărată europenizare. Românii nu au reușit pentru că au împrumutat numai fațada individualismului apusean, fără să-i împrumute și fondul instituțional: „Ei au luat anarhia intereselor personale drept individualism⁹⁶”, și astfel inițiativa individului este lăsată la voia temperamentului, fără să înțeleagă că în Europa apuseană inițiativa individului stă sub controlul unei conștiințe morale: „Europenizarea noastră ar fi trebuit să înceapă cu punerea în valoare a vocațiilor individuale⁹⁷”. În România, după 1848, a avut o selecție pe dos: productivii au fost înlăturați pentru a face loc improductivilor, idee ce vine să întărească o întregă direcție din cultura română în care regăsim pe Mihail Kogălniceanu, Ion Eliade-Rădulescu, M. Eminescu, Titu Maiorescu, care discută despre unul din efectele modernizării românești, anume cucerirea pârgurilor sociale de către grupuri neproductive.

Ca și în cazul altor scrieri, Rădulescu-Motru revine, în *Revizuri și adăugiri*, și la *Vocația*, dar nu-i acordă același spațiu ca *Personalismului energetic*. Pe 4 martie 1946 își dă seama „că n-am vorbit nimic despre îndatoririle către sine ale omului de vocație aceea ce constituie o lipsă de neiertat⁹⁸”, pentru a sublinia că omul de vocație își găsește singur regulile de conduită și nu ține seama de morala așa cum o gândește un filosof. Asemenea idei le dezvoltă într-o lucrare specială, ce va fi o comunicare ținută la Academia Română în 16 mai 1946, unde acordă loc definirii cu mai multă rigoare a vocației. *Morala Personalismului energetic*, căci despre ea este vorba, reprezintă în viziunea sa „o sociologie a omului de vocație, iar nu ca o morală”. Pe 28 martie 1946 a terminat revizuirea și completarea noii redactări a *Moralei Personalismului energetic* adăugând două capitole noi:

---

⁹⁵ *Ibidem*, p. 146

⁹⁶ *Ibidem*, p. 148

⁹⁷ *Ibidem*, p. 149

⁹⁸ *Idem*, *Revizuri și adăugiri*. 1946, p. 112.

Definiția omului de vocație și Îndatoririle morale către sine și către societate, în locul capitolului *Tendința fundamentală a moralei personalismului energetic*⁹⁹.

Numai simpla relatare a etapelor de elaborare arată tensiunea intelectuală la care lucra venerabilul filosof.

Lucrarea *Morala personalismului energetic* face, mai întâi, câteva considerații asupra moralei filosofice. El rezumă morala rezultată din principiile sistemului *Personalismului energetic* în scopul răspândirii la români a dragostei față de muncă profesională și respectul pentru vocație. Autorul face o precizare deosebit de importantă, anume că această lucrare ar fi putut fi denumită *Morala omului de vocație*, dar a preferat titlul *Morala personalismului energetic*, marcând legătura cu scrierile sale despre personalismul energetic.

Un argument semnificativ pentru atitudinea critică a lui C. Rădulescu-Motru privind noul proiect social comunist este oferit de locul proeminent ocupat de omul de vocație ca model în morala personalismului energetic¹⁰⁰. Omul de vocație „este un tip reprezentativ, iar nu unul existent aidoma în realitate, așa cum sunt, de altminteri, toate tipurile la care se ajustează sistemele de morală filosofică. În spiritul filosofiei personalismului energetic, evoluția omenirii merge spre tipul personalității omului de vocație”. Or, ideologia comunistă avea o perspectivă opusă personalismului energetic, realizarea egalitarismului fiind scopul final și nu organizarea societății în raport de profesioniști. La un anumit moment dat filosoful afirmă: „Om de vocație, în înțelesul larg al cuvântului, poate fi numit orice om care vine pe lume, chiar dacă nu este muncitor. Căci orice om dacă vine pe lume, vine prin evoluția naturii. Și orice om venit pe lume îndeplinește un rol, o chemare”, așadar, omul de vocație nu se reduce la muncitor – tipul social central al ideologiei comuniste. În locul unei categorii sociale ce muncește predominant fizic, C. Rădulescu-Motru crede, îndreptățit, să accentueze, rolul profesionistului într-o societate bazată pe știință și tehnică: „Prin oamenii de vocație, munca inventivă și productivă, adevărata pârgie a progresului, intră în deprinderile statornice ale omenirii și face posibilă diferențierea acestora în personalități cu aptitudini variate pentru cultură”¹⁰¹.

Aserțiunea autorului despre profesionist se întemeiază în ideea privind ființa umană predispusă la calități pentru un anumit tip de activitate: „În lucrarea *Vocație* (1935) sunt arătate condițiile în care sunt realizate aptitudinile vocaționale ale omului de muncă. Întocmai cum în natura fizică o combinație fericită a formelor de energie este însoțită de efecte puternice, tot așa și în constituția sufletească a

---

⁹⁹ *Ibidem*, p. 118.

¹⁰⁰ Pentru întreaga discuție despre omul de vocație și personalismul energetic vezi Constantin Schifirneț, *Personalismul energetic - doctrina filosofică originală a lui C. Rădulescu-Motru*, studiu introductiv la C. Rădulescu-Motru, *Personalismul energetic*, Editura Albatros, București, 2005.

¹⁰¹ C. Rădulescu-Motru, *Morala personalismului energetic*, „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii literare, seria III, tom XV. Mem. 1, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1946, p. 9.

omului o combinatie fericită de dispoziții este producătoare de vocații originale pe diferite câmpuri de muncă. (...) Vocația consistă în tendința de identificare a omului cu opera sa, cu profesiunea sa. Personalitățile înzestrate cu vocație deschid omenirii calea spre diviziunea muncii, calea spre progres. De numărul și calitatea personalităților de vocație atârnă viitorul unui popor”¹⁰².

În noua lucrare, Motru accentuează dimensiunea naturală a omului de vocație: „Omul de vocație, pe care-l are în vedere morala personalismul energetic, este omul pe care-l cheamă natura, dăruindu-l cu însușiri anumite, pentru împlinirea unui rol special, și anume de a mijloci evoluția omenirii spre o epocă de cultură, în care omenirea să-și poată avea condițiile optime ale înmulțirii și ale prosperității sale. Prin oamenii de vocație, munca inventivă și productivă, adevărata pârgă a progresului, intră în deprinderile statornice ale omenirii și face posibilă diferențierea acesteia în personalități cu aptitudini variate pentru cultură”¹⁰³.

7. Exegeza ideilor despre vocație ale lui C. Rădulescu-Motru

Datorită chestiunilor destul de arzătoare pentru anii '30 ai secolului trecut, cartea a trezit imediat reacții, cu deosebire din partea tinerilor intelectuali¹⁰⁴. Dar nu avem un studiu amplu despre concepția lui Motru despre vocație, așa cum s-a întâmplat cu *Personalismul energetic*, ce a făcut obiectul exegezei lui Vasile Băncilă.

O primă evaluare o face conferențiarul său de la catedra de psihologie, M. Moldovan, după care prin *Vocația*, alături de *Puterea sufletească*, *Elemente de metafizică*, *Personalismul energetic* „s-a pus problema unei științe a personalității. Urmează acum ca această problemă să fie întregită cu cercetări de laborator, prin observații și experimente, pentru precizarea ei și aplicarea ei în practică. Cred că în felul acesta, profesorul Motru a anticipat întemeierea unei școli la Facultatea de filosofie din București, o școală de caracterologie”¹⁰⁵.

P.Comarnescu atrage atenția, printre pușinii de altfel, asupra ideilor lui C. Rădulescu-Motru despre europenizare în lucrarea *Vocația*, iar capitolul „Vocația românească” îi sugerează considerații interesante asupra dimensiunii europene a culturii românești: „În cultura românească, d. prof. C. Rădulescu-Motru reprezintă tendința către europeism, în sensul că d-sa crede în posibilitatea de ajustare a spiritului românesc la disciplina culturii europene. (...) Tocmai pentru că d. prof. Motru este europeist adevărat, d-sa nu poate fi încântat de ceea ce s-a făcut până

---

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ Despre dezbaterile în jurul cărții *Vocația* vezi Constantin Schifirneț, *C. Rădulescu-Motru. Viața și faptele sale*, vol. II, Editura Albatros, București, 2004, pp. 202-210.

¹⁰⁵ M. Moldovan, *Vocația*, „Revista de psihologie experimentală și practică”, an I, nr. 6, 1931, p. 161.

acum la noi în privința europenizării. (...) Datorită vieții patriarhale și colective românii au produs o limbă unitară, o artă populară valoroasă, o tehnică instrumentală dezvoltată, ei au trecut brusc la un individualism, bazat pe sine și nu pe alții, pe puterile minții și nu pe intervențiile rudelor sau cunoscuților, pe capacitatea de control și mânguire a naturii și nu pe capriciile norocului.

Pentru român, individualismul înseamnă bun plac, arbitrar și anarhie. (...) Alături de Titu Maiorescu, d. C. R. Motru, autorul «Personalismului energetic» și al «Vocației» se așează pe linia acelor gânditori obiectivi și conștienți cari au semnalat la timp greșelile și abaterile de orientare a spiritului românesc. (...) d-sa este un european conștient, dar și credința d-sale că România nu se poate orienta decât tot spre Europa, dar pe adevărata cale a europeismului autentic și nu al europeismului parodie ca până acum”¹⁰⁶.

P. Comarnescu revine și expune opinia sa asupra cărții într-un alt articol. Constatând continuarea de către Motru a concepției sale asupra personalismului energetic în noua sa lucrare, exegetul afirmă: „Apariția acestei cărți reprezintă o mare dată pentru cultura și filosofia de la noi, mai ales într-o vreme ca aceasta când directivele bazate pe știință și rațiune sunt în număr atât de restrâns. Tineretul de astăzi poate găsi, mai cu seamă el, cheia unei viețuiri mai rodnice, pătrunzându-se de ideile d-lui C. Rădulescu-Motru”.

Comarnescu crede că: „autorul accentuează din nou caracterul oarecum biologic al metafizicii sale personaliste în care rațiunea și idealul ocupă totuși un rol hotărâtor”¹⁰⁷ Diferența dintre omul de vocație și un ratat rămâne măsura în care individul contribuie la conservarea totalităților sociale. Numai că „Din punct de vedere critic, multe din concepțiile cărții sunt, firește, discutabile”. Criteriul ultim al vocației – dovada „înlănțuirii individualității la finalitatea nobilă a unui ideal (social)” – este ea însăși supusă la atâtea variații uneori cu totul contradictorii. Deși concepția lui C. Rădulescu-Motru lasă loc conflictului om-vocație-societate, ea nu dezvoltă totuși dramatismul unui atare conflict pentru că privește solidaritatea creativă om de vocație-totalitate socială într-un chip direct și firesc: „Societatea pare uneori a se conserva mai bine fără oameni de vocație decât cu ei; iar la rândul lor oamenii de vocație înșiși par a crede că salvarea societății trebuie făcută prin distrugerea unei părți din societatea lor contemporană. (...) Criteriul utilității față de totalitatea socială pare, totuși, suficient de normativ unei astfel de concepții unitare, consistente, binefăcătoare, ca aceea a personalismului energetic și vocațional a d-lui C. Rădulescu-Motru”.

Pentru N. Tatu: „Cartea d-lui C.R. Motru, amintește că problema vocației se leagă organic de personalismul energetic, care întregeste ce s-a spus în *Elemente de metafizică*, în concluzie generală, reiese că la baza înțelegerii vocației, d.

---

¹⁰⁶ P. Comarnescu, *Europenizarea spiritului românesc. În jurul ideilor recent emise de d. prof. C.R. Motru*, în „Vremea”, anul V, nr. 224, 7 februarie 1932, p. 6.

¹⁰⁷ Idem, *C. Rădulescu-Motru, Vocația*, „Azi”, an I, martie, 1932, p. 96.

C.R. Motru pune filosofia personalismului energetic. Problema vocației presupune datele acestei filosofii, fără de care cu greu ar putea fi înțeleasă”¹⁰⁸.

O amănunțită analiză asupra cărții lui Motru publică I. Didilescu: „Cu Vocația d. prof. Rădulescu-Motru completează concluziile sistemului său filosofic elaborat treptat, de la «Puterea sufletească» până la «Personalismul energetic». Deaceea Vocația nu este o lucrare menită să închege niște opinii disparate ci are rolul de a exprima urmările unei atitudini inițiale. Ea reprezintă în sistemul filosofic al d-lui prof. Rădulescu-Motru capitolul rezumativ și practic al întregii opere, capitolul care era așteptat. Căci d-l Prof. Rădulescu-Motru vorbește despre vocație atât în «Elemente de metafizică» cât și în «Personalismul energetic». Vocația este o lucrare de psihologie, metafizică și o filosofie a culturii”. Apoi, constată că Motru este „singurul dintre filosofii români, care și-a publicat până în prezent gândirea rotunjită într-un sistem”. Cum lucrarea apăruse într-un moment al disputelor pe tema caracterului național al filosofiei, recenzentul se întreabă: „este filosofia D-lui Prof Rădulescu-Motru o filosofie specific românească?” și răspunde „chiar dacă nu este în tendințele ideale ale filosofiei să fie națională, nu se poate totuși contesta că așa cum se înfățișează până în prezent, filosofia se diferențiază în soluțiile ei, după naționalitate. (...) Metafizica d-lui Prof. Rădulescu-Motru poate fi expresia afinității poporului român pentru o anumită viziune – ne gândim mai ales la rolul pe care îl are mediul cosmic în filosofia d-sale și în poezia populară, dar numai viitorul ne-o va spune precis. În orice caz, filosofia d-lui Prof. Rădulescu-Motru constituie pentru noi prima închegare sistematică a unei profunde filosofii originale creată de un Român”¹⁰⁹.

Tânărul, pe atunci, istoricul literar Dumitru Murărașu duce discuția despre cartea lui C. Rădulescu-Motru pe terenul exclusiv al educației: „Cugetarea românească are puțini reprezentanți ... Dintre acești puțini, d. Rădulescu-Motru iese mai cu seamă în relief prin seriozitatea gândirii, prin înlănțuirea sistematică a ideilor care l-au frământat zeci de ani și prin statornica raportare a ideii la realitatea de viață. *Personalismul energetic* lucrarea apărută acum 4 ani marca închegarea ideilor d-lui Motru într-un sistem (...) *Vocația* e menită să aibă o deosebită însemnătate în îndrumarea școlii noastre, atunci când împrejurările ne vor permite să realizăm adevărata școală de care națiunea are nevoie. (...) Toată această cugetare filosofică a d-lui Motru raportată la viața noastră e de un deosebit interes pentru noi. Învățământul nostru, așa cum a ieșit din alambicul liberalismului bizantin și ciocoismul fanatic nu poate scoate la iveală forțele vii ale națiunii”¹¹⁰.

Sm. M. Vizirescu, unul dintre cei mai stăruitori exegeți ai lui C. Rădulescu-Motru, scrie despre *Vocație*: „Chemarea aceasta ideală, prin care se realizează tipul personalismului energetic o anunța vocația”. Recenzentul subliniază ideea lui

---

¹⁰⁸ N. Tatu, „*Vocația*”, „*Dreptatea*”, anul VI, nr. 1274, 2 ianuarie 1932, p. 3.

¹⁰⁹ I. Didilescu, *C. Rădulescu-Motru, Vocația, ediție definitivă, București, 1935*, „*Analele de psihologie*”, vol. II, 1935, pp. 189-192.

¹¹⁰ Dumitru Murărașu, *Vocația, ultima lucrare a dlui profesor C. Rădulescu-Motru*, în „*Flamura verde a tineretului național țărănesc*, an II, nr. 22-23, 15 ianuarie 1932, p. 1-2.

Motru despre vocație ca funcție a sufletului individual pentru conservarea colectivității, și rolul ei de unificare a faptelor naturii în conceptul de energie. C. Rădulescu-Motru vede în munca omului de vocație un impuls al naturii dezinteresat, original și inovator, iar munca profesionistului – considerat drept tip normal de muncă – un interes extern. Potrivit acestui criteriu s-a ajuns ca ierarhia profesiilor să fie apreciată după noroc și câștig, iar nu după vocație, scrie Vizirescu. De aici greșeala psihotehnicii care crede că „mașinismul e capabil să înlocuiască inițiativa umană. Om de vocație nu este om de noroc dacă simte realitatea timpului în care se întâlnesc toate faptele lui în mod real”¹¹¹.

Sm. M. Vizirescu discută, într-un alt articol, despre ideile din cartea lui, Motru ce s-ar constitui într-o pedagogie a vocației. El crede că C. Rădulescu-Motru ar concepe o nouă educație pedagogică „știința care va avea să întregască vechea educațiune, prin pătrunderea iscusită a vieții naționale în a cărei adâncime zac energiile vocaționale. Cu chipul acesta la noi se va naște nu o educațiune populară, ci o specifică educațiune națională românească”¹¹².

Traian Brăileanu, cu spiritul său pătrunzător, recunoaște virtuțile cărții, dar nu ezită să emită observații extrem de interesante. Sociologul de la Cernăuți face o paralelă între omul de vocație al lui C. Rădulescu-Motru și inventatorul lui G. Tarde și conchide: „Lucrarea d-lui Rădulescu-Motru e plină de sugestii, de îndemnuri nobile. (...) Cartea d-lui Rădulescu-Motru e străbătută de un optimism sănătos și înviorător, intelectualii români, și mai ales studenții români vor găsi în ea un izvor de înălțare sufletească, de trezire și întărire a încrederii în forțele vitale ale națiunii”. C. Rădulescu-Motru „se apropie de concepția aristocratică (darwinistă) a lui Nietzsche, fără să o adopte în întregime, deci îndulcind-o și punând-o de acord cu realitatea socială. Totuși, de aici rezultă o serie de contradicții și dificultăți pentru rezolvarea teoretică a problemei”¹¹³. Brăileanu acceptă existența oamenilor de elită, iar inegalitatea și ierarhizarea oamenilor după aptitudini sunt fapte sociale, dar depinde din ce punct de vedere facem această ierarhie. Sociologul amintește ce spune Aristotel: inegalitate într-o privință nu înseamnă inegalitate din toate punctele de vedere, tot astfel egalitatea dintr-un punct de vedere nu înseamnă egalitate întru toate: „Prin urmare problema se complică în mod extraordinar când ne gândim la complexitatea structurii statelor moderne, la nevoia de specializare a funcțiilor, și mai ales la imposibilitatea de a institui un arbitru obiectiv pentru stabilirea ierarhiei valorice după meritul personal”. Brăileanu aduce câteva considerații despre implicațiile concepției despre vocație în contextele reale ale țării: „România are nevoie în primul rând de caractere decât de oameni cu aptitudini excepționale. (...) Să ne înțelegem bine. Omul de vocație are și un caracter superior. Dar acest caracter nu poate fi considerat ca un privilegiu, ci în primul rând ca efect al educației și în general al cooperării. A selecționa copii

---

¹¹¹ Sm. M- Vizirescu, *C. Rădulescu-Motru, Vocația*, „Secolul”, anul II, 15 mai 1932, p. 4.

¹¹² Idem, *Pedagogia vocației*, „Revista de pedagogie, anul II, caiet I-II, 1932, p. 130.

¹¹³ Traian Brăileanu, *C. Rădulescu-Motru, „Vocația”*, „Revista de pedagogie”, anul II, caiet I-II, 1932, p. 120.

supradotați – deci cu vocație – înseamnă a crea o clasă privilegiată, înseamnă a-i umili pe ceilalți. Când într-o clasă de elevi se găsesc toți la un loc, ierarhia se stabilește în mod natural și fără fricțiuni. (...) Cei supradotați sunt stimați de ceilalți, cei slabi sunt ajutați. Așa se pregătește solidaritatea de mai târziu. Și între cei slabi cu duhul se găsesc vocații: bunătate, putere fizică, vitejie, modestie, simț practic, deci virtuți de mare valoare pentru viața socială. (...) Deci selecțiune profesională rațională ținându-se socoteala de toate contingentele sociale (familie, bogăție, clasă socială, rasă, religie etc.) și cumpănind șansele ce le are individul pentru ascensiunea socială și împlinirea funcțiunii pentru care are aptitudini”¹¹⁴. Observațiile sunt făcute, evident, din perspectiva sociologiei. Brăileanu admite, prob, că aceste observații „nu slăbesc valoarea acestei lucrări. Căci aici este vorba de metafizică socială, de preconizarea unui ideal pentru acțiunea practică, iar nu de analiză a realității sociale și stabilirea de legi cauzale. Știința socială pozitivă explică fenomenele sociale prin cauzele lor, metafizica socială năzuiește a descoperi finalitatea devenirii sociale, înțelesul evoluției istorice”.

O amănunțită analiză întreprinde un alt sociolog, Traian Herseni: „Ultima carte a d-lui Motru se integrează în linia cărților sale importante, punând o nouă concluzie acolo unde ea abia de se lăsa întrevăzută. Pentru mulți, încoronarea sistemului filosofic a d-lui Motru era ideea de personalitate, așa cum și-a găsit formularea în *Personalismul energetic* din 1927 și cum o prezenta în *Elementele d-sale de metafizică* mai mult. Cei care i-am fost studenți și i-am urmărit convingerile mai de-a-proape știam că d-l Motru va trece dincolo de personalitate, spre o întregire etică a ei. Nu ne-am înșelat - un început ni-l prezintă lucrarea despre vocație...(Va urma o etică propriu-zisă?)”¹¹⁵. Ca o concluzie la analiza cărții se afirmă: „Teoria d-lui Motru este și frumoasă și convingătoare. Rămâne de văzut dacă știința vocației pe care d-sa o prevestește și căreia chiar d-sa îi pune prin cartea ce expunem, o piatră de temelie - va verifica-o în întregime sau nu. Pentru că fără îndoială că mai puțin ca oriunde aici nu se poate spune ultimul cuvânt. Probabil că unele obiecții de amănunt i se pot aduce chiar de pe acum. Personal nu mă simt în drept s-o fac: d-l Motru este întotdeauna prea informat asupra a ceea ce scrie și mai ales nu construiește niciodată pe bază de pură lectură și nici de pură speculație”.

---

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 121.

¹¹⁵ Traian Herseni, *C. Rădulescu-Motru, Vocația. Factor hotărâtor în cultura popoarelor*, „Arhiva pentru știința și reforma socială”, anul X, nr. 1-4 1932, pp. 681-686. Dacă Herseni formulează o opinie clară, I. Brucăr face doar o simplă prezentare, fără prea multe comentarii, I. Brucăr, *C. Rădulescu-Motru Teoria vocației* (titlul este greșit), „România Literară”, anul II, Nr. 56, 11 martie 1933, p. 1. În același număr I. Brucăr publică recenziile: *Lucian Blaga, Eonul dogmatic, Tudor Vianu, Arta și frumosul, N. Bagdasar, Din problemele culturii moderne*, mai pregnant analitice decât aceea despre cartea lui Motru.

I. Brucăr scrie un studiu de mare întindere asupra filosofiei lui Motru, care cuprinde și investigarea *Vocației*, unul din capitole este intitulat „Teoria vocației”¹¹⁶.

Mihail Ralea găsește oportun să acrediteze *Vocația* într-un scurt articol publicat într-o carte ce-l omagiază pe autorul ei, pentru a releva opțiunea sa pentru această lucrare a filosofului datorită soluției oferită în ce privește definiția culturii: „De aceea preferăm definiția recentă a culturii oferită de D-l C. Rădulescu-Motru în cartea sa despre „Vocație” celei oferite acum 30 de ani (*Cultura română și politicianismul* – n.n.) numai cu ajutorul noțiunii de individualizare.

Căci vocația e mai mult decât individualitatea, e o individualitate care creează valori. În căutarea trudnică în care se găsește poporul nostru spre a se lămurii asupra specificului său etnic, punctele de reper teoretice pe care i le oferă D-l Rădulescu-Motru, constituie un sprijin prețios”¹¹⁷.

N. Bagdasar face un scurt rezumat al *Vocației* în capitolul dedicat lui Motru în a sa *Istorie a filosofiei românești*¹¹⁸.

Petru Vaida în studiul *C. Rădulescu-Motru* nu analizează separat *Vocația*, pentru a desprinde acele idei noi ale gânditorului despre omul de vocație, ci o amintește ca o lucrare de revizuire a concepției teoretice a autorului, în raport cu scrierea *Cultura română și politicianismul*, soluția filosofului de această dată „marchează totuși o apropiere de liberalismul și democratismul burghez și o delimitare de tradiționalismul extremist”¹¹⁹.

Dumitru Otovescu apreciază că *Vocația* este o sinteză a gândurilor despre ființa umană ca factor esențial al progresului cultural¹²⁰, formulare cam restrictivă întrucât Rădulescu-Motru concepe omul ca element intrinsec oricărui tip de dezvoltare.

Gh. Cazan, primul editor al unui masiv volum cu scrieri ale lui Rădulescu-Motru înainte de 1989, însoțit de un amplu și consistent studiu introductiv cu referiri la *Vocația*¹²¹, reia analiza, într-o recentă lucrare, asupra concepției filosofului despre vocație, și reține sensul polemic al lucrării cu tendințe spirituale

---

¹¹⁶ I. Brucăr, *C. Rădulescu-Motru și metafizica personalismului energetic*, în *Filosofi și sisteme*, Societatea Română de Filozofie, București, 1933, pp. 67-116.

¹¹⁷ Mihail Ralea, *C. Rădulescu-Motru filosof al culturii*, în *Omagiu d-lui prof. C. Rădulescu-Motru*, „Revista de Filosofie”, vol. XVII 1932, Societatea Română de Filosofie București, p. 105.

¹¹⁸ N. Bagdasar, *Scrieri*, ediție îngrijită, introducere și note de Gh. Vlăduțescu, Editura Eminescu, București, 1988, pp. 79-82.

¹¹⁹ Petru Vaida, *C. Rădulescu-Motru*, în *Istoria filosofiei românești*, II (1900-1944, partea I) coordonatori Dumitru Ghișe, Nicolae Gogoneață, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 424.

¹²⁰ Dumitru Otovescu, *C. Rădulescu-Motru, teoretician al vocației*, studiu introductiv la C. Rădulescu-Motru, *Vocația, Factor hotărâtor în cultura popoarelor*, ediție definitivă, Scrisul Românesc. Beladi, 1997, 13.

¹²¹ C. Rădulescu-Motru, *Personalismul energetic și alte scrieri*, studiu, antologie și note de Gh. Al. Cazan, text stabilit de Gheorghe Pienescu, Editura Eminescu, București, 1984.

din cultura română interbelică pentru a conchide: „Cursul evoluției filosofice a teoriei vocației conduce, astfel, la concepția de maturitate a gânditorului despre spiritualitatea românească, în special, despre spiritualitate în genere”¹²²

Vocația întrește opera unui gânditor creator de sistem filosofic - *personalismul energetic*. Valoarea lucrării decurge din modul original de analiză a ființei umane prin dimensiunea sa vocațională, în contextul evoluției rapide a științei și tehnologiei ce ar fi dus la înlocuirea omului ca resursă de muncă, și preconizează investirea omului de vocație ca pârghie a progresului social. Depășind viziunea metafizică privind personalitatea umană, Rădulescu-Motru scrutează omul de vocație ca ideal pentru acțiunea practică, și drept model pentru societatea românească.

Vocația rămâne, alături de *Personalismul energetic*, etalonul e creativitate filosofică în gândirea românească și poate și în cea universală, dacă s-ar fi tradus într-o limbă de circulație¹²³.

Abstract:

Constantin Rădulescu – Motru analyzed the way in which the industrial era affected the human personality. Today, when the machine is replaced by the computer, the distinction between “the professional” and “the man of a vocation” is still actual and fundamental for the destiny of a culture.

Bibliografie selectivă:

---

¹²² Gh.Al. Cazan., *Dincoace de Maiorescu. C. Rădulescu-Motru. P.P. Negulescu. Ion Petrovici*, Editura Agerpress Typo, 2004, p. 124.

¹²³ A existat o încercare din partea lui Dragoș Vrânceanu, care îi cere, de altfel, îngăduința să traducă în italiană *Vocația*, exprimându-și convingerea că „Studiul asupra *Vocației* va interesa nu numai cercurile filosofice ci și publicul cult al Italiei”, Dragoș Vrânceanu către C. Rădulescu-Motru, 16 august 1932, B.A.R., *Coresp.*, inv. 230.974. C. Rădulescu-Motru îi răspunde că a vorbit cu E. Porn, consilier comercial la Legația regală a României la Roma, care știe de traducere și-l roagă să-i trimită manuscrisul, urmând ca Porn să se îngrijească de publicare, C. Rădulescu-Motru către Dragoș Vrânceanu, 18 octombrie 1932, B.A.R., *Coresp.*, inv.17 203. E. Porn îi comunică lui Motru condițiile de publicare a ediției italiene a volumului *Vocația*. Tipărirea în o mie de exemplare ar costa 35.000 lei. Pentru acoperirea sumei e necesară cumpărarea unui număr de exemplare de către instituții din țară (Direcția Presei și Propagandei, Casa Școalelor), Eugen Porn către C. Rădulescu-Motru, 23 februarie 1933, B.A.R., *Coresp.*, inv. 230.581. Ca și alte proiecte și acesta a eșuat.

1. Mircea Eliade, *Profetism românesc*, I, Editura „Roza Vânturilor”, București, 1990
2. C. Rădulescu-Motru, *Vocația, Factor hotărâtor în cultura popoarelor*, ediție definitivă, București, Editura Casei Școalelor, 1935
3. Viorel Cernica, *C. Rădulescu-Motru și proiectul antropologic kantian*, Mihai Dascal Editor, București, 2000
4. C. Rădulescu-Motru, *Elemente de metafizică. Principalele probleme ale filosofiei contemporane pe înțelesul tuturor*, București, Tip. Profesionala Dim. C. Ionescu, 1912
5. C. Rădulescu-Motru, *Personalismul energetic*, Casa Școalelor, București, 1927
6. Mihai Jigău, *Copiii supradotați*, Societatea Știință & Tehnică S.A., 1994
7. M. Moldovan, *Vocația*, „Revista de psihologie experimentală și practică”, an I, nr. 6, 1931
8. I. Didilescu, *C. Rădulescu-Motru, Vocația, ediție definitivă, București, 1935*, „Analele de psihologie”, vol. II, 1935
9. Dumitru Murărașu, *Vocația, ultima lucrare a dlui profesor C. Rădulescu-Motru*, în „Flamura verde a tineretului național țărănesc”, an II, nr. 22-23, 15 ianuarie 1932.
10. Sm. M- Vizirescu, *C. Rădulescu-Motru, Vocația*, „Secolul”, anul II, 15 mai 1932
11. Traian Herseni, *C. Rădulescu-Motru, Vocația. Factor hotărâtor în cultura popoarelor*, „Arhiva pentru știința și reforma socială”, anul X, nr. 1-4 1932
12. I. Brucăr, *C. Rădulescu-Motru și metafizica personalismului energetic*, în *Filosoși și sisteme*, Societatea Română de Filozofie, București, 1933.
13. Mihail Ralea, *C. Rădulescu-Motru filosof al culturii*, în *Omagiu d-lui prof. C. Rădulescu-Motru*, „Revista de Filosofie”, vol. XVII 1932, Societatea Română de Filosofie București.
14. N. Bagdasar, *Scrieri*, ediție îngrijită, introducere și note de Gh. Vlăduțescu, Editura Eminescu, București, 1988.
15. Petru Vaida, *C. Rădulescu-Motru*, în *Istoria filosofiei românești*, II (1900-1944, partea I) coordonatori Dumitru Ghișe, Nicolae Gogoneață, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980.
16. Dumitru Otovescu, *C. Rădulescu-Motru, teoretician al vocației*, studiu introductiv la C. Rădulescu-Motru, *Vocația, Factor hotărâtor în cultura popoarelor*, ediție definitivă, Scrisul Românesc. Beladi, 1997
17. Gh. Al. Cazan., *Dincoace de Maiorescu. C. Rădulescu-Motru. P.P. Negulescu. Ion Petrovici*, Editura Agerpress Typo, 2004

Familia românească în tranziție

Prof.unv.dr Maria Voinea
Universitatea din Bucuresti

Sfârșitul secolului al XX-lea pare să fie pentru familie momentul cristalizării unor mutații profunde în relația dintre sexe, în raporturile și responsabilitățile parentale în opțiunea oamenilor pentru viața lor personală.

Familia românească s-a dovedii a fi o structură socială deschisă la comunicare și coezivă în raporturile sociale cu exteriorul. Deși pe plan mondial asistăm la o dezintegrare a familiei, iar unii viitorologi pesimiști vorbesc chiar despre dispariția familiei nucleare, aparent paradoxal, în România postrevoluționară, categorii largi de populație se îndreaptă spre revalorizarea familiei (și nu doar a celei nucleare, ci și a celei extinse.

I. Caracteristicile perioadei de tranziție

1.1.Schimbări în planul mentalităților

"Sociologic vorbind, prin expresia *perioadă de tranziție* se desemnează o fază particulară a evoluției unei societăți, fază în care aceasta întâmpină tot mai mari dificultăți, interne sau externe, de a-și reproduce raporturile economice și sociale pe care se bazează și care îi dau o logică de funcționare și de evoluție specifică și în care apar, în același timp, noi relații economice și sociale ce regenerează mai mult sau mai puțin rapid, mai mult sau mai puțin violent, devenind condițiile de funcționare ale unei noi societăți" (Maurice Sodelier, "Introduction: lanalyse des processus de transition, RISS, 114, nov. 1987, p. 501"). In această optică, tranzițiile sunt, generic vorbind, faze "de însemnătate excepțională în schimbarea societăților", caracterizate printr-o tensiune accentuată între procesele reproductive și cele transformatoare. Este momentul în care moduri de a produce, moduri de a gândi și de a acționa individual și colectiv ajunse la limită încep să se descompună stingându-se fie prin ele însele, fie prin voința sistematică a unor grupuri sociale care se opun reproducerii lor, în vederea unor noi moduri de a produce, de a acționa și de a gândi. Sunt "momente de răscruce ale istoriei, care¹²⁴ mai mult decât altele făuresc sau rezumă istoria" (idem p.501).¹

Piedici în calea acestei transformări, mai puțin vizibile la nivelul simțului comun sunt vechile mentalități, stereotipuri, nivelul scăzut al încrederii - interindividuale și instituționale - antiideologia, perceperea deformată a realității, etc.

---

¹²⁴ Drăgan I., *Sociologia și problemele tranziției*, în „Sociologie Românească”, nr.3-4/1991, p,148.

Într-o accepție foarte largă, mentalitățile sunt "forță de inerție ale structurilor mentale". Ele sunt niște repere stabile, familiare, la care oamenii apelează pentru a se putea orienta în viața socială. Datorită lor, oamenii își pot stabili un sistem de coordonate în care își înscriu mediul social, în așa fel încât lumea să nu li se pară străină. Mecanismul de formare a mentalităților se bazează deci pe acumulări succesive ale experienței oamenilor, experiențe care, în condiții date și-au dovedit eficacitatea".¹²⁵ Chiar dacă sunt structuri logice, ele au o puternică încărcătură afectivă și de aici o mare rezistență la schimbare. De asemenea, trebuie remarcat că mentalitățile sunt structuri, care la rândul lor structurează. Altfel spus, opiniile, atitudinile, modul de apreciere și evaluare a anumitor situații și evenimente sunt modelate pe baza unei structuri mentale afective determinate. Deci mentalitățile nu se identifică cu atitudinile și comportamentele, și reprezintă acea structură care face ca anumite atitudini și comportamente să se grupeze într-un sistem oarecum coerent.

De altfel apare întotdeauna și inevitabil un decalaj de timp între o schimbare în planul concret (un aparat nou, o tehnică nouă) și formarea reprezentărilor sociale ale aceluși obiect scheme de înțelegere și interpretare a realității bazate pe acumularea și validarea experienței, care vor permite respectivei tehnici sau obiect să devină cu adevărat funcționale pentru categorii mai largi de oameni.

Dezintegrarea unui sistem sau subsistem social și înlocuirea lui cu un altul este totdeauna însoțită de o stare de confuzie, dezorientare, datorată incompletitudinii sistemului de norme și reglementări formale, a cunoașterii insuficiente a celor care există și lipsei reperelor informale. În mod firesc o schimbare în planul formal este făcută atunci când la nivelul informal al relațiilor ea s-a produs deja, astfel încât reglementarea formală a căzut în desuetudine și a devenit nefuncțională.

Atunci când schimbarea se produce în sens invers, printr-o situație excepțională (dictatură, revoltă, revoluție), dinspre formal înspre informal, ea este însoțită de o stare de anomie.

Repererele informale cele utilizate în viața de zi cu zi sunt cuprinse într-un sistem coerent de reguli și valori, o "grilă" de orientare în viața socială și de interpretare a ei. Pentru a-și putea forma o astfel de grilă trebuie să existe conștiința indivizilor o imagine a societății ca ansamblu; fără o astfel de imagine individul nu poate supraviețui în societate nu știe ce poate folosi în favoarea sa, care sunt căile posibile de realizare, atingere a scopurilor sale.

1.2. Revalorizarea familiei

"Deși pe plan mondial asistăm la o dezintegrare a familiei, iar unii viitorologi pesimiști vorbesc chiar despre dispariția familiei nucleare, aparent paradoxal, în România postrevoluționară, categorii largi de populație se îndreaptă spre

---

¹²⁵ Marcel Doru, Mentalitățile în perioada de tranziție, în „Calitatea vieții”, nr. 1/1994, p.4

revalorizarea familiei (și nu doar a celei nucleare, ci și a celei extinse). Există, în opinia noastră, două ipotetice cauze ale acestui fenomen:

1. *Cauze economico-sociale*: criza economică din România deceniului al IX-lea a făcut practic imposibilă supraviețuirea familiei nucleare în cadrul unor categorii foarte largi de populație. Ca urmare, au fost redescoperite calitățile familiei extinse, de tip comunitar. Se poate vorbi în cadrul acestor familiale, de constituirea unor "economii complementare" în cadrul unui sistem închis (în cadrul acestor sisteme "cererea" și "oferta" sunt complementare de cele mai multe ori).

Situația descrisă anterior a fost prefigurată de A. Toffler, care considera că singura soluție pentru restabilirea familiei nucleare este "înghețarea progresului tehnologic, blocarea serviciilor, împiedicarea mobilității sociale, standardizarea normelor sociale, limitarea activității femeilor în gospodărie, prelungirea dependenței tinerilor față de părinți și intensificarea controlului nașterilor și scăderea nivelului de trai al familiilor". Fără a se intenționa experimentarea ipotezei lui Toffler, în România contemporană sunt prezente toate condițiile citate mai sus (poate doar cu excepția standardizării normelor sociale). Singura diferență între situația imaginată a Toffler și cea prezentă în actualitate în România se referă la cauza care a determinat aceste condiții. În ipoteza lui Toffler "cauza" este reprezentată de o politică, iar în situația concretă din România "cauza" este reprezentată de o voință politică, iar în situația concretă din România "cauza" este economică (cu tot cortegiul său de neajunsuri: inflație, șomaj, sărăcie, lipsă de educație etc).

2. *Cauze psihologice*, dintre cea mai importantă ni se pare a fi "concentrația" foarte mare a incertitudinii.

Predă tensiunilor și anxietăților (generată de această "suprasaturație" cu incertitudine), individul simte o nevoie acută a unui punct fix în existența sa; simte nevoia unei surse de siguranță și încredere. Intr-o lume în permanentă schimbare are nevoie de ceva sigur și constant; și pentru că toate aceste atribute aparțin - conform modelului tradițional - familiei, tânărul contemporan alege familia, oricât de rațional ar părea acest lucru".¹²⁶

Complexul de incertitudine se caracterizează în plan psihic prin "nesiguranță", iar în plan comportamental, prin "blocaj și oscilație". Blocând decizia, incertitudinea produce, în cele din urmă, blocarea acțiunii. Putem vorbi de o "psihoză a incertitudinii" caracterizată prin pesimism maladiv, incapacitate de decizie și imobilism (inactivitate). "Incertitudinea reprezintă în esență "incompletitudinea cunoștințelor". În condițiile normale, incertitudinea motivează cunoașterea, dar atunci când "cantitatea de incertitudine" depășește capacitatea individului de a o integra și de a se adapta, apare așa numitul "complex de incertitudine".¹²⁷

---

¹²⁶ Mărginean Ioan (coordonator), *Tinerelul Deceniului Unu: Provocările Anilor 90*, Ed. Expert, București, 1996, p.260-261

¹²⁷ Zamfir Cătălin, *Costurile politice ale tranziției*, in „Sociologic românească”, nr.3/1993, p. 37

Incertitudinea este o componentă esențială permanentă a procesului de decizie". Menținută în anumite limite, incertitudinea reprezintă o motivație pentru cunoaștere și performanță. În perioada postdecembristă, neexistând alternative reale, nici procesele de decizie nu erau autentice, deoarece toate deciziile erau predeterminate și, ca urmare, nu există certitudine. Lipsa incertitudinii ducea fie la un optimism steril, fie la absența motivației și deci la imobilism.

Pe de altă parte, după 1989, indivizii au fost confrunțați cu un potop de alternative și decizii cărora trebuiau să le facă față în condițiile lipsei totale de educație și de experiență în domeniu. Ca urmare, o mare parte din populație a dezvoltat un "complex al incertitudinii".¹²⁸

Intr-o cercetare mai amplă, efectuată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, s-a avut în vedere și o "analiză a tendinței indivizilor de a se implica sau nu în viața socială, având în vedere modul de percepție a schimbărilor intervenite și de aprecierea locului și șanselor individului în noul context social. Reținerea sau chiar reculul în fața realităților actuale sau, dimpotrivă, abordarea dinamică și curajoasă a obstacolelor inerente situației prezente sunt considerate chiar de la debutul acestei analize "elemente importante ale prefigurării noilor stiluri de viață".¹²⁹

Analiza a relevat, într-adevăr existența a două orientări principale, două tipuri de abordare a vieții și deci două categorii de oameni: "Pe de o parte, sunt persoanele care recepționează din plin duritatea existenței, simțindu-se înconjurați de ostilitate și fiind gata să folosească orice mijloace pentru a supraviețui".¹³⁰

Caracteristicile ce se pot asocia fiecărei atitudini a reieșit că suni următoarele: cei ce sunt atașați schimbărilor în societate, preferă o viață în care trebuie învinse obstacolele ce apar în cale; și, dimpotrivă, cei ce nu sunt de acord cu schimbarea, optează pentru o viață în care să nu fie nevoiți să facă eforturi mari. Teama de schimbare este corelată cu un stil de viață bazat pe stimă, pe minim de efort. Iar la celălalt pol se află stilul de viață de luptător care vrea să trăiască într-o lume deschisă schimbărilor". "La o viață dinamică, elementul "tradiție" din societate își pierde interesul iar acordul cu valorile tradiționale ale societății aparține în special persoanelor care optează pentru un stil de viață liniștit".¹³¹

"Retragerea" în familie presupune nu doar valorizarea acesteia, ci valorizarea ei în opoziție cu restul societății. Ea este opusă societății ca mediu ordonat ce se opune unui mediu haotic, ca mediu moral ce se opune unui vid moral, etc.

Principalele efecte pozitive ale acestei atitudini sunt: conferirea unui sentiment de securitate și definirea unui cadru de acțiune și a unor aspirații legitime, astfel încât individul să-și poată stabili scopurile proporțional cu

---

¹²⁸ Mărginean Ioan (coordonator), *Tineretul Deceniului Unu: Provocările Anilor 90*, Ed. Expert, București, 1996, p.262.

¹²⁹ Doru, Marcel O componentă a stilurilor de viață. Orientări în viața socială, în „Sociologie românească” 2/1992, p.69.

¹³⁰ Idem.

¹³¹ Idem.

posibilitățile proprii și apariția unui prea mare decalaj între aspirații, așteptări, posibilități de realizare decalaj care ar avea drept imediată consecință scăderea satisfacției față de viață.

Consecințele negative se referă în special la rolul frânător al unei apartenențe - atât în ceea ce privește individul, cât și societatea. Un individ poate avea aspirații mult mai scăzute decât capacitățile sale datorită mediului familial căruia îi aparține; iar la nivel global (al societății), rezistența pe care societatea o opune boilor valori individualism, acțiune, spirit antreprenorial-putea foarte bine avea originea tot în aceste valori tradiționale.

Familia rămâne însă, dincolo de toate schimbările generate de situația socio-economică și de modul în care indivizii se adaptează la ele, o valoare centrală, integrată organic "spiritului poporului român".

II. Mutații și schimbări în cadrul familiei din perspectivă socio-economică

Sfârșitul secolului al XX-lea pare să fie pentru familie momentul cristalizării unor mutații profunde în relația dintre sexe, în raporturile și responsabilitățile parentale în opțiunea oamenilor pentru viața lor personală.

Familia românească s-a dovedit a fi o structură socială deschisă la comunicare și coezivă în raporturile sociale cu exteriorul.

Consensualitatea sa cu structurile de apartenență a fost de natură să-i compenseze sentimentul acut de insecuritate social-politică și frustrațiile economice și spirituale pe care în special anii de dictatură comunistă le-au accentuat dincolo de suportabil. Această situație s-a reflectat în raporturile intergeneraționale și intersexe, producând unele alterări și intoleranțe care nu țin de specificul psihologic al poporului român.

Schimbările radicale determinate de evenimentele din decembrie 1989 în țara noastră în toate sferele vieții economice, sociale, politice, morale, lansează noi provocări în sfera familiei, a structurii și funcțiilor ei, cât și în ceea ce privește implicarea statului în asigurarea protecției familiei. Familiile au fost puternic afectate de scăderea veniturilor de creșterea șomajului, de agravarea sărăciei. Din această perspectivă se consideră că familia românească se află sub influența șocului creat de dificultățile tranziției.

Datorită acestor dificultăți au apărut o serie de simptome ale disfuncționalității familiale, relevante pentru starea de criză familială. Dintre acestea, cele mai importante sunt conflictul conjugal, violența familială, abandonul copilului, divorțul emoțional corelat cu infidelitatea uni sau bilaterală, apariția unor mari deficiențe în raporturile părinți-copii, prin defectuoasa exercitare a rolurilor parentale, creșterea riscului de fragilizare în dezvoltarea psihocomportamentală a copiilor, ca urmare a confruntărilor cu părinți multipli sau prin abandon, nesupraveghere etc.

În perioada dictaturii, ca urmare a unei legislații abuzive vizând problematica divorțului, a interzicerii avortului, concomitent cu absența și interzicerea utilizării măsurilor contraceptive, ca și pe fondul unei progresive deteriorări a nivelului de viață și a condițiilor materiale, familia românească a fost supusă unui stres de dezvoltare, unor restricții, care i-au crescut anxietatea și i-au zdruncinat stabilitatea emoțională. În consecință au apărut „reacții nevrotice familiale și comportamente aberante de tip familial” (Iolanda Mitrofan și Nicolae Mitrofan - „Dialogul familial”, în vol. „Cabinet de psihologie”, București, 1992). ale căror consecințe se mențin și se amplifică în perioada de tranziție la economia de piață.

Ca urmare a unui fenomen social specific în perioada regimului comunist - urbanizarea cvasiforțată a unei importante părți a populației rurale absorbită ca forță de muncă într-un proces forțat de industrializare - s-au produs dislocări cu consecințe psihosociale nefaste în relațiile și în structura familiei. Absența prelungită a tatălui, în special, dar și a mamei, ca urmare a locurilor de muncă îndepărtate de rezidența familială, angajați frecvent în navetism obositor, a avut drept consecință slăbirea raporturilor de comunicare și intimitate în numeroase familii, favorizând mai întâi divorțul emoțional, apoi și cel de facto, chiar dacă acesta nu a fost întotdeauna oficializat.

Pe de altă parte, procesul de adaptare la modul de viață urban al familiilor de proveniență rurală a produs adesea „fracturi spiritual-morale (I. Mitrofan, N. Mitrofan - „Familia în perioada de tranziție”, în „Psihologia”, nr. special, 1994) și preluarea unor modele de comportament improprii, ce au generat confuzia și mutilarea raporturilor interpersonale familiale, în special ale soților și de aici și ale părinților cu copii.

O altă problemă care a contribuit la scăderea funcției educative a familiei și la diminuarea suportului său afectiv-moral, a fost aterizarea forțată prin întregul sistem de influențe instrucționale și mass-media, care a condus la o culpabilizare și o reprimare a sentimentelor și convingerilor religioase, precum și la conduite sociale duplicitare, cu profunde implicații psihologice și morale. Generațiile tinere, în special, au fost lipsite chiar în propriile lor familii de o hrană spiritual-religioasă pe măsura aspirațiilor și nevoilor lor, ceea ce s-a adăugat ca o frustrație importantă în cadrul crizelor lor de identitate și de dezvoltare. Așa se poate explica întoarcerea explozivă a tineretului actual către valorile spiritual-religioase și cultural-umaniste, tendință care corespunde unui proces de normalizare psihologică a poporului nostru, de purificare și însănătoșire morală.

În cei cincisprezece ani de tranziție, familia românească, deși și-a păstrat caracterul de instituție tradițională care tinde să-și păstreze structurile, nu a putut evita transformările în societate în domeniul economic, politic, spiritual, legislațiile, care au produs efecte imediate sau pe termen lung la nivelul acesteia.

Situației materiale precare a unei părți semnificative a populației i se adaugă lipsa unor modalități viabile de protecție socială a familiilor defavorizate socio-economic, ceea ce contribuie la perpetuarea stării de marginalizare în care se află, precum și devalorizarea familiei, căsătoriei legitime, descendenței.

Creșterea costului vieții, inflația, șomajul, incertitudinile și dezechilibrele au antrenat schimbări în comportamentul marital, în atitudinile și mentalitățile indivizilor. Revenirea la autentică spiritualitate a familiei românești este însoțită de convulsii și confuzii care se reflectă în criza relațiilor intergeneraționale.

Schimbările cele mai semnificative în societatea românească postrevoluționară au antrenat apariția unor sentimente contradictorii și fenomene care nu pot fi ignorate și care nu pot decât să îngrijoreze previziunile ulterioare:

- *Sentimentul acut al insecurității economico-sociale*, cu creșterea anxietății de relație, a suspiciunii și conflictualității familiale, a diminuării autocontrolului vieții instinctuale. În directă legătură cu acestea, fenomenul violului și al abuzului sexual al copilului au început să se manifeste ca o tristă realitate în etapa actuală. O influență nefastă o exercită și impactul cu sursele de informație pornografică pătrunse haotic și adesea fără discernământ pe piața liberă.

- *Proliferarea fenomenului „copiii străzii”* - victime ale abandonului și dezorganizării familiale, sărăcirii și prăbușirii morale, expuși nu numai vagabondajului, ci și toxicomaniilor cu auroloc.

- Existența unei *rezistențe psihologice a femeilor* de peste 30 ani și a cuplurilor în general, ca urmare a unor carențe educaționale și inerții psihologice, față de *utilizarea mijloacelor contraceptive*, practicându-se abuziv și îngrijorător avorturile.

- *Neînțelegeri familiale, tensiuni și disfuncții ale cuplului tânăr* a cărui durată de viață comună este în scădere.

- *Preferarea de către tot mai numeroase cupluri tinere* (în special studenți sau după absolvirea liceului) *a formelor de conviețuire nelegiferate* -uniuni libere - în cadrul cărora nivelul comunicării afectiv-sexuale liber consimțită este crescut, dar cu o respingere de plano a funcției de procreare, în actuala etapă copiii nefiind doriți de către cei mai mulți.

- Cuplurile de vârstă medie, de obicei familii cu 1-3 copii, prezintă o tendință de responsabilizare a grijii față de vârstnici (familiile de origine), raporturile cu aceștia fiind resimțite tot mai frecvent ca împovărătoare și tensiune.

- Actualele modificări legislative cu privire la proprietatea privată și drepturile de moștenire au conferit, pe lângă speranța și mobilizarea benefică a persoanelor, și o creștere a tensiunilor și conflictelor părinți-copii și în special a celor fraterne la adulți.

- Abandonul bătrânilor și dificultățile materiale și emoționale deosebite ale familiei vârstnice în actuala etapă, constituie o problemă ce suscită asistența socială și de tip familial deosebită. Pe de altă parte, vârstnicii încă în putere exercită presiuni psihosociale și barează sau condiționează evoluția liberă a familiei tinere, conflictele intergeneraționale repercutându-se din sfera socială în sfera familială. În consecință, distanța psihologică între generații are o tendință de creștere prin accentuarea raporturilor emoționale de opoziție și de negare reciprocă, uneori chiar de intoleranță. Fenomenul este propriu și raporturilor dintre tânără generație și generația de mijloc, fără a fi însă un fenomen general.

O problemă specială și delicată, prin consecințele viitoare, pare să o ridice raporturile părinților cu adolescenții. Conform unei mentalități educaționale specifice poporului român, părinții își orientează, susțin și fac eforturi materiale deosebite pentru un nivel de școlarizare și culturalizare înalt, aspirația către o pregătire universitară fiind unanim exprimată și resimțită ca un factor de autorealizare deplină. Acestei mentalități tradiționale i se opune actualmente o atitudine pragmatică a adolescenților, adaptată noilor condiții economice și spectrului șomajului, care devalorizează pregătirea cultural-informațională, aceștia trăind iluzia posibilității unei reușite materiale facile, prin învățarea doar a unor strategii de orientare socială, inteligență speculativă, cu efort propriu productiv minim și cu efect material maxim. Această concepție a tinerilor, nutrită de eșecul material al eforturilor de pregătire culturală susținute, are drept consecințe fie o superficială pregătire și o prăbușire a aspirațiilor profesionale și familiale, ceea ce într-o primă etapă, corelat și cu absența locurilor de muncă, îi face dependenți de familie, fie - în cazuri limită - îi conduce la abandonarea timpurie a studiilor și antrenarea în activități confuze, nu de puține ori cu impact antisocial.

2.1. Efecte negative ale tranziției asupra familiei

Din punct de vedere economic, al veniturilor și al cheltuielilor, tranziția a adus o seamă de schimbări majore în viața de familie și din păcate, de ordin negativ: scăderea nivelului de trai prin reducerea puterii de cumpărare datorită inflației și salariilor mici, imposibilitatea cumpărării unui apartament datorită prețurilor exorbitante, reducerea posibilităților de participare la activități culturale sau de a beneficia de vacanțe, călătorii. În cei zece ani de tranziție, oamenii au reușit să deprindă obișnuința de a gestiona eficient veniturile și cheltuielile, pentru a rezista provocărilor la care este supusă. Ei au conștientizat conceptul de a investi ceea ce e profitabil pentru economia de piață pe care vrem să o dezvoltăm.

Numai că problema reală este cuantumul mic al veniturilor în raport cu inflația care nu mai permite șansa punerii deoparte pentru investiții, mai ales în ultimii ani. Starea de spirit generală care se răsfrânge asupra tuturor membrilor familiei este cea de oboseală și dezorientare, de pesimism, ceea ce la nivel național nu poate decât să îngrijoreze.

Una din problemele cele mai dure cu care se confruntă familia în zilele noastre este șomajul. Șomajul real și potențial a devenit un puternic factor de stres pentru o însemnată parte a populației. Deși tranziția la economia de piață nu se putea face, evitând un astfel de fenomen, scăderea producției economice nu face decât să crească numărul celor fără loc muncă, în care ponderea cea mai importantă o au oamenii cu 10 clase, cei cu școala post-liceală și cei cu studii superioare. În privința repartiției pe sexe, femeile sunt net dezavantajate prin restructurările masive din industria ușoară și cea alimentară, unde acestea aveau o pondere majoritară.

Alături de șomajul femeilor, o gravă problemă de ordin social o reprezintă șomajul tinerilor. Să înceapă viața de lucrători cu ajutorul de șomaj și cu „statutul”

de șomeri este total descurajant pentru așteptările și proiectele lor viitoare. În plus, șomajul înseamnă degradarea calificării profesionale pentru care s-au pregătit, ca și lipsa mijloacelor materiale, financiare pentru a duce un trai decent. Nevoile relativ superioare ale tinerilor conduc la scăderea nivelului de viață pentru întreaga familie.

Lipsa unui loc de muncă în care tinerii să se exprime ca specialiști duce la îngustarea orizontului valoric și de aspirații. Neavând unde să muncească încetează tensiunea creatoare, dorința de depășire și autodepășire. Pe planul valoric, se produce o reală răsturnare reflectată în confuzie și dorință.

O altă consecință nefastă a „statutului” de șomer este lipsa orizontului familial la tânăra generație. Fără un loc de muncă, fără casă, fără dotările necesare în ea, tinerii nu mai îndrăznesc să se căsătorească. În acest fel familia este afectată de esența ei, în ființa ei fizică.

Scade natalitatea, se produce un păgubitor echilibru în piramida vârstelor. Apar astfel și cazuri când scade și nivelul de moralitate al relațiilor dintre tineri. Se încurajează relațiile efemere, neresponsabile cu consecințe, uneori novice asupra sănătății. Din acest punct de vedere, familia trăiește un profund sentiment de criză.

O expresie a crizei generale a societății reflectată în familie este trecerea în condițiile lipsei acute de locuințe pentru tineri, de la familia nucleară la familia extinsă, asemănătoare cu cea tradițională.

În satele românești, tinerii proaspăt căsătoriți își continuă o bună perioadă viața împreună cu părinții unuia din ei, până își strâng împreună resursele financiare pentru o casă separată a tânărului cuplu familial.

În rândul implicațiilor nocive ale șomajului este și aceea că el începe să afecteze orizontul școlar sau dorința de a învăța a viitoarelor generații. Unii părinți și copii gândesc după modelul „Dacă învățând o școală sau o facultate, tot șomer ajung, atunci la ce bun să o mai urmez”, aceasta neavând alt efect decât scăderea aspirației pentru care și școală, având ca premisă drumurile lungi și fără nici un succes pe care le bat tinerii absolvenți la oficiile de distribuire a forței de muncă.

Negestionându-se eficient piața muncii, în lipsa unui management al resurselor umane, s-a pierdut o valoare fără de preț: încrederea în școală, în carte și s-a dobândit deziluzia în ele, credința că „merge și așa”, când abia se terminase cu ea.

La fel de păgubitoare pentru interesele naționale este decizia tinerilor de „a-și lua lumea în cap” sau „de a pleca peste graniță”, de a emigra pentru a se realiza uman și profesional. Lipsa unor strategii pe termen lung privind planul de învățământ, resursele de muncă și utilizarea lor eficientă netezește drumul unui simplu „brain-drain”, cu implicații profunde în ceea ce privește ritmul și dimensiunile dezvoltării viitoare a țării.

2.2. Efecte pozitive ale tranziției asupra familiei

Perioada de tranziție se caracterizează însă și printr-o serie de trăsături cu efecte benefice asupra familiei și expresiei ei în societate.

În primul rând a impus modelul exprimării sincere, deschise, în familie, a tuturor problemelor sociale spinoase sau controversate, renunțându-se la comportamentul duplicitar potrivit căruia în casă vorbește liber, iar „în afara ei” codificat sau extrem de prudent. Libertatea dobândită a descătușat comunicarea intrafamilială și extrafamilială, unificându-le spre beneficiul tuturor membrilor ei.

Tranziția a dus și la democratizarea crescândă a relațiilor dintre părinți copii, dintre profesori și elevi. Trecerea de la autoritatea absolută a părinților și profesorilor, la fluidizarea relațiilor și la relativizarea lor, este una din trăsăturile de fond specifice nu numai tranziției din țara noastră, dar marii tranziții a societății umane spre o societate globală.

Trecerea la o societate deschisă și democratică a deschis drumul larg informării, cunoașterii, accesului la informații tinerilor, astfel încât nivelul lor de cunoaștere depășește la cote fără precedent pe cel al predecesorilor lor la aceeași vârstă. Cu pătrunderea mijloacelor electronice de comunicare umană, cu extinderea televiziunii prin cablu, antenă satelitară, pământul devine realmente „un mic sat” (D. MacLuhan), iar tinerii sunt primii beneficiari ai progresului tehnic asimilat. Muzica, sportul, ca și matematica și informatica, știința în general, formează mediul cultural transnațional al tinerilor.

În această nouă lume, părinții sunt cei care trebuie să învețe de la tineri, să-i asculte și să îi înțeleagă, pentru a se stabili un dialog între generații. Adolescenții și tinerii de azi ascultă mai puțin de proprii lor părinți și profesori și se ascultă mai mult pe ei înșiși. Au scăzut influențele educative pe verticală în favoarea celor pe orizontală. Influența crescândă și nevoia de autonomie a tinerei generații, ruptura ei de valorile, credințele și convingerile generației adulte, fac să se adâncească criza de comunicare, de dialog dintre ele, se constituie totodată în tot atâția factori care dezarticulează vechile metode și tehnici educative.

Școala, familia, prin reprezentanții ei - profesori, părinți - nu au fost pregătiți să răspundă noilor nevoi ale tinerilor. Comunitatea educativă formată din instituțiile culturale, presa, TV, radioul, înregistrează prăbușirea valorică și a reperelor societății, dar acționează slab și în general inefficient pentru coeziunea valorică a generațiilor.

Un model cultural familial generat de perioada de tranziție este inițiativa, spiritul întreprinzător. Societățile familiale cu răspunderi limitate răspund nevoii de câștig, dar și de realizare umană, de servire a semenilor, de ridicare a calității vieții.

Ele refac unitatea nucleară a familiei destrămate în perioade de dezvoltare industrială, asigură buna gestionare a bunurilor, a materiilor prime, materialelor și produselor finite generează o nouă etică a muncii bazată pe responsabilitate, eficiență, raționalitate.

Totodată, ele angajează simultan generația adultă și cea tânără în realizarea obiectivelor propuse, asigurând transmisia de modele culturale comportamentale de la o generație la alta, de la tineri la vârstnici în probleme tehnice noi, de la vârstnici la tineri în cele tradiționale.

În rândul tinerilor, pare să se răspândească modelul occidental preponderent consumatorist, bazat pe nevoia de „a avea” în detrimentul lui „a fi”. Dorința de a

avea, de a se îmbogăți peste noapte, rămâne un miraj pentru unii tineri, chiar dacă în țara noastră condițiile sunt mai puțin propice. Totuși se conturează și un alt model cultural ideal și anume acela „de a avea pentru a fi”.

Idealul de „a fi” un VIP (very important person) începe să se răspândească în rândul familiilor și al tinerilor, singura cale reală rămânând însă munca, învățătura și studiul - mijloace laudabile și demne de tot respectul.

Perioada de tranziție a facilitat modele culturale, de modernizare a vieții de familie în stilul de viață, vestimentația, dar și modele de sărăcire a ei, prin procesele economice de inflație, de șomaj.

În ultima vreme se resimte limitarea comunicării interumane în sensul restrângerii vizitelor reciproce, a convorbirilor la telefon, a utilizării serviciilor de poștă și telecomunicații, datorită costurilor mari. În același timp, familia și-a restrâns șansa trăirii în colectiv a evenimentelor legate de momentele fundamentale ale vieții: nașterea, căsătoria, botezul, înmormântarea sau alte ritualuri religioase, ca și aceea a refacerii capacității de muncă prin odihnă, recreare, vacanțe, concedii, datorită aceluiași factor economic, resursele limitate de câștig.

Posibilitatea redresării producției poate avea loc în creșterea spiritului întreprinzător și a inițiativelor de angajare în activități aducătoare de profit, atât în familiile din oraș, cât și de la sat.

O problemă cu care se confruntă societatea civilă se referă la analizarea cu atenție a sistemului de așteptări, aspirații de muncă, de viață a tinerei generații. Transnaționalizarea unor fenomene culturale de divertisment sunt elemente ale înscrierii familiei românești prin produșii ei, tinerii, în fluxul fenomenelor mai mult sau mai puțin pozitive, ce caracterizează lumea contemporană modernă. Tinerețea are nevoi comune, dovadă că orice tânăr se poate înțelege cu orice alt tânăr de pe mapamond, uneori mai bine decât cu proprii săi părinți.

Ieșirea din actuala stare de criză în care se află România, redresarea tuturor sectoarelor economiei naționale și ale vieții sociale, rezolvarea problemelor sociale severe cu care se confruntă familia, în general nu sunt posibile în afara triadei muncă, învățătură, cercetare.

Numai muncind, învățând și utilizând rezultatele cercetării științifice pentru o mai bună gestionare a avutului public se constituie o scală de valori, se refac pe o bază nouă structurile societății, inclusiv familia, aducând acel belșug material, sufletesc și spiritual după care națiunea română aspiră de atâta vreme.

Bibliografie selectiva:

1. Zamfir Cătălin, *Costurile politice ale tranziției*, în „Sociologic românească”, nr.3/1993, p. 37
2. Mărginean Ioan (coordonator), *Tineretul Deceniului Unu: Provocările Anilor 90*, Ed. Expert, București, 1996,p.262.
3. Doru, Marcel O componentă a stilurilor de viață. Orientări în viața socială, în „Sociologie românească” 2/1992, p.69.
4. Mărginean Ioan (coordonator), *Tineretul Deceniului Unu: Provocările Anilor 90*, Ed. Expert, București, 1996, p.260-261
5. Drăgan I., *Sociologia și problemele tranziției*, în „Sociologie Românească”, nr.3-4/1991, p,148.

Spațiul public și spațiul privat: fracturi și suprapuneri

*Prof. univ dr. Petre Anghel
Universitatea din București*

Acest studiu încearcă să pună în lumină câteva dintre problemele legate de concepte – cheie din teoria comunicării cum ar fi: spațiul public, spațiul privat, discurs (în sensul lui Habermas) etc. Sfera acestor concepte variază în funcție de perspectiva teoretică adoptată și se modifică uneori radical de-a lungul propriei istorii culturale.

Jurgen Habermas este printre primii care teoretizează și impune conceptul de spațiu public. Ceea ce nu vrea să însemne că „spațiul public” este invenția sa. Acesta a apărut odată cu spațiul privat, iar cel din urmă de la începutul lumii. Putem coborî până la origini, când din întreaga suprafață a pământului s-a delimitat grădina Edenului. Conceptul este într-o continuă evoluție, așa cum îi stă bine oricărei idei. Și cum este și realitatea. Habermas reconsideră concepția despre spațiul public în cadrul studiilor sale, începute cu decenii în urmă, privitoare la teoria sistemelor și, în particular, asupra pragmaticii comunicării. Curând, spațiul public va deveni pentru el parte integrantă a unei perspective asupra acțiunii comunicative, înțeleasă ca negociere discursivă a normelor și valorilor, fondată pe intersubiectivitate și competență lingvistică și culturală. Acțiunea comunicativă și tipul de raționalitate pe care se bazează sunt diferite de acțiunea strategică și de raționalitatea instrumentală și ireductibile la aceasta.¹³² Fiindcă acțiunea strategică este orientată către un scop și devine manipulatorie, în timp ce acțiunea comunicativă aspiră la înțelegere mutuală, la încredere și la cunoaștere reciprocă.

În acest caz, nu este surprinzător că se dezvoltă, în termeni politici, o concepție asupra democrației bazată pe comunicarea interpersonală, pentru că în fond democrația se raportează la libera comunicare a oamenilor între ei. Ceva mai mult: la posibilitatea oamenilor de a-și exprima opiniile personale în public și prin mijloace de difuzare. Individul dintr-un spațiu public va avea, în acest caz, dreptul de a lua decizii în raport cu propriile lui convingeri. Din acest punct de vedere, poziția lui Habermas a fost asociată conceptului lui Benhabib de „democrație deliberativă”.¹³³

Chiar dacă diferența dintre acțiunea comunicativă și acțiunea strategică poate părea academică, nuanța pe care o introduce Habermas trebuie reținută, fie doar ca punct de pornire. El susține că ar trebui să presupunem, cel puțin la nivel

---

¹³² Dahlgren, Peter, *L'espace public et l'internet*. In *Television and the Public Sphere: Citizenship, Democracy and the Media*. London: Sage, 1995, p.112.

¹³³ Benhabib, Seyla, “Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy,” in *Democracy and difference*, ed. Seyla Benhabib, 1996, p. 67.

teoretic, că oamenii nutresc intenții normative de parvenire a acordurilor reciproc împărtășite ferite de manipulare și că au capacitatea comunicativă de a acționa reciproc în acord cu aceste intenții (aceste poziții sunt împărtășite de numeroși teoreticieni ai structurilor sociale). Este evident că oamenii nu comunică întotdeauna astfel. În fapt, într-una din principalele sale teze, Habermas susține comunicarea fundamentată pe norme, pe logica fundamentată „a lumii vieții”, întrucât realitatea noastră cotidiană este din ce în ce mai erodată de logica strategică și de raționalitatea instrumentală „a sistemului”, adică prin imperatiile subiacente ale puterii și pieței.

Nu trebuie să fim surprinși de această afirmație, care, oricum, are la bază o idee clasică, destul de veche, preluată chiar de la Democrit. După el, ceea ce ne influențează simțurile, permițându-ne să sesizăm anumite calități, nu sunt corpurile determinate, precum mierea, care este dulce. Prin extensie, ceea ce produce opinia nu este un obiect al opiniei, ci Ființa; astfel, senzația este produsă de ceea ce este real: atomii care compun agregatul. Dar, îndată ce simțurile noastre sunt lovite de către atomi, intrăm în domeniul fanteziei, adică al imaginației și al opiniei. Omul este cel care, pornind de la afecțiunile sensibile, își imaginează că existența corpurilor determinate este exterioară. „Devine clară deci afirmația lui Democrit că viața este un teatru și că adevărul zace în fundul fântânii, deschizând astfel calea scepticismului radical al lui Metrodoros din Chios, pentru care, dacă „orice lucru este ceea ce se poate concepe despre el”, urmează de aici că „nimeni dintre noi nu cunoaște nimic” (să înțelegem prin aceasta: nimic sensibil).”¹³⁴

Iar dacă acceptăm că spațiul privat este atât de profund și special pătruns și adăpostit de sinele nostru, la rândul său spațiul public ar putea fi doar o simplă scenă, cu manifestări limpezi de suprafață, asemeni unui lac liniștit?

Această primă întrebare atrage alta: se poate spațiul public reduce la spațiul mediatic? Răspunsul este negativ, fiindcă spațiul mediatic ia în sarcina sa și alte funcții și nevoi decât acelea ale cetățeanului. El nu se poate reduce la informația civică, nici la creația artistică. În acest fel, se constată migrarea temelor sociale în „media de calitate” și multiplicarea genurilor televizate, această reînnoire abandonând postura pedagogică și televiziunea creatorilor în favoarea unui demers relațional și punerii în scenă a intimității. Dacă ar fi astfel, așa cum s-a observat, media de difuzare nu ar reprezenta transpunerea, la o altă scară și pe un alt suport, a școlii sau a muzeului. Media urmărește, în cadrul culturii de masă, obiective de divertisment, descoperirea și realizarea de sine, vizionarea de reuniuni sau ceremonii politice. Mai mult, pentru a-și putea realiza funcțiile de integrare socială, reproducere culturală și participare politică, media de difuzare trebuie să fie capabilă să se adreseze tuturor *publicurilor*, să trateze toate temele și să adopte toate genurile și toate stilurile. Media s-a instituționalizat în audiovizual ca serviciu

---

¹³⁴ Russ, Jacqueline, coordonator, *Istoria filosofiei*, vol. 1, *Gândirile fondatoare*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2000, p.26.

public, concretizând astfel prin media electronice de difuzare - la origine aflate în situația de monopol al statului - idealul normativ al comunicării.

De aici, decurg alte întrebări: Presupunând că spațiul mediatic ar putea fi înțeles ca o formă contemporană a spațiului public organizat, devenit posibil prin specializarea unui sistem de acțiune specific – sistemul mediatic - acest spațiu public mediatic este la înălțimea misiunilor care i se atribuie? Cu alt cuvinte, onorează el așteptările normative ridicate de comunitatea publică? Spațiul mediatic real răspunde exigențelor spațiului public normativ?

Boris Libois, în *Pour un concept philosophique de la droit de la communication*, consideră că acțiunile juridice împotriva media, mai ales reclamațiile bazate pe protejarea vieții private și a bunurilor personalităților furnizează insatisfacție publicului. La rândul lor, sondajele anuale asupra stării relațiilor dintre opinia publică și jurnaliști, precum și creșterea continuă a spiritului critic comun ilustrează stările sufletești ale actorilor specializați. Motiv pentru care profesioniștii comunicării mediatice au inițiat, în urmă cu câțiva ani, o interogare publică asupra propriilor practici și asupra responsabilității sociale, atât referitoare la serviciile publice istorice, cât și asupra procedeele deontologice particulare. Întrebarea insistentă care s-a pus a fost legată de modul cum se racordează spațiul public mediatic la propriul său concep. Evident, soluția n-ar putea veni printr-o lărgire a ansamblului sistemului mediatic contemporan de dispozitive istorice folosit pentru a organiza televiziunea publică de interes general. Altfel spus, nu intervenția statului sau instituirea cenzurii ar fi soluțiile optime. Dar nici calea unei privatizări integrale a operatorilor prin trecerea din sectorul public în sectorul privat n-ar permite concretizarea scopurilor de responsabilitate socială în materie de comunicare mediatică. Pe plan teoretic, privatizarea presupune întotdeauna luarea în considerare a unor obiective de interes general oricare ar fi procedeele instituționale adoptate: autoreglarea corporatistă și „autoreglementarea”, politică administrativă, instanțe autonome de reglare, etc. După opinia lui Libois, privatizarea nu crește calitatea ofertei mediatice: ea se mulțumește să multiplice resursele tehnice de difuzare, să integreze funcțional emițătorii, să *masifice* și să segmenteze publicul, iar argumentul lui este că transformările peisajului audiovizual din Europa ultimilor decenii și proiectele de politică audiovizuală europene certifică ineficiența unei privatizări totale.¹³⁵

Cert devine următorul lucru: relațiile dintre oameni (bazate pe valori-atitudini, norme-roluri) se mențin și rămân stabile tocmai în virtutea unor obișnuințe comportamentale și de comunicare. Un exemplu al acestui paradox îl oferă sociologul francez J.-C. Kaufmann care, pornind de la ipoteza unei distanțe față de rol, arată că în sfera socială normele de relaționare sunt negociate continuu: „Acest spațiu al conviețuirii, a cărei esență o constituie normele sociale, poate fi surprins în manifestări aflate pe continuumul spațiu privat – spațiu public.

---

¹³⁵ Libois, Boris, *Pour un concept philosophique de la droit de la communication*, p. 174-176.

Abordarea negocierii normelor dobândește un plus de rigoare prin circumscrierea termenilor, contextului și a spațiului social la care ne referim.”¹³⁶

Un astfel de lanț leagă domeniul privat de domeniul public: programele sunt produse în domeniul public folosind în special surse din domeniul public (ex. evenimente politice), dar ele sunt consumate în domeniul privat, în special acasă și în cadrul familiei. O proprietate crucială a mass-mediei este că ea mediază în acest fel între domeniile public și privat. Peter Dahlgren este convins că și în cazul în care telespectatorii, de pildă, înțeleg doar o parte din conținutul informațional, tot reușesc să atribuie sens evenimentului pe care-l văd, fiindcă „recepția presupune construirea activă de sensuri”.¹³⁷

De fapt mass-media a avut un impact major asupra hotarelor dintre instituții și viața privată sau publică, redesenându-le în mod fundamental. Evenimentele publice, cum ar fi încoronările sau dezbaterile parlamentare care cândva erau accesibile doar celor care luau parte la ele au devenit accesibile în toată lumea prin difuzarea lor prin canalele mass-media. Dimpotrivă, evenimente private cum ar fi viețile private ale personajelor publice (ex. familia regală britanică) sau doliul privat al unor părinți îndurerăți au devenit evenimente publice câștigând statutul de “știri”. Mass-media a contribuit la restructurarea așteptărilor oamenilor în legătură cu granițele dintre ceea ce Goffman numea partea din “față” și din “spate” a comportamentului - un comportament pentru consumul public, față de un comportament într-un context privat.¹³⁸ Un exemplu este felul în care camerele se opresc pe fețele înlăcrimate și triste ale celor îndurerăți în emisiunile de știri de la televiziune.

În literatura de specialitate, constată Salánki Zoltán, spațiul privat este asociat cu formele de proprietate și manifestările ei. Se vorbește despre un spațiu particular al societății civile (proprietate particulară, piață, familie etc.) și de un spațiu particular, pe care William Melody, încă din 1994, îl numea “al subiectivității individuale”. Spațiu privat desemnează libertatea de conștiință și credință asigurată în cadrul societății civile. În opoziție cu acesta este definit spațiul public al societății politice, care în ideologia liberalismului occidental al secolului al XVII-lea desemnează “domeniul de stat”. Pe parcursul evoluției societății capitaliste, accepțiunea termenului de public s-a diversificat în funcție de grupurile sociale care alcătuiesc un public local sau mondial (determinat spațial), un public participant (la acțiune) și un public receptor (al unei informații).

Dar, odată cu extinderea relațiilor economice de piață, sfera publică devine o sferă a socialului care substituie “uzul public al rațiunii” cu “consumul

---

¹³⁶ Apud Salánki Zoltán, Institutul de Istorie “George Bariț”, Departamentul de Cercetări Socio-Umane. Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane, vol. 11, 2003.

¹³⁷ Dahlgren, Peter și Sparks, Colin, *Jurnalismul și cultura populară*, [Iași], Editura Polirom, 2004, p. 25.

¹³⁸ Goffman, Erving, *Strategic Interaction*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1969.

depersonalizat” al societății de masă¹³⁹. Societatea de masă se caracterizează prin anonimitate, grupări de tip asociativ, economie diversă, specializarea rolurilor și statuturilor, opțiuni individuale în afara normelor și valorilor tradiționale, viață socială concentrată pe ocupație.

În spațiul social, indivizii interacționează continuu, ei se poartă ca niște actori cu rolurilor multiple pe invizibilă scenă. Scena, la rândul ei este creația altor actori care, odată trasă cortina, spectacolul n mai poate fi ținut în mână. Relația de comunicare dintre actor și situație, observă Jean Lohisse, nu mai este rezultatul conținuturilor, chiar culturale, sau al regulilor impuse din exterior de instituțiile în vigoare, adică instituțiile limbii. Ea se edifică prin procesele de interpretare pe care emițătorul le pune în practică în viața cotidiană, pentru a da un sens actelor lui, actelor celorlalți, întâmplărilor și obiectelor a căror semnificație socială „nu ia naștere decât în cadrul interacțiunilor noastre”.¹⁴⁰ Lucru firesc, întrucât acțiunile individuale sau ale unui grup nu pot fi cunoscute, analizate și judecate atâta vreme cât nu devin publice, aduse la cunoștința celorlalți. Iar individul – și odată cu el societatea – sunt avizi de informații.

Comunicarea și informarea în spațiul public

Asemeni conceptului de comunicare, conceptual de informare are un caracter polivalent și ambiguu, ridicând numeroase probleme în încercarea de a se formula definiții complete. Cuvântul românesc informație este substantivizarea verbului a *informa*, și provine din francezescul *information*, provenit – la rândul său - din latinescul *informare*, care înseamnă “a da o formă”. El are, totuși, o vechime onorabilă în limba română, Eminescu, de pildă, folosindu-l destul de des - mai ales ca verb, dar și ca substantiv, sub forma lui informațiune (influența Școlii Ardelene, dar în cazul lui mai mult ca sigur sub influența lui Aron Pumnul, dascălul mult iubit de la Cernăuți). În vremea noastră informația este înțeleasă ca un stoc de date-mesaje, simboluri, semnale – care se transformă prin procesul de comunicare.¹⁴¹ Ea este fiecare dintre elementele noi care se adaugă unui proces în desfășurare sau care urmează a fi declanșat.

Informația trebuie să circule, și chiar circulă. Dacă nu se întâmplă astfel, practic nu este informație, ci literă moartă, sau sunet fără ecou. Calitatea și sensul informației depind de cel care inițiază procesul comunicării. Cei care o primesc sunt doar utilizatori. Ei decid dacă o acceptă și o folosesc, ceea ce înseamnă că nu

---

¹³⁹ Bennet, Lance W. și Entman, Robert M., *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*, Cambridge University Press, 2001, p. 18.

¹⁴⁰ Lohisse, Jean, *Comunicarea de la transmiterea mecanică la interacțiune*, [Iași], Editura Polirom, 2002, p. 166.

¹⁴¹ Bertrand, Clude – Jean, *O introducere în presa scrisă și vorbită*, [Iasi], Editura Polirom, 2001, pag. 20.

este suficientă emiterea. Un post de radio care emite este un nonsens, dacă nu are ascultători. Ajunși aici, putem face afirmația că valoarea unui mesaj nu este dată de calitatea emiterii, ci de capacitatea lui de a fi receptat. Altfel el se aseamănă cu un strigăt în pustiu. Sau, mai aproape de subiectul nostru, cu un microfon neconectat la o sursă de energie, fără ieșire în spațiu, fără banda magnetică pe care ar trebui imprimat sunetul.

Abordarea psihologico-epistemologică a comunicării are în centrul ei tocmai procesele mintale prin care se realizează comunicarea umană. Ea analizează efectele mesajelor din punctul de vedere al celui care le primește. George Campbell, prin “Philosophy of Rhetoric”, și Joseph Priestly, prin “Lectures on Oratory and Criticism”, sunt reprezentanți străluciți ai acestei direcții. Ei exprimă un adevăr care ar putea să ne deranjeze pe unii dintre noi: mai important decât ce vorbim este ce aud cei de lângă noi, cărora le adresăm. Din această cauză, vorbitorul nu se poate amăgi apreciindu-și singur mesajul, oricât s-ar felicita el ce frumos a vorbit sau cât de consistent a fost. Notarea se află la ascultător: a vorbit frumos dacă așa a fost perceput, a fost convingător doar în măsura în care interlocutorul l-a perceput ca atare.

Este important să facem distincția dintre informația semantică intenționată (informația pe care emițătorul vrea să o transmită) și informația semantică realizată (informația pe care receptorul o desprinde din mesajul receptat). Termenul ”semantic” este deosebit de complex. Latura semantică a informației cuprinde, în cele din urmă, transmiterea unui orizont de cunoaștere. Un alt aspect al informației este aspectul pragmatic, ceea ce se întâmplă cu informația primită sau efectul acesteia asupra receptorului¹⁴².

Trebuie să recunoaștem că fiecare dintre noi înțelege doar atât cât poate dintr-un mesaj. La fel dintr-o informație. Înțelegem în raport cu interesul pentru subiect, dar și în raport cu propria noastră cultură. Și nici înțelegerea nu este suficientă pentru a considera actul comunicării definitivat. Mai este nevoie și de anumite condiții pentru a aplica înțelesul. Deși construcții cognitive, cum le numește Adrian Neculau, reprezentările sociale sunt prizonierele socialului. „Ele joacă un rol important în menținerea raporturilor sociale, sunt fasonate de aceste raporturi și vehiculează, uneori direct, dar cel mai adesea indirect, o cunoaștere (competență) socială”¹⁴³.

În comunicarea publică, cel care selectează informația este ziaristul. În activitatea de presă - scrisă sau audiovizuală – informațiile care vin de la agenții sau prin alte surse de informare sunt repartizate între jurnaliști în funcție de specializarea lor tematică.¹⁴⁴ Redacțiile instituțiilor de presă sunt structurate în

---

¹⁴² Cuilenburg, J.J. van, O. Scholten, G.W. Noomen, *Știința comunicării*, Editura Humanitas, București, 2000, pag. 28.

¹⁴³ Neculau, Adrian, coordonator, *Psihologie socială, Aspecte contemporane*, Iași, Ed. Polirom, 1996, p.35.

¹⁴⁴ Leteinturer, Cristine, „Profesiile din domeniul mass-media”, în Claude-Jean Bertrand, coordonator, *O introducere în presa scrisă și vorbită*, [Iași], Polirom, 2001, p.237.

servicii mari ce corespund, în cotidienele de informare generală și politică, marilor rubrici sub care sunt organizate conținuturile. Pornind de la lectura știrilor de agenție, de la sistematizarea corespondenței sale (în care se găsesc, printre altele, dosare sau comunicate de presă), de la citirea de celorlalte ziare de informare generală sau specializată, de la urmărirea posturilor de radio și de televiziune și, bineînțeles, de la ceea ce deduce din prezența sa la locul evenimentului, fiecare ziarist va reține un anumit număr de fapte și de informații. Evident, nu orice fapt este demn să fie relatat, dar trebuie știut că orice fapt nerelatat riscă să nu i se recunoască existența.

Cristine Leteinturer își pune însă întrebarea cum să raționalizezi aceste criterii de apreciere care sunt, de fapt, total subiective? Cititorul, ascultătorul sau telespectatorul se simt preocupați de ceea ce îi afectează, de ceea ce le este apropiat, indiferent din ce motiv. Noutatea, faptele care ies din normă, originalitatea, caracterul dramatic sau insolit îi atrag la fel de mult ca și notorietatea actorilor. Cercetătorii din domeniul comunicării au putut delimita, pornind de la analiza de conținut a presei, categorii de informație care permit o mai bună înțelegere a algerii jurnaliștilor și care se bazează pe conceptul global de “proximitate”.

1. Proximitatea corespunde circumscrierii aceluși spațiu geografic reprezentat de zona de difuzare a produsului mediatic. Este de fapt un criteriu teritorial: de la spațiul cel mai întins și mai îndepărtat la spațiul cel mai restrâns și mai apropiat. Expresia “mort pe kilometru” este o ilustrare a acestei noțiuni de proximitate geografică: cu cât evenimentul s-a desfășurat mai aproape, cu atât trebuie să implice mai multe persoane pentru a avea o “șansă” să fie relatat în presă. 1 000 de morți la 10 000 de kilometri sunt mai puțin importanți decât 100 de morți la 1 000 de kilometri și încă mai puțin importanți decât un mort la un kilometru.

2. Proximitate psiho-afectivă se referă la emoțional: viața, moartea, dragostea, banii.

3. Proximitatea temporală este însăși esența știrii, ea este legată de moment, presupune noutate.

4. Proximitatea socio-profesională și socio-culturală privește condiția socială, profesia, cultura, mediul social al receptorului.

5. Proximitatea politico-ideologică trimite la angajamentele politice ale indivizilor aflați în centrul presei politice.¹⁴⁵

Să nu ne iluzionăm însă așteptând să vedem cum funcționează aceste reguli în emisiunile pe care le urmărim seară de seară sau în ziarele pe care le frunzărim dimineața. Evenimentele sunt percepute în primul rând cum dorește „politica” emițătorului și abia după aceea cum o vede gazetarul. Trebuie să luăm în calcul identitatea publicației, cine-i sunt patronii și căror interese se subordonează, declarativ sau nu. De asemenea, la o privire atentă, vom observa că orice post de

---

¹⁴⁵ Leteinturer, Cristine, „Profesiile din domeniul mass-media”, în Claude-Jean Bertrand, coordonator, *O introducere în presa scrisă și vorbită*, Iași, Polirom, 2001, p.237.

televiziune sau de radio, orice ziar sau revistă vor oferi beneficiarilor hrana pe care cred ei că gustă acești beneficiari. Aici Cristine Leteinturer regăsește legătura public-conținut care permite fiecărei instituții de presă să-și definească linia redacțională în raport cu publicul propriu. Fiecare instituție își are propria grilă de lectură a actualității și felul său de a o prezenta cititorilor, ascultătorilor sau telespectatorilor.¹⁴⁶ Rămâne totuși, și în acest caz o întrebare: până unde își poate permite o instituție de presă sau o echipă redacțională să meargă urmându-și publicul?

Știrile emisiunilor de televiziune, de exemplu, au provocat întotdeauna controverse privind realitatea pe care o prezintă. Natura unui mijloc de comunicare vizuală – care caută să furnizeze divertisment, să dramatizeze, să creeze visuri pentru mase – influențează conținutul știrilor pe care le transmite. Lumea fanteziei fuzionează cu lumea realității, scria Loren Ghiglione.¹⁴⁷ Într-un desen umoristic apărut cândva în revista *The New Yorker*, un tată, udat până la piele de ploaie, schimbă roata automobilului în urma unei pene de cauciuc și explică celor doi copii ai săi care-l asistau: „Trebuie să înțelegeți. Asta-i realitatea *vieții*, ceea ce se întâmplă cu adevărat. *Nu putem* să schimbăm canalul”.

Mass-media a încercat să construiască un pot peste golul dintre condițiile publice ale producției mass media și condițiile private ale consumului desfășurând ceea ce a fost numit “etos comunicativ” și un “stil comunicativ”¹⁴⁸ care se conformează priorităților, valorilor și practicilor lumii private. Aceasta include dezvoltare unui limbaj “public-colocvial”, un limbaj public folosit în mass-media care este modelat după variatele grade și în moduri diferite după practicile vorbirii informale, colocviale și conversaționale. Asumându-și riscurile care decurg de aici: o continuă vulgarizare și pauperizare a limbajului. Acestea le trebuie adăugată o componentă etică, iar îmbunătățirea abilităților analitice și cultivarea sensibilității morale sunt demersuri de durată, care implică multe fațete ale comportamentului uman.¹⁴⁹

Profesionalismul unei redacții constă în sudura care există între membrii ei. Și în convingerea că are un public al ei, pe care îl vrea mai numeros cu fiecare zi care trece. O informație nu este monopolul celui care a aflat-o primul, fiindcă redacția este a tuturor, nu a „primului”. După ședința de redacție, care de obicei confirmă alegerile făcute de diversele servicii, munca de redactare continuă. A auzi o întâmplare interesantă pentru public nu este suficient. Ziaristul începe să scrie, dar caută în continuare elemente de informație și, mai ales, face o muncă de verificare și de aprofundare, valorificând elemente originale de informație sau tratând problema sub un unghi mai personal, mergând chiar la fața locului sau obținând o întrevedere în exclusivitate. Prin verificarea informațiilor se urmărește

¹⁴⁶ Leteinturer, Cristine, op. cit., p.239.

¹⁴⁷ Ghiglione, Loren, *Tomorrow's Newspaperman*, "Sinteza" nr. 87/1991.

¹⁴⁸ Scannell, P., (ed) *Culture and Power: A Media Culture and Society Reader*, London: Sage, 1992

¹⁴⁹ Christians G., Clifford, Mark Fackler, Kim B. Rotzoll, Katy B. McKee, *Etica mass-media*, [Iași], Polirom,2001, p. 11.

să se confere credibilitate informației, și, prin extensie, instituției de presă. Pentru a realiza această muncă, jurnalistul are la îndemână un întreg dispozitiv tehnic: sistemul redacțional. Dacă sursele ziaristului nu sunt certe, urmările pot fi dezastruoase. Sau ar trebui să fie. La sfârșitul lunii ianuarie 2006, de exemplu, în plin proces de reformă a justiției românești, proces susținut de ministrul Justiției, Monica Macovei, cotidianul *Gândul* a publicat o știre bombă: ministrul a intervenit în procesul omului de afaceri Dinu Patriciu și a cerut schimbarea procurorului care-l ancheta. Câteva zile, toate televiziunile și ziarele au preluat știrea. Dar, stupoare: directorul cotidianului *Gândul*, temutul și intransigentul ziarist Cristian Tudor Popescu, a apărut pe un post de televiziune și a recunoscut că ziarul nu are nici o dovadă în susținerea afirmației. Evident, ziaristul a mimat un fel de scuză, cunoscuta-i vehemență a dispărut (pe moment), iar credibilitatea ziarului va avea de suferit. Sau poate nu va avea, iar redacția a plecat de la premisa că memoria cititorilor e scurtă...

Pentru a nu se bloca de lipsa de inventivitate, ziaristul are o cheie de pătrundere în interiorul evenimentului - cele cinci întrebări ale "regulii lui Quintilian" - cine ? ce ? unde? când? de ce ? Sau ceea ce se numește de obicei Teoria W. Aceasta pornește de la întrebările la care trebuie să răspundă o știre, întrebări care, în limba engleză, încep cu W. Ele constituie elementele fundamentale necesare pentru înțelegerea unui element informativ, indiferent de evenimentul la care se raportează și de natura informației transmise. Sunt regulile de aur nu doar ale informației, ci și ale comunicării în general, chiar dacă, după împrejurări, aceste întrebări decurg unele din alte sau nu-și păstrează ordinea. Abaterea de la această normă este una dintre cele mai des întâlnite bariere în calea comunicării. A nu preciza de la început cine vorbește, cine a fost, cine a făcut cutare lucru înseamnă a arunca subiectul în aer și odată cu el pe ascultător care nu știe la cine să se raporteze. Probabil nu întâmplător în limba engleză propozițiile încep cu pronumele personal. Aceste particularități reclamă calitățile așteptate de la orice text jurnalistic: precizia, claritatea, concizia, veridicitatea (care impune verificarea) și inteligibilitatea. Aceste calități sunt obligatorii pentru enunțarea oricărui tip de mesaj-suport al unei comunicări eficiente și ele sunt suport pentru înțelegerea cuiva, a ceva anume, a exact ce s-a dorit.¹⁵⁰

Analiza limbajului textelor mass-media – ceea ce se spune în televiziune cât și în presa scrisă – poate să aducă lumină prin trei seturi de întrebări despre producțiile mass-media :

- 1.Cum este lumea (eveniment, relațiile, etc.) reprezentată ?
- 2.Care anume identități sunt stabilite pentru cei implicați în emisiune sau subiectul emisiunii) reporteri, public, *a treia parte* la care se face referire sau este interviuată) ?

---

¹⁵⁰ Leteinturer, Cristine, „Profesiile din domeniul mass-media”, în Claude-Jean Bertrand, coordonator, *O introducere în presa scrisă și vorbită*, [Iași], Polirom, 2001, p.241.

3.Ce fel de relații sunt stabilite între cei care sunt implicați (ex. Relații reporter-public, expert - public sau politician – public)?¹⁵¹

La ce ne putem aștepta de la spațiul public

Pentru Hegel, sfera publică era considerată ca a patra sferă în diviziunea societății, pe lângă familie, societatea civilă și statul. Sfera publică este diferită de familie, aceasta din urma reprezentând sfera privată, deși sfera publică este creația familiei, aceasta și datorită sferei publice literare care creează atât normele discuției interpersonale, non-coercitivă și literară, cât și subiectivitățile care formează sfera publică. Sfera publică se distinge față de societatea civilă și în special față de piață, în acestea din urmă cetățenii urmându-și propriile lor interese, chiar dacă economia privată a adus resursele necesare sferei publice, și cetățenii au participat la sfera publică în calitate de persoane private, copul dezbaterilor în cadrul sferei publice fiind căderea de acord în probleme de interes general. De asemenea, se diferențiază de stat, deoarece în cadrul sferei publice acțiunile statului sunt evaluate, respectiv îndrumate.¹⁵²

Potrivit lui Habermas, dezvoltarea mass-media se bazează pe comercializarea participării maselor în sfera publică. Ca urmare, acest spațiu public „extins”, susține Pieter Boeder, și-a pierdut mult din caracterul politic inițial în favoarea comercialului și a divertismentului.¹⁵³

Schimbarea este urmărită prin principala instituție din spațiul public - presa: Habermas vorbește despre integrarea jurnalismului și a literaturii, domenii separate cândva, și despre o diferențiere tot mai slabă cauzată de mass-media ca răspuns la dezvoltarea culturii de consum. „Opiniile editoriale se retrag în spatele informațiilor de la agențiile de presă și reportajele corespondenților; dezbaterii critice dispărute acoperite de deciziile interne privind selectarea și prezentarea materialelor.”¹⁵⁴

Apariția mass-media electronice în sfera publică a înrăutățit lucrurile: „Știrea este construită ca o poveste – de la formatul propriu la detaliul stilistic; distincția riguroasă între realitate și ficțiune este din ce în ce mai des abandonată.” Deși impactul lor este mai mare decât al media tipărite, formatul or oprește interacțiunea și privează publicul de posibilitatea de a se exprima, de a-și exprima dezacordul, ceea ce îi determină lui Habermas concluzia că "Lumea modelată de mass media este doar aparent spațiu public."¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Pentru mai multe informații, vezi capitolul I din Fairclough, Norman, *Media discourse*, Londra, Hodder Arnold, 1995.

¹⁵² Garnham, N, “Public Sphere and the Media”- in *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Vol. 7, Editura Elsevier Science Ltd. 2001, pag. 12585-87.

¹⁵³ Pieter Boeder, “Habermas’ heritage: The future of the public sphere in the network society”, in *First Monday*, volume 10, number 9 (September 2005).

¹⁵⁴ Jürgen Habermas, *The structural transformation of the public sphere*, Cambridge: Polity Press, 1989. p.169.

¹⁵⁵ Idem, p. 170.

Teoria sferei publice a fost criticată din trei puncte de vedere. În primul rând a fost criticată pentru că regulile sale procedurale sunt prea raționaliste, că utilizarea retoricii persuasive nu trebuie niciodată exclusă din comunicarea politică. Impunerea unor asemenea reguli procedurale exclude din sfera publică pe motiv de nelegitimitate o anumită parte a discursurilor care nu posedă capitalul cultural necesar pentru a respecta procedurile raționaliste.

În al doilea rând modelul raționalist procedural sferei publice a fost criticat pentru că a creat distincția între public și privat în așa fel încât au fost excluse atât grupuri de cetățeni cheie cum ar fi: femeile, cât și probleme cheie care ar putea fi aduse în discuție cum ar fi reglementarea relațiilor intrafamiliale, relațiile sexuale etc. În acest fel teoria sferei publice poate altera modul de gândire în ceea ce privește separarea publicului de privat, dar și felul în care privim problemele etice privitoare la invadarea intimității sau ce e bine și ce nu este bine să se discute în media.

În al treilea rând, este criticată pe motiv că, deși promovează un set universal valabil de norme și valori, a ajuns în urma discursului rațional la a se abate de la aceasta cale, și a promovat un model procedural liberal care promovează drepturile individuale, neutralitatea etică în sensul că este promovat justul în dauna binelui, negând în acest fel varietatea și generând un conflict normativ perpetuu în societățile moderne. În acest fel, criticii demonstrează că se poate ajunge la un model “prea” centralizat al sferei publice, care este incompatibil cu modelul multicultural din societățile moderne, fiind mai potrivit un model descentralizat de sfere publice multiple.¹⁵⁶

Ca urmare a transformării mediului de comunicare, sfera publică devine platformă de reclamă.¹⁵⁷ Apare o nouă clasă de participanți la dezbaterile publice: specialiștii în relații publice, diferențiați de publicitari prin pretenția lor la spațiu public. Dacă publicitatea se limitează la pitch-uri, relațiile publice merg mai departe. Ele invadează procesul de opinie publică prin crearea/ exploatarea sistematică a evenimentelor-știri care atrag atenția. Manipularea acordului este principala sarcină pentru PR, ceea ce conduce la „opinie publică” fabricată și la părerea falsă că „din moment ce reflectă indivizi particulari, contribuie responsabil la opinia publică”.¹⁵⁸

Habermas subliniază contradicția dintre principiile constitutive ale "drepturilor fundamentale ale omului" în sfera publică liberală și aplicarea lor de facto numai unei anumite clase. Caracterul spațiului public este tot mai restricționat; media e mai degrabă un vehicul de degenerare și manipulare a consensului și de promovare a culturii capitaliste decât un mijloc al dezbaterii publice (funcția originală). Spațiul public își pierde funcția critică în favoarea manifestărilor regizate, iar argumentele sunt convertite în simboluri cărora nu li se

---

¹⁵⁶ Garnham, N., “Public Sphere and the Media”- in International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences, Vol. 7, Editura Elsevier Science Ltd. 2001, p. 12587-90.

¹⁵⁷ Boeder, Pieter, “Habermas’ heritage: The future of the public sphere in the network society”, in First Monday, volume 10, number 9 (September 2005).

¹⁵⁸ Idem, p. 194.

poate răspunde prin argumente, ci prin identificare cu ele. Mass-media a devenit organizații capitaliste de monopol, notează Habermas. În dezbateră publică, mass-media a trecut de la răspândirea informațiilor verificabile la formarea opiniei publice. Habermas accentuează importanța unei *Öffentlichkeit* vitale și funcționale, a unui spațiu de critică publică diferit de stat și economie, alcătuit dintr-o arie largă de organizații care să reprezinte opinia publică și grupurile de interese, care să se opună acestor evoluții și, ca o condiție *sine qua non* pentru dezbateră democratică pluralistă într-o societate deschisă, care să nu fie dominate în întregime de mass media.¹⁵⁹

Așa cum s-a observat, mass media poate exercita influențe asupra atitudinilor, opiniilor și comportamentului indivizilor, însă doar în anumite condiții. Influențele pot fi benefice sau malefice. Ele pot fi în concordanță cu intențiile emițătorului sau se pot întoarce împotriva scopului, rezultatul fiind inversul celui scontat. Dar, deși este demonstrat că oamenii sunt influențați de acea parte a mass media la care sunt expuși în mod constant, nu se poate preciza cu exactitate care sunt implicațiile politice pentru societate ca întreg, deoarece într-o democrație pluralistă, mass media reprezintă de fapt diversitatea opiniilor existente. În consecință, atât timp cât mass media rămâne diversă, influența ei asupra politicilor și deciziilor este neclară. Influența mass media asupra individului este clară, doar atunci când mass media devine monolitică sau unită pentru o cauză comună.

Abstract:

This study aims to highlight some of those issues connected with key – concepts from the various theories of communication such as: public sphere, private sphere or diskurs (in Habermas' meaning). The contents of these concepts vary with the theoretical perspective and change themselves during their own cultural history

Bibliografie selectivă

- Benhabib, Seyla, "Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy," in *Democracy and difference*, ed. Seyla Benhabib, 1996.
- Bennet, Lance W. și Entman, Robert M., *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*, Cambridge University Press, 2001.
- Bertrand, Clude – Jean, *O introducere în presa scrisă și vorbită*, [Iași], Editura Polirom, 2001.

---

¹⁵⁹ Boeder, Pieter, "Habermas' heritage: The future of the public sphere in the network society", in *First Monday*, volume 10, number 9 (September 2005).

- Boeder, Pieter, “Habermas’ heritage: The future of the public sphere in the network society”, in *First Monday*, volume 10, number 9 (September 2005).
- Christians G., Clifford, Mark Fackler, Kim B. Rotzoll, Katy B. McKee, *Etica mass-media*, [Iași], Polirom, 2001.
- Cuilenburg, J.J. van, O. Scholten, G.W. Noomen, *Știința comunicării*, Editura Humanitas, București, 2000.
- Dahlgren, Peter și Sparks, Colin, *Jurnalismul și cultura populară*, [Iași], Editura Polirom, 2004.
- Dahlgren, Peter, „L’espace public et l’internet”, in *Television and the Public Sphere: Citizenship, Democracy and the Media*. London: Sage, 1995, p.112.
- Garnham , N, “Public Sphere and the Media”- in *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Vol. 7, Editura Elsevier Science Ltd. 2001.
- Ghiglione, Loren, „Tomorrow’s Newspaperman”, in *Sinteza* nr. 87/1991.
- Goffman, Erving, *Strategic Interaction*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1969.
- Jürgen Habermas, *The structural transformation of the public sphere*, Cambridge: Polity Press, 1989.
- Leteinturer, Cristine , „Profesiile din domeniul mass-media”, în Claude-Jean Bertrand, coordonator, *O introducere în presa scrisă și vorbită*, [Iași], Polirom, 2001.
- Libois, Boris, *Pour un concept philosophique de la droit de la communication*.
- Lohisse, Jean, *Comunicarea de la transmiterea mecanică la interacțiune*, [Iași], Editura Polirom, 2002.
- Neculau, Adrian, coordonator, *Psihologie socială, Aspecte contemporane*, Iași, Ed. Polirom, 1996.
- Pieter Boeder , “Habermas’ heritage: The future of the public sphere in the network society” , in *First Monday*, volume 10, number 9 (September 2005).
- Russ, Jacqueline, coordonator, *Istoria filosofiei*, vol. 1, *Gândirile fondatoare*, București, Ed. Univers enciclopedic, 2000.
- Scannell, P., (ed) *Culture and Power: A Media Culture and Society Reader*, London: Sage,1992.

Tipuri de discurs în comunicare

Dr. Nicolae Balaşa Sorescu
Universitatea din Craiova

Mediu al existenței umane, comunicarea este studiată de specialiști din cele mai diverse domenii. Complexitatea acestui fenomen este evidențiată în studiul de față prin analiza tipurilor de discurs menite să susțină / faciliteze / modeleze / influențeze interacțiunea umană în ansamblul ei.

Există în practica de cercetare actuală mai multe criterii de clasificare a discursurilor. Astfel principalele tipuri de discurs întâlnite de-a lungul timpului sunt: discursul oral și discursul scris, discursul narativ, descriptiv, informativ injonctiv, argumentativ, juridic, moral, artistic, științific, filosofic, religios etc. După gradul de competență al auditorului, putem distinge între discursul savant, (care se adresează unui auditoriu format din specialiști în domeniul respectiv) de discursul cotidian, sau de discursul de popularizare (vulgarizare), adresat unui public de nespecialiști. După țelul urmărit, putem avea discurs informativ, menționat mai sus, discurs artistic etc.

a) Discursul oral și discursul scris

Analiza raportului dintre discurs și text ne conduce nemijlocit la discutarea distincției dintre discursul vorbit (oral, rostit) și discursul scris, acestea fiind primele două tipuri importante de discurs. Dacă ținem seama de faptul că orice discurs este efectuat ca eveniment și înțeles ca semnificație și că în analiza discursului semnificația este luată în sensul său larg care cuprinde actul locuționar, forța ilocuționară și acțiunea perlocuționară, putem pune în evidență principalele distincții dintre aspectul rostit și cel scris al discursului, ca și pe cele ale discursului oral față de discursul scris.

Se poate remarca, mai întâi, că există o anterioritate istorică, psihologică și sociologică a vorbirii asupra scrierii. Dacă textul este un discurs fixat prin scriere, trebuie să amintim că ceea ce este fixat prin scriere este un discurs care s-ar fi putut rosti, s-ar fi putut să și nu fie rostit, fixarea prin scriere survenind tocmai în locul vorbirii. Dar dacă în cazul discursului oral, auditorul este prezent, iar discursul poate fi prezentat și prelungit sub forma unui dialog bazat pe întrebări și răspunsuri, pe o discuție între locutor și interlocutor, în cazul discursului scris, locutorul devine scriitor, iar interlocutorul este înlocuit de către cititor. Astfel, cititorul este absent din scriere, iar cititorul este absent din lectură. „Textul produce astfel o dublă ocultare a cititorului și a scriitorului; în felul acesta, el se substituie relației de dialog care leagă nemijlocit vocea unuia de auzul celuilalt”¹.

---

¹ P. Ricœur, *De la text la acțiune*, Editura Echinoc, Cluj, 1999, p. 129.

Atunci când discursul trece de la rostire la scriere, apare fenomenul fixării, prin care evenimentul discursiv, temporal și trecător este pus la adăpost de distrugere. Dar această fixare nu este decât aparența exterioară unei probleme mult mai importante, care privește toate proprietățile discursului. Mai întâi, scrierea face ca textul să fie autonom față de intenția autorului. Ceea ce semnifică textul nu mai coincide cu ceea ce a vrut să spună autorul. Semnificația verbală, adică textuală, și semnificația mentală, adică psihologică, au de acum înainte destine diferite. În această autonomie a textului scris, este conținută posibilitatea ca lucrul cu textul să fie sustrasă orizontului intențional finit al autorului său, adică, după cum se exprimă P. Ricœur, „datorită scrierii, ‘lumea’ textului poate face să explodeze lumea autorului”¹.

Însă, ceea ce este adevărat despre condițiile psihologice este adevărat și despre condițiile sociologice ale producerii textului: este esențial pentru o operă privită ca text, ca ea să-și transeandă propriile condiții psihologice de producere și să se deschidă astfel unui șir nelimitat de lecturi, situate ele însele în contexte sociale diferite. Cu alte cuvinte, textul trebuie să poată, atât din punct de vedere sociologic, cât și din punct de vedere psihologic, să se decontextualizeze în așa fel încât să se lase recontextualizat într-o nouă situație. Tocmai acest lucru îl face actul lecturii.

Eliberarea textului de autor în discursul scris își are corespondența în spațiul celui care receptează textul. Spre deosebire de situația dialogală, proprie discursului oral, unde poziția față-n față este determinată de însăși situația discursivă, discursul scris își creează un public care se extinde în mod virtual la toți cei care știu să citească în limba în care el a fost scris. De aici provine efectul cel mai important al scrierii, eliberarea textului scris față de condiția dialogală a discursului oral. Tot de aici rezultă și faptul că raportul dintre a scrie și a citi nu mai este un caz particular al raportului dintre a vorbi și a asculta.

Trecerea de la vorbire la scriere afectează discursul în multe alte feluri, printre care alterarea profundă a funcționării referinței, atunci când lucrul despre care se vorbește nu mai poate fi arătat ca aparținând situației comune interlocutorilor dialogului, nu mai poate fi obiectul ostensiunii. Aceasta generează modificări importante în semnificația conceptului de lume și impune introducerea unui concept special, cel de lume a textului. În discursul oral, problema se rezolvă în cele din urmă, prin funcția ostensivă a discursului: referința se reduce la puterea de a arăta o realitate comună interlocutorilor sau, dacă lucrul despre care se vorbește nu poate fi arătat, el poate fi cel puțin situat în raport cu unica rețea spațio-temporală căreia îi aparțin și interlocutorii; la urma urmelor, referința ultimă a oricărui discurs este oferită de un „aici” și „acum” determinați de situația discursului. Odată cu scrierea, lucrurile se schimbă radical: nu mai există o situație comună scriitorului și cititorului și prin aceasta dispar condițiile concrete ale actului ostensiv de arătare. Desființarea referinței la lumea dată este dusă la limita extremă odată cu extinderea literaturii la ficțiune, în care se ajunge ca limbajul să

---

¹ *Ibidem*, p. 105.

fie glorificat în sine, în defavoarea funcției referențiale a discursului obișnuit. Și totuși nu există discurs în așa măsură de fictiv încât să nu întâlnească realitatea în nici un fel. Orice discurs întâlnește realitatea într-un fel sau altul, numai că cel ficțional o face la alt nivel. După P. Ricœur, „abolirea unei referințe de gradul întâi, abolire efectuată de către ficțiune și de către poezie, este condiția de posibilitate pentru eliberarea unei referințe de gradul al doilea care atinge lumea nu numai la nivelul obiectelor manipulabile, ci la nivelul prin care Husserl îl desemnează prin cuvântul *Lebenswelt*, iar Heidegger prin *ființare-în-lume*”¹. În acest caz, sarcina hermeneuticii, aceea de a interpreta, revine la a explicita felul de a-fi-în-lume, desfășurat în fața textului. Ceea ce este de interpretat într-un text este, într-adevăr, o propunere de lume, a unei lumi numite a textului, adică lumea proprie a acestui text unic, care nu mai este lumea limbajului cotidian. Departate de a spune că textul este lipsit de lume, se poate spune mai degrabă că numai omul are o lume și nu doar o situație. Așa cum textul își eliberează semnificația de sub tutela intenției mentale, la fel își eliberează el referința la limitele referinței ostensive, lumea devenind ansamblul referințelor deschise de texte. În fapt, referința devine proiectarea unei lumi, iar aceasta este sarcina lecturii ca interpretare.

Pentru a surprinde și într-un alt mod deosebiriile dintre discursul oral și cel scris, să reamintim trăsăturile esențiale ale discursului oral și cel scris, să reamintim trăsăturile esențiale ale discursului în opoziție cu limba. Discursul este realizat întotdeauna temporal și în prezent, în timp ce sistemul limbii este virtual și străin de timp; în vreme ce limba nu cere nici un subiect, discursul trimite la auditoriu sau la cititorul său datorită unui ansamblu complex de indici, cum ar fi pronume personale; în timp ce limba se lipsește de lume, de temporalitate și de subiectivitate (semnele sale se raportează la alte semne din cadrul aceluiași sistem), discursul se referă întotdeauna la ceva, la o lume care năzuiește să o descrie, să o reprezinte, să o exprime; în timp ce limba este numai o condiție a comunicării pentru care furnizează coduri, schimbul autentic de mesaje are loc numai în discurs; în acest ultim sens, numai discursul are nu doar o lume, ci și un altul, un interlocutor căruia i se adresează.

Faptul că discursul nu există decât ca discurs temporal și prezent, se realizează în moduri diferite în vorbirea vie și în scris. În vorbirea vie, instanța de discurs rămâne un element fugitiv. Evenimentul apare și dispare și tocmai de aceea există o problemă de fixare, de înscriere. Ceea ce cere să fie fixat nu este limba ca atare, ci discursul însuși, pentru că discursul oral, rostit, ca eveniment este temporal și trecător și cere să fie înregistrat ca discurs scris. Iar ceea ce fixează cu adevărat scrisul nu este evenimentul rostirii, ci, cum spune P. Ricœur, „rostitul” vorbirii, dacă înțelegem prin „rostitul” vorbirii exprimarea intențională ce constituie însăși ținta discursului în virtutea căruia rostirea – (*Sagen-ul*) – vrea să devină enunț

---

¹ *Ibidem*, p. 107.

(Aussage). „Pe scurt, ceea ce scriem, ceea ce înscriem este *noema* rostirii. Este semnificația evenimentului vorbirii, nu evenimentul ca eveniment”¹.

Dar dacă ținem seama că actul vorbirii este constituit de o ierarhie ordonată și distribuită pe cele trei nivele – locuționar, ilocuționar și perlocuționar – constatăm că actul locuționar se exteriorizează în frază, actul ilocuționar se exteriorizează cu ajutorul unor paradigme gramaticale (modul indicativ imperativ, conjunctiv etc.), dar în discursul vorbit forța ilocuționară se bazează pe mimică și gest, fiind astfel mai puțin înscrisă în gramatică decât semnificația propozițională; iar acțiunea prelocuționară este tocmai ce este mai puțin discurs în discurs, este discursul ca stimul. Astfel actul propozițional, forța ilocuționară și acțiunea perlocuționară sunt susceptibile într-o ordine descrescândă de exteriorizări intenționale ce fac posibilă fixarea prin scriere.

A doua trăsătură distinctivă a discursului în raport cu limba, anume că fraza își desemnează locutorul prin diverși indicatori de subiectivitate și personalitate, prezintă prin discursul oral un caracter de imediatețe, care înseamnă lucrul următor. Intenția subiectivă a subiectului vorbitor și semnificația discursului său se acoperă reciproc, astfel încât înțelegerea a ceea ce vrea să spună vorbitorul și ceea ce vrea să spună discursul lui este același lucru. Odată cu apariția discursului scris, intenția autorului și intenția textului încetează să mai coincidă. Această disociere dintre semnificația verbală a textului și intenția mentală constituie miza veritabilă a fixării discursului prin scriere. Aceasta nu înseamnă că legătura dintre autor și text, dintre locutor și discurs, a fost desființată, ci doar că se manifestă într-un mod mult mai complicat și indirect. Ceea ce spune textul scris interesează mai mult decât ceea ce a vrut să spună autorul, semnificația textului scris nemaifiind legată de psihologia autorului său, așa cum se întâmplă cu discursul oral, unde întrebări de forma „Ce vrei să spui?” sau „Ce vrea să spună aceasta?” dovedesc o coincidență între semnificația textului și intenția (psihologia) autorului.

În al treilea rând, în timp ce limba se lipsește de lume, de temporalitate și de subiectivitate, discursul se referă întotdeauna la ceva, la lume și anume la o anumită lume. În discursul oral, aceasta înseamnă că faptul la care se referă dialogul în ultimă instanță este situația comună interlocutorilor. Această situație încadrează într-un anume fel dialogul, iar reperele lui pot fi arătate sau desemnate în mod ostensiv de către discursul însuși, cu ajutorul referinței oblice a tuturor celorlalți indicatori, cum sunt demonstrativele, adverbele de timp și de loc, timpurile etc. Prin urmare, în discursul oral, referința este ostensivă. În discursul scris însă, apar unele schimbări, dar aceasta nu înseamnă că el este lipsit complet de referință, ci doar că referința lui nu mai este ostensivă. Referința discursului scris este o lume, o lume ca ansamblu de referințe deschise de textul scris. Acest text își eliberează semnificația de sub tutela intenției mentale și referința de limitele referinței ostensive. Este vorba de faptul că discursul scris ne eliberează de limitele situațiilor și ne deschide o lume, mai exact, noi dimensiuni ale ființării-noastre-în-lume.

---

¹ *Ibidem*, p. 173

În fine, faptul că limba este doar o condiție a comunicării și că aceasta din urmă se realizează propriu-zis prin discurs, face ca trecerea de la discursul oral la cel scris să echivaleze cu trecerea de la adresarea către un auditor prezent față în față, către un auditor universal, adică oricui știe să citească. În acest fel, relația dintre scriere și citire încetează să mai fie un caz particular al relației dintre vorbire și ascultare. Discursul dezvăluindu-se în universalitatea adresării sale, el se adresează nu doar unui auditor vizibil, ci unui cititor necunoscut, nevăzut, care devine destinatarul neprivilegiat al discursului.

b) Discurs narativ și discurs descriptiv

Aceste două tipuri de discurs se deosebesc între ele după parametrul sau dimensiunea din conținutul spațio-temporal care stă la baza fiecăruia. Primului îi este caracteristică dimensiunea temporală, celui de al doilea, dimensiunea spațială.

Discursul narativ sau pur și simplu narațiunea constituie forma fundamentală a interacțiunii verbale orientate pe axa timpului, de la trecut, la prezent, către viitor. El este atât de important, încât unii filosofi contemporani, cum este P. Ricoeur, „îl consideră în cea mai mare măsură definitiv pentru om, care se prezintă ca viețuitoare care povestește și a cărei unică certitudine constă în a fi narat”¹.

Cercetările consacrate acestei probleme arată că narațiunea a existat în orice societate și în toate timpurile. Uneori activă și evidentă, alteori fragmentară și ascunsă, narațiunea subîntinde nu numai ficțiunea literară sau conversația, ci și proiectele cotidiene, planul unei întreprinderi, intriga cinematografică. După cum remarcă D. Roventă-Frumușani, „Producerea de narațiuni este strategia care ne permite să facem lumea inteligibilă, fiind un model esențial de organizare a datelor”².

Discursul narativ se bazează pe anumite enunțuri de acțiune, iar acțiunea subiacentă oricărei narațiuni se manifestă la suprafață printr-un șir ordonat și coerent de secvențe textuale narrative. Pentru a deveni narațiune, spune M. Tuțescu, „un eveniment trebuie povestit sub forma a cel puțin două propoziții ordonate temporal și formând o istorie”³. Ceea ce face din text o narațiune este deci dimensiunea sa cronologică (episodică sau evenimentială) care, la rândul său, se bazează pe o cauzalitate sau succesiune temporală și pe permanența unui actor consacrat sau actant. Prezentarea unei „istorii” sau a unei „povestiri”, a unui curs de evenimente într-o anumită ordine secvențială, constituie una din principalele caracteristici ale narațiunii omniprezente (în cotidian, în teatru, în film, în benzile desenate sau genurile mediatic).

---

¹ *Ibidem*, p. 110

² D. Roventă-Frumușani, *Argumentarea. Modele și strategii*, Editura ALL, București, 2000, p. 145.

³ M. Tuțescu, *L'argumentation. Introduction à l'étude du discours*, Editura Universității din București, București, 1998, p. 328.

Importanța și omniprezența discursului narativ a condus, începând cu anul 1970, la constituirea unei discipline speciale, numită naratologie, care urmărește tocmai cercetarea acestui tip de discurs, cu toate particularitățile specifice și efectele lui în comunicarea specific umană. Substanța unei narațiuni se întinde de la simpla redare a desfășurării în timp a unui eveniment mai mult sau mai puțin complex, din viața cotidiană, de pildă până la prezentarea unor evenimente fictive sau crearea unei lumi ficționale. În toate cazurile, se manifestă o „logică” subiacentă povestirii care presupune o înlănțuire coerentă de fapte, de secvențe narrative și o recurență a personajului constant, în așa fel încât, date fiind anumite fapte, alte fapte strict determinate și previzibile trebuie să urmeze. În acest sens, sunt elocvente cuvintele lui U. Eco: „Eu cred că pentru a povesti trebuie, în primul rând, să construiești o lume cât mai mobilată posibil, până în cele mai mici detalii. Dacă aș construi un fluviu și pe malul stâng aș instala un pescar, atribuindu-i un caracter irascibil și un caracter judiciar, aș putea să încep să scriu traducând în cuvinte ceea ce nu se poate să nu i se întâmple”¹. Intriga este deci generată pornind de la o lume posibilă a narațiunii (actor și evenimente), personajele sunt într-un fel constrânse să acționeze după legile lumii în care trăiesc, iar naratorul devine “prizonier al premiselor sale”, după cum lectorul devine “prada” textului, obiect al unei experiențe de transformare induse de text.

Într-o perspectivă naratologică modernă pare indispensabilă decronologizarea viziunii intuitive privitoare la narațiune pentru a o „logifica” (după un termen introdus de R. Barthes), înfățișând textul narativ cu începere de la:

1. constatarea participanților (actorilor);
2. logica raportului dintre predicate;
3. succesiunea unor procese.

Privită sub raport sintactic, dimensiunea cronologică a povestirii se bazează pe o înlănțuire a cinci tipuri de secvențe narrative sau macro-propoziții în stare să exprime structura internă a sa. Aceste macro-propoziții sunt denumite, respectiv: P1 = Orientare sau stare inițială a povestirii; P2 = Complicarea evenimentului, faptului care prezintă cel mai adesea un caracter neașteptat; P3 = Acțiune sau evaluare; P4 = Rezolvare sau eveniment modificator nou; P5 = Echilibru nou sau echilibru final.

Conform diferitelor orientări ale gramaticii textuale, aceste cinci momente esențiale ale nucleului narativ cunosc și alte denumiri: P1 este situația stabilă sau echilibrul inițial; P2 este forța perturbatoare; P3 este starea de dezzechilibru, dinamică sau „factor” transformator; P5, echilibru nou sau echilibru final. Aceste cinci momente narrative nucleare determină ceea ce s-a numit „ipoteza suprastructurală” a gramaticii povestirii.

---

¹ U. Eco, *Semiotics and Philosophy of Language*, MacMillan Press, London, 1984, p. 27; apud D Roventă-Frumușani, *op. cit.*, p.145.

Reordonarea înfăptuită de către J. M. Adam¹ a acestor secvențe narative, i-a permis acestuia specificarea că textul narativ constă în primul rând dintr-o macropropoziție Morală sau simplă Stare finală (P5) care determină Istoria (sau intriga propriu-zisă). Istoria este descompusă la rândul său într-o Orientare (sau Stare inițială P1) urmată de Desfășurarea povestirii. Rezolvarea rezultă din acțiunea unui actor antropomorf și, mai rar, a unui eveniment fortuit. Această secvență narativă menționează uneori rezultatul acțiunii eveniment.

După perioada „gramaticală”, precumpănitor sintactică a studiului discursului narativ (conform căreia, după T. Tudorov, “Gramatica universală este deci sursa tuturor universalilor și ea ne dă însăși definiția omului. Nu numai toate limbile, ci și toate sistemele semnificante se supun aceleiași gramatici. Ea este universală nu numai pentru că este răspândită în toate limbile lumii, ci și pentru că ea coincide cu structura universului însuși”)². Asistăm astăzi la revitalizarea perspectivei pragmatice, de resituare în contextul narațiunii, în primul rând al celei non-ficționale. Dacă analiza gramatical-sintactică redă dimensiunea textuală orizontală (adică înlănțuirea secvențelor, logica narativă), analiza pragmatică își propune să redea dimensiunea verticală a discursului narativ “scufundat” în contextul său de enunțare. Dimensiunea pragmatică va modula contextul sub toate formele sale: contextul referențial actual și lumi posibile; contextul situațional („didactic”, de modelare al unui comportament, de divertisment, de dezlegare a unei enigme); context situațional (al actelor de limbaj ale discursului versus credințele, dorințele, așteptările interlocutorilor).

Narațiunea, ca prezentare a unei acțiuni cu o finalitate persuasivă, actualizează de fapt cele trei funcții ale retoricii: *docere, delectare, movere*. Vocația informativ-explicativă este caracteristica seriei „metafizice a basmelor, miturilor, legendelor, legendelor care se întreabă și răspund de ce existăm, dar și a biografiilor, a autobiografiilor, discursurilor epidectice ale lui „cum să trăim”, prin care narativitatea slujește ca „propedeutică a eticii”, după cum afirmă P. Ricœur³. Componenta *delectare* explorează posibilitatea evadării prin narațiune. După Michel de Certeau (apud J.-M. Adam și F. Revaz), “De la narațiunea politică la cea comercială, povestirea ne face să credem și ne determină să acționăm: ea laudă ceva și desconsideră altceva, clasează. Narativitatea creează „istoria”. Povestirile literare și „istoriile” de viață nu se exclud, ci, dimpotrivă, se completează unele pe altele, în ciuda sau grație contrastului lor. „Această dialectică – spune P. Ricœur – ne amintește că povestirea face parte din viață înainte de a exista în literatură; că se întoarce la viață pe căile multiple ale asimilării cu prețul unor tensiuni inexpugnabile”⁴.

---

¹ J.-M. Adam, *Le récit*, Presses Universitaires de France, Paris, 1984, p. 88

² T. Tudorov, *Poetica. Gramatica Decameronului*, Editura Univers, București, 1975, p. 115.

³ P. Ricœur, *Soi-même comme un autre*, Éditions du Seuil, Paris, 1990, p. 139

⁴⁴ *Ibidem*, p. 193.

Discursul descriptiv, spre deosebire de cel narativ, orientat temporal, constă dintr-un ansamblu de enunțuri organizate coerent și orientate după axa spațială. Descrierea își are rădăcinile în Antichitate, în teoria elocuției legată de *Retorica* lui Aristotel; pentru Aristotel, o funcție esențială a logosului este claritatea, evidența și vizibilitatea. Retorica perelmaniană reconceptualizează conceptele anterior amintite, sub denumirea de „efect de prezență”. Conduită lingvistică fundamentală, discursul descriptiv sau pur și simplu descrierea se poate găsi deopotrivă în literatură (nuvelă, roman, schiță), în domeniul istoricului, al jurnalistului, al omului politic, în conversația uzuală (portrete reale sau fictive, descrieri de spații imaginare etc.). Fontanier în tratatul său general de figuri ale discursului, în funcție de caracteristicile referentului configurat, distinge: „cronografia (descrierea momentelor, peisajelor, locurilor, opera lui H. de Balzac este un exemplu în acest sens); topografia (descrierea monumentelor, peisajelor, locurilor); prosopografia (descrierea fizică a unei ființe reale sau imaginare); etopeea (descrierea morală a unui personaj); prosopopeea (descrierea unei ființe imaginare alegorice); portretul (descrierea complexă, fizică și morală a unui personaj); paralela (combinație a două descrieri de obiecte sau personaje corelate după principiile similarității sau antitezei); tabloul (descriere vie de pasiuni, acțiuni, evenimente).

Descrierea este, alături de denumire și desemnare, unul din principalele mijloace semiotice de care dispunem pentru „a spune” realul și a-l domina. Față de denumire și desemnare, descrierea este o amplificare decorativă a discursului.

Spre deosebire de logica dinamică a transformărilor narative, descrierea introduce, după cum se exprimă P. Hamon, „hipertrofia paradigmaticului, redundanța, memorarea, arhivarea lui *deja lu, deja vu*, echivalența”¹.

Discurs ancilar (de escortă), descrierea actualizează în egală măsură o componentă enciclopedică (descrierea în literatura realistă), o componentă retorică (paralela, antiteza, descrierea recapitulativă sau prospectivă) și o componentă intertextuală (descrierea ironică, pastișa sau rescriere a unor texte anterioare).

Discursul descriptiv introduce în text instanțele enunțiative particulare ale celui care descrie, numit și descriptor, și ale celui care receptează și dezleagă descrierea, numit și deciptor, care tind să solicite cu prioritate o anumită competență lingvistică (lexicală) din partea celui din urmă. Descriptorul, la rândul său, se definește ca savant al lumii și al propriului text, declinat după modelul exhaustibilității și nu al suspens-ului, după cum apreciază același P. Hamon. Ca memorie textuală, descrierea ține de regimul semiotic al semnului, dar și de cel semantic al textului global. Spre deosebire de structura narativă care face apel esențialmente la o competență de tip logic la nivelul structurii de adâncime, orizontul de așteptare al descriptivului apare prioritar focalizat asupra structurilor de suprafață, actualizării câmpurilor lexicale și stilistice. După P. Hamon, „într-o povestire, lectorul așteaptă conținuturi mai mult sau mai puțin deductibile; într-o

---

¹ Ph. Hamon, *Introduction à l'analyse du descriptif*, Hachette, Paris, 1981, p. 5.

descriere, el așteaptă declinarea unui stoc lexical, a unei paradigme de cuvinte latente”¹.

Descrierea se deosebește de definiție: în timp ce definiția este o operație esențialmente logică, guvernată de rațiune, descrierea este o activitate mai flexibilă, neîngrădită de norme și constrângeri de ordin logic. Descriptorul este un comentator al lumii, un savant în camera sa, un savant auster, puțin discret, un interpret al lumii, pe când descriptorul este un receptor particular a cărui activitate este mai degrabă retrospectivă decât prospectivă (cum este cazul cu narațiunea), un receptor informat de către descriptor care-l învață (specialist al unor cuvinte și al unor lucruri care posedă deci o cunoaștere lexicală și enciclopedică mai bună decât a lui), un receptor care ocupă postul mai puțin savantului din această „comunicare de tip pedagogic și didactic”, după cum spune P. Hamon².

Descrierea modifică mai ales într-un text, orizontul de așteptare al lectorului. Acest orizont de așteptare părea focalizat mai mult pe structurile semiotice de suprafață decât pe structurile de adâncime. Cunoașterea mobilizată de textul descriptiv duce la o suprapunere sau o confuzie între planul lexical și cel referențial. „Descrierea reambreează lectorul asupra propriei sale istorii personale, cea a însușirii de către el a vocabularului său, pe de o parte, cea a experienței sale (cunoașterea enciclopedică a lucrurilor), pe de alta. Ea produce o decentrare a unor structuri logice ale enunțării și o recentrare pragmatică asupra participanților la enunțare”³. În acest sens, descriptivul ancorează textul într-o dublă dimensiune: reflexivă și culturală.

Narativul și descriptivul sunt indisciabile. Rolul unei descrieri într-o povestire ilustrează un joc de dominante textuale, o amânare sau o încetinire a cursului unor evenimente. Indicatorii descriptivului „îl avertizează pe lector asupra schimbării domeniului textual, îl previn cu privire la faptul că i se propune un nou pact de lectură care modifică datele și orizonturile sale de așteptare. Verosimilitatea enunțului și ambreerea/dezambreerea unor pacte de lectură diferite se întemeiază fie pe privirea (a vedea) unor personaje (actori sau naratori), fie pe vorbirea (a spune), fie pe acțiunea (a face) lor”⁴, scrie J. Adam. Tipul descriptiv ilustrează clar ceea ce J.-B. Grize numește „discursul care se potrivește bine obiectului, dar care încă îl tratează pe auditor ca pe un obiect printre altele”⁵.

---

¹ *Ibidem*, p. 41

² *Ibidem*, p. 44-45

³ Ph. Hamon, *op. cit.*, p. 265; apud M. Tuțescu, *op. cit.*, p. 337.

⁴ J.-M. Adam, *Des mots au discours: l'exemple des principaux connecteurs*, în *Pratiques*, n° 43, 1984, pp. 48-49.

⁵ J.-P. Grize, *Logique et organization du discours*, în J. David et R. Martin, *Modeles logiques et niveaux d'analyse linguistique*, Paris, Klincksieck, 1976, p. 96.

c). *Discurs informativ și discurs injonctiv*

Discursul narativ și cel descriptiv sunt esențialmente discursuri informative, în sensul că prezintă în mod explicit anumite date cognitive, cu scopul principal de a umple anumite lacune din universul enciclopedic al receptorului. Evident, în mod implicit și secundar, ele urmăresc și scopuri de altă natură, cum ar fi cele estetice, retorice, argumentative etc. După B. Combetts și R. Tonasone, textul informativ urmărește mai puțin să transforme convingerile, ci mai ales să ofere o anumită cunoaștere. Acest text nu își propune să stabilească o concluzie; el transmite date, desigur organizate, ierarhizate, dar nu cu scopuri demonstrative. Aici nu este vorba, în principiu, de a influența auditoriul, de a-l conduce la o concluzie sau alta, de a justifica o problemă care s-ar pune. Textul informativ trebuie să mențină un echilibru sensibil între ceea ce este presupus a fi mai mult sau mai puțin știut de către receptor, stocul de cunoștințe prealabile ale receptorului și aportul de informații noi care constituie însăși funcția acestui tip textual.

Dar aceste caracteristici, deși virtualmente pertinente, sunt foarte adesea încălcate. Chiar în cele mai banale documente „informative”, este prezentă în mod implicit intenția de a modifica universul epistemic al receptorului, de a-l face pe acesta să adere la o concluzie. De acest fel este, de exemplu, discursul explicativ care, pe lângă informațiile cognitive necesare umplerii unui gol în cunoaștere, urmărește ca prin procese inferențiale specifice, să justifice o anumită concluzie din anumite cunoștințe date ca premise și astfel să formeze, să mențină sau să sporească convingerea auditoriului în adevărul acelei concluzii, să capteze adeziunea acestuia la acel adevăr.

Discursul explicativ sau pur și simplu explicația se bazează pe actul de a explica sau de a face pe cineva să înțeleagă ceva. În esență, a explica revine la a oferi rațiunile care dau seama de un fenomen, descrierea acelor rațiuni în propoziții asertorice numindu-se explanans, iar descrierea fenomenului de explicat, de asemenea într-una sau mai multe propoziții asertorice, numindu-se explanandum. A explica înseamnă, în acest fel, a oferi un explanans pentru un explanandum dat și a realiza inferența deductivă sau inductiv-statistică a enunțului explanandum din mulțimea enunțurilor explanans. Dacă se cere ca printre premisele explanans să se afle cel puțin un enunț care constituie o lege științifică, acest model al explicației se numește modelul nomologic și, în filosofia științei, a fost dezvoltat și teoretizat îndeosebi de către autorul C. G. Hempel¹.

Într-o definiție succintă, explicația reprezintă „discursul prin care se expune ceva în așa fel încât să i se ofere acestuia inteligibilitatea și rațiunea”, cum spune M. Tuțescu². Dacă în ordine ontică, fenomenele care determină rațiunea de a fi (*ratio essendi*) a fenomenului de explicat, în ordine cronologică enunțurile din explanans constituie rațiunea de cunoaștere (*ratio cognoscendi*) a fenomenului explanandum. Precizăm că unii autori folosesc termenii de explicans și de

---

¹C.G. Hempel, *Aspects of Scientific Explanation*, The Free Press, New York, 1965.

²M. Tuțescu, *op. cit.*, p. 339.

explicandum pentru cei de explanans și explanandum, deși primii termeni sunt mai potriviți pentru o procedură care are natura unei decizii semantice, anume aceea a explicitării, decât pentru explicația propriu-zisă, în sensul precizat mai sus, care are natura unei decizii ontice, cum afirmă L. Tondl¹.

Explicația necesită o anumită distanțare a locutorului, un fel de decentrare în raport cu valorile, un refuz al angajamentelor subiective. După cum spune N. J. Borel, în discursul explicativ locutorul se decentrează, devine martor sau observator. În plus, explicația trebuie să răspundă unei probleme specifice, reperabile în descrierea care este dată explicandumului, ceea ce presupune că faptul descris există și că el este modalizat într-un anumit fel. Explicația trebuie de asemenea să furnizeze în explicans elemente care sunt eterogene în raport cu această descriere. În fine, aspectul sub care fenomenul de explicat este analizat prin explicație, nu este dependent de condițiile în care este dată explicația.

Ținând seama de precizările de mai sus, se poate spune că discursul explicativ conține două demersuri relativ distincte: a explica și a explica. Primul este un demers analitic care constă în a degaja – din cuvinte, mai ales – semnificația, importanța, principiile, componentele etc. Cel de al doilea este un demers sintetic, care constă din utilizarea rezultatelor primului demers pentru a subsuma, deduce, infera, pune în relație, extrage ceea ce este singular dintr-o ordine inteligibilă. În această perspectivă, discursul explicativ este caracterizat de o dimensiune interacțională (el comunică informează, justifică) și de o dimensiune cognitivă (el explicitează – dezvoltă și interpretează – și explică).

Norma stabilită de interacțiunea proprie explicației este o regulă interiorizată a schimbului care delimitează pozițiile relative ale agenților. În explicație, această regulă postulează că subiectul care explică își domină partenerul, adică:

1. el știe despre ce vorbește și știe despre acel lucru mai mult decât auditoriul său;
2. el este neutru în raport cu obiectul său despre care prezintă o imagine obiectivă;
3. tema discursului său răspunde unei întrebări care îl interesează pe auditoriul său.

Conform acestor criterii, un discurs explicativ este acceptabil sau apt de a fi admis. Dar foarte adesea, explicația poate fi respinsă din cadrul unui discurs polemic. Refuzul polemic îmbracă în acest caz un dublu statut: discursul admis poate fi contestat în ceea ce spune el, în valoarea sa de adevăr și se va spune, de exemplu: „Aceasta nu este o bună explicație” sau ar putea fi respins spunându-se: „Aceasta nu este o explicație”, discursul ținut nefiind discursul cel bun. Cu toate acestea, trebuie spus că esența explicației nu este polemică. Argumentarea, dimpotrivă, are adesea o mare vocație polemică. Pentru a fi admis, discursul

---

¹ L. Tondl, *Scientific Procedures*, D. Reidel Publ. Co., Dordrecht-Holland/ Boston-U. S. A., 1973, p. 153.

explicativ trebuie prezentat ca fiind lipsit de elemente polemice. Explicația este un discurs conceput a răspunde la un „de ce?” implicit, al destinatarului¹.

Trebuie remarcat faptul că explicația este un discurs la persoana a treia, care are ca obiect o temporalitate trecută sau prezentă. „Nu explicăm ceea ce se va produce (predicția este desigur legată de explicație, dar nu se reduce la ea decât poate printr-un tur de forță verbal care reduce la tăcere pe interlocutor)”, scrie M.-J. Borel². De asemenea, discursul explicativ este orientat mai mult spre descrierea unor fapte sau fenomene. El este un discurs, prin excelență un discurs teoretic. În acest tip de discurs, un fenomen dat, obiectul de explicat („explicandum” este raportat la o schemă, apoi redeschis în termenii acelei scheme. Acesta este fenomenul de „ancorare a explicației”: a ști de ce un fenomen a trebuit să se producă sau o situație să fie așa cum este, a ști cum anume un eveniment sau o situație au fost posibile.

În realizarea unei explicații, după M.-J. Borel, se produce convergența a două demersuri diferite:

1. „un demers interpretativ, suscitată de întrebarea (implicită cel mai adesea) și care constă în căutarea unei rațiuni care să explice („explicans”). Se trece astfel de la singular, la general. În același timp se schimbă cadrul de referință: explicans-ul este eterogen în raport cu explicandum-ul. Se introduce aici o operație de specificare;

2. un demers justificativ care conține probe factuale sau logice, în care explicandum-ul devine consecință a rațiunii date și în acest fel explicat. Dacă se spune „P deoarece Q” la întrebarea “De ce P?”, intră în joc ceva de ordinul unei legi, o schemă nucleară care stă la baza justificării „căci din Q rezultă P care poate să nu fie formală. Se înlănțuiesc un număr de propoziții logice, teoretice, pentru a deduce din ele originea unui fenomen. Explicația, în varianta sa nomologică deductivă, are un caracter de necesitate. În felul acesta, dintr-un caz aparent singular și izolat se inferează la o regulă generală”. Tot informative sunt și discursul predictiv sau predicția, și discursul retroductiv sau retrodicția. Primul constă în obținerea de informații cognitive sau pur și simplu cunoștințe despre un eveniment viitor, dar posibil, nu încă real, sau despre un fenomen prezent, dar necunoscut încă, pornind de la cunoștințe despre unele fenomene prezente sau trecute, constituite într-o inferență care are ca rezultat-concluzie descrierea fenomenului vizat. Retrodicția este un fel de “predicție” în trecut, adică obținerea unor cunoștințe despre un fenomen trecut, pornind de la fenomene trecute sau prezente și urmând cu același demers logic ca și în cazul predicției. În esență, predicția, retrodicția, explicația au același mecanism logic, dimensiunile dintre ele

---

¹ M. Tuțescu, *op. cit.*, p. 340.

² M.-J. Borel, “L’explication dans l’argumentation: approche semiologique”, în *Langue française*, n° 50, 20-39, 1981, p. 31; apud M. Tuțescu, *op. cit.*, pp. 341-342.

provenind din dimensiunea temporală care intră în joc: prezentul pentru explicație, viitorul pentru predicție, trecutul pentru retrodicție.

Discursul injonctiv sau pur și simplu injoncțiunea se bazează pe actul directiv al ordonării. De asemenea el incită la a face ceva având astfel un pronunțat caracter imperativ. El fie că impune realizarea unei acțiuni, fie că interzice acest lucru, fie că indică ce trebuie făcut pentru a obține un anumit rezultat. Discursul injonctiv este deci strâns legat de modalitățile enunțiative ale injoncțiunii (bazate pe ordin, interdicție, sfat, avertisment) și de modalitățile logico-lingvistice deontico-volitiv.

Expresie a funcției conative (acționale) a limbajului, injoncțiunea este, după P. Charaudeau, o modalitate alocutivă. Adică o modalitate care implică locutorul și interlocutorul și precizează modul în care locutorul impune o hotărâre interlocutorului. „După un act alocutiv, discursul este intenționat să se întrerupă pentru a da interlocutorului posibilitatea de a reacționa (în fapt, acesta din urmă este obligat să reacționeze)”¹. În modalitatea alocutivă, interlocutorul este implicat cu totul.

Din punct de vedere definițional, în injoncțiune locutorul spune în enunțul său o acțiune de realizat („de spus” sau „de făcut”) și impune această acțiune interlocutorului într-un mod combinatoriu, ca acesta din urmă să-l execute; locutorul își conferă astfel un statut de putere. În ceea ce-l privește, interlocutorul se presupune că are competența de a executa injoncțiunea, acceptă obligația de a face, deoarece orice refuz de a executa comportă, în grade diverse, un risc de sancțiune.

Un aspect deosebit de frecvent al discursului injonctiv este exprimat de anumite modalități descriptive de forma: „Lui X îi este ordonat să facă Z”, „Lui X îi este interzis să facă Z”, „X este sfătuit să facă Z”. Aceste expresii impersonale îl pun pe destinatar în obligația de a executa, de a acționa. După P. Charaudeau, aici este vorba de o modalitate delocutivă², variantă a asertării. Se poate spune însă, că aici este vorba, mai curând, de o modalitate descriptivă a deonticului și volitivului, care exprimă în mod direct o injoncțiune³.

Distincția dintre discursul informativ și cel injonctiv este foarte apropiată de cea austiniană din teoria actelor de limbaj dintre constatativ și performativ. Reamintim că J. L. Austin⁴, denunțând iluzia „descriptivă” cu privire la limbaj, a introdus în interiorul clasei enunțurilor o distincție între enunțurile care realmente descriu și care sunt susceptibile de a fi adevărate sau false, numite constatative, și cele care nu descriu, dar prin care se realizează acte și care sunt susceptibile de a fi reușite sau nereușite, numite performative. Enunțurile constatative sunt adevărate dacă există o stare de lucruri care le verifică, și false, în caz contrar, iar enunțurile performative sunt reușite, dacă anumite condiții sunt îndeplinite și nereușite, în caz

---

¹ P. Charaudeau, *Grammaire du Sens et de l'Expression*, Hachette, Paris, 1992, p. 574

² *Ibidem*, p. 620.

³ M. Tușescu, *op. cit.*, p. 347.

⁴ J. L. Austin, *How to do Things with Words*, Oxford University Press, Oxford, 1961; trad. fr. *Quand dire c'est faire*, Éditions du Seuil, Paris, 1970

contrar. Aceste două tipuri de enunțuri sunt complet lipsite de legătură între ele, deoarece un enunț performativ este reușit dacă anumite condiții sunt îndeplinite, ceea ce înseamnă că un enunț performativ este reușit dacă anumite enunțuri sunt adevărate, anume acelea care descriu sau privesc aceste condiții. Totuși, distincția constatativ/performativ nu trebuie abandonată, deoarece, dacă se poate spune că anumite enunțuri trebuie să fie adevărate pentru ca un performativ să fie reușit, aceasta nu înseamnă că un performativ se reduce la un constatativ¹.

După realizarea distincției între cele trei tipuri de acte de limbaj, anume:

1. actul locuționar, pe care îl realizează prin faptul de a spune ceva;
2. actul ilocuționar, pe care îl realizăm în spunere, adică spunând ceva;
3. actul perlocuționar, pe care îl realizăm prin faptul de a spune ceva.

Austin revine asupra distincției performativ constatativ, abordând-o de data aceasta dinspre actele constatative. El observă că afirmația este cazul tipic al unui constatativ; or, într-o afirmație locutorul efectuează un act ilocuționar la fel ca și în cazul în care avertizează sau declară. Trebuie deci să se revină la problema adevărului și falsului, iar Austin observă că nu există în mod necesar o contradicție în a admite că un enunț servește la îndeplinirea unui act și că totodată acel enunț sau mai degrabă propoziția pe care o exprimă, este adevărat(ă) sau fals(ă). După dezvoltarea de către J. Searle² a teoriei actelor de limbaj, se constată că distincția dintre discursul informativ și cel injonctiv se suprapune destul de mult peste distincția dintre actele reprezentative și declarative, pe de o parte, și cele directive, pe de alta, în cadrul actelor ilocuționare.

d) Discursul argumentativ

Acest tip de discurs numit și argumentare, este probabil cel mai complex dintre toate și, într-o măsură sau alta, le cuprinde pe toate acestea. În plus, el adaugă în mod esențial componenta performativă, deoarece, prin el locutorul sau argumentatorul urmărește nu numai să-l informeze pe receptor sau interlocutor, ci și să-l persuadeze, adică să-i modifice dispozițiile interioare, să-l facă să adere la o anumită teză, poziție etc. sau, dimpotrivă, să-l disuadeze sau să-l determine să întreprindă o anumită acțiune. Argumentarea, spre deosebire de demonstrație, presupune nu numai componenta logică, inferențială, asigurată de folosirea limbajului și a structurilor sale argumentative inerente, ci și a *ethos*-ului, care ține de personalitatea argumentatorului, de caracterul său, de competența și credibilitatea sa, precum și de *pathos*, care ține de afectivitatea auditoriului, de emoțiile și sentimentele acestuia. În afară de aceasta, argumentarea, spre deosebire de demonstrație în sens strict, pleacă de la premise doar posibile sau probabile, așa

---

¹ J. Moeschler și A. Reboul, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinoc, Cluj, 1999, p. 48.

² J. R. Searle, *Speech-Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge University Press, 1969; trad. fr. *Les actes de langage. Essai de philosophie du langage*, Paris, Hermann, 1972.

cum spunea Aristotel¹, împărțite sau de toți oamenii, sau de majoritatea lor, sau de cei mai înțelepți, iar de aceștia din urmă, sau de toți, sau de majoritatea, sau de cei mai vestiți. Întrucât premisele sau argumentele sunt doar probabile, la fel este și concluzia, argumentarea fiind tocmai procesul de trecere de la premise-argumente, la concluzia care trebuie făcută acceptabilă pentru destinatar sau interlocutor.

Discursul argumentativ are deci o natură pragmatică, performativă, este un discurs persuasiv, are în vedere locutorul, interlocutorul (sau auditoriul) și relația dintre aceștia. Dată fiind natura doar probabilă a premiselor și a concluziei argumentării, el urmărește nu atât obținerea și transmiterea adevărului sau a unor cunoștințe adevărate și certe, cât modificarea stării de conștiință a receptorului, fie în sensul adeziunii sale la o teză, fie în cel al scăderii unei asemenea adeziuni, fie în sensul menținerii acesteia; totodată el urmărește, în anumite situații, realizarea dispoziției de a acționa din partea auditoriului. Apare astfel distincția dintre adevăr și opinie, concomitent cu cea dintre convingere și persuasiune, pe baza celei dintre demonstrație și argumentare. După cum se știe, distincția dintre adevăr sau știință și opinie, a fost teoretizată încă de la Platon în disputa sa cu sofistii, dar ea a fost preluată într-un mod și dintr-o perspectivă diferită de către Kant și, mai recent, de către Perelman și mulți alți autori. Pornind de la distincția dintre principalele obiective (care sunt legate de buna funcționare a intelectului nostru) și principiile subiective (care țin de simțirea și trăirea noastră) ale cunoașterii și ținând seama de prezența celor doi termeni ai relației de comunicare – locutorul și interlocutorul, Kant a făcut distincția dintre convingere și persuasiune în felul următor. Atunci când ceea ce considerăm ca adevărat este valabil pentru oricine posedă rațiune, această considerare se bazează pe principii obiective și rezultatul ei se concretizează într-o convingere. Dacă această considerare a ceva ca adevărat își are temeiul în natura particulară a subiectului, ea se concretizează ca persuasiune.

Prin urmare, dacă mecanismele prin care se obține un anumit rezultat de ordinul cognoscibilității („considerarea a ceva ca adevărat”) țin de esența raționalității umane, atunci avem de a face cu o convingere, iar dacă ele țin de subiectivitatea în act, avem de a face cu persuadarea. De aici apar o serie de diferențe sensibile în ceea ce privește sfera de valabilitate a acestui rezultat, valoarea lui intersubiectivă: convingerile vor fi valabile pentru toți, persuadările vor fi valabile numai pentru subiectul în cauză. Convingerile vor avea o înaltă valoare intersubiectivă, pe când persuadările, nu. În timp ce convingerea respectă întru totul principiile obiective ale raționalității și are o întemeiere deductivă necesară, persuadarea se bazează pe un principiu subiectiv care implică o extrapolare nejustificată a aplicării cunoașterii la o situație dată. De aceea Kant consideră „persuasiunea o simplă aparență, căci principiul judecății, care se află numai la subiect, este considerat ca obiectiv”².

---

¹ Aristotel, *Topica*, I, 104a, în *Organon IV*, Editura Științifică, București, 1963.

² Imm. Kant, *Critica rațiunii pure*, Editura Științifică, București, 1969, p. 611.

Pentru descifrarea naturii discursului argumentativ sau persuasiv, este interesant de urmărit, în continuare, distincția lui Kant dintre părere, credință și știință. El consideră că în cazul persuasiunii, principiul considerării a ceva ca adevărat, deși se află în subiect, este considerat obiectiv de către subiect. O astfel de judecată are valabilitate particulară și deci ea nu poate fi comunicată. Judecata-convingere va avea o valabilitate universală, ceea ce permite comunicarea ei oricărei ființe dotate cu rațiune. Dacă ceea ce se impune rațiunii noastre ca adevărat se poate impune și rațiunii altora, suntem în prezența unei convingeri, iar dacă nu se impune și rațiunii altora ca adevărat, atunci suntem în prezența persuadării. În timp ce convingerea este corolarul adevărului obiectiv, persuasiunea asigură doar un anumit confort subiectiv. „Eu nu pot afirma – spune Kant – adică exprima ca o judecată necesar valabilă pentru oricine, decât ceea ce produce convingere. Pot păstra persuasiunea pentru mine, dacă mă simt bine cu ea, dar nu pot și nu trebuie s-o impun în afara mea”¹, adică altora, fiindcă nu există temeiul intersubiectiv pentru o asemenea impunere. De aceea, când ceva este considerat ca adevărat, dar există conștiința că această considerare este insuficientă atât subiectiv, cât și obiectiv, avem de-a face cu părerea sau opinia. Considerarea care nu este decât subiectiv suficientă, fără a avea girul obiectivității, se numește credință. Iar dacă o anumită considerare a ceva ca adevărat este și subiectiv și obiectiv suficientă, atunci suntem în posesia științei².

Introducând apoi distincția dintre adevăr, ca proprietate obiectivă a cunoașterii, și asentiment, ca judecată prin care reprezintă ceva ca adevărat, Kant susține că numai în cuprinsul asentimentului se pot desfășura opinia, credința și știința. Opinia este asentimentul bazat pe insuficiență, atât din punct de vedere obiectiv, cât și subiectiv. Credința este asentimentul provenit dintr-o cauză care, din punct de vedere obiectiv, este într-adevăr insuficientă, dar este suficientă din punct de vedere subiectiv. Ea se deosebește de opinie nu prin grad, ci prin relația care o are cu acțiunea și rezultatele ei. Știința se bazează pe asentimentul cert, adică suficient atât subiectiv, cât și obiectiv. Această certitudine este empirică și rațională. Prima se bazează pe experiment, cea de-a doua, pe rațiune.

Distincția dintre convingere și persuadare este prezentă și în tratatul de argumentare al lui Perelman și Olbrechts-Tyteca. Acești autori, care nu se îndepărtează prea mult de articulațiile argumentării filosofului german, pornesc de la întrebarea: există vreo tehnică care s-ar impune la orice auditoriu compus din oameni competenți și raționali? Răspunsul la această întrebare ar însemna căutarea unei anumite obiectivități prin care faptele care fac obiectul discursivității să se impună la toți, dincolo de considerentele locale sau istorice. Ar trebui să vedem deci, ce anume face să fim, după expresia lui Husserl, “funcționarii umanității”. Revine aici vechea schemă a raportului dintre adevăr și opinie, convertită în epoca

---

¹ *Ibidem*, pp. 611-612.

² C. Sălăvăstru, *Raționalitate și discurs. Perspective logico-semiotice asupra retoricii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, p. 203.

modernă în problema raportului dintre convingere și persuadare. Cei doi autori belgieni întemeiază această ultimă distincție pe aceea dintre auditoriul universal și auditoriul particular, problemă la rândul ei foarte controversată de către numeroși autori de retorică și argumentare¹.

Retorica clasică a introdus, prin Aristotel, o tripartiție a discursului oratoric, retoric sau argumentativ, care a fost preluată și continuată până astăzi. Pornind de la constatarea că orice discurs ținut în fața unui auditoriu conține trei instanțe necesare: oratorul care vorbește, subiectul despre care se vorbește și auditoriul căruia i se vorbește, Aristotel observă că acesta din urmă se poate afla într-una din următoarele ipostaze: simplu spectator, judecător al lucrurilor viitoare, judecător al lucrurilor trecute. În funcție de aceste trei ipostaze posibile ale auditoriului, se delimitează cele trei genuri ale discursului retoric: genul deliberativ, genul judiciar și genul demonstrativ (sau epidictic). Genul deliberativ este cel al adunărilor în care se iau decizii după regulile democrației. El este genul viitorului și constă în a consilia sau deconsilia după valorile utilului și ale vătămăturii, ale binelui și ale răului. În genul judiciar, specific tribunalelor, se vorbește la trecut pentru a apăra sau acuza valorile dreptății sau nedreptății. În fine, în genul demonstrativ, cel al discursului care face elogiul sau blamul unor personaje sau idei în diferite împrejurări, altele decât cele politice sau juridice, exprimarea este în general la timpul prezent, iar valorile folosite sunt cele ale frumosului și urâtului².

Aceste trei împrejurări ale discursului oratoric-argumentativ corespund la trei deosebiri politice, ceea ce-l conduce pe orator să varieze tehnicile de argumentare. Când se adresează unei adunări pentru a delibera asupra oportunității de a mări un impozit, de a declara un război sau de a semna un tratat, argumentul tip este exemplul scos în general din istorie pentru a produce luarea unei decizii după metoda inducției. Când el se adresează unor judecători, raționamentele sale trebuie să fie riguroase, deoarece ascultătorii sunt cunoscători specialiști. De aceea ele trebuie să fie mai ales de tip deductiv, aici predominând silogismul retoric, entinema sau chiar silogismul judiciar. Cât despre genul epidictic, el se aplică mai puțin pentru a convinge și mai ales pentru a evoca personaje sau evenimente pe care auditoriul le cunoștea deja. Asentimentul sau adeziunea se obține dinainte, atunci când oratorul rostește un discurs comemorativ, o orăție funebră sau elogiul unui erou. El va recurge la narare și la amplificare.

Întotdeauna când se pune în mișcare un discurs oratoric, obiectul său nu poate fi decât unul legat de aceste genuri ale discursului oratoric. Aristotel este de părere că noi nu putem avea propoziții decât referitoare la aceste subiecte și ele ar putea fi denumite propoziții oratorice. În cadrul discursului retoric ne folosim întotdeauna

---

¹ Ch.. Perelman et L. Olbrechts-Tyteca, *Traité de l'argumentation. La nouvelle rhétorique*, Éditions de l'Université de Bruxelles, 1988, p. 36.

² J.-J. Robrieux, *Éléments de Rhétorique et d'Argumentation*, Dunod, Paris, 1993, p. 16.

de propozițiile deschise la posibilitatea sau imposibilitatea unui lucru, la înfăptuirea sau neînăfăptuirea lui. Oratorul nu se oprește doar la demonstrarea unui lucru pe care-l aduce în atenția auditorului său, ci urmărește ca și auditorul să înțeleagă și să trăiască măreția sau insignifianța lucrului, a binelui sau a răului, a gloriei sau a rușinii, a justiției sau a in justiției. Prin aceasta, el nu face decât să amplifice efectele obținute prin demonstrație în funcție de scopul pe care-l urmărește prin discursul său. S-a făcut însă observația că această viziune ternară asupra discursului retoric este oarecum schematică: cum să caracterizăm de pildă, cuvântările politice numite filipice rostite de către Demostene (care-l vizau pe regele Filip al Macedoniei) și reluate de către Cicero? Ele se înrudesc cu genul judiciar fără ca prin aceasta să se adreseze unor judecători. Același lucru este valabil despre mai toate discursurile retorice¹.

Discursul argumentativ se desfășoară într-un spațiu al libertății, în sensul că teza în favoarea căreia se argumentează nu este nici în mod necesar adevărat, nici în mod necesar falsă; ea nu vizează o situație necesară, inevitabilă, nici una imposibilă, ci una doar posibilă, realizabilă sau evitabilă. De aici rezultă posibilitatea ca în raport cu o teză dată, să se argumenteze atât pro, cât și contra. Retoricienii antici chiar îi îndemneau pe elevii lor să conceapă discursuri în care să argumenteze atât în favoarea unei poziții, cât și împotriva ei. Platon a considerat imorală această învățătură, dar cei care au practicat-o au arătat că este important ca un operator să știe să-și susțină punctul de vedere și în același timp să-și dea seama de modul în care el ar putea fi respins de către un adversar al său și astfel să poată preveni obiecțiile acestuia. De altfel, există printre numeroasele figuri retorice, una deosebit de importantă din acest punct de vedere, anume prolepsa, care se prezintă ca o precauție esențială ce constă în înlăturarea de la început a unei argumentări pe care adversarul ar putea-o folosi. Efectul este, adesea, derutant pentru adversar: “este cu totul altceva – spune I. Biberi – să nimicești în prealabil o obiecție pe care adversarul o va pune cu siguranță, decât a o combate mai apoi, când atenția ascultătorilor a obosit și efectul a și fost obținut. Prolepsa dezorganizează în același timp planul de expunere al adversarului, sistemul lui de argumentare obligându-l să renunțe la el, să improvizeze un altul sau să-i aducă anume corectări, neîndestulător elaborate”².

Această modalitate a posibilului se corelează cu caracterul doar probabil sau plauzibil, în sensul aristotelic menționat anterior, al premiselor (argumentelor) și concluziei unei argumentări. Iar când Stagiritul apreciază că entinema este silogismul retoric, el înțelege prin entinemă nu numai silogismul eliptic, ci și silogismul cu premise și concluzie doar probabile. Ambele trăsături ale silogismului retoric înțeles astfel, se corelează cu faptul că argumentarea prezentă în discursul retoric folosește ca regulă generală lucrurile comune, proverbe etc., cu

---

¹ *Ibidem*, p. 17.

² I. Biberi, *Arta de a scrie și de a vorbi în public*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, pp. 64-65.

rol de premise. Cum, de pildă, oricărui proverb se știe că îi corespunde cu proverb opus, găsim un motiv în plus pentru a susține că în raport cu o teză, se poate argumenta și pro și contra.

Abstract:

Human communication, as a fundamental background of the specific human existence is analyzed by researcher from different domains. The complexity of this phenomenon is highlighted in the present study which evaluate the various types of discours meant to sustain / facilitate / influence human interaction.

Bibliografie selectivă

1. Tondl, *Scientific Procedures*, D. Reidel Publ. Co., Dordrecht-Holland/Boston-U. S. A., 1973.
2. M.-J. Borel, “L’explication dans l’argumentation: approche semiologique”, în *Langue française*, n° 50, 20-39, 1981
3. P. Charaudeau, *Grammaire du Sens et de l’Expression*, Hachette, Paris, 1992
4. J. L. Austin, *How to do Things with Words*, Oxford University Press, Oxford, 1961; trad. fr. *Quand dire c’est faire*, Éditions du Seuil, Paris, 1970.
5. J. Moeschler și A Reboul, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj, 1999.
6. J. R. Searle, *Speech-Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge University Press, 1969; trad. fr. *Les actes de langage. Essai de philosophie du langage*, Paris, Hermann, 1972.
7. Aristotel, *Topica*, I, 104a, în *Organon IV*, Editura Științifică, București, 1963.
8. Imm. Kant, *Critica rațiunii pure*, Editura Științifică, București, 1969.
9. C. Sălăvăstru, *Raționalitate și discurs. Perspective logico-semiotice asupra retoricii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996.
10. Ch.. Perelman et L. Olbrechts-Tyteca, *Traité de l’argumentation. La nouvelle rhétorique*, Éditions de l’Université de Bruxelles, 1988.
11. J.-J. Robrieux, *Éléments de Rhétorique et d’Argumentation*, Dunod, Paris, 1993.

12. I. Biberi, *Arta de a scrie și de a vorbi în public*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972
13. P. Ricœur, *De la text la acțiune*, Editura Echinoc, Cluj, 1999.
14. D. Roventă-Frumușani, *Argumentarea. Modele și strategii*, Editura ALL, București, 2000.
15. M. Tuțescu, *L'argumentation. Introduction à l'étude du discours*, Editura Universității din București, București, 1998.
16. U. Eco, *Semiotics and Philosophy of Language*, MacMillan Press, London, 1984, p. 27; apud D Roventă-Frumușani, *op. cit.*, p. 145.
17. J.-M. Adam, *Le récit*, Presses Universitaires de France, Paris, 1984, p. 88
18. T. Todorov, *Poetica. Gramatica Decameronului*, Editura Univers, București, 1975, p. 115.
19. P. Ricœur, *Soi-même comme un autre*, Éditions du Seuil, Paris, 1990, p. 139
20. Ph. Hamon, *Introduction à l'analyse du descriptif*, Hachette, Paris, 1981, p. 5.
21. J.-M. Adam, "Des mots au discours: l'exemple des principaux connecteurs", în *Pratiques*, n° 43, 1984, pp. 48-49.
22. J.-P. Grize, "Logique et organization du discours", în J. David et R. Martin, *Modeles logiques et niveaux d'analyse linguistique*, Paris, Klincksieck, 1976, p. 96.
23. C.G. Hempel, *Aspects of Scientific Explanation*, The Free Press, New York, 1965

Minorități sociale și minorități naționale; relațiile dintre majoritate și minoritate

*Lect.univ.dr. Cristina Otovescu
Universitatea din Craiova*

În lumea contemporană, statele multietnice sunt foarte des întâlnite. Tentativele întreprinse pentru a impune o identitate culturală unică în mediile multietnice sunt adesea în detrimentul drepturilor minorităților. Pentru a evita marginalizarea, adesea minoritățile se străduiesc să își păstreze și să își protejeze identitatea.

Într-o accepție foarte largă minoritățile sunt grupuri sociale, politice, etnice, rasiale, lingvistice, religioase, culturale ș.a. care există într-o societate și dispun de un număr de membri mai mic decât cel al colectivității din care fac parte (colectivitatea, reprezentând majoritatea). În zilele noastre minoritățile sunt prezente în aproape toate țările lumii, numărul acestora și volumul membrilor componenți variind de la o țară la alta. De pildă, evreii sunt răspândiți în majoritatea țărilor, în special dezvoltate economic. Datele statistice atestă că în fosta Uniune Sovietică trăiau peste 200 de minorități naționale. Pe teritoriul S.U.A. se întâlnesc numeroase minorități etnice, rasiale și religioase, negrii și hispanicii (18 milioane în 1986) reprezentând cele mai mari grupuri minoritare. La sfârșitul secolului al XX-lea se aprecia că în lume există peste 12.000 de etnii.

După anumiți autori, un grup social poate fi considerat minoritar doar cu condiția de a se exercita asupra acestuia un tratament discriminatoriu. Am putea spune că „tirania majorității” (după expresia lui Alexis de Tocqueville) este aceea care justifică, într-un anumit fel, atitudinea față de existența minorității. Sub aspect etimologic, minoritatea semnifică un număr mai mic de oameni care conviețuiește pe același teritoriu cu un număr mai mare. Minoritatea, deci, este din punct de vedere cantitativ inferioară majorității. O minoritate de oameni constituie o „problemă” atunci când nu-și poate promova interesele legitime și valorile specifice, din cauza majorității dominante. Aceasta din urmă, fiind superioară numeric, are capacitatea de a bloca pe cea dintâi, mai cu seamă dacă nutrește sentimente de antipatie și atitudini ostile. Dar, majoritatea cantitativă nu este întotdeauna și purtătoare de dominație. De pildă, populația feminină din România constituia 51,2% (în anul 2002) din totalul populației țării, însă superioritatea sa numerică nu reprezintă un factor de discriminare în raport cu populația masculină. Dimpotrivă, în anumite domenii de activitate, ocupații și funcții de conducere predomină bărbații, încât putem afirma că femeile sunt majoritate numeric, dar minoritare sub aspectul reprezentării în ierarhia puterii oficiale.

În consecință, o minoritate se legitimează ca atare doar dacă nu beneficiază de aceleași drepturi economice, sociale, politice, culturale etc., de care se bucură

majoritatea cetățenilor unei țări, și dacă problemele cu care se confruntă aceasta sunt neglijate ori ignorate în mod deliberat de instituțiile statale de conducere. Astfel apar situațiile de izolare, marginalizare, segregare rasială, inegalitate, nedreptate ș.a., care pot genera fenomene de protest, revendicări și chiar momente sociale explozive.

O definiție sugestivă a termenului de minoritate întâlnim în literatura franceză, sublinindu-se că aceasta „desemnează un grup de persoane care diferă prin rasă, religie, limbă sau naționalitate de grupul majoritar (mai numeros) în mijlocul căruia trăiește. Trebuie făcute două precizări. În primul rând, un grup nu constituie o minoritate decât dacă este conștient de sine în calitate de grup diferit de ceilalți și are sentimentul unei inferiorități sociale, mai ales dacă este considerat ca atare. Roșcații sunt mai puțin numeroși decât bruneții în societățile noastre, dar nu formează o minoritate, deoarece culoarea părului neavând o semnificație socială, ei nu înțeleg să formeze un grup aparte. Pe de altă parte, termenul de minoritate are întotdeauna o dimensiune socială și politică: deseori, minoritatea constituie un grup mai puțin numeros, apreciat într-o mai mică măsură și mai puțin influent, dar situația nu se poate generaliza. Negrii, majoritari prin numărul lor în Africa de Sud, constituie totuși o minoritate în ierarhia socială și politică”¹⁹⁷.

Societățile democratice dispun de mijloacele necesare eliminării discriminărilor dintre grupurile minoritare și cele majoritare, întrucât drepturile și libertățile pe care le promovează privesc oamenii ca indivizi, cetățeni și nu ca membri ai unor grupuri politice, rasiale, etnice, religioase, culturale ori de altă natură. Cunoașterea științifică a acestor grupuri constituie o temă predilectă de cercetare pentru sociologie, în timp ce studiul minorităților rasiale și naționale reprezintă o preocupare constantă a juriștilor și politologilor.

Problema minorităților naționale și rasiale a ieșit pregnant în evidență în anumite societăți și perioade istorice, fiind generată de guvernările imperiale și regimurile politice totalitare. În esență, discrepanțele dintre minorități și majoritatea dominantă au devenit evidente mai cu seamă pe terenul luptei pentru putere și al promovării valorilor culturale, al învățământului în limba maternă.

Conceptul de minoritate are multiple înțelesuri și definiția acestuia implică existența unor criterii în raport de care un grup de oameni poate fi considerat minoritar: rasa, etnia, limba, puterea politică, vârsta, religia, sexul. Prin urmare, putem vorbi de un anumit tip de minoritate. Dacă avem în vedere criteriul rasial, vom observa că în S.U.A., populația majoritară o reprezintă albi, în timp ce populația de rasă neagră sau galbenă este minoritară. De asemenea, în țările continentului african predomină negrii, albi fiind inferiori numeric. Rezultă că minoritatea este un:

- „a) grup rasial diferit de altul numeric dominant;
- b) grup rasial diferit de altul politic dominant;

---

¹⁹⁷ A se vedea *Larousse. Dicționar de Sociologie*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p.169-170

c) grup cultural diferit de cel aflat la putere.”¹⁹⁸

În cazul primelor două definiții, distincția dintre majoritate și minoritate are la bază criteriul rasial, iar în cadrul celei de-a treia definiție criteriul este de apartenență la clasele sociale. Cercetările sociologice americane ne arată că din clasa socială a celor bogați fac parte atât albi, cât și negri, această clasă putând fi considerată dominantă, privilegiată, în sensul că deține nu numai puterea economică, ci și pe cea politică. Categoriile sociale sărace, deși majoritare numeric, formează o minoritate sub aspectul nivelului de instrucție și cultură, al accesului la exercițiul puterii. Reiese că, din perspectivă socio-politică, „minoritatea nu face referire la o atribute caracteristică intrinsecă a naturii grupului, ci, mai curând, la o poziție de inferioritate în cadrul unei relații de putere între două grupuri la un anumit moment”¹⁹⁹.

Analizele întreprinse de psihologi asupra minorităților evidențiază importanța pe care o are sentimentul de inferioritate al membrilor unui grup social, pentru a fi taxat ca minoritar. E necesar să precizăm că sentimentul inferiorității sociale nu decurge neapărat din mărimea grupului, ci din inegalitatea produsă în procesul de distribuire a puterii („puterea diferențială”). Acest criteriu, al conștiinței de sine a grupului (exprimată prin sentimentul apartenenței și valoarea sa negativă) se poate corela cu celelalte criterii menționate (de care trebuie ținut seama în delimitarea conceptului de minoritate), însă nu e determinant în judecarea unui grup ca fiind minoritar. Investigațiile psihosociologice atestă că negrii au conștiința apartenenței etnice mai puternică decât albi, că evreei au o conștiința a apartenenței religioase mai pronunțată decât creștinii și că, în genere, conștiința apartenenței membrilor grupurilor minoritare, atașamentul lor față de acestea sunt mai accentuate decât în cazul membrilor grupurilor majoritare. De aceea, sentimentul solidarității membrilor grupurilor mici este, de regulă, mai intens și se verifică îndeosebi atunci când intră în relații tensionate ori conflictuale cu alte grupuri (este unanim recunoscută solidaritatea romilor comparativ cu cea a românilor în situația unui pericol potențial sau real).

În general, minoritățile sunt părți componente ale unei societăți și se individualizează prin una sau mai multe trăsături esențiale și comune, împărtășite de toți membrii respectivei minorități, și care nu se întâlnesc ca definatorii pentru alte grupuri de oameni. Minoritățile sunt acele grupuri umane relativ restrânse care „posedă caracteristici fizice și/sau culturale ce sunt diferite și prin urmare devalorizate de grupul dominant”²⁰⁰. Atunci când legislația unei țări prevede anumite interdicții pentru exercitarea drepturilor publice de către membrii unui grup etnic ori rasial, când se atentează la menținerea propriei identități culturale și tradițiilor acestuia, când sunt sistematic reduse șansele de realizare socială (prin împiedicarea accesului la anumite slujbe, la frecventarea unor școli și la

---

¹⁹⁸ Cf. Nicoleta Turliuc, *Contribuții psihosociale la studiul minorității*, vol. „Xenopoliana”, Buletinul Fundației Academice „A.D.Xenopol” din Iași, V, 1997, nr. 1-4, p.166

¹⁹⁹ J.A.Perez, F.Dasi, *Reprezentările sociale ale grupurilor minoritare*, în A.Neculau (coord.), *Psihologia socială –Aspecte contemporane*, Editura Polirom, Iași, 1996, p.62

²⁰⁰ N.Turliuc, *op.cit.*, p.167

beneficierea de anumite servicii medicale), când sunt tolerate și încurajate atacurile fizice și exterminarea unor indivizi, înseamnă că avem de-a face cu un grup minoritar subjugat și controlat de un alt grup, majoritar. Majoritatea este cea care controlează puterea politică și rolurile de conducere, resursele economice și pecuniare (pământul, alte bunuri materiale și mijloace de producție, fondurile bănești și distribuirea tuturilor acestora între cetățeni), reușita socială și șansele de realizare profesională, inclusiv mobilitatea teritorială a populației minoritare (etnic ori rasial).

Tratamentul minorităților de către majoritate este diferențiat de la o societate la alta și de la o epocă istorică la alta. Astfel, de exemplu, în timpul celui de-al doilea război mondial, naziștii au urmărit exterminarea fizică a evreilor și a romilor (țiganilor) interzicând un drept natural primordial al omului – dreptul la existență al celor două etnii (dreptul la viață fiind premisa fundamentală pentru toate celelalte drepturi – negative și pozitive).

Istoria constituirii S.U.A. ne relevă că albi americani au transformat negrii în sclavi (devenind o sursă de muncă ieftină pentru profitul și confortul unor albi), pe când indienii autohtoni fie au fost exterminați (din cauza pericolului pe care îl prezentau pentru expansiunea așezărilor și a dominației albilor), fie au fost izolați în rezervații speciale, fie au fost asimilați. În alte societăți naționale din secolul al XX-lea, minoritățile etnice și lingvistice, culturale, au fost supuse unui proces deliberat de desnaționalizare forțată (precum etnia turcă din Bulgaria sau etnia română din Serbia și Ungaria, în deceniile șapte și opt ale secolului al XX-lea, când regiunile comuniste se aflau la putere în respectivele țări).

Trebuie sesizat și faptul că majoritatea numerică dintr-o societate nu poate avea întotdeauna un rol dominant față de grupurile etnice minoritare. Bunăoară, românii din Transilvania, deși majoritari numeric în timpul ocupației și administrației maghiare, au fost supuși unui proces de maghiarizare forțată, la care au reacționat printr-o mișcare de eliberare socială și de unitate națională. Amintim că, începând cu 1699, prin pacea de la Karlowitz, această provincie română a fost înglobată Imperiului Habsburgic, iar după crearea statului dualist Austro- Ungaria (1867), a fost încorporată Ungariei. Marea Adunare Națională de la 1 decembrie 1918 din Alba Iulia a votat unirea Transilvaniei cu România, acest act politic marcând desăvârșirea statului național unitar român.

Analiza raporturilor dintre majoritate și minorități evidențiază faptul că acestea au un caracter complex, dinamic și variabil de la o societate la alta, nefiind niciodată stabilite definitiv.

„Între majoritate și minoritate (sau minorități) există conflicte, dar și acorduri și forme de aculturație. Populațiile evreiești, minoritare, au cunoscut forme de aculturație diferite în națiunile occidentale și în țările musulmane.

Situația unei sau a unor minorități variază în funcție de natura regimurilor politice și sociale, de putința sau voința lor de a recunoaște, în mod formal sau informal, existența minorităților. În principiu, statul-național, apărut în Europa în perioada naționalismelor, nu admite existența minorităților naționale sau culturale și ignoră minoritățile religioase. Negociatorii Tratatului de la Versailles s-au străduit

după primul război mondial – fără a reuși, de altfel – să reconstruiască Europa pe principiul naționalităților și să asimileze minoritățile din cadrul națiunilor europene. În schimb, Elveția sau Libanul s-au constituit printr-un acord politic între grupările religioase și naționale diferite ca număr care recunoștea existența drepturilor tuturor acestor grupuri. Numărul minorităților modifică și sensul relației majoritate–minoritate. În S.U.A. când italo-americanii, polono-americanii sau evreii americani au devenit mai numeroși decât populația wasp, ei au încetat să mai fie minorități, devenind componenții unei națiuni bazate pe un consens politic al grupărilor culturale diferite. În sistemul democratic, bazat pe principiul respectării minorităților politice, minoritățile religioase și cele culturale pot avea <<putere de blocaj>>. Astfel, musulmanii, minoritari în Uniunea indiană, au știut să folosească mijloacele acțiunii democratice pentru a împiedica votarea legilor laice care erau contrare tradițiilor coranice”²⁰¹.

De asemenea, s-a observat că în timp ce majoritatea găsește în mecanismele politice și economice acele pârghii de manifestare a superiorității și controlului față de grupurile minoritare, în schimb, acestea din urmă au posibilitatea de a se exprima mai ușor prin creația culturală, unele valori spirituale specifice minoritarilor fiind asimilate și promovate în cadrul culturii predominante (în special cele științifice și artistice). Influența minorităților naționale într-o societate poate fi amplă dacă este benefică pentru aceasta și pentru progresul condiției umane în general. Lupta pentru libertate, dreptate, egalitatea în drepturi, pentru desființarea sclaviei și a discrepanțelor rasiale, pentru eliminarea inegalităților dintre sexe, în genere pentru respectarea drepturilor omului sunt, mai degrabă, opera grupurilor minoritare decât a celor majoritare. Dacă minoritățile sunt animate de valori și idealuri constructive, capabile să producă schimbări socio-culturale pozitive, atunci rolul lor în societatea de ansamblu nu poate fi decât unul creativ și umanist, profund major.

Manifestările sociale ale minorităților, ca și cele ale majorității, pot fi pozitive sau negative, constructive ori destructive, funcționale sau disfuncționale, benefice ori malefice, nomice sau anomice, deviante. Orice minoritate care duce un mod de viață normal este preocupată de statutul său social, de sporirea prestigiului său în societate. În situația unei subordonări de către majoritate, nevoia de recunoaștere socială a minorității, de respectare a specificului său și de prețuire a valorilor proprii de către întreaga societate apare ca o nevoie psihologică și morală dominantă (la nivel individual și de grup).

---

²⁰¹ Cf. *Larousse.Dicționar de Sociologie*, p.170

Resume:

Dans le monde actuel, les Etats multiethniques sont la norme. Les tentatives faites pour imposer une identité culturelle unique dans des environnements multiethniques sont souvent menées au détriment des droits des minorités. Pour éviter la marginalisation, souvent les minorités s'efforcent plus vigoureusement de préserver et protéger leur identité.

Bibliografie selectivă

1. Nicoleta Turliuc, *Contribuții psihosociale la studiul minorității*, vol. "Xenopoliana", Buletinul Fundației Academice „A.D.Xenopol” din Iași, V, 1997, nr. 1-4
2. J.A.Perez, F.Dasi, *Reprezentările sociale ale grupurilor minoritare*, în A.Neculau (coord.), *Psihologia socială –Aspecte contemporane*, Editura Polirom, Iași, 1996
3. *Larousse. Dicționar de Sociologie*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996

Metodologii calitative în mediul rural

Conf. univ.dr. Radu Baltasiu
Universitatea din Bucuresti

Acest material este o schiță pentru o nouă metodologie de analiză a ruralului. Propunerea noastră are în vedere recentrarea analizelor dinspre monografie și chestionar în special către tehnicile calitative și de analiză a documentului. Tehnica concentrării într-un timp foarte scurt a unor tehnologii calitative de extragere a datelor a fost aplicată în cuprinsul unor serii de cercetări efectuate în Covasna și Dolj în cursul anului 2006. Starea actuală a satului face însă trimiteri numai la cercetarea de la Goicea Mare, județul Dolj.

Au trecut mai bine de 80 de ani de la marele proiect gustian al studiilor monografice și spațiului rural este în continuare o mare necunoscută pentru mediile politice, economice, pentru mass media și adesea, chiar pentru sociologia românească contemporană. Observația simplă, „cu ochiul liber” este primul martor, înaintea oricărei demonstrații sofisticate, că lucrurile stau chiar așa. Satul se află într-un declin demografic și economic fără precedent.

Dacă în perioada comunistă satul a fost câmpul experiențelor „omului nou”, îndesat cu de-a sila în CAP-uri, când ierarhia naturală, după muncă, a fost dată peste cap, prin călcarea în picioare a demnității și proprietății, după 1989 satul este, succesiv, aruncat în haosul distrugerii vechii proprietăți colectivistice, a abandonului economic și social și al noului experiment al „fermierului european”, cu standarde aplicate parțial și trunchiat, de tipul marcării electronice a animalelor, a interzicerii târgurilor tradiționale și a montelor naturale, pe fondul descurajării oricărei producții țărănești și a prăbușirii structurilor comunitar-culturale ale comunelor.

Scopul revenirii noastre în sat este identificarea stării generale și potențialul său de supraviețuire. Care este starea structurilor care definesc „satul” ca structură comunitară? Mai mult, pentru sociologia românească satul este parte a identității naționale – dincolo de orice clișeu – structura țărănească fiind parte a antropologiei „omului românesc”. Satul este, din acest punct de vedere, o miză ce depășește simpla curiozitate științifică sau care are vreo nevoie de îndreptare din partea vreunui „tehnician” sau „inginer social”. Satul este centrul nostru spiritual *real*, sursa definițiilor privind „firescul” lucrurilor în acest spațiu, cum arăta în anii '40 Vulcănescu în *Dimensiunea românească a existenței*. Din acest punct de vedere, sociologia pentru a se putea apleca către sat are nevoie de un nou cadru metodologico-teoretic, numit de inițiatorul său în sociologia modernă românească – de profesorul Ilie Bădescu – „sociologie noologică”.

Comparații față de metoda gustiană

Fără să intrăm prea mult în acest subiect, se cuvin făcute câteva precizări privind filiația dintre metodologia propusă de noi și monografiile gustiene.

Ce ne diferențiază?

Mai întâi de toate, tehnica sociologică gustiană este aproape exhaustivă, implicând resurse teoretice, metodologice, umane și materiale, poate și de „voință” pe care sociologia românească de astăzi a ruralului nu dispune decât într-un procent, am fi tentați să spunem, nesemnificativ. Atât la nivel teoretic cât și metodologic, la nivelul echipelor de teren, monografia gustiană antrenează un demers interdisciplinar de mare densitate și de o extraordinară cuprindere, atât pe verticala cât și pe orizontala spațiilor rurale.

Cu alte cuvinte, dacă sociologia gustiană propune o diagnoză aproape completă a realităților rurale naționale, care, dacă ar fi fost dusă până la capăt, ar fi furnizat factorilor de decizie o hartă sociologică a României. Metodologia propusă aici nu are ca scop decât identificarea punctuală a unor elemente care definesc potențialul de supraviețuire a lumii rurale prin tehnici „de extracție” a datelor mai degrabă decât de „decopertare”, așa cum implică metodologia monografică. De aceea, după cum vom vedea, utilizăm chestionarul mai puțin sau aproape de loc, punem accent pe tehnici de studiu calitative, pe documentare statistică și pe observație „din mers” a fenomenelor din teren.

În afară de tehnicile de investigare calitativă, pe care Gusti nu le avea la îndemână în anii `20-`30, metodologia pe care noi încercăm să o aplicăm are o componentă care permite investigarea unor aspecte *date*, care nu se încadrează neapărat într-o logică socială, este vorba despre substratul noologic al realității.

Care sunt similitudinile?

La nivelul perspectivei generale, în ceea ce ne privește, încercăm să ne integrăm în demersul gustian de *sociologie militantă* sau de *sociologie a națiunii*. Unitatea de analiză în raport cu care demersul nostru are sens este poporul român, iar în plan local este satul. Desigur, unitatea de analiză rurală poate fi micșorată până la nivelul rețelelor grupale sau familiale, însă, până în momentul de față, nu am ajuns cu cercetările la acest nivel al detaliului.

Dimensiunile investigate se întemeiază pe profilul gustian al cadrelor și manifestărilor. Neavând însă ca scop diagnoza acestora, analiza lor este mai puțin departajată cât cuprinsă în analiza structurată a problemei. Vom avea în infrastructura demersului nostru elemente privind economia, demografia, cultura, mentalitățile și obiceiurile, trimeri la contextul politic, ecologic și istoric al comunității.

Contextul ipotetic aplicat

Contextul ipotetic al cercetării este structurat pe două dimensiuni: spiritual și economic. Ambele coordonate au însă un *substrat spiritual* (noologic) pe care îl vom sublinia în cele ce urmează.

Modul în care echipa sociologică poate studia satul depinde, iată, în primul rând de *felul în care se raportează la rural*. Din punctul nostru de vedere ruralul este „sursa românescului”, chiar și în situațiile în care cultura urbană pare să se bucure de unele succese care o fac să pretindă că este „de sine stătătoare”. Dar nu este. Este aici nevoie de o scurtă argumentație.

Din punct de vedere spiritual, punctul de plecare este că satul este depozitarul „dimensiunii românești a existenței” (Vulcănescu). Tot în stratul spiritual se află și sursa raționalității economice care, în condițiile generale de nerentabilitate generală agricolă, este o sursă importantă de raționalizare. Aici românii își au stocate atitudinile față de marile provocări, care au permis de atâta vreme supraviețuirea în istorie. Datorită vicisitudinilor prin care trece în „lumea aparentă” – măsurabilă statistic (economic, demografic etc.), acest depozit credem că s-a refugiat într-un substrat spiritual de „adâncime”. Datele sale pot fi procurate, în momentul de față, mai mult indirect, motiv pentru care am ales tehnici calitative de contact direct cu oamenii satului și mai puțin tehnici calitative (gen chestionar). Așa de pildă, una dintre ipotezele noastre de lucru este că, deși activitatea economică nu mai este rentabilă nici la nivel de gospodărie individuală (după cum reiese din datele culese în teren, atât cele obiective – statistice, cât și cele subiective, percepția asupra problemei, rentabilitatea economică a gospodăriei este negativă), țărani continuă să raționalizeze, după măsura puterilor, viața economică. În acest fel, ei respectă un obicei, obiceiul de a „face ceva cu pământul”, dar mai ales, își ajută copiii – un punct de reper parcă mai important astăzi decât proprietatea în sine asupra pământului.

Din punct de vedere economic, satul trece printr-o criză foarte vizibilă - foarte multe pământuri sunt nelucrate. La următorul nivel de analiză, cel statistic, pământurile lucrate sunt „în pierdere” – ipoteză confirmată. Economia de subzistență a satului este o *stare forțată*, întrucât satul nu se relaționează la capacitatea sa reală cu restul economiei. Ipoteza noastră confirmată privește zona circulației produselor agricole, care nu are capacitatea organizatorică, economică, financiară, de a prelua într-o manieră echitabilă produsele țărănești și, în acest fel, să contribuie la creșterea raționalității și puterii financiare a proprietăților țărănești, chiar și a celor de dimensiuni mijlocii.

Din punct de vedere social și juridic, satul este mai degrabă „încurcat” de oraș decât ajutat. Mare parte din slăbiciunile sociale și economice ale satului provin din legea 18, a „Fondului funciar”, din 1991, când, s-a încurajat distrugerea sistemului economic rural comunist (marea proprietate colectivă avea un sistem economic, tehnologic, financiar, o productivitate a muncii care nici astăzi nu a fost atinsă, dacă privim indicatorii generali ai agriculturii din Anuarul de Statistică pe 2004, de pildă). Atunci s-a proclamat o stare socială specială, „fiecare pentru el”, adică fiecare să-și ia ce crede că i-a aparținut, după o logică restititivă neelaborată, fără norme de aplicare. Satul nu este o structură care să lucreze după principiul „fiecare pentru el”. Înainte de marea colectivizare din anii 50-60, satul avea o

„vatră”, adică un punct de reper foarte clar, diseminată într-o ierarhie întemeiată pe recunoașterea muncii individuale – puncte de referință care au fost șterse de logica colectivistă comunistă. După 1989 satul a fost, prin lege, lăsat fără nici un punct de reper în ceea ce privește structurarea eficientă a relațiilor sociale și, implicit a muncii. Așa am și putea explica haosul generat de Comisiile de împrăștiere de la nivelul comunelor, când, proprietatea rurală din România a fost împrăștiată la un nivel neatins de nici un stat european în epoca modernă.

- *Nu se poate... eu am 6 hectare în 18 locuri...*

- *Si in cite 30...*

- *Așa s-a dat...asa ni l-a dat...Cea mai mare problemă...*

- *Consiliul Local... eu știu cine a hotărât...*

[mai multe voci, ininteligibil]

- *Comisia... nu ne-a dat nici o explicație...*

- *Pământul... si m-am uitat la Consiliul Judetean pe tabel si de pe tabel... și tarlaua îi avută în cite 5 locuri... și ne-a dat cite 10, 20 de ari in nu stiu cite locuri... (Focus Grup Goicea Mare, iulie 2006)*

Metodologia utilizată pe teren. Instrumente de lucru

Sub imperiul constrângerilor absurde care mută cercetarea de teren la limita imposibilului (din resurse bugetare) pentru ca studiile să aibă oarecare substanță, am gândit structura cercetării după următoarele componente privind:

- **Timpul** – cercetarea trebuie să fie cât mai scurtă cu putință;
- **„Adâncimea” datelor** – metodologia utilizată trebuie să permită culegerea într-un timp cât mai scurt a unui set cât mai *semnificativ* de date; principiul ajungerii la date este mai puțin centrat pe *culegere pe orizontala socială* cât pe *extracția* lor în raport cu obiective punctuale, care însă alăturate, au capacitatea de a recompune realitatea în ansamblu.
- **Instrumentele** folosite în acest sens sunt

A. Instrumentele calitative permit obținerea de date substanțiale prin „încălzirea” auditoriului, prin recrearea unor situații relaționale familiare (reale sau imaginare). Tehnica care permite acest lucru este *focus-grupul*, cu derivatele sale, interviul de grup și interviul de profunzime. Cercetătorii vor folosi observația și interviul *ad-hoc* în cadrul observației ori de câte ori au prilejul inițierii acestora. Instrumentele calitative vor fi dublate de culegerea unor date cantitative care să pună în context „obiectiv” datele culese: istoricul, problemele curente etc. vor fi foarte bine ilustrate prin date de arhivă sau statisticile contemporane privind problematica în studiu dar și elemente conexe acesteia. Elementele conexe pot avea importanța *contextului semnificativ* în raport cu datele culese, așa că trebuie tratate cu maximă atenție. Interviul, observația și focus grupul se vor derula după regulile consacrate, cel mai important element fiind acela că *subiecții investigați trebuie să se desfășoare liber* în discuție, rolul cercetătorului fiind cel mult, de a reorienta discuția dacă este nevoie. De asemenea, un alt element important este acela că persoana interviuată trebuie să perceapă în cercetător un

partener de dialog, nu un investigator, ceea ce presupune participarea la discuție a cercetătorului în condiții aproape cotidiene, cu mențiunea că acesta va trebui să poată controla obiectivele reale ale investigației. A treia componentă, subordonată celei de mai sus, se referă la *ținuta* investigatorului. Acesta nu trebuie să uite niciodată că are niște obiective de atins, pe de o parte, iar pe de alta, că trebuie să trateze cu respect și considerație interlocutorul, inclusiv prin înfățișarea și gestică sa. Alte date de tip calitativ care pot fi culese și tehnici ce pot fi aplicate, se referă la *memoria subiectivă a locurilor*, elemente de istorie orală, discuții libere bazate pe povestire, rememorare, glume, cântece. Acestea contribuie la construirea contextului problemei, la interpretarea în mai bune condiții a celorlalte date, a „ceea ce vrea să spună” interlocutorul în discuția de grup sau în interviu etc.

B. Instrumente cantitative.

În ceea ce privește *culegerea datelor „obiective”*, aceasta se realizează prin documentare statistică, fotografică. Echipa va desemna un investigator care să adune datele statistice relevante pentru temă, demografice, economice etc. În sfârșit, în finalul fiecărei zile, echipa se va reuni și va ordona datele culese, vor avea loc informări reciproce. În urma acestor informări reciproce are loc stabilirea obiectivelor, pentru a doua zi, fie prin schimbarea celor inițiale, fie prin modificarea, reorientarea acestora. Cea mai importantă unealtă în culegerea de date statistice este *Fișa satului*, unde înregistrăm aproape toate datele care compun contextul obiectiv al studiului, definiții pentru sat. Datele cuprinse în fișa satului sunt discutate la capitolul „Dimensiunile cercetării”.

Fotografia este mijlocul prin care echipa fixează vizual principalele elemente de interes momentan sau potențial ale locului studiat. Fotografia, element de fundal, ca orice tehnică de înregistrare, trebuie făcută în așa fel încât să nu dăuneze cercetării, eventual cu acordul subiecților sau al celor care răspund față de obiectivul vizat. Sunt situații în care acceptul se ia după efectuarea fotografiilor, în funcție de dinamica de la fața locului. În mod normal, fotografierea are loc după inventarierea locurilor de interes: adunări, portrete, contextul geografic al satului, evenimente, simbolistica etc.

- **Numărul cercetătorilor** – cât mai mic. O comună de dimensiune mijlocie poate fi investigată sub două-trei aspecte de un număr de trei cercetători cu condiția *planificării* stricte a programului de studiu.
- **Planificarea** este crucială pentru atingerea obiectivelor în condițiile descrise până acum. În acest sens, se va stabili *agenda cercetării locale*. Echipa va stabili în teren *o persoană cheie de contact*. Această persoană cheie poate să fie orice persoană socială cu recunoaștere și vizibilitate

socială semnificativă: primar, preot, medic, învățător, inginerul agronom, un om simplu cu „puteri sociale” și care „va face intrarea” echipei în sat. Fără recomandarea din partea acestei persoane cheie, cercetarea, cu timpul scurt avut la dispoziție și cu metodologiile sale calitative de investigare, chiar și culegerea datelor statistice, vor da greș. Un membru al echipei va ține *agenda de contacte pentru cercetare*, pe care o va elabora în acord cu persoana cheie: cine se duce, unde, cu cine se va vorbi, de la ce ora, despre ce subiecte se poate discuta etc. În fiecare localitate mai importantă echipa va putea stabili câte o persoană cheie.

- **Arealul** posibil de investigat cu o grupă de cercetare compusă din 5 persoane pe parcursul unei săptămâni, în funcție de complexitatea temei – poate ajunge la 3-4 localități, într-un regim de lucru care poate depăși 12 ore pe zi de interviuri, discuții de grup, culegere de date statistice, memorialistice sau de altă natură relevante pentru tematică. Din punct de vedere geografic, aceasta înseamnă circa 70-100 km² cu condiția ca echipa să aibă la dispoziție o mașină și persoanele cheie necesare.
- **Dimensiunea populației** investigate – restrânsă la cercul *semnificativ* – cu caracteristici socio-demografice relevante în raport cu problema în studiu. Echipa nu va intervieva pe oricine și nu va culege oricum datele. Posibilitățile de moment vor trebui armonizate cu obiectivele cercetării, după cum obiectivele de studiu pot fi acordate în raport cu „oferta” din teren. Nu vom căuta niciodată să găsim ceva în teren cu orice preț (nu plecăm la drum cu prejudecăți, ci, cu ipoteze de lucru) după cum, odată găsit „un fir”, vom încerca să îl verificăm prin restul interviurilor, focusurilor și documentărilor. Într-o săptămână, pe un areal tipic, cu 3-4 localități, 4-5 oameni pot investiga circa 60-70 de persoane, pe lângă culegerea datelor de context, a fotografiilor și a filmărilor.
- **Relevanța datelor** – datele trebuie să fie relevante în raport cu *problema din arealul social-geografic investigat*. Relevanța regională sau națională va fi declarată numai după încrucișarea datelor din cercetare cu rezultatele din alte locuri sau cu alte studii. În principiu, dacă sunt urmate regulile standard de investigare, studiul calitativ va avea aceeași validitate cu aceea a studiilor calitative, în general. Ea nu este exprimabilă statistic, și poate aici este locul unde trebuie insistat pe lângă beneficiar, că relevanța și soliditatea datelor culese nu are întotdeauna expresie statistică.
- **Problema de investigat** – suficient de restrânsă pentru a putea fi abordată cu resurse minimale dar aptă să genereze semnificații în raport cu ipotezele și preocupările care au condus la propunerea studiului respectiv.

Dimensiunile cercetării

Ne-am propus să operaționalizăm cheștiunea potențialului evoluționar al satului pe următoarele coordonate:

- temporal, prin stabilirea datelor în două sau trei momente semnificative pentru evoluția fenomenului rural (în cazul nostru, în afară de ultimul an în

care avem date statistice complete, anii 1997 și 1990). Dacă anul 1990 este anul marilor mutații în general în țară, anul 1997 marchează începutul „reformei”, mai exact sărăcirea bruscă a majorității populației pe fondul declanșării unor fenomene sociale și economice distructive de amploare (marile „restructurări”);

- fixarea datelor de context:
  - o cadrul geografic general
  - o stabilirea contextului administrativ regional și local
- determinarea contactului direct, fizic cu catastrofele naturale (pe cât se poate într-o valută reprezentativă)
- fixarea datelor statistice și demografie economică (prima parte – *structuri numerice*)
  - o animale
  - o culturi
  - o terenuri
  - o structura socială a proprietății – *date cu privire la caracterul țărănesc al satului, la fărâmițarea proprietății*. Aici putem observa dacă au apărut proprietăți asociative țărănești sau proprietăți capitaliste sau paracapitaliste de tipul arendășiilor și al marilor proprietăți.
  - o Inventarul economic și evoluția lui – *în raport cu fenomenul foarfecii prețurilor*.
- forța de muncă – aici se identifică predominarea, dacă există, a *țăranilor deveniți lucrători familiari neremunerați* – adică forța de muncă salarizată pe propria mică proprietate. De asemenea, gradul de birocratizare și existența *proprietarilor absenți*. Tot aici putem urmări *evoluțiile* tipurilor ocupaționale în funcție de care putem emite ipoteze privind tipul de *integrare* a satului în economia înconjurătoare.
  - o structură
  - o ocupații
  - o relativ la tipul de proprietate – dacă proprietarii sunt localnici sau nu etc.
- raporturile economice cu mediul înconjurător, în special cu orașul – *dacă teoria elevatoarelor, care explică foarfeca prețurilor produce efecte, în speță, stagnarea sau subdezvoltarea satului*. Dimensiunile arondate acestei coordonate privesc: relațiile bancare, circuitul monetar, comerțul – natura, orientarea, profitabilitatea activităților economice, raporturile dintre sat și „politicile naționale” privind economia ...
- bugete: bugetul comunității și bugete familiale (gospodărești) – mai ales *evoluția* acestora și *ponderea* acestuia în raport cu necesitățile curente și de dezvoltare.

- demografia socială a satului
  - o populație pe categorii de vârstă, sexe etc. – aici se poate observa procesul de *îmbătrânire* a satului
  - o natalitate, mortalitate, morbiditate, nupțialitate, divorțialitate – observațiile intră tot în grupa privind *îmbătrânirea* dar fac posibile și trimeri la *natura relațiilor sociale*
    - accent pe maladiile cu conotații sociale, pe fondul insuccesului (dezordinii) social(e) și economic(e) – alcoolism, TBC, sifilis, parazitoze, hepatite sau pur și simplu ale stresului general – cum ar fi maladiile cardiovasculare etc.
  - o migrația către sat, dinspre sat, spre alte localități, regiuni, țări. – aici se poate desfășura o investigație privind oportunitățile oferite de sat și de celelalte. Fluxul tinerilor este un indicator al fenomenului de *oboseală* sau de *vitalitate* a satului.

- elemente de capital uman și social, calitatea vieții
  - o școlaritatea și infrastructura acesteia
  - o infraționalitatea și tipologia acesteia
  - o elemente de infrastructură – care arată evoluția gradului de civilizație materială în general (acces la varii instituții, drumuri, apă, canal, etc.)
  - o tipologia locuirii și calitatea acesteia
  - o valorile dominante – dacă valorile dominante sunt vizibile, apărute sau nu – fapt care ne poate da indicii cu privire la *oboseala satului*.
    - Sentimentul de dreptate sau de nedreptate
      - Teorii ale succesului social
    - Relația cu autoritățile în planul protejării acestor valori
    - Mutații ale *centrului-vetrei satului* – *Centralitatea* este parte importantă a stării de sănătate și de vitalitate a satului
  - o dimensiunea *noologică* este o componentă care subîntinde o serie de dimensiuni dintre cele de mai sus. Ea privește substratul potențialului evoluționar și se regăsește în toate planurile: economic, demografic, cultural, de sănătate etc. O vom discuta în cele ce urmează.

Componenta noologică a metodologiei

Ipoteza de lucru este că substratul logicii sociale (*sociologiei* comunității) este asigurat de patternuri oarecum autonome de comportament, ele însele relativ independente de indivizii care sunt purtătorii lor. Mai mult, aceste patternuri capătă finalitate în raport cu *scopuri colective*, care vizează manifestarea și *întărirea socialității*.

Componenta noologică a metodologiei trimite la tehnicile de „trecere prin istorie” a satului în ciuda tuturor problemelor sau piedicilor de natură „obiectivă” pe care la întâmpină de atâta timp acesta, indiferent de natura lor: economică, fiscală, demografică, educațională etc. Ea se referă atât la tehnicile de supraviețuire ale indivizilor cât mai ales ale comunității numită *sat*. *Cum se descurcă de fapt oamenii aceștia? Ce îi „ține”?* Ar fi întrebarea dominantă de *substrat* când orice observator remarcă traiul la limită în raport cu logica raționalității dominante. Substratul noologic permite adaptarea prin relativa conservare a identității, întrucât logica spiritului este centrată pe *conservarea identității* și mai puțin pe supraviețuirea prin adaptare-transformare la provocările mediului ambiant. Așa se explică de ce slăbirea unora dintre caracteristicile satului tradițional pot fi interpretate mai degrabă ca *retragere* decât ca o dovadă indubitabilă a dispariției satului și a țărănescului. Satul înregistrează, în momentul de față, slăbiri sau retrageri în demografie (îmbătrânire), economie (tot mai multe pământuri individuale lăsate nelucrate), cultură (vechile datini se mai țin doar în structura marilor sărbători și acolo, doar parțial). Totul ar depinde, în această logică, de identificarea aceluia *prag*, dincolo de care fenomenul în cauză trece din rol defensiv în indicator al prăbușirii. De aceea, metodologia noologică își va avea asociată și o nouă statistică, statistica pragurilor noologice – care urmează a fi dezvoltată în altă parte.

Încercarea de față pornește de la lucrarea monumentală a profesorului Ilie Bădescu, *Noologia*. Deschiderea lucrării este, evident, mult prea mare pentru nivelul de „aspirații” ale oricărei metodologii, care se vrea pragmatică și raționalizatoare, cu atât mai mult pentru una care nu a avut prea mult spațiu de concepție și testare. Încercarea de față are strict valoare exploratorie urmând a fi testată în cercetări ulterioare, mai extinse și mai sistematice. Studiile de teren efectuate până în prezent nu au permis decât o desfășurare minimală a oportunităților oferite de *Noologia*.

Cadrele noologice asigură infrastructura ordinii și sunt definatorii pentru potențialul evoluționar, introducând în logica realului aparent (în *sociologică*) elemente noi, de tipar transcendental, adică de substrat. Pe lângă logica *lucrurilor date*, cadrele noologice introduc logica *potențialului invizibil*, numit de Ilie Bădescu „*dar*”. Ideea de potențial evoluționar noi o înțelegem în raport cu *darurile* pe care le poate fructifica insul sau comunitatea satului. Potențialul evoluționar al satului ține, astfel, de ceea ce face diferența, de ceea ce este propriu, satului și țărănilor. Acest ceva propriu trebuie văzut cum reacționează la degradările economice, demografice și culturale *vizibile* – anume de „tranziție”, pentru că în funcție de acest „ceva” vom putea înțelege și șansele evoluționare ale satului în perioada următoare.

Ceea ce ne interesează să stabilim în comunitate sunt *cadrele de trăire* care fac posibile relaționările și le determină calitatea, constituie premisa ordinii și asigură viitorul satului, indiferent de starea relațiilor economice sau de logica socială aparente. Cadrele de trăire se referă la contextul comunitar identitar fără de

care individul nu mai poate înțelege realitatea și pe sine – cadrele noologice definesc normalul, mai exact *firescul*.

„Firea este deci legătura dintre ființa unui ins și propriile lui modalități de existență.”

„Ceea ce e interesant e că atât scoaterea din fire cât și revenirea în fire sunt operate *din afară*. [s.a.]”

„De aceea și termenul de «firesc» conotează în românește pe «natural», dar nu pe «esențial», însemnând ceea ce se întâmplă de la sine, fără intervenție străină, ci nu aceea fără de care un lucru nu poate fi.” (Vulcănescu, op.cit, p. 62, 64)

Tot în cadrul noologic al comunității individul își fixează *rostul*, adică își înțelege rolurile actuale și este dispus să își asume pe cele noi.

„Între inșii metafizicii românești, comunicația nu este de ordinul relației, ci existența lor însăși ca ființe individuale pare legată, în plinătatea ei, de posibilitatea de a-și afla un rost și o soartă printre alții, adică de referința, de reflexul de existență în generalitate pe care îl cuprinde chipul lor.”

„Rostul este funcțiunea ființei individuale, față de ansamblul ființelor coexistente, integrarea lui ierarhică și spațială, referirea lui la lume.” (Vulcănescu, op.cit., p.73, 71)

Firea, rostul sunt două dintre componentele cheie ale realului românesc, care nu pot fi citite decât indirect cu teorii speciale (în special interacționismul simbolic, abordarea noologică), care fac inteligibilă lumea satului și pun într-o cu totul altă lumină relația dintre omul modernizat și originile sale în spațiul românesc. Dincolo de firesc și de rost, vorbim de realități maladive. Ceea ce subliniem este *caracterul colectiv* al acestor cadre.

O componentă mai sofisticată se referă la *vectorii trăirilor comune* – „învățăturile”, valorile, miturile, simbolurile care transmit *trăirile* în cadrele acestora. Miturile, sărbătorile, simbolurile înalt valorizate, transmit „învățături” care fac posibilă menținerea coeziunii unei comunități pe timpul lung.

Cercetarea în teren va fi orientată atât înspre determinarea cadrelor colective de existență cât spre identificarea stării și intensității vectorilor de trăire comună. „Locurile” sociale unde cercetarea va căuta sondarea acestora sunt faptele de viață *naturale* – la Biserică, în timpul sărbătorilor, în familie, cu prilejul altor adunări, inclusiv la discotecă etc.

Se cuvine făcută o scurtă diferențiere între *cadrele noologice*, capitalul uman și *capitalul social* (Putnam). Capitalul uman se referă la „stocul” de educație și de experiență valorificabilă al unei populații. Ceva mai subtil și mai complex,

capitalul social desemnează „stocul de încredere socială” (Putnam). Cel mai limpede indicator al capitalului social este acțiunea voluntară pentru comunitate, în comunitate, arată Putnam. O serie de autori consideră că America datorează succesul său democrației întemeiate pe dezvoltarea liberă a rețelelor comunitare, adică a capitalului social.

Cadrele noologice depășesc, cum sugeram deja, palierul logicii sociale intrând în domeniul *darurilor* de tipar aproape integral transcendental. Suntem împreună cu celălalt pentru a fi noi înșine, este logica identității, nu logica plăcerii. Omul este considerat astfel ființă colectivă în niște tipare de trăire care fac posibilă comunitatea prin trăiri speciale, *înălțătoare* (nu prin plăcere, cum crede economia liberală a capitalului uman). Conceptul de cadru noologic explică de ce *capitalul social* se exprimă cel mai bine prin acțiuni voluntare inițiate în cadru religios, de pildă. (Putnam, op. cit. p.66).

În teren, *cadrele noologice* – cadre colective de substrat ale ordinii, identificabile în teren trimit la:

- calitatea relațiilor sociale dintre generații – ajutorare reciprocă, transmiterea obiceiurilor, modificarea acestora etc.;
- calitatea relațiilor familiale;
- reacții în fața unor crize majore

Așa de pildă, potențialul evoluționar poate fi condiționat de „grija” comunității față de copii (de la infrastructura școlară, atitudinea medicului până la grija față de copii de către alte persoane din sat)

Trăirile identificabile în cadrul cercetărilor de teren pot fi generate de:

- nostalgia – fapte memorabile *semnificative*, semnificative atât în raport cu istoria „obiectivă” a satului (momente „de cotitură” documentate, care uneori pot fi observate ca veritabile „praguri statistice”, dincolo de care se schimbă ceva, cum ar fi regimul proprietății sau ecologia mediului ambiant etc.)
- sentimentul de dreptate vis-a-vis de valori comun împărtășite cum ar fi: proprietatea, familia, copiii, bunăstarea, sănătatea etc.
- sentimente de comuniune – în cadrul familiei sau în cadrul lărgit al comunității cu ocazia marilor sărbători etc.

Starea actuală a satului și ipoteze de lucru aplicate

Starea actuală a comunei Goicea la o primă privire²⁰²:

POPULATIE

	1990	1997	2005
nr. gospodarii	1580	1580	1588
nr persoane	3451	3312	3274
nr. scoli	3 (inainte de 1989)	?	1
natalitate inregistrata la cabinet Goicea Mica (nr.)	5	2	1
mortalitate inregistrata cabinet Goicea Mica (nr)	24	17	10

ECONOMIE

TIPOLOGIA PROPRIETATII in 2006

	sub 5 ha	5-10 ha	peste 10 ha	total proprietati taranesti (ha)
improprietariți legea 18 1991 (nr)	1014	19	5	2900

ANIMALE

	1993	1997	2005
bovine (capete)	550	497	300
porci (capete)	1800	1700	1500

UTILAJ AGRICOL

	1990	1997	2005
tractoare	4	28	36
combine	0	4	8

FORTA DE MUNCA in 2006

<i>neremunerati (nr. persoane)</i>	700
<i>pensionari</i>	1120
functionari	8
intelectuali	27
arendasi	1
mari proprietari (peste 20 ha)	1

²⁰² Datele legate de morbiditate nu sunt semnificative (sunt foarte scăzute), precum și alcoolismul. Redusă este și infraționalitatea. Fișa întregă a comunei Goicea poate fi consultată în Anexă. Datele au fost culese în luna iulie 2006.

Comuna Goicea Mare a fost una dintre cele mai bogate localități rurale din județul Dolj, în special în perioada 1970-1990. În momentul de față, populația ei este puternic îmbătrânită. Economia comunei, deși a înregistrat o oarecare revenire după momentele „reformei” din 1991-1992, fapt vizibil prin creșterea numărului de utilaje agricole, este într-un continuă degradare. Când echipa Institutului a ajuns în comuna, Primăria se gândea foarte serios să raționalizeze costurile publice, urmând ca în perioada imediat următoare să oprească iluminatul public. Principalele probleme ale comunei sunt descrise în cele ce urmează, așa cum au fost ele extrase din discuțiile individuale și de grup din luna iulie 2006.

Memoria colectivă

Satul nu este cuprins de febra „integrării”, după cum n-a fost cuprins nici de disputele de putere din mediul politic. Are însă înregistrate bine (din datele culese de noi din teren) momente precum plecarea nemților și venirea rușilor în 1944, colectivizarea, scurta perioada de progres din anii 70. Odată cu Legea fondului funciar nr. 18 din 1991 satul a înregistrat un ultim gest vizibil, la limita freneticului, de a-și recupera „proprietățile”, căzând în capcana distrugerii unui sistem economic integrat și rămânând fără resurse tehnologice și comerciale de gestionare a pământurilor devenite, brusc, foarte fărâmițate.

„CAP-ul a căzut că așa a fost atunci, în 89... și, din păcate, goiceni s-au dus și fiecare să apuce ceva din Cap și au dărâmat un sistem... un sector zootehnic foarte bine pus la punct... și la Goicea Mare aici am avut CAP și la Goicea Mica. Și, din păcate, acum nu mai găsești nimic. Deci, din ce-a fost, nu mai e nimic. Ca să faci acum numa' un grajd... nu reușești să mai faci. Prindea bine dacă îl păstrau așa cum era.” (primar Goicea Mare)

Acum, la mai bine de 16 ani de la „reforma rurală”, satul înregistrează una dintre cele mai mari dezamăgiri pe care instrumentul sociologic le poate cuprinde. Activitatea economică a satului aproape că nu mai are întemeiere rațională. Satul s-a restrâns în nucleul său noologic care îi dictează aproape irațional imperativul cultivării unor suprafețe oarecare de pământ. Pământul este cultivat iar animalele sunt îngrijite nu în virtutea unei logici economice – satul cultivă și crește mai multe animale decât are nevoie pentru supraviețuirea imediată, ținând în spate atât copiii și nepoții de la oraș cât și un sistem comercial pervers și, mai nou, o nouă fiscalitate, care nu propune nimic satului în schimb.

„...Deci oamenii n-au bani să lucreze pământul... și mai pui și impozit 380 de mii la hectar... și ce face omul care are 5- 600 de mii pensie?!...” (pensionar CAP, focus grup rural)

Ipoteza noologică în virtutea căreia satul se încăpățânează să mai fie „țăărănesc” privește:

- **Concentrarea resurselor disponibile în cultivarea pământului** – chiar și la o scară ce depășește simpla gospodărie, pentru aceia care mai sunt încă în putere și au reușit o minimă acumulare a unui parc tehnologic, dar care continuă să lucreze în pierdere,
  - o *Păi prețurile care... astea la produse... care se stabilesc... ăstea ne fac să mergem tot în jos. Sunt foarte mici, deci nu acoperă cheltuielile... Păi la grâu se bagă cam în jur de 10 milioane [la hectar], începând cu sămânță, motorină... adică lucrări... la 3 mii kilogramul [de grâu]... ies 6 milioane [la hectar], și pân' la 10... e la pierdere. ... Apoi totul se frânge la desfacerea produsului. ... Și nu putem renunța că deci...asta este... singura sursă de existență a noastră. (țăran înstărit din Goicea)*
- **Promovarea unor tipuri de relații între părinți și copii centrate pe îngrijirea reciprocă**, chiar și atunci când copiii sunt nevoiți să stea mai mult la oraș.
  - o *Parinții ne trimiteau nouă carnea să mîncăm noi... Grija asta față de copii e, în sat, prima valoare, înțelegeți?... și așa au făcut și ai mei... au închis casa... eu am rămas aici ca să îngrijesc de tot... și au plecat să o ajute pe soră-mea să îi crească copilul și ea să poată să își facă... Așa voi face și eu ... și pe mine m-au ajutat părinții mei... pînă la 7 ani, deci eu nu am știut că am copil, eu veneam în vizită la copilul meu... pentru că a crescut aici... a mîncat numai găină din curte, ouă din curte, nu i-am dat nimic cumpărat... Să știți că și copii îi ajută... vin sâmbăta, de vineri pînă duminica... și grădinile și viile și porumbul tot... deci lucrează împreună cu ei și când nu mai pot... deci oamenii nu își duc părinții la azil, m-ați înțeles?...” (medic în Goicea).*
- **Păstrarea ordinii sociale și respectul față de marile valori religioase** în condițiile în care mersul curent la biserică este mai puțin evident iar tinerii par mai puțin interesați de „viața religioasă”.
  - o *„De Paști și de Crăciun prezența e mare, și de Bobotează. E bine că vin, și să ia aghiazmă, e bine că sunt acolo. Încă mai există credința că acea apă este sfințită și că prin credință poate face bine. E mai rău când nu mai vin deloc, atunci o să fie rău. Și o dată dacă vin, e bine că vin.”* (preot Goicea)
- **Menținerea unei stări acceptabile de sănătate** – pentru unele comune – care face posibilă „intrarea satului în așteptare”, în așteptarea unei perioade mai bune, făcând legătura între generații. Generația care are deja nepoți se află la al doilea ciclu de sacrificiu, primul făcându-l când a lucrat în regimul cooperatist, cel de-al doilea astăzi, când, îmbătrânită, își susține copiii și nepoții la oraș, așteptându-i să se întoarcă, măcar pe unii dintre ei, în sat, „să-și ia în grijă pământurile”.
  - o *„Omul de la țară are concepția că dacă merge la câmp trebuie să își ia și o sticlă de vin, înțelegeți?... Acum, nu știu ce să vă spun eu... că sunt lucruri care se bat cap în cap cu ce am învățat eu la școală... Bunica mea a băut pînă când a murit și a murit la 89 de ani... Toți mănăncă bine... Ei mor cam toți peste 80 de ani. ...”* (medic Goicea)
- **Păstrarea ordinii sociale în condițiile creșterii distanțelor sociale și a slăbirii contactelor directe.** Lumea satului, deși rarefiată, pare destul de bine așezată în tipare comportamentale și de politețe. Deși familiile au mari probleme economice, fiind adesea despărțite de migrația sezonieră sau definitivă urbană, deși tinerii, lăsați „mai în voia lor” de către bunicii din sat

sunt la îndemâna modelelor la limită sociale promovate de către televiziuni, satul cunoaște o bună „disciplină socială”.

- „La noi în sat nu sunt probleme cu sexualitatea infantilă sau cu copii abandonati ...” (medic Goicea)
- *Rata infraționalității este ne semnificativă sau foarte redusă* (conform datelor din câteva fișe rurale avute la dispoziție în iulie 2006)

Valorile care par să domine, într-o primă aproximare, populația îmbătrânită a satului acum sunt: grija față de copii, cultivarea pământului și sănătatea personală. Proprietatea, deși importantă, nu se află pe primul plan, ea fiind “o batjocură”, atât prin faptul “că nu iese mai nimic de pe ea” (din punct de vedere comercial, pentru că altfel rudele de la oraș “stau” efectiv pe producția de la țară), cât mai ales prin faptul că este foarte greu de întreținut, fiind excesiv de fărâmițată, printr-o defectuoasă aplicare a legilor rurale²⁰³.

Dimensiunea spirituală este, din punctul nostru de vedere, singura dimensiune încă validă a satului. Ea este mai puțin vizibilă, „gonită” din cotidianul aparent de ofensiva urbană a kitch-ului, dominat de manele și de agresivitatea sexuală a televiziunilor. Satul nu are astfel un loc de manifestare și deci de conservare *prin exercițiul public* al valorilor sale, prezențele sale în mass-media oscilând între un profil muzeistic, un al doilea primitiv-magic și cel de-al treilea aproape integral manelizat. Ipoteza noastră este că *vatra satului* s-a mutat din spațiul arhitectonic și din cel al manifestărilor culturale vizibile într-o zonă relativ *invizibilă*, de spiritualitate cvasintangibilă, la nivelul unui ansamblu de relații sociale, credințe sau atitudini, altfel inexplicabile.

Totuși, lumea satului cunoaște și recunoaște, **degradarea, pe alocuri semnificativă, a calității relațiilor sociale**, „lumea s-a-nrăit” în ultima vreme, atât în ceea ce privește relațiile familiale, dar mai ales cele care privesc bunurile de

---

²⁰³ Despre critica legilor rurale vezi și **Dicționar de sociologie rurală**, Editura Mica Valahie, București, 2004, coordonatori Ilie Bădescu și Ozana Cucu-Oancea, sau studiul semnat de Radu Baltasiu în **Agricultura României între comunism și capitalismul politic ...**, în *România Socială* nr. 1/2, 2001, sau materialul elaborat împreună cu prof. Ilie Bădescu în **Filosofia reformei. O evaluare retrospectivă. Terapia de șoc și efectele ei**, în Ilie Bădescu, Claudia Buruiiană (coordonatori), **Țăranii și noua Europă**, Ed. Mica Valahie, București, 2003, p.47-51. În esență, dacă legea 18 din 1991 a încurajat distrugerea sistemului economic rural prin desfacerea irațională a vechilor CAP-uri și a complexelor agricole, promovând „împroprietărirea” fără a stipula și dotarea cu utilaj a gospodăriilor țărănești, legea „Lupu” din 2000 încurajează apariția marilor „proprietăți leneșe”, dominate de interese speculative. Prin cele două legi, noul regim „democratic” reușește ceea ce nici comunismul nu a realizat în cei cincizeci de ani de dominație, anume slăbirea satului și aducerea lui în pragul unei dependențe aproape absolute față de oraș, prin haosul mecanismului comercial rural, subremunerația cronică a muncii rurale, deposedarea de utilaj a gospodăriei etc.

utilitate comunală. Acesta ar putea ilustra însă și faptul că satul nu mai are resurse să-și „apere hotarul” – referitor la diminuarea conștiinței colective dar și a numărului de tineri apți să-și asume exercitarea acestei protecții.

Lumea s-a înrăit în așa hal... de nu mai există limite, nici ale bunului simț, nici ale decenței... deci dacă... eu sînt mai în vîrstă, am 51 de ani de cînd am venit în Goicea...

...am fost învățător aicea... Pe vremea cînd am venit eu, acum 51 de ani, se înțelegeau două nurori într-o casă... cu părinții... astăzi nu există decît... uite, dînsul e mai bătrîn... și poate zice... nu cred că mai există înțelegere aicea... nu se poate!, tată cu fiu să nu se înțeleagă. A ajuns... și nu știu unde om ajunge... răutatea asta nu mai are limite...

După Revoluție s-a zăpăcit lumea...

Au distrus fântâna din sat ... A tăiat tot... cu cumpăna...luat cumpăna, cu ciuturi... a luat totul ... Să arunci tot felul în fîntînă... Un cîine mort a fost.

În alta, de pe cîmp, ... ce o fi fost în capul unuoi care o luat o jumate de jgheab de beton și l-a aruncat în fîntînă... să nu mai poată să ia lumea apa...

(Focus Goicea, iulie 2006)

Cei bătrîni muncesc mai mult decît pot să muncească. Și-atunci cer mai mult de la tineri. Dar se plîng că nu muncesc, că, din păcate, le și răspund și îi și mai lovesc, dar asta e... (preot Goicea)

Scăderea „calității relațiilor sociale”, este de părere unul dintre preoții din comună, este ilustrată și de creșterea numărului concubinajelor, în timp ce numărul căsătoriilor făcute în sat scade de la an la an. Alături de concubinaj, alte fenomene care indică problema este scăderea numărului de botezuri sau întîrzierea acestora.

Pe cînd botezul și cununia, mulți au ajuns să nu le mai facă, din păcate. Sau preferă să facă botezul foarte târziu, cînd copilul e deja mare. Căsătoriile se fac și nu se fac, mulți preferă să trăiască în concubinaj și ăsta e un lucru grav. (preot Goicea mică)

Pe ansamblu, însă, lumea și-a păstrat credința:

De Paști și de Crăciun prezența e mare, și de Bobotează. E bine că vin, și să ia aghiazmă, e bine că sunt acolo. Încă mai există credința că acea apă este sfințită și că prin credință poate face bine. E mai rău cînd nu mai vin deloc, atunci o să fie rău. Și o dată dacă vin, e bine că vin. (preot Goicea).

Una dintre cauze ale scăderii calității relațiilor sociale ar putea fi și diminuarea rolului de ordonator social al școlii, dimpreună cu ocuparea aproape integrală a timpului familiei cu bătălia pentru existență, cei mai mulți dintre părinți fiind „absenți”, lucrînd la oraș. Un alt factor responsabil ar fi mass media care, nu numai că „nu ajută”, dar mai și „sucește mințile”. Tineretul nu mai are un „program”, un prim indiciu al dispariției ordinii „vechi” care încă nu a fost înlocuită cu alta:

Nu se leagă nimic de ei... nimic, nimic... ei dorm acum până la 2 ziua și noaptea, la 11 că stăm aci, suntem vecini și îi vedem cum circulă noaptea ...

*E o stare generală, dvs. știți mai bine ca noi... o stare generală...
O stare generală și copii nu au program... nu au program...*

37 de ani am fost la școală aici... am spus că primul vinovat este părintele.”

Cred că este o stare generală și e vina mai multor factori... și televiziunea... dvs știți.. avem cablu ăla... majoritatea.... și de la ora 12 încolo mi-e silă... Aștia de la televizor mint pe bani!... (Focus Goicea, iulie 2006)

Accesul la utilitățile publice nu este îngrădit numai de degradarea conduitelor, ci și de evoluția prețului la utilități. Paradoxal, edilii comunei au descoperit că încălzirea cu lemne a școlii din sat este mai rentabilă decât încălzirea prin centrală cu gaz, deși la momentul investiției lucrurile stăteau invers²⁰⁴:

Încălzirea sălilor de clasă... a fost realizată doi ani de zile cu combustibil lichid... deci cu gaz... ah... am beneficiat de o sponsorizare... de la Comitetul de Înfrățire Goicea – Vevey... localitatea din Elveția... cu centrala termică...

Nu... am revenit la încălzirea cu lemne, sobe cu lemne... întrucât este foarte...ăă.. costisitor.. se ridica la vreo 500 și ceva de milioane pe an... și comunitatea locală nu a putut face față... (interviu director de școală Goicea)

Profesorii fac mari eforturi pentru a menține un procent de promovabilitate cât mai ridicat pentru elevi. Modelul dominant de succes, așa cum ajunge el la copii nu este de natură să încurajeze participarea școlară, urmează posibilitățile materiale tot mai reduse ale familiilor care rămân în Goicea. Profesorii caută să restabilească echilibrul de valori afectat de contextul mediatic:

Referitor la interesul pentru școală... a scăzut... și a scăzut foarte mult și datorită șanselor pe care le au ei după încheierea perioadei de școlarizare... adică referitor la locurile de muncă, angajare și așa mai departe... și la foarte mulți există și această tendință: “domnule, nu prea mai am eu nevoie de prea multă știiță de carte, că uite mai pot rezolva problemele și altfel”...

Noi încercăm formarea unor oameni care să-și... să se respecte, a unor tineri care... da... care... totodată... să fie mândri că suntem români... în câteva cuvinte... (interviu director Școala generala Goicea)

Cei mai mulți dintre copiii din sat (cu 1-2 excepții), reușesc să termine ciclul gimnazial. Probleme apar la înscrierea în liceu. **Procentul estimat de directorul școlii al copiilor care reușesc să ajungă la liceu nu trece de 25%.** Cei mai mulți dintre copii nu ajung mai departe de localitatea învecinată, comuna

---

²⁰⁴ Centrala în cauză este o donație făcută de o localitate înfrățită din Elveția.

Bârca, la liceul de acolo. Foarte puțini reușesc să ajungă la liceele din Craiova (până la Craiova sunt 50 de km).

În ceea ce privește **viitorul**, țărani sunt foarte neîncrezători, în special legat de tot ceea ce vine de la autoritățile de la București:

*Renta viageră²⁰⁵... ne dă 50 de dolari pe hectar pe an... ca să rămâie pământul nostru, dar... dă 100 de dolari și ne ia pământul...
Dar e cea mai mare hoție... că în realitate pământul ăsta va rămâne cuiva... statului... deci copiii noștri nu vor mai fi moștenitori... (FG Goicea, iulie 2006)*

Percepția asupra calității vieții este puternic dominată de nivelul foarte scăzut al pensiilor din mediul rural și de sentimentul de nedreptate, fapte care au ieșit destul de repede la iveală în cursul discuțiilor noastre:

*Importante e să ne crească pensile și să... să nu ne mai fie... să plătim atita... ăstea-s cele mai...
1 milion o sută 70 ... plătesc... plătesc, plătesc...
Sa dai atita pe un pachet de țigări...
Știți ce ar... la noi aicea au venit apele... și a distrus... eh... la figurat așa vorbind... oamenii toți de aici sîntem cu apa aici... din cauza dărilor și a sărăciei...
Da, asta e... e o pacoste... am dori să luăm...*

---

²⁰⁵ “Conform proiectului de lege referitor la renta viagera din agricultura, producătorii agricoli care pot beneficia de acest sprijin trebuie să aibă peste 62 de ani și să dețină între 0,5 și 10 hectare de teren în extravilanul localităților. De asemenea, sunt vizați și proprietarii care au mai puțin de 0,5 hectare, cu condiția ca terenul pe care îl dețin să fie o enclavă într-o exploatare de mari dimensiuni. Nu vor fi luați în calcul decît posesorii de teren care au documente clare de proprietate și sunt înregistrați în Cartea Funciara. Acordarea rentei viagere este condiționată de cedarea dreptului de folosință a suprafeței respective unei exploatare agricole sau unei ferme. În această condiție, proprietarul va primi de la bugetul statului 50 de euro pe an pentru fiecare hectar pe care l-a deținut în proprietate. Totodată, pentru cei care își vînd terenul, valoarea rentei se va ridica la 100 de euro, pe hectar, pe an. Proiectul de act normativ mai include și posibilitatea ca proprietarul de teren să păstreze pentru autoconsum 0,5 hectare de teren. Baniile se vor putea acorda în două tranșe, la semnarea contractului dintre cele două părți, și în decursul anului.” - http://www.bloombiz.ro/Renta_viagera_aproape_legala_-a49624.html. Programul a fost legiferat ulterior în 2005 prin legea 247

Pe site-ul Ministerului Agriculturii se specifică următoarele: „În ultimele 3 luni, la sediul Oficiului Național de Renta Viagera Agricolă – al cărui nou director este domnul Teodor Kilaiditis, s-a înregistrat un număr mare de cereri și dosare în vederea acordării de renta viageră agricolă. Pana la aceasta data au fost verificate și aprobate peste 3700 de dosare, iar aproximativ 12.000 de dosare se afla în lucrul. ... Pana la sfârșitul anului estimăm să atingem o cifră de peste 100.000 ha arendate sau înstrăinate de către cei îndreptățiți la renta viageră agricolă.” – date din 18 iulie 2006

Cel mai important ar trebui să facă de sus ceva.. hoții... ceva... păi îți convine?

Da... atât...

Cînd nu mai putem, fugim la copii...

Eu am 3 milioane 600 de mii, cu nevastă-mea... și nu-mi ajunge să plătesc.. am dat 650 de mii la curent, la televizor 630, la cablu 200 de mii... Nu mai vorbesc cît am dat pe butelie... Butelia am plătit-o cu 350 de mii...Și pensia e un million și jumătate... Ei maninca miliarde și eu nu am sare...

(FG Goicea, iulie 2006)

Ajutorul social acordat este perceput ca fiind *nedrept* și, la limită, revoltător, întrucît este acordat mai degrabă „leneșilor și șmecherilor decît cei care au cu adevărat nevoie”:

- ... lucrezi 9 zile pe lună... și iau un million... Atita ia, 9 zile un milion...!

Ăștia 70 de oameni... sînt țigani care are mașină mică și căruță cu cai și eu am un milion pe lună, pe lună... îi ia pe degeaba... face 9 zile pe lună... 9 zile pe lună...

- Și nu muncesc nimic, nimic...

- 9 zile pe lună...

- Și nouă care am fost în colectiv și așa... nu ne-a dat nimic, nimic... (FG Goicea)

Spre deosebire de zilele noastre, lumea își amintește că pe “vremea lui Ceaușescu” “se trăia mai bine, era mai multă ordine”, chiar dacă, pe de altă parte, “nu erau chiar de toate” și “se muncea de frică”. Dar pe vremea aceea, “aici în sat am avut grădină zoologică și un parc mare, bine întreținut”. (interviu Goicea)

În ciuda problemelor cu care se confruntă, **goiceni** își manifestă deschis și dezinteresat sprijinul pentru aproapele lor.

Așa de pildă, și-au oferit sprijinul pentru găzduirea familiilor afectate de marile inundații de la Rast și Cârna (apele nu s-au retras încă în totalitate după câteva luni de la inundații):

Unii [dintre sinistrați] au stat o parte dintre ei la cămin... dar foarte puțini, majoritatea au stat la oameni în sat, la rude, prieteni, dar, de regulă au și mulți prieteni... dar, mă rog... și au fost cazuri cînd s-au oferit... eu am fost martor în câteva rînduri cînd s-au oferit “Pot să gazduiesc și eu... o familie!...”, chiar am fost în situații... “Și două familii să vină că există spațiu și pot să primesc...” (interviu Goicea Mare)

Din punct de vedere economic, dominat fiind de economia de subzistență, ruralul este foarte rău integrat în economia națională, fiind aproape cu totul în afara circuitului bancar, comercial și industrial național și internațional.

Pămîntul, chiar dacă încă valorizat puternic afectiv, a devenit „o pacoste”, mai ales în condițiile în care guvernării nu par să înțeleagă problemele cu care se confruntă satul și impun noi taxe și impozite:

Deci oamenii n-au bani să lucreze pămîntul... și mai pui și impozit 380 de mii la hectar... și ce face omul care are 5, 600 de mii pensie?!... (Focus Grup Goicea, iulie 2006)

Prima piedică în calea unei economii rurale sănătoase, după fărâmițarea pământului, este în percepția țăranilor, comerțul care nu se derulează în condiții normale cu satul. Ori nu este nimeni interesat să preia produsele, ori, dacă le preia, nu oferă un schimb echivalent („corect”). De altfel, firmele agricole cu oarecare putere regională sunt mai degrabă „interesate să cumpere pământul cât mai ieftin decât să vină să ne ia produsele”:

Deci asta-i micuțul nostru negoț... pe plan local, aici... contract nu avem cu cine să facem... nu avem centru de preluare... (FG, Goicea)

Totul se frînge la desfacerea produsului ... (interviu țăran înstărit Goicea, iulie 2006)

Deci să vă spun o fază cu grîul... deci la mine, la bază în Dunăreni, au zis că mi-l primesc [grîul]... și după aia mi-a zis că nu îl mai primesc, să ne ducem să îl luăm... și a trebuit să plătesc 21 de milioane la 50 de hectare ca să îl iau de acolo... plus că... drumul...

Da... și ne-a mai oprit și 5 tone din grîu... eu am luat cum... ajung la vreo 100 de milioane ce am luat pe ce-a mai rămas... o sută de milioane pe vreo 35 de hectare ... (interviu țăran înstărit Goicea, iulie 2006)

Corelat cu diminuarea semnificativă a subvențiilor, **proprietatea țărănească, indiferent de dimensiune, este nerentabilă.**

În ceea ce privește **situația medicală**, aceasta, pe ansamblu, este bună la Goicea. În Goicea există două dispensare, din care unul situat într-un spațiu renovat cu sprijinul primăriei și al PHARE, în Goicea Mică. Satul, deși în plină pierdere de viteză economică, încă nu este marcat de maladiile mizeriei (alcoolism, TBC, sifilis etc.), dimpotrivă. Cauzele mortalității la Goicea sunt, în mare măsură, cât se poate de moderne și se referă la bolile aparatului circulator. Problema sistemului medical este **lipsa unor programe coerente de sprijin din partea statului în ceea ce privește dotarea și renovarea spațiilor medicale, dublată, paradoxal, de o „veșnică presiune birocratică și financiară pe corpul medical privind serviciile medicale”**. Mai mult decât atât, se iau decizii la nivel central care obligă cabinetele medicale ia decizii ad-hoc, care implică costuri suplimentare și, în final, conduc la degradarea actului medical. Pe de o parte, ministerul îi tratează pe medicii de familie ca proprietari de afaceri, pe de alta le impune plafoane de cheltuieli, o serie de limite și condiționări privind investițiile.

Deci... în funcție de serviciile pe care noi le facem... da?, noi acumulăm un punctaj lunar, să zicem... facem atâtea vaccinări la copii, facem atâtea luări în evidență la gravide și așa mai departe... da?, aceste punctaje se adună lunar... Plus, la mine, să zicem, sînt înscrisi pe listă 1500 de oameni... fiecare persoană, în funcție de grupa de vîrstă la care este el inclus, are un punctaj... pentru acești pacienți, chiar dacă nu vin niciodată, la mine, deci eu primesc o sumă lunară pentru că eu le asigur și urgențele și o supraveghere și pot să vină deci la mine de 50 de ori pe lună, deci nu contează, eu primesc aceeași sumă de bani lunară pentru ei... și plus de asta, serviciile care le fac... Problema care este?... că... deși s-a promis că se ridică cumva nivelul punctului... deci nivelul valoric al punctului, de doi ani

de zile s-a rămas la stadiul de vorbe... în condițiile în care toate au crescut, de la salariul minim pe economie, la viramentele la stat, la prețul curentului electric, la telefon, la seringi, la medicamente... și eu primesc aceiași bani ca acum doi ani...

Acuma trebuie să cumpărăm dispensarul... în 45 de zile trebuie depuse cererile, se fac comisiile de evaluare și să vedem ce...

*Dar nu contează!... ești obligat, ai, nu ai, faci împrumut în bancă pentru că altfel poate să îți cumpere altul dispensarul și să... și tu să îi plătești chirie respectivului... nu are dreptul să schimbe destinația... dar vine unul cu bani, da?, îmi cumpără toată clădirea după care îmi pune o chirie de 1000 de euro pe lună
(interviu medic Goicea)*

O mare problemă, mai acută decât în restul țării, o constituie medicamentele gratuite pentru copii:

Un copil pentru ca să ia medicament gratuit... trebuie să meargă la Segarcea, 25 de km ...” (interviu medic Goicea).

Bibliografie selectiva:

1. Putnam, Robert D., **Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community**, Simon & Schuster, 2000
2. Vulcănescu, Mircea, **Dimensiunea românească a existenței**, Editura Fundației Culturale române, București, 1991
3. Bădescu, Ilie, **Noologia. Cunoașterea ordinii spirituale a lumii. Sistem de sociologie noologică**, Valahia, Colecția Euxin, 2001

Excludere și autoexcludere

*Lect. univ.dr. Eugenia Udangiu, prep.univ.drd. Constantin Crăițoiu
Universitatea din Craiova*

Drepturile la inserția socială sunt de fapt derivate din drepturile politice clasice și din logica apartenenței la corpul social. Fenomenul excluderii este, de aceea, unul multidimensional: excludere din sistemul democratic și legal, de pe piața muncii, din diferite comunități etc. Dinamica societății postmoderne arată că acest fenomen poate fi atât un „efect de sistem” cât și un rezultat al opțiunilor individuale.

La sfârșitul anilor 60, transformările pe care le suferise lumea modernă, se „compun” dând naștere unei „altfel” de lumi. Dezvoltarea noilor tipuri de tehnologie (genetică, robotică, spațială, dar mai ales electronică, cea care le-a influențat pe toate celelalte) au dus la trecerea de la societatea industrială la cea „informațională” sau postindustrială: mai dinamică, mai pestriță, mai „anarhică” uneori, pluralistă, hedonistă, tolerantă, marcată de tensiunea dintre tendințele globalizante care duc la uniformizare și imperativul tot mai clar invocat, al exprimării diferențelor.

În *Republica*, Platon face o descriere plină de ironie cetății democratice (dar nu numai acesteia, din păcate), descriere care, în opinia lui Cărtărescu, se potrivește foarte bine lumii postmoderne:

„Există sorți ca aceasta să fie cea mai frumoasă dintre toate orânduirile! Căci, precum o haină împetrițată cu toate culorile poate apărea drept cea mai frumoasă, tot așa ar putea apărea și această cetate, împetrițată fiind cu toate caracterele. Și probabil că mulțimea ar judeca-o drept cea mai frumoasă, după cum copiii și femeile judecă privind lucrurile pestriț colorate.” (Cărtărescu, 1990, p. 11)

Ingredientul de bază sau principalul factor responsabil de apariția lumii pestrițe a „satului planetar” (Marshall McLuhan) este explozia informațională atât în domeniul dezbaterii publice, prin televiziune, cablu, Internet, etc., cât și în domeniul tehnic și științific. După unii comentatori ai fenomenului, aceasta a dus la „transparentizarea” lumii de astăzi prin asigurarea accesului aproape nelimitat al fiecărui individ la toată informația disponibilă. Personal, aș prefera termenul de *vizibilitate*, în sensul în care Foucault (1975/1997) folosește „synopticon” ca opus lui „panopticon”, celui de „transparentă” din motive ușor de intuit, și, în plus, aș sublinia că de accesul virtual nelimitat la informație nu se bucură chiar foarte mulți indivizi. Prin mediatizare s-a impus un mod de viață oarecum uniformizat, de la aspectul străzii și al vestimentației, până la conținutul programelor TV, muzica din discoteci, etc., și tot prin mediatizare culturile locale au devenit din ce în ce mai

vizibile, participând la „pluralismul cultural”, dar și erodându-se și transformându-se mai mult în spectacol regizat decât reprezentând un mod de viață.

O lume eliberată de amenințări directe, războaie, foamete sau disconfort, trăind în prosperitate o viață liberă, tolerantă, în care este loc pentru toate stilurile și ideile, în care arta, experimentul, fantezia sunt la îndemâna oricui, pare a fi (vechea) noua utopie a postmodernismului¹. Dar chiar presupunând că toate aceste trăsături se realizează în orice moment pentru fiecare cetățean, ceea ce evident nu se va întâmpla niciodată, societatea postmodernă, al cărei model este lumea americană actuală, are destule probleme și dileme specifice, deplasate însă din zona necesităților imediate și imperative înspre mai alunecosul domeniu psihologic. În postmodernitate, lumea se confruntă cu experiențe psihice nemaîntâlnite în trecut, unele grave și traumatizante. Alvin Toffler a observat încă din anii ‘60 – ’70 că șocul accelerării exponențiale a ritmului vieții, schimbarea tot mai frecventă a decorurilor, cunoștințelor și mediului de viață a determinat o anumită instabilitate în viața de zi cu zi, instabilitate ce se exprimă printr-o senzație de provizorat și un sentiment de „nepermanență” pe care autorul îl numește „tranziență”. Într-o societate a comunicării generalizate, se poate vorbi de o dez – inserție a omului din lume prin pierderea treptată a simțului realității deoarece lumea reală se intersectează cu nenumărate lumi virtuale pe care omul le „locuiește simultan”. Dispariția realității nu este doar o consecință a vieții în interiorul fluxului comunicațional, ci este și un rezultat al filosofiei postmoderne, rezultat tradus prin dezagregarea oricărei autorități, prin relativizarea valorilor și printr-un sentiment de dezorientare culturală:

„Aflăm, de exemplu, că arhitectura postmodernă presupune desființarea delimitării interior – exterior prin descentrarea spațiului locuințelor noastre și destabilizarea relației lor cu mediul înconjurător. Ni se spune despre arta postmodernă că realizează o ruptură cu reprezentarea, cu realismul, cu simbolismul și cu toate cerințele referențialității. Literatura postmodernă pare a renunța să fie recviemul nostalgiei și devine reamintirea și celebrarea experimentării și invenției. Politica postmodernă își găsește obiectivul mai degrabă în disensiune decât în consens, în intervenție mai mult decât în litigiu. Studiile de cultură postmodernă, problematizează distincția dintre elită și cultura populară. Știința postmodernă apare ca efortul de a stăpâni instabilitățile în mediul incomensurabilității și al schimbării de paradigme. Filosofia postmodernă (a cărei moarte o vestește Rorty – n. n.) este antifundamentalistă, fără încredere în teorie și suspicioasă cu privire la cerințele universale ale rațiunii.” (Schrag, 1992/1999, p. 46)

Toate vechile obișnuințe umane, legate de viața într-o lume relativ statică și stabilă, cu valori tradiționale bine stabilite, cu o împărțire clară a rolurilor sociale, par să se dezintegreze într-un flux anarhic, aleatoriu, semireal de evenimente: „Viața devine ceva asemănător unui vis sau ficțiuni literare.” (Cărtărescu, op. cit., p. 15) Triada ce definește cel mai bine lumea actuală, este, după unii autori:

liberalism – economie de piață – tehnologie informațională. Aries și Duby (1994 apud Cărtărescu, op. cit. p.12) însă, consideră că triada definitorie a perioadei contemporane, triadă care are un vârf comun cu precedenta, ar fi: *creștinism – tehnologie – drepturile omului*. Voi expune în continuare câteva din considerațiile teoretice actuale asupra unuia dintre cele mai discutate fenomene sociale actuale – excluderea – fenomen cu consecințe dezastruoase asupra sănătății sociale și individuale.

Sentimentul de apartenență la o societate de tip democratic este pe deplin constituit dacă se bazează pe patru dimensiuni: *integrarea civică*, care presupune exercitarea fără discriminare a drepturilor și libertăților cetățenești precum și asumarea responsabilităților ce decurg din aceste drepturi; *integrarea economică*, presupune a fi activ pe piața muncii; *integrarea socială*, presupune a avea acces nediscriminatoriu la serviciile sociale furnizate de stat; *integrarea interpersonală* presupune apartenența la rețelele interpersonale (familie, grup de prieteni, vecinătăți, grupuri parohiale, etc.) care au menirea de a consolida identitatea socială și de a oferi cadrul de manifestare a tuturor dimensiunilor și nevoilor specifice nu individului ci *persoanei*. Ținând cont de toate cele patru dimensiuni, corespunzând din punct de vedere macrosocial la patru sisteme (sistemul constituțional, piața muncii, sistemul statului bunăstării și sistemul familiei și comunității), putem observa că „excluziunea socială” este un concept mult mai cuprinzător decât cel de „sărăcie” care, sub forma sa absolută sau relativă², sau chiar sub o formă care ia în calcul caracteristici culturale sau psihologice (deprivarea relativă³) vizează în primul rând lipsa de mijloace și mai puțin deficitul de *relaționare cu ceilalți*. Desigur, sferile celor două concepte se intersectează, o parte din conținutul lor semantic fiind comună, în timp ce o altă parte este specifică fiecăruia în parte (Preda, 2002):

- în timp ce „sărăcia” are ca indicatori, printre alții, mărimea veniturilor sau nivelul consumului, adică indicatori relativi la nivelul de dezvoltare al fiecărei societăți, fapt care face aproape imposibilă comparația între țări (un individ din clasa de mijloc din România poate de pildă să aibă un venit mai mic decât un american considerat sub pragul sărăciei), excluziunea socială este mai puțin relativă deoarece vizează mai ales accesul egal la anumite oportunități, referindu-se în special la drepturile sociale, economice, politice și culturale și la mecanismele care asigură punerea în practică a acestor drepturi; or, aceste chestiuni sunt mai ușor de constatat în mod „obiectiv” permițând și comparația între diferite societăți;
- conceptul de „excluziune socială” are un caracter preponderent dinamic, el desemnează un proces multidimensional care are ca rezultat deprivarea relativă, pe când „sărăcia” are un caracter preponderent static – se vorbește cel mai adesea de „starea” de sărăcie – și reprezintă una din dimensiunile procesului de excluziune;

- modalitățile de combatere a sărăciei au la bază mecanismele de redistribuire, mecanisme care implică „un joc cu sumă nulă”, adică ceea ce câștigă cineva pierde altcineva; combaterea excluderii se bazează și pe mecanisme care implică diferite tipuri de „jocuri cu sumă nonnulă”, adică jocuri în care toți partenerii pot câștiga: „A-i acorda cuiva un drept, a-l atrage să participe în anumite procese, nu presupune eliminarea altuia. Desigur, multe mecanisme de excludere sunt declanșate de lipsa unor resurse. Ea nu este însă obligatorie și apariția resurselor nu implică în mod automat dispariția excluziunii.” (ibidem, p. 100)

Dintre cauzele care generează excluziunea, literatura de specialitate menționează următoarele:

1. Opțiunea individuală generată de modelul cultural, dezinteres sau alte elemente care țin de decizia personală. Un caz interesant aici îl reprezintă autoexcluderea elitelor, tot mai desprinse de populația locală, cu tendințe de a deveni extrateritoriale. Chiar dacă participă la redistribuirea veniturilor sau la diverse forme de caritate prin intermediul bisericii, participarea este mai degrabă formală, fără implicare directă: „(...) imaginarul politic asimilează de acum înaintea elitele categoriei celor care nu au înțeles amploarea dificultăților cotidiene ale populației, pentru că nu le trăiesc.

Alături de un popor care trăiește în prezent, elitele trăiesc în afara timpului. Necunoscând șomajul, ele nu trăiesc, nici măcar temporar, fenomenul specific de *dispariție* socială pe care îl aduce. Ca și celebritățile paginii *Gens* din *Paris – Mach*, ele nu mor. Se înțelege de la sine: copiii lor sunt foarte bine școlarizați, ele nu pierd timpul cu transportul, trăiesc liniștite în cartiere sigure.” (Fitoussi și Rosanvallon, 1996/1999, p. 68)

Dar, observă aceiași autori, în același timp: „Elitele au devenit, astfel, într-o anumită literatură și pentru o parte a opiniei publice, utilul complement al emigranților – țapi ispășitori, opuși și complementari, pentru durerile de care suferă societatea.” (ibidem, p. 69)

2. Sistemul social poate determina o excluziune structurală din lipsa unor politici sociale adecvate, care să răspundă provocărilor unei anumite perioade.

3. Apartenența teritorială/comunitară a individului, poate fi de asemenea cauza nesatisfacerii nevoilor sociale, din lipsa resurselor în comunitate, chiar dacă există o soluție generală în sistem și ea funcționează în alte comunități.

În tabelul următor, sunt detaliate, în urma unei cercetări de teren, tipurile, cauzele, formele și consecințele excluziunii sociale la populația de romi (Preda, op. cit., pp. 165-167):

Tipuri de excluziune	Forme ale excluziunii	Surse/cauze de/ale excluziune/ii	Consecințe ale excluziunii(excluziune derivată/de tip consecință)
A. Din sistemul democratic și legal	– Excluși de la statutul formal de cetățeni (nu au acte de identitate)	– Autoexcluziunea (dezinteresul față de normele formale) – Lipsa de măsuri specifice acestei probleme sociale	– Nu pot participa la vot, nu se pot bucura de nici unul dintre beneficiile oferite de sistemul de protecție socială (vezi tipul C)
	– Nu au acte de proprietate pe casă/pământ	– Autoexcluziunea	– Nu pot vinde sau lăsa moștenire casa, respectiv pământul
	– Nu lucrează legal (cu acte/carte de muncă)	– Este în primul rând o excluziune de natură structurală, sistemul încurajând modelul	– Nu beneficiază de asigurări sociale: de sănătate, șomaj, pensie, accidente de muncă etc.
B. De pe piața muncii	– Nu au un loc de muncă	– Este o excluziune care ține de sistem, dar și de individ și comunitatea locală	– Practic, urmează o serie de alte deprivări datorate lipsei veniturilor
	– Nu au/nu știu să practice o meserie modernă cu cerere pe piața muncii	– Autoexcluziune	– Șanse mici de a găsi un loc de muncă
C. Din sistemul statului bunăstării	– Nu beneficiază de educație gratuită, de alocație pentru copii, de asigurările sociale	– Consecințe în bună măsură și ale primelor două tipuri de excluziune (A și B), dar în multe cazuri este și o opțiune individuală	– De privare materială puternică.
	– Nu beneficiază de ajutor social (deși	– Nu sunt resurse în comunitate – Atitudini discriminatorii	– Deprivare materială

	îndeplinesc condițiile)		
	– Nu beneficiază de masă la cantina de ajutor social	– Nu există instituția în comunitate – Nu au aplicat	– Deprivare materială
D. Din sistemul familiei și comunității	– Nu au suport din partea unui partener: nu sunt căsătoriți (nici măcar fără acte), sunt divorțați, văduvi sau abandonăți	– Pentru cei necăsătoriți și divorțați este o opțiune individuală, cei văduvi sau abandonăți însă, nu sunt suficient ajutați de sistem	– Deficit de integrare personală – Deprivare materială
	– Nu primesc suport/ajutor de la vecini, rude, prieteni când au nevoie	– Este o consecință a relațiilor stabilite de individ (ține și de o anumită reciprocitate), dar și lipsa resurselor în comunitate poate fi cauza	– Deficit de integrare personală – Deprivare materială

Provocarea principală a zilelor noastre constă în a regândi categoriile și mecanismele redistribuirii, *ca norme de justiție*. (Fitoussi și Rosanvallon, op. cit.) În societatea industrială a luat naștere progresiv un ansamblu de mecanisme care aveau ca obiect administrarea diferențelor tradiționale de clasă. Politicile veniturilor, politicile fiscale și negocierile colective reprezentau un ansamblu de dispozitive ce permiteau discutarea și organizarea diferențelor. Astăzi, însăși noțiunea de *redistribuire socială* trebuie reevaluată, ea fiind legată de mecanismele concepute pentru organizarea unei redistribuiri între clasele instantanee ale veniturilor: trebuie inventate și puse în practică, susțin mulți autori, proceduri care să permită corectarea diferențierilor de ordin biografic și a „devierii parcursurilor”. În acest sens, ideea, probabil esențială, este de a trece de la o redistribuire instantanee a veniturilor la o politică de realocare permanentă a bunurilor primare. Este vorba, într-un fel, de a reformula noțiunea de egalitate socială „drept capacitate continuă și egală de acces la bunurile colective (fie că este vorba de locuințe, de educație, de transport, de sănătate, etc.)” (ibidem, p.206)

Examinarea în acești noi termeni a unei politici a dreptății sociale implică și definirea unei noi filosofii a drepturilor sociale. Între drepturile – libertăți și

drepturile – creanțe, se profilează noi abordări ale dreptului, care se centreză în jurul noțiunii de „insertie”. Această noțiune nu este definită apriori astăzi ci rămâne larg deschisă. Ea nu caracterizează atât o formă juridică precisă de activitate sau un tip de loc de muncă economic determinat, cât un ansamblu de practici sociale experimentale având ca principal punct comun încercarea de a combate excluderea. Privitor la principii, noțiunea de „insertie” derivă din conștiința faptului că trebuie depășit punctul de vedere strict juridic în înțelegerea raporturilor de obligație socială (punct de vedere care caracterizează în exclusivitate concepția solidarității pusă în aplicare de statul – providență).

Lupta contra excluderii invită la înțelegerea în termeni noi a cuceririi drepturilor, dincolo de tradiționalele *drepturi – libertăți* și *drepturi – creanțe*. Dacă drepturile – libertăți sunt inefficiente pentru a da formă și sens imperativului de dreptate socială, nici drepturile creanțe care de aproape două secole au apărut ca figură unică a drepturilor sociale nu mai funcționează mulțumitor astăzi: drepturile sociale nu mai pot fi pur și simplu înțelese ca „drepturi la”, adică drepturi pasive la indemnizații. Aceasta înseamnă că astăzi nu mai este suficient un vast dispozitiv de asistență, în locul unei participări a tuturor la viața socială:

„Lupta împotriva excluderii invită astfel la exploatarea unui al treilea tip de drepturi: *drepturi de integrare*, dintre care dreptul la insertie apare ca figură principală. Aceste drepturi nu sunt, într-un anumit fel, decât prelungirea drepturilor politice clasice: integrarea socială relevă și un imperativ civic de participare. (...) Drepturile de integrare au precedat chiar drepturile creanțe, în sensul că ele nu implică noțiunea de redistribuire: derivă numai dintr-o logică de apartenență la corpul social. Excluderea poate, în paralel, să fie înțeleasă ca o situație economică corespunzând unui fel de ostracism politic. A fi exclus înseamnă să nu contezi pe nimic, să nu fi considerat ca util societății, să fi îndepărtat de la participare.” (ibidem, p.208)

Dreptul la integrare merge mai departe decât un drept social clasic, îmbogățindu-l cu un imperativ moral: dincolo de dreptul la subzistență, el caută să dea formă dreptului la utilitate socială considerând indivizii *cetățeni activi* și nu doar asistați de societate. Noțiunea de integrare articulează astfel sprijinul economic și participarea socială, considerând că principalul drept al indivizilor este acela de *a trăi în societate*. Astfel, între dreptul social tradițional și ajutorul social paternalist se degajă calea unei implicări reciproce a individului și a societății.

Abstract

The rights of social insertion are, in fact, derived from classical political rights and from the logic of belonging to a social "body". That is why the exclusion phenomenon is multidimensional: exclusion from the democratic and legal system, from the labour – market, from the welfare – state system and last but not least, from the communitarian system. The dynamics of postmodern society shows a paradoxal face of this phenomenon: on one hand it can be explained as a "system effect", on the other hand it looks like a result of individual options.

NOTE:

1. Modalitatea de definire a unor manifestări clasice ale spiritului uman, cum ar fi umanismul, romantismul, idealismul, pozitivismul și alte nenumărate „-isme” intrate de mult atât în vocabularul academic cât și în limbajul uzual, este în egală măsură aceea de a inventaria caracteristici și „diferențe specifice”, cât și aceea de a analiza și a scoate în evidență influențele istorice care au dus la apariția unui „neo – ism” sau „post – ism”. Deocamdată, sau poate pentru totdeauna - iată una din posibilele caracteristici, afirmă Schrag (op. cit.), dicționarele nu fac decât să sublinieze imposibilitatea unei delimitări a sferelor conceptelor din această familie: „postmodern”, „postmodernism”, „postmodernitate”. Analiza istorică rămâne în ultimă instanță, susține același autor, metoda cea mai fertilă, deși nu lipsită de dificultăți. Postmodernismul s-a extins în numeroase discipline și sarcina de a găsi o dimensiune comună tuturor acestor manifestări ale curriculumului postmodern rămâne una extrem de dificilă.

2. „Sărăcia” este privită ca „stare de lipsă permanentă” a resurselor necesare pentru asigurarea unui trai decent, acceptabil, în raport cu standardele socio – culturale ale unei colectivități date. Această dimensiune socio - culturală implicată în definiția sărăciei, face inoperabil conceptul de „sărăcie absolută” care se fundamentează pe ideea de *subzistență*, în încercarea de a stabili un standard universal de măsurare a sărăciei. (Zamfir E., Zamfir C., 1995)

3. Imposibilitatea de a stabili o măsură comună pentru sărăcia din India și cea din SUA de exemplu, a dus la formularea unui nou concept și anume cel de „sărăcie relativă”. La rândul său, acest concept se bazează pe ideea de *frustrare relativă* - rezultată din comparația între nivelul consumului meu și al consumului celuilalt - și pe ideea de *deprivare relativă* - rezultată din incapacitatea de a lua parte la un mod de viață considerat standard într-o anumită colectivitate.

Deprivarea relativă se poate manifesta la *nivel primar* (absența forțată a unor itemi ca: mâncarea, hainele, încălzirea locuinței, etc.), la *nivel secundar* (absența forțată a unor itemi ca: telefon, mașină, activități de loisir, etc.) sau se poate manifesta la *nivelul locuinței și al bunurilor de folosință îndelungată*, afectând în mod direct *nivelul calității vieții*. (Whelan, B. și Whelan, C., 1996 apud Preda, 2002)

Bibliografie selectivă:

1. Ariés, Philippe; Duby, Georges 1994, *Istoria vieții private*, Edit. Meridiane, București
2. Cărtărescu, Mircea 1999, *Postmodernismul românesc*, Edit. Humanitas, București
3. Codoban, Aurel (ed.) 1995, *Postmodernismul. Deschideri filosofice*, Edit. Dacia, Cluj – Napoca
4. Dogan, Mattei; Pahre, Robert 1991/1997, *Noile științe sociale. Interpenetrarea disciplinelor*, Edit. Alternative, București
5. Dumond, Louis 1955/1997, *Eseu asupra individualismului*, Edit. Anastasia, București
6. Ftitoussi, Jean – Paul, Rosanvallon, Pierre 1996/1999, *Noua epocă a inegalităților*, Institutul European, București
7. Foucault, Michel 1975/1997, *A supraveghea și a pedepsi*, Edit. Humanitas București
8. Frank, Manfred 1995, „Două secole de critică a raționalismului și supralicitarea ei postmodernă” în *Postmodernismul. Deschideri filosofice*, Edit. Dacia, Cluj – Napoca
9. Hassan, Ihab 1990, „Pluralism in Posmodern Perspective” în *Exploring Postmodernism*, Călinescu și Fokkema (coord), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, pp. 17-39s
10. Preda, Marian 2002, *Politica socială românească – între sărăcie și globalizare*, Edit. Polirom, Iași
11. Rorty, Richard 1989/1998, *Contingență, ironie și solidaritate*, Edit. All, București
12. Schrag, Calvin 1992/1999, *Resursele raționalității*, Edit. Științifică, București
13. Zamfir, Elena; Zamfir, Cătălin (coord.) 1995, *Politici sociale. România în context european*, Edit. Alternative, București

Legea socio-comunicologică Pascal-Kapferer

*Dr. Ștefan Vlăduțescu
Universitatea din Craiova*

I. Nevoia de a crede

În om există, arată Gustave Le Bon (Le Bon, 1995, p. 11), “o nevoie de a crede”, constituită ca “element psihologic totatât de ireductibil ca plăcerea sau durerea”. Alături de nevoia de a crede, la fel de irepresibilă ca și ea, se situează “trebuința de a da explicații” care îl însoțește pe om din leagăn și până la mormânt” (Le Bon, 1995, p. 100), aceasta din urmă contribuind la “crearea zeilor” și determinând “zi de zi geneza unui mare număr de opinii”. Omul nu poate să nu creadă: “nevoia de a crede” este inexorabilă. Spiritul omenesc “are oroare de îndoială și incertitudine” (Le Bon, 1995, p. 11); operațiile și acțiunile declanșate de nevoia de a crede tind să ducă la eradicarea stării de incertitudine. Omul nu suportă incertitudinea și lipsa de opinie. De aceea, momentele sale de scepticism sunt rare: “nu scepticismul îi stă în fire”, precizează Le Bon (Le Bon, 1995, p. 11). Nevoia de a crede modelează comportamentul și conduita ființei umane. “A crede ceva” este în firea omului. Ființa umană nu poate alege să nu creadă.

II. Pascal: a crede pe două căi

Ne imaginăm oare că în lumea noastră este suficient ca adevărul doar să apară și el va fi degrabă recunoscut? Adevărul este dificil de recunoscut. Dacă este greu de recunoscut, atunci el se va dezvălui câtorva. Se știe că nu este suficient pentru adevăr dacă rămâne în inima câtorva inițiați pentru ca el să biruiască și să fie salvat. Când cei câțiva deja inițiați ar pieri, adevărul ar dispărea. Pentru a supraviețui, adevărul trebuie propagat fie prin convingere (convicțiune), fie prin persuasiune.

Primul care pune abrupt, direct și decisiv problema persuasiunii de care are nevoie adevărul este Pascal. Termenii în care o rezolvă sunt aceia de pasiune, rațiune, voință, convicțiune și înțelegere. Obiectivul discursiv central al reflecției pascalienne în marginea persuasiunii îl reprezintă adevărul. Trei obiecte de studiu putem avea în ordinea adevărului, arată acesta, în "Despre spiritul geometric" și "Despre arta persuasiunii": unul, de a-l descoperi când îl căutăm; al doilea, de a-l demonstra când îl avem în posesie; și al treilea, de a-l deosebi de fals, atunci când îl examinăm.

În raport cu cercetările sale, spiritul cogitativ suferă de o "boală naturală": aceea de a crede că posedă adevărul în mod "direct". De aici decurge că este permanent dispus să nege tot ceea ce îi este de neînțeles. Pretenția și exigența cu

pricina sunt vanități, căci omul "nu cunoaște în mod direct decât minciuna și nu ia drept veritabile decât lucrurile al căror contrariu îi pare fals" [Pascal, 1985, p. 78]. Pascal susține că modul natural în care există adevărul îl reprezintă opinia. Atunci când aceasta are caracter clar și distinct devine evidență. Accesul la evidență se produce prin lumina naturală, prin rațiunea simplă. Pe de altă parte, există două căi pe care sunt formate și primite în suflet opiniile [Pascal, 1992, p. 267]. Înțelegerea și voința sunt forțele fundamentale ale sufletului. Totodată, înțelegerea și voința constituie și modalitățile de însușire a opiniilor. De arătat, așa cum precizează și R. Boudon [Boudon, 1990, p. 24], că în vocabularul secolului al XVII-lea, inclusiv la Pascal deci, "voință" înseamnă "pasiune". Calea naturală de însușire a opiniilor de către intelect o reprezintă înțelegerea, deoarece nu trebuie să consimțim decât la adevăruri demonstrate. Prin opoziție însă calea cea mai obișnuită, contrară naturalului, este calea pasiunii ("voinței"), căci "tot ce există om pe pământ este împins a crede nu prin dovadă, ci prin consimțământ" [Pascal, 1992, p. 267].

Prin "minte" (înțelegere) și "inimă" (pasiune) intră în suflet adevărurile ca opinii. Întrucât înțelegerea alcătuiește "calea îngustă", "nedemnă și străină de noi", cele mai multe pătrund în intelect pe calea pasiunii. Opiniile pot fi derivate ale principiului spiritului ori ale principiului pasiunii. Ele sunt cele care ne pot face ca, în ultimă instanță, să ne dăm consimțământul. Astfel, precizează Pascal, intelectul se găsește permanent într-un "echilibru îndoielnic între adevăr și voluptate". Cunoașterea adevărului și pasiunea voluptății duc o luptă cu final indeterminabil, dat fiind că pentru a ajunge la clarificare ar trebui să cunoaștem "tot ceea ce se petrece în interiorul omului, lucru aproape niciodată cunoscut de către oamenii înșiși" [Pascal, 1992, p. 267]. În demersul de formare, instalare și transmitere a adevărului și voluptății prin opinii, pe calea înțelegerii și pasiunii, spiritul cogitativ utilizează două metode: "una a convingerii și cealaltă a plăcerii" [Pascal, 1992, p. 270]. Convingerea și plăcerea sunt, totodată, metode de a forma "în minte opiniile" [Pascal, 1992, p. 267] și forțe de a determina consimțământul. Prin formarea de opinii și transmiterea acestora se produc efecte convictive și de asentiment.

Pascal constată că oamenii sunt guvernați "mai mult de capriciu decât de rațiune" [Pascal, 1992, p. 270]. Observă, de asemenea, că între adevăr și voluptate, între cunoaștere și sentiment nu există interconexiune, ele aflându-se într-o permanentă contrarietate. Când vrem să convingem pe cineva nu este de ajuns să-i punem pur și simplu la dispoziție adevărul, fără a ține cont de persoana căreia i-l facem cunoscut. Deși cunoașterea trebuie să fie indiferentă la criteriul persoanei, se desprinde că nu numai când este vorba de voluptate, dar și când tematizarea se referă la adevăr, exigența personalizării este de neevitat. Guvernat mai mult de capricii decât de rațiune, omul nu reacționează la rațiunea pură, el trebuie abordat și pe calea pasiunii.

Când vrem să-i transmitem opinii "trebuie să-i cunoaștem mintea și inima, să știm ce principii admite și ce lucruri îi plac" [Pascal, 1992, p. 270]. În afară de destinatarul opiniilor contează și obiectul opiniilor. Este necesar să se observe în "lucrul despre care este vorba" raportul pe care acesta îl are cu "principiile

recunoscute sau cu obiectele privite ca foarte plăcute, prin frumusețile ce li se atribuie" [Pascal, 1992, p. 270], de către destinatar.

Orice operațiune de transmitere de opinii obligă la a lua în seamă destinatarul și obiectul opinabil. Rațiunea este sub pasiune, adevărul se situează sub voluptate, căci omul este guvernat de capriciu și doar în subsidiar de rațiune.

Calea rațiunii o reprezintă convicțiunea, calea pasiunii o reprezintă plăcerea. Acestor două metode, Pascal le creează convergență sumativă în arta persuasiunii. Dintr-o eroare nescuzabilă, traducătorul român al studiului *De l'art de persuader* îl traduce "Despre arta de a convinge". Fără drumul la textul original comprehensiunea lectorului român este viciată, conceptul pascalian de persuasiune îi rămâne inaccesibil.

"Arta persuasiunii, arată Pascal, constă atât în a consimți, cât și în a convinge" [Pascal, 1985, p. 88 și Pascal, 1992, p. 270].

Consimțirea (asentimentul) este pentru voluptate, iar convicțiunea este pentru adevăr. Pascal nu se încumetă să abordeze decât partea convictivă a persuasiunii, aceasta întrucât "modul de a face plăcut ceva este fără îndoială, mult mai greu și mai subtil" [Pascal, 1992 p. 270]. El este însă mai folositor și mai de admirat. La momentul convicțiunii, regulile asentimentului sunt mai greu de desprins, iar Pascal arată: "nu mă simt în stare". În concluzie, la Pascal persuasiune = convingere + asentiment.

În opinia lui Pascal înțelegerea și rațiunea sunt insuficiente pentru instalarea de opinii, atitudini și comportamente. Este necesar ca rațiunii să i se adauge consimțământul, asentimentul, plăcerea. Efectul este opera persuasiunii, artă integratoare a convicțiunii și asentimentului. Pe calea deschisă de Pascal vor merge în ce privește persuasiunea și Bernard Lamy și M. Gilbert.

III. Legea Pascal-Kapferer și corolarul său

"Tot ce există om pe pământ este împins a crede nu prin dovadă, ci prin consimțământ", arată Pascal [Pascal, 1992, p. 267]. "Cunoașterea socială, întărește J.-N. Kapferer [1993, p. 285], se întemeiază pe încredere, și nu pe dovadă". **Ceea ce am numi legea Pascal-Kapferer** conchide că în cunoașterea socială nu dovada strictă primează, ci opinia de încredere, credința, considerația. O consolidare a efectelor principiului o dau D. Newsom și B. Carrell care conchid că oamenii din societatea de astăzi "își sprijină cea mai mare parte a deciziilor și comportamentului pe emoții, nu pe logică" [D. Newsom și B. Carrell, 2004, p. 60]. Fie că este vorba de a cumpăra o anumită mașină sau de a sprijini un anumit candidat politic, oamenii în majoritatea lor iau decizii "bazându-se mai mult pe impresii decât pe inteligență" [Deaver, 2004, p. 149]. Există dovezi de natură să ne facă să credem că impresiile sunt create și influențate prin intermediul mesajelor mass-media, majoritatea având ca sursă publicitatea sau relațiile publice. Legea Pascal-Kapferer este descoperită ca un regim de evitare a efortului: a face "apel la gândirea rațională", lasă să se înțeleagă Pradel [Apud Zeca-Buzura, 2005, p.127],

înseamnă a face apel “la efort”. Persuasiunea este calea scurtă a minimului efort, calea emoțională.

Într-o investigație complementară celei în desfășurare, Raymond Boudon pleacă de la ideea caracterului “necesar intersubiectiv (dialogal) al cunoașterii” (1990, p. 16). Cunoașterea socială s-ar fundamenta pe un consimțământ dialogal. Ea s-ar supune adevărului. “Contrar a ceea ce ne-a învățat o tradiție filosofică veche și respectabilă, accentuează Boudon (1990, p. 11), deseori (s.n.) oamenii au dorința de a crede în idei îndoielnice și false”.

Omul trăiește într-un imperiu al interacțiunii sociale. “Implicația este, arată Boudon (1990, p. 11), o componentă esențială a interacțiunii sociale”. Fiind esențială, implicația contaminează toate raționamentele fie ele naturale sau formal-științifice.

Dorința omului de a crede în idei fragile, false și îndoielnice și contaminarea gândirii de implicații fac ca aceste idei să capete un caracter irepresibil.

În explicarea încrederii în ideile fragile, îndoielnice, false, R. Boudon delimitează, istoricește, trei modele: modelul Simmel (I), modelul La Rochefoucauld-Pascal (IIa) și modelul Levy-Bruhl (IIb).

Modelul G. Simmel, pe care Boudon îl consideră a fi cel sustenabil și la care ajunge, spune că o argumentare perfect validă poate conduce la idei false, în măsura în care nu percepem propozițiile implicite angajate.

Conform modelului La Rochefoucauld-Pascal ideile false constituie consecința faptului că “spiritul este victima inimii”.

Pentru Levy-Bruhl, ideile false sunt efectul “gândirii prelogice” care este și astăzi o componentă a modului uman de raționare.

“Simmel, concluzionează Boudon (1990, p. 107), ne sugerează că funcționarea normală a cunoașterii este cea care duce la eroare”, adică “în funcționarea sa normală, gândirea produce în mod natural credințe adevărate și credințe false” (1990, p. 128).

Cu alte cuvinte, R. Boudon desprinde un corolar a ceea ce noi numim Legea Pascal-Kapferer.

“Cunoașterea socială se întemeiază pe încredere, iar nu pe dovadă”, corolarul său este că în raport de dorința umană de a crede în idei fragile (îndoielnice, false) și de contaminarea de implicații a raționamentelor, ideile fragile se inserează nu numai în cunoașterea socială, ci și în cea științifică.

Pe de altă parte, este de detaliat că în opinia lui B. Spinoza sufletul are “puterea de a cugeta și a-și forma idei adecvate” (1993, p. 200) și “toate dorințele care ne determină să facem ceva se pot naște din idei adecvate și inadecvate” (1993, p. 200).

Prin urmare, puterea de a cugeta produce atât idei adecvate cât și idei inadecvate. Fiecare dintre acestea generează dorințe care, la rândul lor, nasc iarăși idei adevărate ori inadecvate. Rațiunea însăși permite să se elaboreze idei fără dovadă.

Dacă gândirea strictă produce idei fără dovadă, atunci cu atât mai mult gândirea naturală (aceea a cunoașterii sociale) produce idei fără dovadă.

IV. Legea Pascal-Kapferer – fundamental persuasiunii

Conform legii Pascal-Kapferer, în domeniul social cunoașterea se întemeiază pe încredere, iar nu pe dovadă. Funcționarea ei permite ca încrederea să fie exploatată persuasiv. Persoana ce recurge la persuasiune, persuasorul, valorifică în cadrul încrederii o modalitate de a fi a persoanei-țintă, asupra căreia aceasta din urmă este lipsită de pârghii de comandă.

Atunci când nu dispune de dovezi clare și distincte (adică evidențe) rațiunea recurge la argumente (probe de o forță mai redusă). Când în absența evidențelor, cunoașterea socială înclină să fie riguroasă, ea apelează la argumente.

Persuasiunea și convicțiunea utilizează argumente. Convicțiunea recurge la argumente riguroase sau riguros și stringent logice. Datorită intenției principial-denaturante, persuasiunea este obligată să apeleze la un material amorf, deformat de ambiguitate, vaguitate, amfibolii, tautologii etc. Argumentele persuasive sunt argumente neriguroase, căci, așa cum demonstrează Daniel C. Dennett [2002, p. 240], "argumentele riguroase funcționează numai pe materiale bine definite (s.n)". Fundamentalmente, materialele discursului persuasiv sunt confuze și procesate cu o gândire confuză. Argumentele neriguroase caracteristice discursului persuasiv sunt argumente confuze. Ele fac ca argumentările persuasive să fie confuze (fie vagi, fie ambigue, fie echivoce).

Toate opinabilele, orice ar fi ele: opinii, păreri, considerații, susțineri, credințe, convingeri, convicțiuni, certitudini, persuadări, îndoieli, alegații (declarații ce nu conțin dovezi) etc., se întemeiază pe niște argumente. Având în vedere că gândirea umană nu este în totalitate rațională, în totalitate logică, trebuie să admitem că efecte produc nu numai argumentele logice, argumentele convictive, ci și argumentele persuasive. Preponderență au în câmpul social argumentele persuasive, iar nu cele strict raționale. Prin urmare, omul, nefiind în totalitate rațional, se dovedește deschis la persuasiune, ba mai mult, ușor permeabil la persuasiune. Ființa umană, așa cum o cunoaștem, atrage, prin modul său de a fi, persuasiunea.

Omul se sprijină preponderent pe încredere, iar încrederea este fluctuantă. În general, argumentele raționale se împart, după A. Marga (1992), în: argumente ale logicii pure, argumente logico-realiste, argumente ale praxisului, argumente ale experienței transcendente, argumente ale experienței istorice, argumente ale experienței existențiale, argumente lingvistice, argumente computeriale. Există, pe de altă parte, argumente naturale, sociale, afective, dintre care unele sunt persuasive. Setul argumentelor persuasive este completat de rateurile argumentelor raționale, așa-zisele argumente falacioase dintre care se individualizează sofismele, eclerajele și paralogisme. Ca oameni, suntem o permanentă invitație la persuasiune. Astfel, se poate afirma că persuasibilitatea funciar umană garantează un efect chiar și celor mai neîndemânatică operații, acțiuni, operațiuni sau campanii de persuasiune.

Discursul persuasiv se țese ca orice comunicare, așa încât pe suprafața lui se pot recunoaște regulile conținutului și relației ce se formulează. Prin permanenta sa pendulare între semiotizare și desemiotizare, între ambiguitatea conținutului, limpezirea relației și invers, persuasorul creează un spațiu polisemic structurat pe mai multe niveluri, un teren mlăștinos, o zonă de nisipuri mișcătoare, din care persuadatul doar cu o mare pierdere de timp va ieși. Dar ce îl ține pe destinatar locului, ce îl face să zăbovească, să consume semnificațiile așa cum i le furnizează persuasorul, participând astfel direct și nemijlocit la obstacularea încrederii?

În primul rând, lipsa de informații, sau mai exact, nevoia de informații. Persuadatul descoperă informația ca impas epistemologic și ca paradox: o obține fără să o ceară, o primește fără să o caute și o utilizează fără să o verifice. Marea încercare pentru el este de a da dreptate unui persuasor. Persuasiunea se bazează pe lipsa de verificare. Legea Pascal-Kapferer este, înainte de toate, o lege a lipsei de verificare. Mincinosul reușește, pentru că cel mințit nu verifică informația: o trăiește. Constatând că „invenția” îi asigură confort, siguranță și succes, individul perseverează în acest sens, reiterând sau perfecționând formula de ascundere. Confirmând parcă principiul nostru al retoricii repetiției și ceea ce am denumit legea lipsei de verificare (legea Pascal-Kapferer), profesorul Mielu Zlate arată: "Repetarea unor formulări sfârșește prin a conduce la acceptarea ideii cuprinse în ele, independent de orice verificare" [Zlate, 2004, p. 493].

Înainte de toate, evidența absenței dovezii o găsim la ziariști. Se cunoaște că obiectivitatea ziariștilor este vulnerabilă, dar este apărată de faptul că nu este pusă decât ca excepție, sub semnul întrebării. Pe de altă parte, mai mult decât în cazul oricărei alte categorii profesionale cuvântul ziaristului nu se verifică, ci se simte. Legea Pascal-Kapferer acționează prioritar: "cunoașterea socială se bazează pe încredere, iar nu pe dovadă". Publicul este sensibil la presă, în special din două motive: are încredere în ziariști și este mereu grăbit. Publicul nu se gândește să verifice și nici nu are timp să verifice.

Prin urmare, ziaristul este actantul ideal pentru persuasiune. Ceea ce el adaugă manipulativ informației de bază este perceput drept ceea ce din comentariu, intră în liberul său arbitru. Informația de presă are un impact furibund. Ziaristul este în clipa lecturii rapide, ca lectură de seducție, în afara oricărei suspiciuni. Dincolo de legea Pascal-Kapferer, odată sedus, publicului i se sporește sensibilitatea la jurnalismul negativ. El nu mai este capabil să observe tendința către vedetism a ziaristului ce-și pune amprenta asupra informației manipulative. Nu mai observă nici relațiile jurnalistului cu puterea economică ori cu puterea politică. Greu decelabile sunt și autocenzura jurnalistului ori cenzura impusă de administratorii de fonduri ori de frecvențe de emisie.

Nevoia de a crede impune încrederea, iar încrederea anesteziază raționarea bazată pe dovadă. Legea Pascal-Kapferer spune, în ultimă instanță, că prin acordarea de încredere, omul poate crede absolut tot ce vrea. Credința este suverană: de aici încolo, validitatea teoremei lui Thomas este, în amonte, asigurată.

Bibliografie selectivă:

1. Boudon, R., *L'Art de se persuader des idées fausses, fragiles ou douteuses...*, Paris, Fayard, 1990.
2. Deaver, F., *Etica în mass-media*, București, Editura Silex, 2004.
3. Dennett, D.-C., *Discreditând qualia*, în Botez, A. și Popescu, B.-M., *Filosofia conștiinței și științele cognitive*, București, Editura Cartea Românească, 2002.
4. Kapferer, J.-N., *Zvonurile*, București, Editura Humanitas, 1993.
5. Kapferer, J.-N., *Căile persuasiunii*, București, Editura INI, 1998.
6. Le Bon G., *Opiniile și credințele*, București, Editura Științifică, 1995.
7. Marga, A., *Introducere în metodologia și argumentarea filosofică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992.
8. Newsom, D., Carrell, B., *Redactarea materialelor de relații publice*, Iași, Editura Polirom, 2004.
9. Pascal, B., *De l'esprit géométrique*, Paris, Flammarion, 1985.
10. Pascal, B., *Cugetări*, București, Editura Științifică, 1992.
11. Spinoza, B., *Etica*, București, Editura Antet XX Press, 1993.
12. Zeca-Buzura, D., *Jurnalismul de televiziune*, Iași, Editura Polirom, 2005.
13. Zlate, M., *Psihologie organizațional-managerială*, Iași, Editura Polirom, 2004.

Sistemul științelor juridice

Lect.univ.dr Anișoara Băbălău
Universitatea din Craiova

Regulile și normele gândirii chemate să disciplineze comportamentul uman au constituit de mult timp un obiect de reflecție, analiză și cercetare. Dreptul, prin consecință, este constituit dintr-un ansamblu de reguli de conduită și de norme, destinate să influențeze și, de multe ori, să determine comportamentul oamenilor în societate, stabilind drepturile și obligațiile al căror respect este asigurat, dacă e necesar, de forța de constrângere a statului.

1. Conceptul de drept

Omul ca ființă socială a trăit întotdeauna într-o colectivitate în care se formează în funcție de anumite situații, de norme de conduită de la cele mai simple până la cele mai complexe, determinate de nevoile dezvoltării sociale.

Astfel, încă de la apariția primelor colectivități umane s-a simțit nevoia instituirii unor reguli de conduită, norme, obiceiuri fără de care conviețuirea nu ar fi fost posibilă. La început, respectarea acestora era asigurată de *șeful familiei*, apoi, pe măsura organizării comunităților umane în ginți sau triburi, de *șefii acestora*, direct sau împreună cu sfatul bătrânilor.

Evoluția organizării sociale a colectivităților a *reclamat* constituirea unui organism distinct care să asigure respectarea normelor de conduită între membrii colectivităților. Acest organism, distinct de colectivitatea respectivă, s-a numit pe rând *cetate (civitatis polis)*, apoi *republică* sau *imperiu*, iar cu timpul a căpătat denumirea de *stat*¹. Astfel, evoluția societății umane a confirmat dictonul *ubi societas, ibi ius* (unde este societate, acolo este și drept).

Dreptul, în general este un ansamblu de reguli asigurate și garantate de către stat, care au ca scop organizarea și disciplinarea comportamentului uman în principalele relații din societate, într-un climat specific manifestării coexistenței libertăților, apărării drepturilor esențiale ale omului și justiției sociale².

Regulile și normele juridice chemate să disciplineze comportamentul uman au constituit din vechime obiect de reflecție, analiză și cercetare pentru gândirea umană.

---

¹Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura ALL, București, 1993, p.5 și urm.

²Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Editura Actami, București, 1996, p.97.

Din punct de vedere terminologic, termenul *drept*¹ derivă din latinescul *directus*, în înțelesul de direct, rectiliniu. În limbajul juridic românesc, termenul drept este utilizat cu două înțelesuri: un prim sens este cel de *drept obiectiv*, iar cel de-al doilea sens este denumit *drept subiectiv*.

Dreptul obiectiv constă în "totalitatea normelor juridice edictate sau sancționate de stat prin organul legiuitor dintr-o etapă dată"².

Dreptul subiectiv reprezintă facultatea prerogativă, indrituirea (adică dreptul) recunoscut unei persoane fizice sau juridice în temeiul unei norme juridice, pe care îl folosește și exercită nemijlocit³.

Evident că drepturile subiective sunt organic legate de dreptul obiectiv, neputând fi concepute dacă nu sunt prevăzute în normele juridice. Dar și dreptul obiectiv ar rămâne fără sens dacă prevederile normelor sale nu s-ar realiza prin drepturi subiective, în relațiile interumane.

Dreptul, așadar, este dat de un ansamblu de reguli de conduită și norme destinate a influența și, uneori, determina comportamentul oamenilor în societate, stabilind drepturi și obligații a căror respectare este asigurată, la nevoie, de forța de constrângere a statului.

2. Sistemul științelor juridice

Din timpuri care se pierd în negura vremurilor, dreptul a constituit obiect de analiză și cercetare pentru gândirea umană. Astfel de preocupări întâlnim, în antichitate la *Platon* și *Aristotel*, apoi în epoca medievală la Toma D'Aquino, Hugo Grotius, Jean Bodin, J.Looke, Montesquieu, J.J.Rousseau, Kant, Hegel etc.

Concomitent cu demersurile lor filosofice, dreptul a fost studiat și de juriști, nevoiți să găsească răspunsuri la problemele ridicate de aplicarea sa. S-au remarcat, în mod deosebit pe lângă Cicero, jurisconsultii romani Gaius, Ulpian, Papinian și alții, iar în perioada medievală *glossatorii*, care prin elevii și urmașii lor au contribuit la renașterea dreptului roman în școlile juridice din Anglia și Franța.

Științele juridice fac parte din categoria *științelor sociale*, în opoziție cu științele naturii, care au ca obiect de studiu natura, cum ar fi fizica, chimia, biologia etc.

Științele juridice le includem în categoria științelor sociale întrucât dreptul este un fenomen social, un produs al vieții în societate⁴, iar obiectul lor de studiu nu este o creație a naturii, ci a inteligenței și voinței umane, un fenomen cultural și nu natural⁵.

---

¹ Și corespondentul său în alte limbi - droit, diritto, Recht etc.

² Ion Dogaru, *Elemente de teoria generală a dreptului*, Editura Oltenia, Craiova, 1994, p.8.

³ Ion Ceterchi, Ion Craiovan, *Op.cit.*, p.15.

⁴ I.Dogaru, D.C.Dănișor, Gh. Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Themis, 2000, p.9.

⁵ Ibidem.

Obiectul științelor juridice îl constituie, așadar, studierea dreptului, fenomenului juridic în toată complexitatea sa, a ordinii de drept în societate ș.a.

Ca urmare a creșterii importanței dreptului în viața internă și internațională a societății, știința juridică a cunoscut și ea o dezvoltare impresionantă în epoca contemporană. Ca urmare, numărul disciplinelor juridice s-a mărit și diversificat, au apărut *noi ramuri și subramuri*, unele cu caracter pur juridic, altele cu caracter auxiliar sau mixt. Complexitatea fenomenului juridic îndeamnă la sporirea achizițiilor dreptului din perspective multiple, întrucât unitatea științei se manifestă în diversitate, iar știința dreptului se întemeiază pe conexiuni deloc neglijabile¹.

Dreptul este un sistem complex, iar ansamblul disciplinelor sale se constituie într-un *sistem al științelor juridice*, în cadrul căruia se disting trei grupe, în funcție de sfera și modul de abordare a studiului dreptului, și anume²:

- a) *științele juridice teoretice (globale)*;
- b) *științele juridice istorice*;
- c) *științele juridice de ramură*.

Din prima grupă face parte disciplina "teoria generală a dreptului", care își propune să cerceteze sistemul juridic în ansamblu pentru a-i desprinde trăsăturile și a le aplica cercetării particulare³.

Pentru aceasta nu se poate rezuma la a fi doar o sinteză a cunoștințelor de ramură, ci trebuie să dea dovadă de coerență, pentru că numai așa științele juridice se pot constitui în sistem.

Teoria generală a dreptului, reprezintă din punct de vedere epistemologic, o știință fundamentală (de sinteză), iar din punct de vedere practic servește nemijlocit procesului de elaborare și aplicare a dreptului.

Științele juridice istorice, așa cum arată și denumirea lor, se ocupă de apariția și evoluția dreptului, adică de studiul istoric al acestuia.

Cercetarea istorică a dreptului, în ansamblul său, de pe teritoriul țării noastre constituie obiectul de studiu al disciplinei "Istoria dreptului românesc".

În ceea ce privește *științele juridice de ramură* acestea s-au constituit pe măsura dezvoltării complexe a vieții sociale și a reglementărilor juridice care s-au impus în acest domeniu.

Științele juridice propriu-zise se ocupă, în general, fiecare de studiul unei ramuri de drept. Astfel, științei dreptului civil îi corespunde dreptul civil, științei dreptului constituțional - dreptul constituțional, științei dreptului penal - dreptul penal, științei dreptului financiar - dreptul financiar. Studiul dreptului internațional face obiectul științei dreptului internațional.

În limbajul uzual nu se folosește, de obicei terminologia completă (de exemplu, știința dreptului financiar), ci aceea a ramurii - drept financiar, drept civil, drept penal etc. pentru a desemna disciplina științifică respectivă.

---

¹ Constantin Belu, *Sociologie juridică*, Editura Vertical, Craiova, p.1

² Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Op.cit.*, p.9.

³ Conceptele, principiile și categoriile create de teorie sunt folosite de toate celelalte discipline.

Potrivit profesorului Ioan Gliga¹, "știința dreptului financiar public este ansamblul sistematic al ideilor, teoriilor și celorlalte cunoștințe despre reglementările juridice referitoare la componentele structurale ale finanțelor publice". Astfel, obiectul științei dreptului financiar îl constituie reglementările juridice privind bugetul public național și procedura bugetară, veniturile bugetare, cheltuielile publice și bugetare, datoria publică, controlul financiar, realizarea creanțelor bugetare etc.

Conceptele, teoriile, principiile și legitățile care stau la baza științei dreptului financiar se află în strânsă legătură cu teoria generală a dreptului și cu celelalte științe juridice de ramură².

Analiza fenomenului juridic în complexitatea sa implică și contribuția unor științe de graniță, interdisciplinare, considerate ca auxiliare științelor juridice, cum ar fi: criminologia, criminalistica, medicina legală, psihologia judiciară, sociologia juridică, informatica juridică ș.a.

În condițiile trecerii la economia de piață și creării statului de drept, științele juridice din România (fie ele istorice, teoretice sau de ramură) trebuie să-și intensifice procesul necesar de interrelaționare și transfer de concepte, tehnici și metode de la alte științe³, cum ar fi, medicina, sociologia, psihologia, economia ș.a.

Științele auxiliare dreptului, prin folosirea unor mijloace specifice altor științe au un rol important în practică, prin sprijinirea organelor implicate în activitatea juridică, în vederea rezolvării diverselor spețe, care apar în diferite ipostaze⁴.

Pe de altă parte, "înțelegerea dreptului, care condiționează cunoașterea sa implică recurgerea la științe auxiliare dreptului. Fără îndoială, acestea nu au doar o virtute documentară, nici doar cognitivă. Ele țintesc mult mai departe, spre viitor, în sensul ameliorării dreptului. Rămâne ca înainte de a schimba, dacă este cazul, ordinea lucrurilor vieții juridice, să o înțelegem bine"⁵.

3. Conceptul de finanțe

3.1. Finanțele publice

Pentru îndeplinirea sarcinilor și funcțiilor sale, statul mobilizează importante resurse publice și efectuează cheltuieli bănești.

---

¹ Ioan Gliga, *Drept financiar public*, Editura ALL, București, 1994, p.40

² Legătura dreptului financiar cu celelalte ramuri de drept va fi analizată într-o secțiune ulterioară.

³ Constantin Belu, *Op.cit.*, p.1.

⁴ De exemplu, medicina legală intervine în viața dreptului mai ales sub forma expertizelor medicale: în dreptul penal - pentru constatarea infracțiunilor contra vieții și integrității fizice, în dreptul familiei - pentru rezolvarea unor probleme privind filiația etc.

⁵ Fr.Terré, *Introduction générale au droit*, citat după I.Dogaru, D.C.Dănișor, Gh.Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Themis, 2000, p.20.

Contribuția persoanelor fizice și juridice la fondurile publice diferă de la o orânduire la alta, de la o categorie socială la alta, de la o țară la alta și de la o perioadă la alta.

Apariția statului și dezvoltarea relațiilor marfă-bani sunt cele două condiții care au făcut necesară și posibilă apariția finanțelor publice.

Etimologic, cuvântul *finanțe* derivă din expresiile *financias*, *financia pecuniaria*¹ în sensul de "plată de bani".

În sec. al XV-lea în Franța se utilizau expresiile *hommes de finances* și *financiers*, care desemneau termenii de arendași de impozite și persoanele care încasau impozitele regelui².

Termenul de *finance* desemna o sumă de bani și mai ales un venit al statului, iar *les finances* întregul patrimoniu al statului.

În limba germană (sec. XV - XVI) au circulat expresiile *finanz*, în sensul de plată în bani și *finantzer*, care-l numea pe cămătar.

În dreptul englez, noțiunea de *finanțe* are mai multe sensuri, însemnând administrarea (mai ales publică) de bani, suportul financiar al unei întreprinderi sau resursele financiare ale unui stat, companii sau persoane³.

În timp, termenul de finanțe a căpătat, mai multe sensuri, iar în vorbirea curentă, noțiunea de finanțe este folosită în sensul de bani⁴, resurse bănești, venituri ale statului etc.

Astfel, relațiile bănești care se stabilesc între stat, pe de o parte, și contribuabili, pe de altă parte, în care se constituie și se utilizează fondurile bănești necesare satisfacerii intereselor generale ale societății, reprezintă *conținutul economic al finanțelor*.

Altfel spus, relațiile de natură economică apărute în "procesul de mobilizare și repartizare a resurselor necesare statului, în formă bănească, sunt denumite *relații financiare*".⁵

L. Trotabas apreciază că "finanțele publice au ca obiect regulile fundamentale, organele și procedurile care permit colectivităților publice îndeplinirea tuturor atribuțiilor cu ajutorul mijloacelor financiare, cu condiția esențială ca aceste reguli și procedee să se aplice, într-un regim de drept public"⁶.

---

¹ Se presupune că aceste expresii derivă de la cuvântul *finis* care înseamnă adesea *termen de plată*.

² Iulian Văcărel ș.a., *Finanțe publice*, E.D.P., București, 1997, p.17.

³ The Concise Oxford Dictionary of Current English, the 8th Edition, Edited by R.E. Allen, Clarendon Press, Oxford, 1990 citat de Ioan Gliga, în *Drept fiscal și financiar*, Tribuna Economică, 1996, p.51.

⁴ Este vorba de o confuzie. În realitate, sfera relațiilor bănești include și pe cea a relațiilor financiare.

⁵ Dumitru Bucătaru, *Finanțe - note de curs*, Editura Chemarea, Iași, 1994, p. 6.

⁶ Louis Trotabas, *Finances publiques*, Paris, 1964, Dalloz, citat de Emil Bălan, *Drept financiar*, All Beck, 1999, p.2.

În statele cu economie de piață s-a consacrat conceptul de finanțe publice bazat pe necesitatea unor operațiuni financiare de repartizare a produsului social și, în special, a venitului național.

Aceste operațiuni financiare se concretizează în transferuri bănești de la persoanele fizice și juridice către bugetul statului, de la bugetul de stat către agenți economici, instituții sau persoane fizice, precum și între agenții economici, între instituții și chiar în interiorul diverselor structuri economice, cu prilejul formării sau utilizării diverselor fonduri¹.

În evoluția finanțelor publice, sunt cunoscute două concepții:

- concepțiile clasice;
- concepțiile moderne.

Ambele concepții au la bază gradul de implicare a statului în viața economică a societății.

Concepțiile clasice sunt legate de *doctrina economică liberală*, de la sfârșitul sec. al XIX și începutul sec. al XX - lea, potrivit căreia viața economică trebuie să se desfășoare conform *principiului laissez - faire, laissez - passer*².

În această perioadă, în viața economică, era dominantă inițiativa privată, așa cum a fost dezvoltată de François Quesney sau Adam Smith. Rolul statului era limitat doar la menținerea ordinii publice, apărării frontierelor țării, întreținerii lucrărilor publice (drumuri, poduri), dezvoltarea relațiilor diplomatice cu alte state; acesta era considerat plastic *stat jandarm* sau *paznic de noapte*³.

Rolul finanțelor publice se reduce la a asigura resurse bănești necesare funcționării instituțiilor publice. Astfel, s-a impus limitarea la maximum a cheltuielilor publice. Acestea erau considerate un rău necesar și trebuiau să fie efectuate doar pentru acoperirea nevoilor publice care nu puteau să fie furnizate de agenții privați. Erau excluse cheltuielile cu caracter economic, iar cele care depășeau sfera menținerii ordinii sociale și întreținerii armatei reprezentau o risipă.

Potrivit concepției liberale, *impozitele* aveau o singură funcție, aceea de a procura statului mijloacele de finanțare a cheltuielilor sale, iar la *împrumuturi* nu trebuia să se apeleze decât în caz de forță majoră, când statul avea nevoie urgentă de resurse suplimentare.

Astfel, *impozitele*, taxele și *împrumuturile* trebuiau să fie reglementate în așa fel încât să nu modifice relațiile social-economice.

Existența unui echilibru între veniturile și cheltuielile bugetare era considerată *cheia de boltă a finanțelor publice*⁴. Apariția deficitului bugetar și acoperirea sa prin emisiune monetară era considerată un fenomen negativ, generator de inflație, care împiedica funcționarea normală a mecanismului economic.

---

¹ Toma Mihai, *Finanțe și gestiune financiară*], EDP, București, 1994, p.20.

² Iulian Văcărel și alții, *Op.cit.*, p.18.

³ Vasile C. Nechita, *Economie Politică*, vol.I, Ed. Porto-Franco, Galați, 1991, p.15.

⁴ Iulian Văcărel și alții, *Op.cit.*, p.18.

În situația excedentului bugetar, acesta era considerat rezultatul unui exces de prelevări care grevau asupra economiei particulare.

Concepțiile moderne despre finanțele publice s-au născut în prima jumătate a sec. al XX-lea, datorită rezultatelor primului război mondial și crahului financiar din 1929 - 1933. Promotorul acestei concepții a fost lordul englez J.M.Keynes în lucrarea *Teoria generală a utilizării mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor*.

Potrivit acestei teorii, puterile publice pot (din punct de vedere tehnic) și trebuie (din punct de vedere politic) să utilizeze finanțele publice pentru a asigura echilibrul țării¹:

- *echilibrul economic*, prin politica bugetară și dezvoltarea infrastructurii, prin realizarea de investiții de interes general, deoarece resursele publice nu dispar într-o *prăpastie financiară*, ci reapar în circuitul economic (ideea statului filtru) și pot mai bine să satisfacă nevoile generale ale societății, decât dacă ar rămâne în proprietatea persoanelor private;
- *echilibrul social*, deoarece transferurile de fonduri bănești și fiscalitatea pot atenua efectele șomajului.

După cel de-al doilea război mondial, statul a depășit funcțiile sale tradiționale și a intervenit constant în viața economică și socială, prin măsuri de redistribuire a veniturilor și sistemele de asigurări sociale care s-au dezvoltat în marea majoritate a țărilor europene.

Extinderea rolului statului la multiple domenii ale vieții economice și sociale a determinat schimbarea naturii finanțelor publice.

După criza economică a anilor 70, s-a reținut în plan doctrinar și guvernamental o *concepție neoliberală*, avându-l ca promotor pe Friederich vonHayek (1899 - 1992).

În *plan doctrinar* a fost însușită de mai multe școli de gândire (Școala de la Chicago a lui Milton Friedman, Școala Public Choise a lui James M. Buchanan), iar în *plan guvernamental* a fost aplicată de Margaret Thatcher în Marea Britanie și Ronald Reagan în SUA².

Potrivit acestei concepții, autoritățile publice nu mai pot să regleze activitatea economică și socială, ci prin intervențiile lor împiedică dezvoltarea economică și limitează libertățile.

Se preconizează, astfel, o dereglementare a activităților naționale, o privatizare a întreprinderilor publice, o reducere a contribuțiilor obligatorii (pentru a stimula dezvoltarea agenților economici) și a politicii bugetare. În prezent, aceste concepții inspiră cea mai mare parte a guvernelor, dar cu unele aspecte particulare, în care finanțele publice au un rol considerabil.

În concluzie, statul mobilizează la dispoziția sa importante resurse publice pentru acoperirea diverselor nevoi ale societății.

În procesul de constituire și utilizare a fondurilor bănești ale statului se nasc și relații de repartiție, în dublu sens, între stat și persoanele fizice sau juridice.

---

¹ Gheorghe Matei, *Finanțele publice*, Editura Universitaria, Craiova, 1998, p.11.

² Gheorghe Matei, *Op.cit.*, p.12.

Așadar, finanțele publice sunt relațiile sociale de natură economică, exprimate sub forma bănească, care apar în procesul de repartizare a produsului intern brut, în strânsă legătură cu îndeplinirea nevoilor generale ale societății¹.

3.2. Finanțele private

Analiza conceptului de finanțe presupune referiri și la finanțele private.

Necesitatea constituirii de fonduri bănești la dispoziția statului privește deopotrivă viața publică și viața privată, cu precizarea că mijloacele și efectele finanțelor publice sunt cu totul diferite de cele ale finanțelor private.

Astfel, în timp ce *finanțele publice* se referă la procurarea *resurselor publice* și efectuarea cheltuielilor, la datoria publică a statului, controlul efectuat de autoritățile publice asupra modului de constituire și utilizare a mijloacelor bănești publice, *finanțele private* sunt determinate de existența și funcționarea băncilor diverșilor agenți economici (societăți comerciale cu capital de stat, cu capital privat, sau mixt, regii autonome) a societăților de asigurări și reasigurări, cu resursele și cheltuielile acestora.

Între finanțele publice și finanțele private există *asemănări și deosebiri*.

Asemănările derivă din problemele comune cu care se confruntă și care sunt legate, în principal, de realizarea echilibrului financiar, procurarea resurselor, reducerea cheltuielilor, exercitarea controlului asupra utilizării acestora etc.

Deosebirile apar însă, atunci când se caută soluții pentru rezolvarea acestor probleme.

Astfel, în timp ce echilibrul finanțelor private este condiționat de raportul cerere-ofertă de pe piața de capital, echilibrul finanțelor publice se realizează prin punerea în mișcare a pârghiilor economico-financiare ale statului și prin intervenția forței de constrângere a acestuia.

Problema realizării echilibrului financiar este aceea care diferențiază, până la urmă, finanțele publice de cele private:

- statul își asigură resursele bănești necesare funcționării sale de la persoanele fizice și juridice prin utilizarea unor măsuri de constrângere și, mai puțin, înțelegerile contractuale; în schimb, agenții economici își procură resursele financiare necesare pe baze convenționale;

- împotriva statului nu se iau măsuri de executare silită, când instituțiile sale nu efectuează cheltuielile prevăzute; agenții economici, însă, sunt supuși măsurilor de executare silită dacă nu-și îndeplinesc obligațiile legale sau contractuale;

- în timp ce *finanțele private* au ca obiect modul de constituire a capitalului social la nivelul agenților economici, repartizarea profilului modalității de efectuare a plasamentelor atunci când există lichidități temporare sau pe timp îndelungat; *finanțele publice* vizează satisfacerea nevoilor generale ale societății. Chiar și atunci când statul se implică în activitatea economică el nu urmărește prioritar realizarea de profit ci, mai ales, asigurarea unor activități cu o importanță și utilitate socială deosebită;

---

¹ Vezi, în acest sens, Vasile Ciuvăț, Anișoara Băbălău, *Op.cit.*, p.14.

- gestiunea financiară a agenților economici urmează regulile dreptului comercial, în timp ce organizarea și gestionarea finanțelor publice este supusă dreptului public.

Cu toate aceste deosebiri, trebuie să remarcăm faptul că finanțele publice și cele private tind să se întrepătrundă și să trăiască în simbioză, atât pe plan funcțional, cât și organic, instituțional¹.

4. Funcțiile și caracteristicile finanțelor publice

Așa cum am mai arătat, finanțele publice servesc la realizarea unor obiective de interes general și la îndeplinirea sarcinilor și funcțiilor statului.

Mijloacele prin care relațiile financiare își îndeplinesc misiunea lor socială poartă numele de *funcții* ale acestora.

Finanțele publice îndeplinesc două funcții:

- funcția de repartitie;
- funcția de control.

Între cele două funcții există o legătură strânsă, în sensul că prima creează câmp larg de acțiune celei de-a doua și invers.

Funcția de repartitie constă în mobilizarea unei părți din produsul intern brut la dispoziția statului, în vederea îndeplinirii sarcinilor și funcțiilor sale.

La rândul ei, funcția de repartitie a finanțelor publice cuprinde două faze distincte:

- constituirea fondurilor financiare;
- repartizarea (distribuirea) pe destinații a fondurilor financiare.

La *constituirea* fondurilor financiare participă toți contribuabilii, în rândul cărora se regăsesc:

- regiile autonome și societățile comerciale cu capital de stat;
- societățile comerciale cu capital privat sau mixt;
- organizațiile cooperatiste și asociațiile cu scop lucrativ;
- instituțiile publice și unitățile subordonate acestora;
- populația;
- persoanele fizice și juridice rezidente în străinătate.

Din veniturile realizate de contribuabili, o parte ajung la dispoziția statului, prin intermediul impozitelor, taxelor, vărsămintelor din profitul regiilor autonome și din veniturile instituțiilor publice, amenzilor, majorărilor de întârziere și penalităților etc.

Așadar, resursele din care se constituie fondurile publice provin din toate ramurile economice și din toate sectoarele sociale: public, privat, mixt, cooperatist.

A doua fază a funcției de repartitie o reprezintă repartizarea (distribuirea) fondurilor publice pe beneficiari - persoane fizice sau juridice.

---

¹ Prin fiscalitate, statul facilitează sau limitează autofinanțarea întreprinderilor private, limitează sau amplifică cheltuielile private ale cetățenilor.

Repartizarea resurselor financiare reprezintă, de fapt, stabilirea cheltuielilor publice pe destinații și anume, pentru învățământ, apărare, asigurarea ordinii publice sănătate, întreținerea aparatului de stat etc.

Procesul de distribuire este, în fapt, un act de decizie politică, întrucât, de regulă, *cererea de resurse financiare*, ca expresie a nevoilor generale ale societății (care are, în principiu, un caracter nelimitat), depășește cu mult *oferta de resurse financiare* posibil de mobilizat, care au un grad de determinare obiectivă în funcție de nivelul de dezvoltare al societății¹.

Funcția de control

Funcția de control a finanțelor publice are o sferă de manifestare mult mai largă, întrucât vizează, pe lângă constituirea și repartizarea fondurilor financiare publice și modul de utilizare a acestora.

De asemenea, urmărește și *legalitatea, necesitatea, oportunitatea și eficiența* cu care instituțiile publice și agenții economici cu capital de stat utilizează în concret resursele bănești de care dispun².

Prin îndeplinirea funcției de control, finanțele nu au doar menirea fotografierii situației de fapt, la un moment dat, ci și una de intervenție activă în derularea proceselor economice și financiare³.

Atribuții de control în domeniul finanțelor publice au numeroase organe de control cum ar fi:

- Parlamentul, care exercită un control politic cu ocazia aprobării bugetului de stat și a contului de încheiere a execuției bugetare;
- Curtea de Conturi;
- Garda Financiară și Corpul de Control al Guvernului, aflate sub directa coordonare a Autorității Naționale de Control;
- compartimentele de audit public intern;
- Direcția generală a controlului financiar de stat și direcțiile sale din teritoriu etc.

Prin specificul lor, finanțele publice îndeplinesc următoarele caracteristici⁴:

a) *au un caracter istoric*;

Finanțele publice sunt o prezență remarcabilă în viața societății, din momentul apariției lor - în perioada destrămării orânduirii comunei primitive și formării societății scalvagiste - și până în zilele noastre.

b) *sunt relații sociale de natură economică*, deoarece apar în procesul de constituire, repartizare și întrebuițare a produsului intern brut și un asemenea proces, atât în conținut cât și prin mecanismele utilizate, constituie un segment al procesului economic general;

---

¹ Vezi, în acest sens, Marcel Drîcea, Dorel Berceanu, Nicolae Sighiea, Tudor Ciurezu, *Finanțe publice*, Editura Universitaria, Craiova, 1999, p.42.

² Ioan Condor, *Op.cit.*, p.43.

³ Ioan Talpoș, *Finanțele României*, vol. I, Editura Sedona, Timișoara, 1997, p.25.

⁴ Vezi, în acest sens, Vasile Ciuvăț, Anișoara Băbălău, *Op.cit.*, p.44 și urm.

c) *sunt relații care se exprimă sub formă bănească*, deoarece repartitia celei mai mari părți a produsului intern brut în economia națională se face prin intermediul banilor.

Sfera finanțelor este *mai restrânsă* decât cea a relațiilor bănești și cuprinde numai acele relații care exprimă un transfer de venit, de la o persoană fizică sau juridică la dispoziția statului și invers, prin intermediul banilor.

d) *sunt relații fără echivalent*.

Această trăsătură este determinată de faptul că pentru mijloacele bănești primite, subiecții beneficiari nu datorează o *contraprestație directă imediată sau la o dată ulterioară*.

Pe de altă parte, nici un contribuabil, persoana fizică sau juridică, ce a vărsat la buget un impozit nu poate solicita rambursarea acesteia sau o altă prestație de valoare egală și nici nu dobândește un drept de creanță asupra statului. Chiar și în cazul taxelor care presupun, de regulă, o contraprestație, principiul rămâne valabil, deoarece, întotdeauna, taxa este superioară valorii de piață a serviciului prestat.

e) *sunt relații cu caracter nerambursabil*

Această trăsătură a finanțelor publice vine în completarea celei anterioare, în sensul că sumele bănești prelevate de la fondul statului către diverși subiecți, persoane fizice sau juridice, îndreptățiți să primească ajutor financiar sunt nerambursabile. Altfel spus, persoanele fizice sau juridice care beneficiază de asemenea mijloace bănești de la bugetul statului nu sunt obligați să le restituie.

f) *relațiile financiare privesc satisfacerea nevoilor generale ale societății*, cum ar fi apărarea ordinii de drept în stat, apărarea țării, nevoi de ordin social (învățământ, sănătate, cultură etc.)

Analiza caracteristicilor finanțelor publice reliefează faptul că acestea reprezintă o componentă indispensabilă a procesului funcționării și dezvoltării statului și răspund, în principiu, cerințelor curente ale vieții social-economice.

Resume:

Les règles et les normes de la pensée appelées à discipliner le comportement humain ont constitué depuis longtemps un objet de réflexion, analyse et recherche pour la pensée humaine.

Le droit, par conséquent, est donné par un ensemble de règles de conduite et de normes destinées à influencer et parfois à déterminer le comportement des hommes dans la société, établissant des droits et des obligations dont le respect est assuré, si besoin est, par la force de contrainte de l'état.

Bibliografie selectivă:

1. Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura ALL, București, 1993.
2. Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Editura Actami, București, 1996.
3. Ion Dogaru, *Elemente de teoria generală a dreptului*, Editura Oltenia, Craiova, 1994.
4. I. Dogaru, D.C.Dănișor, Gh. Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Themis, 2000
5. Constantin Belu, *Sociologie juridică*, Editura Vertical, Craiova.
6. Gheorghe Matei, *Finanțe publice*, Editura Universitaria, Craiova, 1998
7. Marcel Drîcea, Dorel Berceanu, Nicolae Sichigea, Tudor Ciurezu, *Finanțe publice*, Editura Universitaria, Craiova, 1999.
8. Ioan Talpoș, *Finanțele României*, vol. I, Editura Sedona, Timișoara, 1997.

Probleme globale ale lumii contemporane

Prep. univ.drd. Adrian Otovescu
Universitatea din Craiova

Discrepanțele care există între țările lumii contemporane, sub aspectul nivelului de eficiență a activității economice și înzestrare materială, adâncesc diferențierile între mari colectivități de oameni în privința dezvoltării lor umane. Conceptul de dezvoltare umană (D.U.) poate fi abordat din multiple perspective teoretice: filosofică, economică, sociologică, psihologică, antropologică. Acesta reflectă posibilitățile de împlinire a opțiunilor umane pe plan economic, social, cultural, politic ș.a.

Conceptul și indicele de dezvoltare umană

În aria problemelor cu care se confruntă omenirea din zilele noastre există unele care sunt provocate de manifestarea unor dezastre naturale pe întinse zone geografice (cutremure, uragane, inundații, secetă prelungită etc.)¹ și altele care derivă din acțiunea factorilor umani: poluarea planetei; subdezvoltarea a numeroase societăți umane (din care derivă starea de subalimentație, sărăcia, analfabetismul ș.a., ce constituie un obstacol în dezvoltarea condiției umane); războaiele sau problema securității și a păcii; terorismul mondial; problema conflictelor dintre anumite valori religioase și culturale² etc. Faptul că asemenea probleme afectează o

---

¹ Reprezentantul Băncii Mondiale în țara noastră se pronunța, în noiembrie 2004, că: „Pierderile cumulate din ultimii 40 de ani din România produse de calamitățile naturale ating o medie anuală de 150 milioane dolari”.

² În anul 1990 se estima că religiile universale acopereau jumătate din populația mondială: *religia creștină*, având circa 1,7 miliarde credincioși (30,6% din populația lumii); *religia islamică* – 950 milioane adherenți (16,7 din totalul populației), grupați în *sunniți* (90%), *șiiți* (9,8%) și *kharijiți* (0,2%); *religia buddhistă* – circa 313 milioane adherenți (6,1% din populația mondială). Acestor religii universale li se adăugau *religiile etnice* (20% din populația lumii): *hinduismul* (691 milioane adepți – 11,8% din populația lumii); *religiile est-asiatice* (sincretismul, confucianismul, taoismul), cu 377 milioane adherenți (7,3%); *shintoisumul* (20 milioane persoane) și *iudaismul* (18,6 milioane – 0,4%). Religiile etnice corespund identității etno-culturale a popoarelor care le promovează. De asemenea, există și *religiile tribale* sau *tradiționale*, având ca forme specifice *animismul* ori *shamanismul*, caracterizându-se prin apropiere de natură (înglobează 95 milioane persoane – 2,4 milioane din populația mondială). De remarcat faptul că toate marile religii au apărut în Asia, acolo unde existau mari și vechi concentrări umane. Iudaismul s-a născut în Palestina secolului al XIII-lea î.Hr., buddhismul în Nepal și Câmpia Gangelului (sec. V î.Hr.), hinduismul în nordul Indiei (sec. III î.Hr.), creștinismul în Palestina (cu 2000 de ani în urmă) și islamismul în Arabia Occidentală (sec. VII d.Hr.). Creștinismul a cunoscut cea mai rapidă difuziune mondială, leagănul acestuia devenind

parte însemnată a omenirii sau întreaga planetă, că impactul lor efectiv ori doar psihologic vizează uriașe colectivități de oameni i-a făcut pe cercetătorii acestora să le numească *probleme globale* și să le acorde un interes privilegiat de studiu. Fenomenul de globalizare a anumitor probleme s-a accentuat în secolul al XX-lea, când declanșarea celor două războaie mondiale și perfecționarea tehnologiilor și a căilor de comunicare la distanță au dovedit că oamenii și statele, îndeosebi civilizate, pot și trebuie să coopereze pentru a preveni și depăși riscurile comune care îi amenință.

Discrepanțele care există între țările lumii contemporane, sub aspectul nivelului de eficiență a activității economice și înzestrare materială, adâncesc diferențierile între mari colectivități de oameni în privința dezvoltării lor umane. Conceptul de *dezvoltare umană* (D.U.) poate fi abordat din multiple perspective teoretice: filosofică, economică, sociologică, psihologică, antropologică. Acesta reflectă posibilitățile de împlinire a opțiunilor umane pe plan economic, social, cultural, politic ș.a. Totodată, explică investițiile care se fac în capitalul uman din diverse locuri de pe glob. Ca cerințe fundamentale ale dezvoltării umane sunt recunoscute, în esență: o viață lungă și sănătoasă (longevitatea), accesul la resursele necesare pentru un trai decent (standardul de viață) și acumularea de cunoștințe (educația). Conceptul de dezvoltare umană vizează nu numai creșterea economică, ci și repartiția echitabilă a veniturilor pe ansamblul unei societăți. Dimensiunile dezvoltării umane sunt relevate prin intermediul indicelui de dezvoltare umană (I.D.U.) Acesta se exprimă prin valori cuprinse între zero și 1000.

Indicele de dezvoltare umană a fost calculat anual, începând cu anul 1990 (la inițiativa specialiștilor Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare – P.N.U.D.), pe baza unor indicatori de natură să permită o clasificare a statelor și regiunilor lumii sub aspectul dezvoltării umane în vederea elaborării și ameliorării politicilor de acest tip. Specialiștii P.N.U.D. au întocmit câte un raport anual (din 1990), denumit *Human Development Report*, în care au avansat, printre altele, teza că nu lipsa resurselor financiare este, neapărat, cea care conduce la devalorizarea vieții umane (individuale, naționale și globale), ci modul de structurare a bugetelor naționale și a politicilor de dezvoltare economică, socială, culturală (direct dependente de voința factorilor politici, conducători). Așadar, dezvoltarea umană este în funcție de posibilitățile care se oferă realizării individuale, accentul fiind pus pe acele condiții sau posibilități care, împreună, oferă oamenilor șansa atingerii unui nivel de viață decent – prin creșterea longevității, prin asimilarea cunoștințelor de bază (într-o societate în care informația joacă un rol esențial pentru afirmarea personalității individuale) și prin asigurarea condițiilor de acces la bunurile materiale și valorile culturale ale epocii lor.

---

continentul european (actualmente, integrează catolicismul, protestantismul și ortodoxismul). Prin valorile specifice promovate, toate religiile au influențat comportamentul social al membrilor lor, concepția despre viață, modul de trai etc., afectând, implicit, dezvoltarea societăților.

În consecință, indicele de dezvoltare umană este un indicator sintetic al D.U., care se calculează ținând cont de următorii indicatori:

- 1) *Longevitatea* (măsurată prin speranța de viață la naștere, adică numărul mediu de ani de viață pe ca îi are de trăit o persoană de când se naște până la vârsta limită);
- 2) *Nivelul de educație* (evaluat ca o medie aritmetică ponderată între gradul de alfabetizare a populației și gradul de cuprindere în învățământ) și
- 3) *Venitul pe un locuitor* (Produsul Intern Brut pe locuitor, exprimat în dolari la paritatea puterii de cumpărare – P.E.C.), ca măsură a standardului de viață.

Din anul 1997 a fost introdus și *indicele de sărăcie umană* (I.S.U.), care privește aspectele deficitare sau lipsurile (cum ar fi procentul populației care riscă să decedeze înainte de 40 ani, rata analfabetizării la adulți, procentul populației fără acces la apa potabilă, la serviciile de sănătate, procentul copiilor sub 5 ani cu insuficiență ponderală ș.a.), spre deosebire de indicele de dezvoltare umană, care ia în considerare evoluția generală a componentelor elementare ale dezvoltării umane. Mărimea veniturii pe cap de locuitor este un indicator foarte important pentru stabilirea nivelului de dezvoltare umană, însă acesta vizează doar nevoile materiale ale oamenilor, care nu sunt singurele, și de aceea devine relevant în combinație cu ceilalți indicatori (care exprimă și măsoară și alte nevoi majore ale ființei omenești).

Pentru caracterizarea complexă a unor țări ori societăți, actualmente se folosesc în corelație mai mulți indicatori, de ordin geografic, demografic, economic și social, cum ar fi: suprafața țării respective, totalul populației, rata de creștere a numărului populației, ponderea populației urbane, fertilitatea, speranța de viață, mortalitatea infantilă, populația ocupată, venitul pe cap de locuitor.

Raportul PNUD pe anul 1968, privind indicele de dezvoltare umană, grupează cele 174 țări analizate în trei categorii:

1. Țări cu I.D.U. *întărită* (0,800-1000) – 46 de state (26,45%), din care 21 se află în Europa și restul în Asia de Est;
2. Țări cu I.D.U. *medie* (0,500-0,790) – 93 state (53,44%), din Europa de Est și C.S.I., America Latină și Caraibe, Asia de Est, Asia de Sud-Est și Pacifică, din lumea arabă;
3. Țări cu I.D.U. *reducă* (sub 0,500) – 35 state (20,11%), din Africa subsahariană și din categoria țărilor subdezvoltate.

Concluzia la care au ajuns anumiți interpreți ai acestor date este că, din totalul țărilor de pe glob luate în calcul – 174, un număr de „97 au o poziție mai bună din punct de vedere al I.D.U. decât P.I.B./locuitor (în P.P.C.), ceea ce ne determină să afirmăm că aceste țări convertește în mod eficace performanțele lor economice în dezvoltarea umană. Totuși, 69 de țări au o poziție inferioară din punct de vedere al I.D.U. față de P.I.B./locuitor (în P.P.C.). Aceste țări reușesc să

transforme mai puțin eficient proprietatea economică în ameliorarea condițiilor de viață ale populației”¹.

În perioada 1975-1998, progresele cele mai rapide în dezvoltarea umană le-au înregistrat (potrivit *Raportului* experților P.N.U.D.):

- în categoria țărilor cu I.D.U. *înaltă*: Irlanda, Luxemburg și Australia (la polul opus, progresele cele mai lente aparțin Noii Zeelande, Danemarcei și Elveției);
- în categoria țărilor cu I.D.U. *medie*: Tunisia, China, Algeria (progresele cele mai lente au caracterizat țări ca Zimbabwe, Guyana și România);
- în categoria țărilor cu I.D.U. *redusă*: Indonezia, Egipt, Nepal (în partea opusă, cele mai lente progrese au înregistrat Republica Centrafricană și Congo).

Examinarea problemelor dezvoltării umane i-a condus pe diverși specialiști și sociologi la formularea unor concepte noi, precum cel de *dezvoltare durabilă* (urmărindu-se depistarea unui optim funcțional al interacțiunii a patru sisteme: economic, uman, ambiental și tehnologic) și cel de *ecodezvoltare* (care exprimă relația complexă dintre societate și natură, dintre activitatea economică și mediul natural, promotorii acestuia având ca scop îmbunătățirea calității vieții, a sănătății omului, prin protejarea naturii, în condițiile armonizării politicilor de dezvoltare economică cu cele de mediu).

Fenomenul sărăciei în lume

Sărăcia este una dintre cele mai grave probleme a umanității, care are rădăcini adânci în istoria sa, se manifestă în aproape toată lumea, cu efecte dramatice asupra vieții anumitor categorii de populație. În *World Development Report 2000-2001*, întocmit de Banca Mondială, se evidențiază, într-o formulare sintetică și expresivă, că: „A fi sărac înseamnă a-ți fi foame, a nu avea haine și locuință, a fi bolnav și a nu avea acces la asistență medicală, a avea un nivel precar de educație sau a fi analfabet”. Omul sărac trăiește de la o zi la alta, are o medie de vârstă redusă și este coborât la condiția biologică a ființării sale – neputându-și, deci, controla propria sa viață. În analizele lor, sociologii tratează ori corelează sărăcia cu: subdezvoltarea economică, salariul precar, malnutriția, șomajul, excluderea socială, abandonul școlar și analfabetismul, eșecul social, infraționalitatea, asistența socială, vulnerabilitatea la diferite boli și epidemii (inclusiv S.I.D.A.), consumul și comerțul drogurilor, explozia demografică ori suprapopularea, accentuarea disparităților sociale și a distanțelor dintre țările avansate și cele înapoiate, apatia și dezinteresul guvernanților, instabilitatea politică, mediul rural, regimul politic totalitarist, moștenirea colonială, războiul (inclusiv civil), catastrofele naturale, munca „la negru”, crizele economice, supraaglomerările urbane, speranța de viață scăzută, sursa conflictelor între diferite categorii sociale ș.a. Sărăcia se întâlnește nu numai în țările subdezvoltate, ci și în cele industrializate, diferențele fiind de amplitudine socială și de nivel de

---

¹ G. Erdeli, L. Dumitrache, *op. cit.*, p. 234

manifestare. În *World Labour Report 2000: Income Security and Social Protection in a Changing World* se reliefează că numărul persoanelor care trăiesc în condiții de sărăcie extremă a crescut, pe glob, în ultimii cinci ani, cu aproape 200 milioane. Majoritatea acestora locuiesc în regiuni, precum: Africa Sud-Sahariană, Asia Centrală, Europa Estică și Asia de Sud-Est. Între anii 1987 și 1999, populația din țările subdezvoltate care trăia cu un venit mediu de sub un dolar pe zi constituia între 24 și 28% din populația totală a acestor țări. Și mai trist este că acest raport se va menține relativ neschimbat până în anul 2015, potrivit estimărilor, din cauza creșterii demografice previzionate. O imagine de ansamblu asupra dimensiunii globale a sărăciei reiese și din tabelul care urmează¹.

Nr. crt. Regiunea	Populația care trăiește cu mai puțin de un dolar pe zi					
	1987		1993		1999	
	Mil. pers	%	Mil. pers	%	Mil. pers	%
1. Asia de Est și Pacific	417	26,6	431,9	25,2	260	14,2
2. Asia de Est și Pacific (fără China)	114,1	23,9	83,5	15,9	46	7,9
3. Europa de Est și Asia Centrală	1,1	0,2	18,3	4	17	3,6
4. America Latină și Caraibe	63,7	15,3	70,8	15,3	77	15,1
5. Orientul Mijlociu și Africa de Nord	9,3	4,3	5	1,9	7	2,3
6. Asia de Sud	474,4	44,9	505,1	42,4	490	36,9
7. Africa Sub-Sahariană	217,2	46,6	273,3	49,7	300	46,7
8. Total mondial	1.183,2	28,3	1.304,3	28,1	1.151	22,7

La începutul secolului nostru, cele mai ridicate niveluri ale sărăciei s-au înregistrat în 8 țări: Mali (72,8%), Nigeria (70,2%), Republica Central Africană (66,6%), Zambia (63,7%), Madagascar (63,4%), Niger (61,4%), Burkina Fasso (61,2%), Gambia (53,7%). Dacă nivelul sărăciei ar fi evaluat la sub 2 dolari pe zi,

¹ Sursa: *World Bank Survey*, 2002; apud Ioan Bari, *Probleme globale contemporane*, Editura Economică, București, 2003, p. 209 (din care am preluat selectiv datele prezentate).

atunci numărul țărilor atinse de acest flagel social ar crește la 14. Le întâlnim în Africa de Vest și Est, în Asia Centrală și de Sud.

Problema sărăciei persistă și în țări ale Americii Latine: Bolivia, Ecuador și Honduras, unde peste jumătate din populație trăiește cu mai puțin de 2 dolari pe zi. Nivelul sărăciei populației este invers proporțional cu nivelul speranței de viață. „Astfel, în Africa Sub-Sahariană, speranța medie de viață era, în 2000, de 52 de ani, cu 13 ani mai puțin decât media înregistrată la nivelul țărilor în dezvoltare și cu 25 de ani mai mică decât în cazul țărilor O.C.D.E. Rata mortalității infantile se menține la niveluri inacceptabil de ridicate în Africa Sub-Sahariană (90%), în Africa de Sud (77%) față de nivelul mediu de 6% înregistrat între 1990 și 2000 în țările O.C.D.E. Și aceste date oferă informații despre amploarea efectelor negative în plan social și al «sănătății umane al sărăciei»: țările cele mai sărace înregistrează performanțele cele mai scăzute în ceea ce privește starea de sănătate a populației”¹.

În deceniul 1990-2000, numărul analfabeților a crescut în Asia de Sud cu 17 milioane, iar în Africa Sub-Sahariană cu circa 1 milion de persoane. Se estimează că în jur de 850 milioane de oameni, care trăiesc în „enclavele” amintite ale sărăciei, muncesc mai puțin decât și-ar dori și câștigă sub salariul ce asigură pragul minim de subzistență. Sărăcia este, în același timp, și unul dintre factorii esențiali care împinge pe piața muncii peste 250 milioane copii, ce își ratează pregătirea școlară și educația profesională, implicit șansa de a accede în ierarhia socială.

Fenomenul de sărăcie este prezent și în societățile înstărite, recunoscute pentru progresele economice și sociale. De exemplu, S.U.A. aveau în anul 2000 în jur de 40 milioane de persoane care trăiau „sub pragul de sărăcie” (dintr-o populație totală de circa 288 milioane locuitori); „în Marea Britanie, în toate marile zone urbane există o mare sărăcie, iar prăpastia dintre bogați și săraci se adâncește din ce în ce mai mult”². Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că societățile dezvoltate dispun de programe guvernamentale eficace de combatere a sărăciei, precum și de instituții specializate de asistență socială. Anumiți autori remarcă faptul că: „O cincime din populația totală a planetei folosește trei sferturi din bogăția lumii și din resursele naturale. Această împărțire este făcută în general pe linii geografice, numite tradițional lumea țărilor industrializate și «Lumea a Treia», sau Nord și Sud. Această polarizare prin ea însăși este o sursă de instabilitate, care este văzută în mod elocvent în fenomenul de migrație masivă din ultimii ani în Europa și America de Nord, și, mai ales, în zona de graniță dintre S.U.A. și Mexic și pe zona din Sudul Europei”³.

Raportul asupra Dezvoltării Umane, pe anul 2002, elaborat în cadrul O.N.U., semnaleză și o serie de reușite ale luptei împotriva sărăciei, de progrese notabile înregistrate în privința dezvoltării umane la nivel global, cum ar fi:

---

¹ Ioan Bari, *op. cit.*, p.211

² *Ibidem*, p. 105

³ *Idem*

1) Scăderea ponderii populației lumii, care se confruntă cu sărăcia extremă, de la 29% în anul 1990, la 23% în anul 1999. Populația din regiunea Asiei de Est și a Pacificului, care trăia în condițiile sărăciei extreme, s-a redus la jumătate în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, în Asia de Sud scăderea făcându-se cu 7%;

2) Întărirea creșterii economice (PIB/loc.) în ultimul deceniu, rata medie anuală fiind de 5,7%, în Asia de Est și Pacific, și de 3,3% în Asia de Sud;

3) Din anul 1990 și până acum s-a asigurat accesul la apa potabilă pentru 800 milioane de oameni, iar 750 milioane beneficiază de condiții sanitare minime;

4) Deși până la finele anului 2000 au decedat, din cauza S.I.D.A., circa 22 milioane oameni (după cum ne informează unele evaluări statistice) și, la începutul noului mileniu, alte 33,6 milioane persoane erau infectate cu H.I.V. (circa 75% fiind africani, concentrați în sud: aprox. 36% din populația adultă a Botswanei, 25% a celei din Zimbabwe, 20% a celei din Africa de Sud și Zambia etc.), unele țări, precum Uganda, au reușit să reducă numărul persoanelor infectate de la 14% la 8%, în intervalul 1990-2000;

5) În ultimii 30 de ani ai secolului trecut, rata mortalității copiilor sub 5 ani a scăzut de la 96 la 56‰ (zilnic decedează în lume peste 30 mii copii, din cauza unor boli curabile);

6) Ponderea copiilor din întreaga lume care beneficiază de cursuri primare a crescut de la 80% (1990) la 84% (1998). Un număr de 51 de țări (41% din populația globului) au reușit sau sunt pe cale de a reuși școlarizarea tuturor copiilor de vârstă școlară;

7) Un număr de 57 țări (în care se află jumătate din populația lumii) au izbutit să reducă la jumătate numărul celor care sufereau de foame sau sunt pe cale de a înfăptui acest deziderat până în anul 2015.

În trecutul său, omenirea s-a confruntat și cu situații dramatice de foamete, amplificate de anii de secetă, în timpul cărora au dispărut numeroase vieți umane. De pildă, în anii 1846-1847, a murit un sfert (2-3 milioane) din populația Irlandei; în 1876-1878, în India au dispărut din cauza foametei 5 milioane persoane (și încă 5 milioane în 1896-1897); în 1932-1933, Ucraina a pierdut 4-6 milioane oameni; în 1946-1948, în China au murit de foamete 30 milioane de oameni; anul 1974-1975 a însemnat sfârșitul a 100 mii persoane în Bangladesh; Uganda a dat 250 mii morți prin înfometare în 1979-1981, iar în Africa Orientală – circa 3 milioane de persoane au fost atinse de foamete (1993-1994). De asemenea, conform datelor Organizației pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite (FAO), în anul 1996 circa 33% (168 milioane) din populația Africii suferea de malnutriție cronică; 13% (59 milioane) din cea a Americii Latine; 12% (31 milioane) din cea a Orientului Mijlociu; 528 milioane în Asia.

Seceta și dezastrele naturale continuă să rămână calamități înspăimântătoare pentru țările cele mai sărace din lume. Istoria atestă că țările cele mai dependente de agricultură sunt și cele mai flămânde. Catastrofele produse de forțele stihinice ale naturii în teritoriile celor săraci le fac viața un iad și se află la

originea exodului populației în țările învecinate ori la distanțe mai îndepărtate. Sărăcia și lipsa de speranță îndeamnă la emigrare, de regulă spre cele mai apropiate state dezvoltate. Perpetuarea sărăciei în țările din emisfera sudică va amplifica trendul migrației colective spre țările avansate din emisfera nordică. Deja, în țări precum Germania, Spania, Anglia, Italia ș.a. se află grupuri masive de imigranți, veniți inclusiv din fostele țări comuniste în mare număr.

„Într-o lume care produce suficientă hrană pentru fiecare dintre noi” – se preciza în *Raportul* publicat de FAO la sfârșitul anului 2003 – „problema nu este atât de mult o lipsă a hranei, cât o lipsă a voinței politice” pentru a stopa „starea critică” a 842 milioane de oameni din lumea întreagă, îndeosebi subdezvoltată, care merg la culcare înfomețați (cifră care depășește populația Americii Latine). În totalul acestora se regăsesc și 10 milioane de persoane din țările industrializate, precum și 34 de milioane din țările în tranziție. Într-un alt *Raport* al O.N.U., publicat în martie 2002, cu ocazia „Zilei Mondiale a Apei” se arăta că, la scară planetară, există o criză a apei, întrucât doar 3% din cantitatea existentă pe Terra este potabilă (majoritatea ei fiind, însă, înghețată, sau la mari adâncimi pentru a putea fi valorificată). În fiecare an, peste 5 milioane de locuitori ai planetei își pierd viața din cauza bolilor transmise prin apa infestată, iar alte zeci de milioane mor de sete. Se consideră că, până în anul 2025, peste 2,5 miliarde de oameni vor trebui să economisească apa, iar alți 2,7 miliarde nu vor avea de unde să economisească, pentru că în zonele în care locuiesc nu va exista suficientă apă pentru nevoile zilnice.

Omenirea este amenințată și de manifestarea unor maladii, care, în condițiile sărăciei extreme, se extind cu rapiditate. Cea mai de temut este, fără îndoială, S.I.D.A., boală descoperită în anul 1979 în S.U.A. (California și New York), primii pacienți fiind, în general, tineri homosexuali și consumatori de droguri (fapt care a avut un puternic impact asupra opiniei publice), ulterior, fiind depistați și heterosexuali politransfuzăți. Mai târziu, virusul HIV, responsabil de declanșarea maladiei, a fost înregistrat în Haiti și Africa Ecuatorială. Anumite statistici medicale ne avertizează că, în anul 1999, erau 34,3 milioane de oameni bolnavi (1,3 milioane în America Latină; 24,5 milioane în Africa Sub-Sahariană; 5,6 milioane în Asia de Sud și Sud-Est; 900 de mii în America de Nord; 520 de mii în Europa de Vest ș.a.), alți 5,4 milioane erau nou infectați, iar totalul copiilor rămași orfani de la debutul epidemiei se ridica la 13,2 milioane. Deși statisticile publicate referitoare la victimele S.I.D.A. sunt, adesea neconcordante, câteva constatări sunt certe: este fatală speciei umane, afectează zeci de milioane de oameni (îndeosebi din marile bazine demografice ale umanității) și se răspândește cu repeziciune.

Mijloacele de luptă împotriva maladiilor depind de nivelul de dezvoltare economico-socială al fiecărei țări. Eficacitatea sistemului de îngrijire medicală presupune costuri ridicate, pe care statele subdezvoltate nu le pot suporta. Un indicator relevant este cel care privește numărul de medici raportat la numărul de locuitori. Dacă în statele dezvoltate unui medic îi revin în jur de 500 locuitori, în cele subdezvoltate din Africa sau Asia la un medic revin 50 000 de locuitori.

Medicii și spitalele sunt situate în orașe, în timp ce locuitorii satelor sunt privați, aproape în totalitate, de îngrijire medicală. De fapt, în statele din Africa Centrală doar 10-16% din totalul populației beneficiază de serviciile medicale. Așa se și explică rata înaltă a mortalității pe continentul african – 13,7‰ (în unele state, ca Mali, Guineea, Coasta de Fildeș, nivelul său variind între 15-25‰). Pe glob, rata medie a mortalității este de circa 9,3‰ (cu variații de la 2,1‰ în Kuwait la 25,2‰ în Sierra Leone). Pe continentul american, rata mortalității generale este de 7,5‰ (cu diferența între America de Nord și America Latină), fiind cea mai scăzută din lume. Locul doi este ocupat de Asia, unde nivelul general al mortalității este de 8,4‰ (variind de la 7,2‰ în China și 7,6‰ în Japonia, la 10‰ în India, și 21‰ în Afghanistan). În Europa, rata mortalității este de 11,2‰, depășind media de pe glob (pe continentul nostru se întâlnește și un grad avansat de îmbătrânire a populației, iar pe alte continente este precumpănitoare populația tânără). România a avut între 1997-2002 o rată a mortalității cuprinsă între 11,4 (în anul 2000) și 12,4 decedați la 1000 de locuitori (în anul 2002), fiind superioară mediei pe glob și mai ridicată în anul 2002 la persoanele de sex masculin (13,6‰) decât la cele de sex feminin (11,2‰)¹.

c) Apărarea păcii și evitarea războaielor

Cei mai mari dușmani ai omului, din toate timpurile, au fost bolile epidemice și incurabile, pe de o parte, războaiele și agresiunile de masă, pe altă parte. Dacă maladiile sunt independente de voința și rațiunea ființei umane, în schimb, războaiele sunt tocmai rezultatul opțiunilor acesteia (la nivel individual, grupal și statal). Întreaga istorie a lumii este marcată de imense pierderi de vieți omenești provocate de războaie. Un studiu efectuat de specialiști ai universității americane Carolina de Nord indică faptul că în ultimii 5.600 de ani au avut loc peste 14.500 de confruntări armate, în care au dispărut circa 3 miliarde de oameni. Adunate la un loc, perioadele de pace se întind pe 292 ani, care reprezintă doar 5% din intervalul de timp luat în considerare². Aceste date sunt grăitoare și ne pot duce ușor la concluzia că agresiunea s-a născut odată cu omul.

Este violența o caracteristică intrinsecă a naturii umane? Un răspuns optimist ar fi cel mai plauzibil din perspectiva filosofiei umaniste, însă o examinare riguroasă a realităților ne îndrumă spre alte evaluări. Raportul cercetătorilor americani și statisticile istorice ne arată că în ultimii o sută de ani au pierit în conflicte armate peste 64 milioane de oameni. Următoarea statistică a celor mai sângeroase confruntări militare și civile din secolul al XX-lea este edificatoare:

1. Cel de-al doilea război mondial (1939-1945): 50 milioane morți

---

¹ Cf. *Anuarul statistic al României*, 2003, p. 74

² O sinteză a principalelor concluzii și informații cuprinse în *Raportul* cercetătorilor americani a fost publicată în ziarul *Național*, Anul VII, nr 1771, luni, 6 ianuarie 2003, p.2, din care am extras și noi datele statistice prezentate în paragraful de față.

2. Primul război mondial (1914-1918): 8,5 milioane
3. Războiul din Coreea (1950-1953): 1,2 milioane
4. Cel de-al doilea război civil din China (1945-1949): 1,2 milioane
5. Războiul din Vietnam (1965-1975): 1,2 milioane
6. Războiul Irak-Iran (1980-1988): 850 mii
7. Războiul civil din Rusia (1918-1921): 800 mii
8. Primul război civil din China (1927-1937): 400 mii
9. Războiul din Indochina (1945-1954): 385 mii
10. Revoluția mexicană (1911-1920): 200 mii

Raportul amintit al universitarilor americani (publicat la sfârșitul anului 2002) avansa o concluzie deconcertantă, și anume că pe glob erau în desfășurare între 40 și 100 războaie, revolte populare și lovituri de stat, ceea ce trădează o neobosită chemare spre fapte de violență colectivă, distructive ale speciei umane. Valorile în numele cărora sunt purtate astfel de acțiuni și modul de semnificare a lor ne pot situa în multiple ipostaze apreciative. Frecvența și amploarea confruntărilor sângeroase ne îndeamnă să credem că, cel puțin pentru moment, pacea și armonia, înțelegerea și toleranța la nivel global rămân simple iluzii sau idealuri mereu actuale.

Cauzele și motivele conflictelor din lume sunt dintre cele mai diverse. Analiza acestora, în epocile trecute, reliefa predominanța cauzelor economice. Și astăzi, bătălia pentru anumite resurse naturale din unele zone ale planetei a rămas o sursă majoră de conflicte armate (știut fiind faptul că pe măsură ce crește numărul oamenilor dintr-o comunitate, crește consumul și, implicit, se diminuează ori se epuizează resursele naturale). Rivalitățile etnice și litigiile teritoriale, conflictele religioase și rasiale, confruntările ideologice, interesele comerciale ale producătorilor de arme ș.a.¹ se află, de asemenea, la originea războaielor actuale. Autorii studiului elaborat la Universitatea Carolina de Nord considerau că „harta punctelor fierbinți” de pe glob, din anul 2002, demonstra că majoritatea conflictelor erau de natură religioasă. Pe harta teatrelor de război figurau: Coasta de Fildeș, Sudan, Congo (în Africa), Columbia (în America), Palestina, Cecenia, Afghanistan, Cașmir (India), Nepal, Filipine.

În ultimii 50 de ani, războaiele civile au cuprins numeroase țări subdezvoltate sau în curs de dezvoltare (întârziind soluționarea gravelor lor probleme materiale și sociale). Ultimele cinci decenii și jumătate ne pun în fața unui inventar înfiorător:

---

¹ În fruntea marilor exportatori de arme și echipamente militare se aflau în anul 2002: Rusia (exporta în valoare de 18 miliarde dolari), SUA (8 miliarde) și Franța (4 miliarde), iar printre clienții lor principali figurau Iranul și Irakul (6 miliarde dolari), Arabia Saudită și India (3 miliarde dolari). Uriașele investiții militare ale unor state (de pildă, bugetul militar al SUA era estimat la 120 miliarde de dolari, înainte de a se angaja decisiv în războaiele din Afghanistan și, apoi, din Irak), ca și eforturile solicitante de înarmare ale altora, afectează profund viața comunităților umane cărora aparțin, îndepărtând șansa lumii de a reduce sărăcia ori de a învinge bolile necruțătoare.

1. *Războiul Coreei*: 1950-1953 (între Coreea de Nord, cu guvern comunist, sprijinit de U.R.S.S., și Coreea de Sud, susținută de o coaliție de 16 țări, condusă de S.U.A., încheiat cu împărțirea peninsulei);

2. *Războiul din Vietnam*: 1965-1975 (între S.U.A. și trupele comuniste din Nord, care au preluat controlul țării);

3. *Războiul civil din Liban*: 1975-1990 (declanșat de uciderea a 30 palestinieni în Beirut de către câțiva creștini, având drept consecință împărțirea capitalei Beirut în Estul creștin și Vestul musulman, pacea instalându-se după 15 ani de lupte);

4. *Războiul Irak-Iran*: 1980-1988 (a început în urma invadării Iranului de către Irak, numărul total al victimelor fiind estimat la un milion);

5. *Războiul civil din Afghanistan*: 1979-1989 (trupele U.R.S.S. au ocupat capitala Kabul, preluând parțial controlul asupra țării, însă gherilele talibane, sprijinite de Occident, au reușit după un deceniu de luptă să-i învingă pe cei 115 mii de soldați sovietici);

6. *Războiul din Golf* : 1991 (după invadarea Kuwaitului de trupele irakiene ale lui Saddam Hussein, o coaliție de 28 state, cea mai mare din istorie, condusă de S.U.A., a eliberat statul ocupat după 6 săptămâni de lupte-operațiunea militară s-a numit *Furtună în Deșert*);

7. *Războiul din Bosnia*: 1992-1995 (de natură etnico-religioasă, a început după dezagregarea Iugoslaviei, între sârbii ortodocși, croații catolici și bosniacii musulmani, operațiunile militare încetând sub presiunea S.U.A.)

8. *Conflictul din Kosovo*: 1998-1999 (între albanezi și sârbi, încheiat prin bombardarea Serbiei de către trupele N.A.T.O., timp de 11 săptămâni, până la semnarea unui acord de pace);

9. *Războiul împotriva terorismului*: din septembrie 2001 până în prezent (declanșat de Administrația S.U.A., sub președinția lui George W. Bush, împotriva rețelei afgane Al-Qaeda - condusă de Osama bin Laden, aflată la originea atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001, război care a dus la înlăturarea regimului taliban de la putere și a continuat cu ocuparea Irakului, în 2003, cu detronarea regimului dictatorial al lui Saddam Hussein, luptele coaliției internaționale, în frunte cu armata americană, împotriva insurgenților irakieni derulându-se și în prezent pentru pacificare țării).

Autorii studiului de la Universitatea Carolina de Nord au întocmit și un clasament, evident discutabil, al celor mai războinice popoare și state din trecutul apropiat, pe primele locuri fiind situate: Israel, India, Egipt, Irak, Pakistan, S.U.A. și Rusia (în funcție de operațiunile militare la care au participat).

Tehnologia militară actuală încorporează cele mai înalte descoperiri științifice, iar utilizarea unor armate de profesioniști ai războiului au transformat soldații secolului al XXI-lea într-o veritabilă „mașină” de ucis oameni. Ilustrative sunt, în acest sens, și datele unui Raport al Organizației Mondiale a Sănătății, care ne informează că un om moare la fiecare 100 secunde datorită unui atac armat și că în fiecare oră cad victime violenței extreme un număr de 35 persoane.

La nivel global, apărarea securității naționale, regionale și mondiale a devenit o problemă fundamentală și prioritară a epocii noastre, în condițiile în care nu încetează cursa înarmării nucleare și nu dispăre pericolul terorismului internațional.

Resume

Les discrepances qui existent entre le pays du monde, sous point de vue du niveau d'efficience économique, développent les discrepances entre les grandes collectivités des gens en ce qui concerne leur développement. La notion de développement humain peut être analysée sous des différents aspects: philosophique, économique, sociologique, psychologique, anthropologique.

Bibliografie selectiva:

1. Ioan Bari, *Probleme globale contemporane*, Editura Economică, București, 2003
2. *Anuarul statistic al României*, 2003

Aspecte definitorii ale regiunilor de dezvoltare din România în funcție de structura ocupațională a populației

*Drd. Gabriel Pricină, prep.univ. Gabriela Motoi
Universitatea din Craiova*

Capitalul uman românesc este încă influențat, atât din punct de vedere cantitativ cât și calitativ, de criza generată de transformarea societății în toate sectoarele sale: politic, cultural, economic, social. De aceea este deosebit de importantă cunoașterea structurii sale și elaborarea unor politici sociale menite să asigure adaptabilitatea sa pe termen lung la o piață a muncii deosebit de dinamică și competitivă.

Apropiata intrare a României în U.E. ridică o serie de probleme cu privire la specificul structurii forței de muncă. Diferențele care există între cele două categorii de societăți, cele vestice-caracterizate prin productivitate mare, influență economică și politică, un nivel de trai ridicat-și cele estice-cu structuri sociale și ocupaționale diferite, afectate de organizarea etatistă a sistemului economico-social, de lipsa unei coerențe a politicilor sociale de dezvoltare-evidențiază existența unor obiective comune, dar existența unor mijloace diferite de îndeplinire a lor datorită nivelurilor diferite de dezvoltare și, implicit, posibilități diferite de îndeplinire.

Economiile dezvoltate sunt caracterizate prin preponderența sectorului terțiar, al serviciilor, al activităților cu un grad mare de elaborare și care necesită un nivel superior de pregătire. Sectorul primar este slab reprezentat în țările dezvoltate, din punct de vedere al forței de muncă ocupate, datorită utilității superioare a unităților de producție. Un alt domeniu important pentru sistemul economic este cel agricol. În țările Europei de Vest și S.U.A. populația ocupată în agricultură are ponderi mai mici de 10 procente, în timp ce forța de muncă din celelalte țări, centrale, răsăritene ori de pe alte continente, depășește cu mult aceste 10 procente. Gradul de ocupare în agricultură poate fi utilizat ca un indicator al nivelului de dezvoltare al societății analizate. Elementele constitutive ale acestui indicator sunt cele care evidențiază caracteristicile capitalului uman-nivel de educație, sănătate, deprinderi de muncă- ceea ce ajută la înțelegerea mai exactă a specificului acestuia, devenind bază pentru inițierea unor proiecte de dezvoltare a comunităților locale.

Capitalul uman românesc este încă influențat de criza generalizată, iar

alegerile individuale sunt orientate spre asigurarea unui minim de subzistență. Modulurile în care sunt programate acțiunile viitoare, atât la nivel individual cât și la nivelul grupului familial, sunt impregnate de teama eșecului și a pierderii siguranței oferite de câștigul prezent. În funcție de cuantumul veniturilor materiale sunt programate și investițiile în viitor, materializate în evoluția școlară a copiilor sau în dobândirea de noi competențe profesionale ale părinților. Desigur că aceste alegeri sunt integrate modului în care este perceput contextul social, a permeabilității acestuia, a oportunităților de supraviețuire intuite de persoana în cauză. Toate aceste componente, care portretizează imaginea direcțiilor de acțiune sunt supuse filtrului individual, al capacității de predicție și curajului de care dă dovadă actorul social.

Pentru îndeplinirea dezideratelor personale este nevoie de dezvoltarea abilităților individuale, necesare identificării precise a ceea ce poate aduce perioada viitoare. Astfel, se constată că transformările care au influențat viața socială din România au produs anumite categorii de persoane, distribuite de-a lungul unei axe, care are la o extremă opoziția față de schimbare, cristalizată în nostalgia regimului trecut și a conducătorilor acestuia, iar la cealaltă extremă se află acceptarea totală a schimbărilor care au influențat societatea românească, înțelegerea nevoii de schimbare atât la nivelul sistemului economic cât și la nivelul opțiunilor individuale.

Prin prisma acestor atitudini se pot face corelații între atitudinile afișate și mediul social de proveniență. Cercetările efectuate de-a lungul timpului, evidențiază existența acestor categorii sociale, specialiștii clasificând astfel pe cei aflați în tabăra celor care resping eforturile de aderare la UE:

“Incompetenții cu privire la UE (12%), adică cei care nu știu să evalueze posibilele efecte ale integrării României în UE sunt cu precădere agricultori, muncitori necalificați, casnice și pensionari, mai ales femei de 55 de ani și peste, cu cel mult 8 clase, din mediul rural. La nivelul întregii țări, incompetenții cu privire la UE reprezintă 12% din populația cu drept de vot.

Parohialii reprezintă 5% din întreaga populație a țării, fiind cei care cred că integrarea României în Uniunea Europeană nu va avea nici un efect, nici asupra țării și nici asupra lor. Profilul statistic al acestui grup este foarte asemănător cu cel al incompetenților cu privire la UE.

Opozanții reprezintă doar 4% (pondere în ușoară scădere) din populația adultă a țării, fiind cei care consideră că integrarea României în Uniunea Europeană va avea efecte predominant negative atât asupra țării cât și asupra lor. Aceștia sunt mai degrabă meșteșugari, muncitori calificați și șomeri, persoane cu școală profesională sau treapta I de liceu, bărbați, mai ales de 40-54 ani, din Muntenia și Oltenia.”

Statisticile obținute la *Recensământul populației și al locuințelor*, din anul 2002, evidențiază că persoanele care pot fi incluse în aceste categorii întâmpină greutăți de adaptare, au dificultăți financiare și identifică posibilități restrânse de îmbunătățire a nivelului de trai. Un element important al acestei atitudini rezultă și din valorile promovate în regimul trecut, în care, la nivel oficial, era propagată

ideea egalității totale între toți membrii societății, aceste valori suferind nuanțări care scapă celor neavizați: *egalitate în fața legii, egalitate în drepturi* etc. De asemenea, se poate remarca nivelul scăzut de școlarizare al celor din această categorie. Prin însumarea procentelor se constată că această categorie ajungea, în anul 2002, la 21% din populația țării, un segment care nu poate fi neglijat în adoptarea unor politici sociale bazate pe parteneriatul dintre instituțiile abilitate și această categorie socială.

Valorile adoptate de aceste persoane, determinante ale modului de acțiune viitor, produc disfuncții în aplicarea acțiunilor de dezvoltare, prin neparticipare și neimplicare în viața comunității de rezidență, ceea ce îi transformă în victime ale tranziției. Ponderea acestei categorii de persoane este variabilă, în funcție de fenomenele economico-sociale cu implicații asupra nivelului de trai. Prin observarea rezultatelor obținute în urma ultimului recensământ, se pot trasa anumite linii directoare de acțiune avându-se în vedere specificul capitalului uman și nevoia de intervenție a instituțiilor statului, din punct de vedere al strategiilor aplicate. În funcție de regiunile de dezvoltare, structura ocupațională are următoarea configurație:

Regiunea	Grupe de ocupații											
	Populația ocupată	Legislatori*	Specialiști**	ni maștri și	Funct. administr. Servicii,	comerț și asimilati	Agricult.	Meșteșugari și	Operatori***	Munc. calific.	Armată	Nedecelarat
Procente												
România	100	4,4	9,0	10,4	5,0	8,8	25,1	19,5	9,9	7,3	0,5	0,1
Nord-est	100	3,2	6,4	8,1	3,3	7,0	43,1	14,3	8,4	5,8	0,5	0,1
Sud-est	100	4,1	7,9	10,5	5,3	9,1	24,3	19,1	10,9	8,2	0,5	0,1
Sud	100	3,8	6,9	9,8	4,2	8,3	27,4	21,1	9,8	8,0	0,7	0,0
Sud-vest	100	3,5	8,2	8,9	4,1	7,2	35,8	18,2	7,8	5,8	0,5	0,0
Vest	100	4,1	9,0	10,6	5,4	9,5	20,3	21,3	11,7	7,7	0,4	0,0
Nord-vest	100	4,3	8,5	9,9	4,6	8,7	25,2	19,5	10,9	7,7	0,6	0,1
Centru	100	4,4	8,8	12,3	6,2	10,6	11,5	26,4	11,1	8,1	0,6	0,0
București	100	8,3	19,5	15,6	8,7	11,1	0,9	19,2	9,4	7,1	0,1	0,1

*Legislatori, membri ai executivului, conducători din administrația publică și unități economico-sociale și politice **Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice ***Operatori la instalații și mașini; asamblori de mașini, echipamente și alte produse Sursa: Recensământul Populației și Locuințelor, 18 martie, 2002-prelucrare date

Distribuția populației, în funcție de grupele de ocupație, evidențiază agricultura drept domeniul principal de activitate pentru cei mai mulți români, în regiunea de Nord-Est a țării aceasta atingând un procent de 43,1%, adică aproape

jumătate din populație. Următoarea zonă este cea de Sud-Vest, unde 35,8% din forța de muncă este ocupată în agricultură. La polul opus se află zonele de Vest, cu 20,3% și cea de Centru cu 11,5%.

Rezultatele recensământului din anul 2002 configurează tabloul social al țării noastre. Structura populației ocupate indică specificul fiecărei zone, resursele de muncă existente și oferă direcții de acțiune pentru implementarea unor politici sociale eficiente, care să-și atingă obiectivele pentru care au fost inițiate.

Produsul intern brut reprezintă un indicator important al productivității unor zone ale țării. Astfel, conform datelor *Institutului Național de Statistică* (site-ul oficial), în anul 2002, Produsul Intern Brut pe cap de locuitor defalcat pe județe se prezintă astfel:

Zona Nord-Est				Zona Sud-Est			
Județ	PIB (euro)	Județ	PIB (euro)	Județ	PIB	Județ	PIB
Bacău	1959	Neamț	1495	Brăila	1734	Galați	1812
Botoșani	1228	Suceava	1614	Buzău	1518	Tulcea	1682
Iași	1792	Vaslui	1104	Constanța	2648	Vrancea	1538
Media 1532 euro/locuitor				Media: 1822 euro/ locuitor			

Zona Sud				Zona Sud-Vest			
Județ	PIB (euro)	Județ	PIB (euro)	Județ	PIB(euro)	Județ	PIB(euro)
Argeș	2240	Ialomița	1692	Dolj	1538	Olt	1322
Călărași	1237	Prahova	2085	Gorj	2767	Vâlcea	1581
Dâmbovița	1649	Teleorman	1485	Mehedinți	1545		
Giurgiu	1238			Media: 1751 euro/ locuitor			
Media: 1661 euro/locuitor							

Zona Vest				Zona Nord-Vest			
Județ	PIB(euro)	Județ	PIB(euro)	Județ	PIB(euro)	Județ	PIB(euro)
Arad	2284	Timiș	2907	Bihor	2468	Maramureș	1588
Caraș-Severin	1949			Bistrița-Năsăud	1647	Satu Mare	1838
Hunedoara	2167			Cluj	2640	Sălaj	1664
Media: 2326 euro/ locuitor				Media: 1974 euro/ locuitor			

Zona Centru				Zona București	
Județ	PIB(euro)	Județ	PIB(euro)	Județ	PIB (euro)
Alba	1887	Harghita	1987	Ilfov	3505
Brașov	2939	Mureș	2121	Mun. București	4789
Covasna	2193	Sibiu	2938		
Media: 2344 euro/ locuitor				Media: 4147 euro/ locuitor	

Sursa: Institutul Național de Statistică – centralizare date în funcție de regiunile de dezvoltare

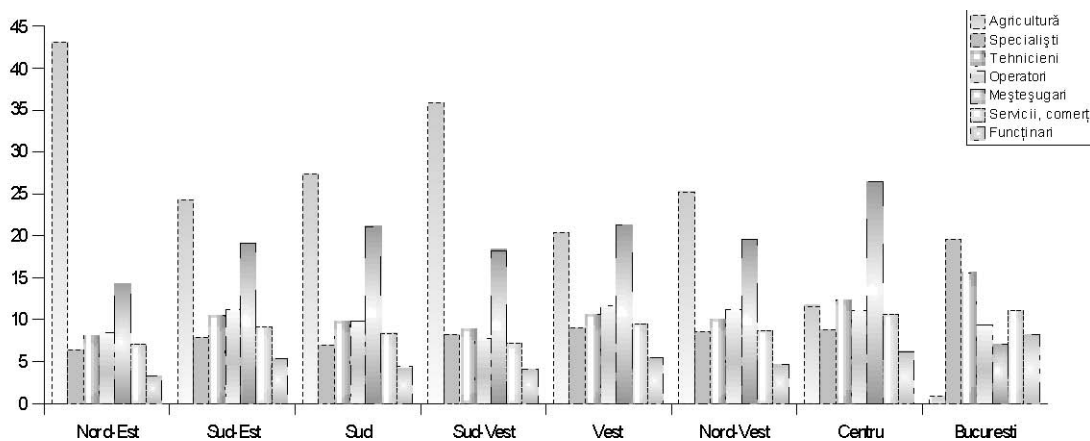
Între regiunile de dezvoltare se pot observa discrepanțe care pot fi puse în legătură cu structura ocupațională și cu eficiența activităților. Zona cea mai dezvoltată din România este cea aflată sub influența capitalei țării – București (4147 euro/locuitor), urmată de zona centrală a țării cu un PIB de 2344 euro/locuitor și de zona de Vest cu 2326 euro/locuitor. Cifrele de mai sus reliefează diferențe de dezvoltare la nivelul județelor, uneori destul de mari, deși din punct de vedere geografic acestea se învecinează. Identificarea cauzelor care produc diferențieri semnificative între județe reprezintă un punct de plecare în inițierea acțiunilor care favorizează dezvoltarea societății.

Eventualele soluții de ameliorare a nivelului de trai sunt dependente de componentele economico-sociale care concură la formarea PIB. Ponderile în fiecare domeniu de activitate sunt rezultatul atitudinii față de muncă, de pregătirea populației din fiecare zonă, de nivelul de școlarizare, de oportunitățile oferite de resursele naturale și culturale ale zonei. În plus, un rol important este deținut de tradiții, credințe, cutume, valori existente într-un anumit areal. O orientare eficientă a politicilor sociale rezultă din evaluarea resurselor materiale ale unei regiuni geografice și compararea capitalului uman rezident obține următoarea structură:

Regiunea de dezvolt.	PIB euro	Ocupațiile						
		Agricultură	Specialiști	Tehnicienii maștri și asimilați	Operatori**	Meșteșugari și lucrători calificați	Servicii, comerț și activități financiare	Funcționari administr.
Nord-est	1532	43,1	6,4	8,1	8,4	14,3	7,0	3,3
Sud-est	1822	24,3	7,9	10,5	10,9	19,1	9,1	5,3
Sud	1661	27,4	6,9	9,8	9,8	21,1	8,3	4,2
Sud-vest	1751	35,8	8,2	8,9	7,8	18,2	7,2	4,1
Vest	2326	20,3	9,0	10,6	11,7	21,3	9,5	5,4
Nord-vest	1974	25,2	8,5	9,9	10,9	19,5	8,7	4,6
Centru	2344	11,5	8,8	12,3	11,1	26,4	10,6	6,2
București	4147	0,9	19,5	15,6	9,4	7,1	11,1	8,7

Prin alăturarea celor două categorii de date – structura ocupațională și PIB defalcat pe regiuni – avându-se în vedere doar cele mai bune ponderi ale ocupațiilor din fiecare regiune, se obține următoarea structură:

*Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice **Operatori la instalații și mașini; asamblori de mașini, echipamente și alte produse

Reprezentarea grafică a datelor din tabel evidențiază faptul că în regiunile de dezvoltare cu o pondere importantă a populației ocupată în agricultură *Produsul Intern Brut* este mai redus decât în zonele unde sunt predominante alte activități, în special activități care presupun un grad mai mare de specializare. Regiunile de

Nord-Est, Sud-Vest și Sud, în care agricultura este principala ocupație a unei ponderi însemnate a populației, au cel mai mic PIB: 1532 euro/locuitor, 1751 euro/locuitor respectiv 1661 euro/locuitor. Zona centrală a țării, în care agricultura are o pondere scăzută în structura ocupațională, poate și datorită condițiilor pedoclimatice neprielnice practicării culturilor agricole cerealiere, motiv pentru care locuitorii comunităților din această zonă s-au orientat spre practicarea altor activități care să asigure cele necesare traiului, activitățile meșteșugărești fiind cele care întrunesc cea mai mare pondere a populației ocupate.

De asemenea, zona de Vest, care urmează zonei de Centru, din punct de vedere al valorii PIB, este caracterizată de un echilibru aproximativ dintre procentele agricultorilor și meșteșugarilor, având în același timp o proporție mai mare a celorlalte categorii de ocupații. În cadrul acestei împărțiri teritoriale zona București reprezintă un caz aparte, întrucât criteriile semnificative aplicate celorlalte regiuni de dezvoltare nu au aplicabilitate în această zonă. Trebuie menționat că municipiul București beneficiază de unități industriale performante, absoarbe cele mai importante resurse umane și materiale din țară și reprezintă un centru atractiv pentru investitorii străini. În schimb nu este caracterizat de unitatea culturală specifică celorlalte zone. Diferențele dintre arealul de influență al capitalei și celelalte regiuni ale țării întăresc ideea că fenomenele care influențează viața social-economică provin din categorii diferite iar comparația acestora nu aduce rezultate relevante. În afară de diferențele ocupaționale, care influențează nivelul de trai, următorul indicator este constituit din valorile comunitare care sunt specifice fiecărei regiuni. Valorile adoptate de o populație determină atitudinea față de anumite schimbări și provocări din viața de zi cu zi, modul în care indivizii prevăd posibilitățile de îmbunătățire a nivelului de trai și în care intuiesc modalitățile de depășire a dificultăților rezultate din tranziția prelungită care afectează România.

Dacă datele statistice permit cuantificarea unor procese care se manifestă pe scară largă, prin legea numerelor mari, în ceea ce privește ansamblul de valori, care impregnează viața individuală a comunităților urbane și rurale, aflate pe diferite nivele de dezvoltare, este dificil de cuantificat și de cuprins în indicatori sintetici care să permită aplicarea de politici generalizate valabile pentru întreaga țară. Atingerea obiectivelor politicilor de dezvoltare comunitară presupun o particularizare a acestora în raport cu specificul fiecărei regiuni de dezvoltare, atât din punct de vedere al resurselor naturale cât și al capitalului uman.

Abstract

The Romanian human capital is still influenced, both cantitative and qualitative, by the dramatical changes that took place in the political, economical, cultural and social aspects of the society. That is why it is extremely important to analyze the structure of this capital as a base for proper social policies meant to make possible its long term adaptability on a very dynamic and competitive labor market.

Trăsături de personalitate cu impact negativ asupra socializării și resocializării infractorilor recidiviști

*Lector univ.drd.Maria PESCARU
Universitatea din Pitești*

Criminalitatea apare, din perspectivă psihologică, ca un produs al personalității individului, ea incluzând acele comportamente care violează normele juridice, întrucât indivizii respectivi nu dispun de capacitatea de a le respecta și de a li se supune. De aceea, capacitățile funcționale ale indivizilor trebuie apreciate numai în raport cu standardele normative, iar imposibilitatea de a respecta aceste reguli trebuie asociată controlului, motivațiilor individuale și responsabilității individului implicat în actul antisocial.

Accentuând aspectul socialmente periculos al delictului și responsabilitatea (vinovăția) delincventului, criteriul normativului penal trebuie completat cu cel sociologic, care vizează semnificație și reacția socială a încălcării normelor juridice, dar și de cel psihologic, care încearcă să evidențieze și să explice rolul personalității individului delincvent și nondelincvent. Dacă este corectă afirmația că este dificil să evaluezi sau să judeci un delict fără să-l înțelegi, tot atât de adevărat este și faptul că pentru a-l înțelege trebuie să cunoști antecedentele situației și valoarea tuturor factorilor determinanți ai reacției personale.

Datorită infracțiunilor permanente care au loc între factorii endogeni și cei exogeni, personalitatea nu este o structură statică, ci una dinamică care continuă să evolueze în timp, într-un ritm care depinde de relevanța factorilor exogeni. Plecând de la această realitate, în analiza structurării în sens antisocial a personalității umane, controversele teoretice acordă prioritate fie factorilor individuali, fie mediului social (factori exogeni).

Cu toate că astăzi nu se mai afirmă că anumiți indivizi se nasc infractori, rolul factorilor individuali nu este complet neglijat. Acest aspect se datorează rolului de „filtru” pe care-l joacă diverse componente ale personalității. Pe parcursul procesului de maturizare biologică și socială, individul își formează propria personalitate prin învățarea și asimilarea treptată a modului sociocultural predominant, socializarea devenind pozitivă sau negativă ca urmare a preexistenței unui complex de factori sociali care determină sau favorizează orientarea antisocială a personalității.

Diagnosticarea cât mai corectă a profilului psihocomportamental al infractorilor, evidențierea cât mai exactă a cauzelor care au determinat comportamentul antisocial, constituie cerințe esențiale pentru conturarea programelor terapeutic-recuperative din cadrul instituțiilor coreționale.

Cercetarea complexă a fenomenului infracțional, sub toate aspectele sale deschide larg perspective, explicații științifice a mecanismelor și factorilor cu rol favorizant, permițând o fundamentare realistă a măsurilor generale și speciale orientate către prevenirea și combaterea manifestărilor antisociale. Cercetările moderne consacrate psihologiei actului infracțional sunt în mod constant pluridisciplinare. O analiză strict psihologică a actului infracțional, care constă în analiza modului în care personalitatea infractorului (inteligenta, afectivitatea, motivația și voința) se manifestă în pregătirea și săvârșirea infracțiunii și în atitudinea portinfracțională.

Personalitatea infractorului este fondul pe care trebuie să se încrucișeze, în cadrul duelului judiciar funcțiile acuzării și apărării pentru ca în ultimă instanță, pedeapsa este impusă infractorului, iar efectele sale sunt condiționate de această personalitate. Elementele pozitive ale personalității vor putea conduce către o pedeapsă mai aspră, existând și situații în care pedepsele sunt insuficiente, aceasta generând de obicei fenomenul recidivei sau al obișnuinței infracționale, cărora societatea nu le-a găsit remedii propice.

Conceptul de personalitate este esențial pentru justiție, se fundamentează pe adevăr și dreptate, în care primează ideea de recuperare socială a infractorului, de aceea, justiția își racordează activitatea la serviciile psihologiei judiciare.

Factorii psihologici nu acționează direct, nemijlocit și univoc asupra individului, ci prin filtrul particularităților sale individuale, particularități ale căror rădăcini se află în mică măsură în antecedentele sale, în activitatea personală.

Toate acestea îi determină un anumit tip de comportament disfuncțional, un anumit mod de a acționa și reacționa în spațiul psihologic, în modul de a rezolva situațiile conflictuale care apar mereu în acest spațiu.

Infractorul se prezintă ca o personalitate deformată, ceea ce-i permite comiterea unor acțiuni atipice cu caracter antisocial sau disocial. El apare ca un individ cu insuficientă maturizare socială, cu deficiențe de integrare, intră în conflict cu cerințele sistemului valoric – normativ și cultural al societății în care trăiește. Pe această bază se încearcă a fi puse în evidență personalitatea infractorului cât și mecanismele interne (motivații, scop) care declanșează trecerea la actul infracțional ca atare (Baciu, 1992). Studiindu-se diferite categorii de infractori sub aspectul particularităților psihologice, s-a reușit să se stabilească anumite caracteristici comune care se regăsesc la majoritatea celor ce încalcă în mod frecvent legea.

Instabilitatea emoțională – acțională, datorită experienței negative, educației deficitare primite în familie, deprinderilor și practicilor antisociale însușite, infractorul este un individ instabil din punct de vedere emotiv - acțional, un element care în reacțiile sale trădează discontinuitatea, salturi nemotivate de la o

extremă la alta, inconstanță în reacțiile față de stimuli. Această instabilitate este o trăsătură esențială a personalității, se evidențiază mai bine decât pe planul componentei cognitive. Instabilitatea emotivă face parte din stările de dereglare a activității infractorilor care se caracterizează prin: lipsa unei autonomii afective, insuficienta dezvoltare a autocontrolului afectiv, slaba dezvoltare a emoțiilor și sentimentelor superioare, îndeosebi a celor morale, etc. Toate acestea duc la lipsa unei capacități de autoevaluare și de evaluare adecvată, la lipsa de obiectivitate față de sine și față de alți.

Inadaptarea socială. Este evident că orice infractor este un inadaptat din punct de vedere social. Inadaptații, sunt elemente a căror educație s-a realizat în condiții neprielnice și în mod nesatisfăcător. Analizele făcute infractorilor arată că, în majoritatea cazurilor aceștia provin din familii dezorganizate (părinții decedați, divorțați, infractori, alcoolici), unde nu există condiții, priceperea sau preocuparea necesară educării copiilor. Acolo unde nivelul sociocultural al părinților nu este suficient de ridicat, unde nu se dă atenție cuvenită normelor regimului zilnic, se pun implicit bazele inadaptării sociale. Atitudinile antisociale care rezultă din influența necorespunzătoare a mediului duc la înrădăcinarea unor deprinderi negative care, în diferite ocazii nefavorabile, pot fi actualizate, conducând la devianță și apoi infracțiune. Acțiunea infracțională reprezintă etiologic, un simptom de inadaptare, iar comportamentul este o reacție atipică.

Sensibilitatea deosebită. Anumiți excitanți din mediul ambiant exercită asupra infractorilor o simulare spre acțiune cu mult mai mare decât asupra omului obișnuit ceea ce conferă un caracter atipic reacțiilor acestora. Pe infractor îl caracterizează lipsa unui sistem de inhibiții, elaborat pe linie socială. Atingerea intereselor personale, indiferent de consecințe duc la mobilizarea excesivă a resurselor sale fizice și psihice.

Duplicitatea comportamentului. Conștient de caracterul social distructiv al actului infracțional, infractorul lucrează în taină, observă, plănuiește și exercită, total diferit de ochii oamenilor, în general, iar al autorităților, în special, comportamentul infracțional. Respectând o dominantă puternică a personalității, duplicitatea infractorului este a doua lui natură, care nu se maschează numai în perioada în care comite fapta infracțională, ci tot timpul. El joacă rolul unui om corect, cinstit, al omului cu preocupări de o altă natură decât cele ale „specialității” infracționale. Acest „joc” artificial îl denaturează, actele și faptele cotidiene făcându-l ușor depistabil pentru un bun observator. Necesitatea tănuirii, a „vieții duble” îi formează infractorului deprinderi care îl izolează tot mai mult în societate, de aspectul normal al vieții.

Imaturitatea intelectuală. Aceasta constă în incapacitatea infractorului de a percepe pe termen lung consecințele acțiunii sale antisociale. Există ipoteză că infractorul este strict limitat la prezent, acordând o mică importanță viitorului.

Arbuthnat (1987) subliniază faptul că acesta este concentrat pe prezent și nu discriminează cert delincvența de nondelincvență. Imaturitatea intelectuală nu se suprapune ratei scăzute a coeficientului de inteligență (IQ), ci exprimă o capacitate redusă de a stabili un raport rațional între pierderi și câștiguri în proiectarea și efectuarea unui act infracțional, trecerea la comiterea infracțiunii, efectuându-se în condițiile unei prudențe minime față de pragurile de toleranță a conduitelor de fapt.

Imaturitatea afectivă. Constă în decalajul persistent între procesele cognitive și afective, în favoarea celor afective. Datorită dezechilibrului psihoafectiv, imaturitatea afectivă duce la rigiditatea psihică, la reacții disproporționale, predominând principiul plăcerii în raport cu cel al realității. Imaturul afectiv recurge la comportamente afective (accese de plâns, crize, etc.), pentru obținerea unor plăceri imediate, minore, uneori ne semnificative. Nu are atitudine consecventă față de problemele reale și importante, este lipsit de o poziție critică și autocritică autentică, este nerealist instabil emoțional. Maturitatea afectivă asociată cu imaturitatea intelectuală predispune infractorul la manifestări și comportamente antisociale cu urmări deosebit de grave.

Frustrarea. Este o stare emoțională resimțită de infractor atunci când este privat de unele drepturi, recompense, satisfacții, etc, pe care el le consideră că i se cuvin sau că în calea obținerii acestor drepturi se impun obstacole. Frustrarea este resimțită în plan afectiv – cognitiv ca o stare de criză (o stare critică de tensiune) care dezorganizează pentru momentul dat activitatea instanței corticale de comandă a acțiunilor generând, simultan, surexcitarea corticală. Infractorii reacționează diferențiat la situațiile frustrante, de la abținerea (toleranța la frustrare) și amânare a satisfacției, până la un comportament afectiv. Cei puternic frustrați au tendința să-și piardă pe moment autocontrolul acționând haotic, inconstant, atipic, agresiv și violent, cu urmări antisociale grave.

Complexul de inferioritate. Este o stare pe care infractorul o resimte ca un sentiment de insuficiență, de incapacitate personală. Complexul de inferioritate apare în urma unor deficiențe, infirmități reale sau imaginare, acestea fiind potențate și de disprețul, dezaprobarea tacită sau experimentală a celorlalți. Complexul de inferioritate incită, adesea la comportamente de tip inferior orientate antisocial. J. Pinatel (1971) arată că la majoritatea marilor delincvenți există un nucleu al personalității, ale cărui elemente componente sunt: egocentrismul, labilitatea, agresivitatea și indiferența afectivă.

Egocentrismul – reprezintă tendința individului de a raporta totul la el însuși; el și numai el se află în centrul tuturor lucrurilor și situațiilor. Atunci când nu-și realizează scopurile propuse, devine invidios și susceptibil, dominator și chiar despot. Egocentricul nu este capabil să șadă dincolo de propriile dorințe, scopuri, interese. Este un individ care nu este capabil să recunoască superioritatea și succesele altora, se crede permanent persecutat, consideră că are întotdeauna și în

toate situațiile drepte. Își minimalizează defectele și insuccesele, își maximizează calitățile și succesele, iar atunci când greșește, în loc să-și reconsidere poziția, atacă cu virulență.

Labilitatea – este trăsătura personalității care semnifică fluctuația, emotivitatea, capriciozitatea și, ca atare, o accentuată deschidere spre influențe. Individul nu-și poate inhiba sau domina dorințele astfel că acțiunile sale sunt imprevizibile. Instabilitatea emoțională presupune o insuficientă maturizare afectivă, individul fiind robul influențelor și sugestiilor, neputând să-și inhibe pornirile și dorințele în fața pericolului public și a sancțiunilor penale.

Agresivitatea - apare atunci când individul este împiedicat să-și satisfacă dorințele și se manifestă printr-un comportament violent și distructiv. Cele mai cunoscute forme de agresivitate sunt: autoagresivitatea și heteroagresivitatea. Autoagresivitatea, constă în îndreptarea comportamentului agresiv spre propria persoană, exprimându-se prin automutilări, tentative de sinucidere, sau chiar sinucidere. Heteroagresivitatea, presupune canalizarea violenței spre alții, manifestându-se prin forme multiple cum ar fi: omuciderea, tâlhăria, violul, tentativa de omor, vătămarea corporală etc. J. Prinatel mai distinge două forme distincte ale agresivității: ocazională și profesională. Agresivitatea ocazională se caracterizează prin spontaneitate și violență, fiind mai des întâlnită în crimele pasionale. Agresivitatea profesională se caracterizează printr-un comportament violent, durabil, care se relevă ca o constantă a personalității infractorului, aceasta manifestându-se agresiv în mod deliberat, conștient.

Indiferența afectivă este strâns legată de egocentrism, insensibilitatea morală. Ea se caracterizează prin incapacitatea infractorului de a înțelege durerile și nevoile celorlalți, prin satisfacția resimțită față de durerile altora. Indiferența afectivă redă în fond stările de inhibare și dezorganizare emoțională. Această latură a personalității infractorului se formează de la vârste timpurii, fiind una din principalele curențe ale procesului socializării, un rol important deținându-l în acest plan funcționarea defectuoasă a structurii familiale precum și stilul educațional adoptat în cadrul acestei microstructuri.

De obicei, infractorul nu este conștient de propria-i stare de inhibare emoțională, ceea ce explică atât calmul cât și sângele rece cu care sunt comise o serie de infracțiuni de o violență extremă.

Legătura strânsă dintre indiferența afectivă și egocentrism constă în faptul că infractorului îi este străin sentimentul vinovăției, al culpabilității. Aceste componente ale personalității infractorului se pot întâlni și la alte persoane (neinfractori), însă la acestea nu sunt elemente dominante ale personalității, nu au consistența și frecvența întâlnite la infractori, nu sunt orientate spre infracționalitate. Ca urmare a orientării axiologice a sistemului de valori pe care-l posedă, infractorul este capabil din punct de vedere psihic să desfășoare o muncă socială susținută. Această incapacitate este dublată de disprețul față de muncă, de

atitudinea negativă față de cei ce desfășoară o activitate organizată, productivă. Nu se poate spune însă, că această atitudine, că această incapacitatea fizică sunt generate de deficiențe ale voinței. Procesele volitive funcționează la ei în mod normal, conținutul lor se îndreaptă spre acțiuni conflictuale în raport cu societatea, spre acțiuni antisociale, dezgustul față de muncă, lipsa unor preocupări susținute care să dea un scop mai consistent vieții lor, tendința spre vagabondaj și aventuri, ceea ce le convine foarte mult deoarece le favorizează activitatea infracțională. Faptul că în decursul activităților infractorii își constituie un stil specific de lucru, poate sugera uneori sărăcie de idei sau lipsa imaginației creatoare, dar în același timp, probabil o specializare superioară, fapt ce contrazice teoria despre inteligența nativă specifică infractorilor. Analizând mediul lor de lucru, ajungem să recunoaștem că este vorba în cea mai mare parte a cazurilor, de idei simple cu mici variații pe același motiv fundamental. Cu toate acestea măiestria lor poate oglindi uneori ingeniozitate, inventivitate, fantezii, precum și o dexteritate deosebită ce se dobândește pe bază de antrenament îndelungat. Trăind în conflict cu societatea și acționând mereu împotriva ei, prin succesele obținute în activitatea infracțională, devin încrezuți, orgolioși, supraapreciindu-se, ajungând la manifestări de naivitate, adeseori puerile. Infractorul se simte mereu în continuă apărare legitimă față de societate, care refuză să-i ofere de bună voie, ceea ce capriciul lui de moment pretinde. Elementul lui vital în același timp și o trăsătură fundamentală a caracterului său îl constituie minciuna.

Lipsa unui microclimat afectiv, eschivarea de la constrângeri social- morale, lipsa unor valori etice către care să tindă îl fac pe infractor indiferent față de viitor, îi imprimă o atitudine de totală nepăsare față de propria-i soartă, din acest motiv aparentul curaj de care dă dovadă reprezintă de fapt instabilitate, indiferență în urma tensiunii continue, în urma obișnuinței de a fi mereu în pericol. Egoismul înăbușe complet orice urmă de compasiune și, ca urmare, poate duce la acte de mare cruzime. Se remarcă sentimentalismul ieftin al infractorului, care are o forță mobilizatoare majoră, constituind resortul care îl împinge spre acțiune.

Personalitatea infractorului recidivist – Studiul multirecidiviștilor arată o conjugare de deficiențe individuale și sociale (E. Jahanson, 1974), un cumul de deficiențe sanitare, biologice și intelectuale și o lungă istorie de excluderi și respingeri sociale îi fac „marginali” față de comunitatea, în care trăiesc.

În cazul delincvenților, trecerea la actul infracțional, este o activitate a mecanismelor psihosociale ca reacție la excluderea și respingerea socială, reprezintă un motiv puternic de acțiune și, în această conjunctură, evident, comportamentul va fi direcționat antisocial. Impactul va fi cu atât mai violent, cu cât subiectul va fi mai puternic convins că agentul generator de frustrare a acționat cu intenție. Urmărind să stabilească principalele caracteristici psihologice de personalitate ale unor „criminali înrăiți”, deținuți la un penitenciar din SUA, F. W. Warhenton și alții (1967) au utilizat teste de personalitate U.I. (Universal Index) în baza cărora au putut stabili nu numai existența unor factori de personalitate care disting delincventul de nondelincvent, ci și unele constelații de factori specifici.

Astfel, față de ceilalți, delicvenții arată o tendință marcată de „a merge în bandă”, dau semne de neadaptare, sunt vanitoși și egocentriți, etc. Egocentrismul, prin care se înțelege incapacitatea de a ține cont de sentimentele, gândurile și interesele altora este o caracteristică fundamentală a infractorului din obișnuință, relevată de toți autorii care au cercetat problemele psihologice ale infractorilor. M. J. Chandler subliniază că un mare număr de comportamente deviate este asociat cu o persistentă gândire egocentristă. De asemenea, se mai poate stabili că gândirea egocentrică, obișnuită, este însoțită de o slabă capacitate de adaptare socială. Rezultatele testărilor mai arată că egocentrismul primește greu dezaprobarea, în timp ce îl stimulează pozitiv. Alături de egocentrismul marcat, personalitatea delincventului este caracterizată și printr-o imaturitate persistentă.

Însăși actele antisociale sunt semne evidente ale unei imaturități, ale faptului că imaturitatea intelectuală nu trebuie înțeleasă ca fiind identică cu un coeficient de inteligență scăzut. Imaturitatea intelectuală înseamnă capacitatea redusă de a stabili un raport rațional dintre pierderi și câștiguri în proiectare și efectuarea unui act infracțional. Această latură a personalității deviantului a fost studiată de P. Certin (1976). El arată că în trecerea la actul deviant, infractorul trebuie să cântărească bine câștigurile și sancțiunile scontate, să ia în considerație și pragurile de toleranță socială și numai în baza unor asemenea socoteli acceptă sau nu riscul acțiunii. Cei care sunt mai apti să estimeze toate probabilitățile, par să manifeste mai multă prudență decât ceilalți. De reținut este faptul că, din cei care trec la act, nu toți dau dovadă de aceeași înțelegere a conjuncturilor.

Într-o lucrare datată 1995, Harold Lidner susține că înțelegerea și tratarea „criminozei” (a crimei reale), constă într-o apreciere corectă a „motivelor predispozante”, care-l direcționează pe individ spre un comportament criminal, iar pe de altă parte, spre „factorii de precipitare”, ce inspiră și declanșează crime, oferind mijloacele prin care ea se perpetuează. Criminalizarea apare atunci când motivațiile predispozante sunt „aprinse” de factorii (ambientali) precipitanți.

În concepția lui H. Lidner, motivele predispozante includ dorința excesivă după anumite feluri de gratificație (bani, sex, etc.), o ostilitate exagerată față de orice persoană care refuză vreun fel de gratificație, o teamă excesivă de a părea slab și insuficient de bărbat, etc. Date fiind asemenea stări, situația precipitată joacă rolul de trăgaci și explozia se produce. Privit din acest gen, actul criminal nu este altceva decât o încercare de a restabili echilibrul inițial (homeostaza). Un anume comportament exprimă multă miopie, căci, în ultima instanță, actul criminal în sine duce la altă formă de defensivă. Astfel, actul criminal duce spre un cerc vicios, pe care criminalul nu-l poate vedea. Și această analiză duce la concluzia unei imaturități intelectuale, la constatarea incapacității criminalului, prin obișnuință, de a prevedea pe termen lung consecințele acțiunii sale antisociale.

În 1970, un binecunoscut cercetător italian, Giacomo Canapa, publică rezultatele investigațiilor sale în care arată existența unor relații esențiale între comportamentul antisocial și delictual și unele trăsături psihologice ale personalității, și anume: indiferența afectivă la 27%; egocentrismul la 41%; agresivitatea la 72%; tendințe de opoziție la 46%; scepticism la 50%.

Pe lângă aceste caracteristici, examinările efectuate de-a lungul anilor de Canepa asupra recidiviștilor și altor categorii de infractori cu tendințe de a comite acte antisociale deosebit de grave au relevat: tendința de a percepe realitatea într-un mod neobișnuit și deformat, în sensul de a considera că toți cei din jur sunt dușmani, nimeni nu oferă ajutor și că în viață totul se petrece conform legilor „baftă sau ghinion”; prezența unor manifestări de indecizie și incertitudine interioară; profundă dificultate de autoreprezentare, lipsa de capacitate de a se vedea pe sine în mod realist și strădalnic, de a ascunde propria personalitate.

Deși recidivistul este considerat infractorul care reiterează activitatea antisocială, unii autori propun diferențierea între recidiviștii reali și recidiviști formali.

Recidiviști reali – sunt caracterizați ca indivizi pentru care infracțiunea constituie expresia modului de viață antisocială. Este vorba de infractori condamnați de mai multe ori pentru infracțiuni intenționate și care prezintă un grad crescut de pericolozitate.

Recidiviști formali – se caracterizează printr-un mod ordonat de viață, printr-o activitate mai mult sau mai puțin corectă, cea de-a doua infracțiune reprezintă un fenomen întâmplător, o abatere de la regulile normale. Recăderea în infracțiune se datorește de cele mai multe ori unei crize exterioare, întâmplătoare și nu unei atitudini și concepții permanente negative. Aspectul cel mai important, însă legat de încercarea de a surprinde caracteristicile tipice ale personalității criminale, vizează marea dificultate în a diferenția net personalitatea infractorului de cea a noninfractorului, întrucât personalitatea individului uman, indiferent de statutul ei, din punct de vedere juridic (infractor sau noninfractor), este mai mult sau mai puțin contradictoriu structurată, trăsăturile negative coexistând cu cele pozitive. Or, proporția acestor trăsături (pozitive și negative) nu se corelează întotdeauna potrivit cu ”statutul” juridic al persoanei, așa cum s-ar părea la o primă analiză, desigur superficială. Este posibil ca, la nivelul unor persoane, chiar dacă au comis o infracțiune, trăsăturile pozitive să predomină, iar ca să fie foarte activă încălcă norme social – juridice (exclusiv cele penale): contravenții, sancțiuni disciplinare, etc.

Plecându-se de la „riscul” social pe care-l prezintă structurile comportamentale asemănătoare cu cele ale infractorilor se pot organiza acțiuni de natură preventivă prin readucerea posibilităților de manifestare a „tendințelor criminale” (J. Selasse), atât prin crearea, ca urmare a factorului educativ, a unor mecanisme criminal inhibitive (în limita posibilităților), cât și ca urmare a unor acțiuni de informare a victimelor posibile pentru a emite favorizarea unor situații victimizante.

Abstract:

Criminality appears, from a psychological prospect, as a product of person's personality, including those behaviors that break the judicial norms, since respective persons do not have the capacity to observe them and to subdue them. That's why the functional abilities of persons should be appreciated only regarding the standards and the impossibility to observe these principles should be associated with control and responsibility of the person involved in the antisocial act.

Emphasising the aspect dangerous from a social prospect and the culpability of the delinquent, the criterion of penal norms should be supplemented with the sociological criterion, which aims the meaning and the social reaction of infringing the judicial norms, but also the psychological criterion, which tries pointing out and explaining the part of personality of delinquent or undelinquent person. If the statement that it's hard to estimate or to try a crime without understanding it, is correct, as well as correct is the fact that to understand the crime, it should be known the situation's records and the value of all the determinative elements of personal reaction.

Bibliografie selectiva:

1. Aichorn, A., (1935), Wayward Youth, New York, Viking, apud Rădulescu, S., Banciu, D. „Sociologia crimei și criminalității”, București, 1996
2. „Revista de Știință Penitenciară”, Direcția Generală a Penitenciarelor, Editor D.G.P. București
3. Larousse, (1998), „Dicționar de Psihiatrie și Psihopatologie Clinică”, Editura Univers Enciclopedică, București
4. Lombroso, C., (1992), „Omul Delincvent”, volumul I, Editura Măiastră București
5. Zlate, M., (2000), „Fundamentele Psihologiei”, Editura Prohumanitas, București

Participarea politică și rolul culturii politice

*Prep.univ.drd. Radu-Cristian PETCU
Universitatea din Craiova
Centrul Universitar Drobeta Turnu-Severin*

Un studiu al nivelului calitativ și cantitativ de participare politică presupune investigație și instrumente de ordin sociologic, de sondare a comportamentului politic, cât și un cadru teoretic-bază pentru o tipologie coerentă. Motivația se constituie într-o analiză teoretic-normativă a gradului de oportunitate pentru măsurarea atitudinilor politice prin participare politică, în contextul unei democrații în curs de consolidare și în absența cristalizării relației-distincției de fond între tipurile de cultură politică și participarea politică efectivă.

Participarea politică reprezintă măsura în care cetățenii „răspund”, în virtutea drepturilor democratice constituționale, la exigențele activităților politice prin prisma propriilor nevoi politice, încercând să influențeze sau sprijinind guvernul și strategiile politice. Participarea politică de tip convențional reprezintă un test de natură democratică pentru orice guvernare. Votarea, delegarea puterii politice, este fundamentală pentru procesul electoral, deoarece permite transformarea participării politice într-o instituție. Sociologii se folosesc de indicii participării politice pentru a măsura cultura politică și gradul de răspândire a diferitelor tipuri de cultură politică în rândul populației, stabilind și caracteristicile de comportament politic ale participanților. Aceștia pot fi clasificați, începând de la nivelul cel mai scăzut al activității politice, ca apatici inactivi, suporteri pasivi (doar votează), suporteri activi (specializare și comunicare politică), sau ca militanți sociali.

Cultura politică indică o anumită distribuție, calitativă și nu cantitativă, în cadrul unui grup larg de oameni, a atitudinilor (valori, sentimente, informație) față de sistemul politic. Cultura politică reprezintă un mod de interpretare a comportamentului și participării politice în societate în ceea ce delimitează o „conștiință cetățenească”. Cultura politică nu descrie comportamentul politic efectiv, însă influențează mai multe tipuri de atitudini: față de sistemul politic ca întreg, față de politicile publice, sau față de propriul rol ca individ în societate. În „Cultura civică”, Almond și Verba disting trei tipuri de cultură politică: „parohială”, cu o vagă conștientizare a existenței guvernământului central; „dependentă”, în care indivizii se văd pe ei înșiși mai degrabă ca subiecți supuși ai guvernului decât ca participanți în sistemul politic; „participativă”, în care cetățenii cred că pot influența deciziile politice (chiar dacă aleg să nu facă acest lucru).

Prin socializarea politică (directă, prin comunicare explicită, conferințe, forum-uri civice, sau indirectă, prin intermediul familiei, școlii, bisericii, mass-media, sau partidelor politice) indivizii își însușesc atitudini și valori politice și

dezvoltă „identități politice”; socializarea politică are rolul de a forma, menține și transforma cultura politică a unei națiuni, fiind un proces de lungă durată. Am putea spune că socializarea comunității politice moderne este o chestiune de implicare, angajament de solidaritate și responsabilitate politică, după modelul antic atenian, actualizat într-o bază extensivă de drepturi. Cultura civică rezultantă este o cultură politică mixtă, care combină modernitatea cu tradiția și atitudinile participative cu cele dependente, și care necesită o subiectivitate a competenței politice a fiecărui cetățean. Subiectivitatea competenței politice trebuie să fie completată de „inter-subiectivitate”, facilitată în agregarea și articularea intereselor prin comunicare politică.

Este discutabil dacă în România, în alcătuirea culturii politice și civice sunt predominante elementele „dependente” (ca „produs” de moștenire comunistă prin care se intenționa restricționarea de către elitele politice a accesului la informare politică și menținerea unei stări de informare artificială care, însă, nu se putea transforma niciodată în participare politică inspirată din convingere interioară), dacă este motivată relația dintre elementele „participative” și cele „parohiale” printr-o distincție urban-rural (deși există o înclinație în a considera populațiile din zonele rurale ca fiind mai puțin informate sau mai puțin socializate politic), sau dacă există o „dictatură” sau „tiranie” a unei majorități „dependente”, ca factor de răspândire dezechilibrat în cultura civică, peste elementele de tip „participativ”. Indivizii își pot schimba tipul de cultură politică; nivelul prezenței în procesele electorale, neconstituind un indicator fix și exact, nu poate stabili cauzalitatea determinantă între cultura politică și participarea politică.

Pentru ca procesul electoral să rămână democratic, trebuiesc evitate mecanismele și mijloacele de persuasiune și mobilizare ce implică mecanismul victimar, sentimentul vinovăției, apelul la moralitate, la sacrificiu, promisiunile care nu pot fi acoperite sau beneficii care să „cumpere” votul, să „compenseze” atenția alegătorilor. Altfel, participarea politică efectivă (în cazul în care se confundă doar cu expresia mobilizării și nu cu auto-motivarea) nu demonstrează sau nu face dovada unei reale culturi politice de tip participativ (votul în necunoștință de cauză sau votul dirijat, sau când responsabilitatea civică lipsește), așa cum și participarea redusă nu demonstrează neapărat atitudini parohiale sau dependente.

Însă, dacă apaticii inactivi constituie o majoritate, democrația este din nou sub risc. Într-un regim democratic, majoritatea decide. Dacă majoritatea, cu o cultură politică de tip „parohial” și „dependent”, este „direcționată” sau speculată de către grupuri de interese politice prin schimburi economico-politice sau prin intermediul mecanismelor de „sanctiune-recompensă” de care dispun oligarhiile economice („profitul” politic prin „capitalizarea” lipsei de informație politică specializate sau chiar a mediocrității, într-o primă fază a tranziției), sau dacă reprezentarea democratică nu este acompaniată constant de responsabilitate și angajament electoral (oligarhia intermediară), se ajunge la o „tiranie” a majorității dincolo de uniformizare culturală (la compromitere culturală). Critica democrației indirecte și

a reprezentării fără responsabilitate se plasează în opoziție cu etica implicării și angajamentului, prin expresia mecanismelor democratice.

Printre neajunsurile participării politice, am putea enumera: problema „masei critice” în opțiunea indecișilor; lipsa unei opinii nuanțate și a expresiilor culturii politice (nu doar „pro” sau „contra”); absenteismul electoral în România (la alegerile din 1996 și 2000, atât în primul, cât și în cel de-al doilea tur de scrutin, cu participare de aproximativ 32% din populația cu drept de vot, cu doar o ușoară îmbunătățire a volumului prezenței la urne în 2004); abstenționismul (ca „vot de blam”, de nemulțumire, la adresa guvernării) și participarea politică redusă, sau participarea masivă în lipsa informației sau cu posesie a ei sub formă manipulată; lipsa unei socializări politice pentru formarea unei culturi politice; responsabilizarea civică în absența responsivității guvernamentale. Toate acestea par să indice și o integrare politică deficitară calitativ, dublată de un comportament electoral „imatur”, în contextul unei atitudini electorale de tip „boycott-ready” sau, dimpotrivă, de indiferență și resemnare în fața rezultatelor alegerilor. În ceea ce privește rolul culturii politice se convine asupra faptului că democrația necesită o cultură de „sprijin”, de tip participativ.

Totuși, nici introducerea caracterului de obligativitate a votului (obligativitatea dreptului democratic participativ, dublat de sancțiune sub forma amendării în caz de neprezentare), nici propunerea eliminării „pragului electoral” nu pot garanta o participare politică bazată pe convingere interioară justificată și nici nu fac dovada prezenței unei culturi politice de tip participativ. Obligativitatea participării face posibilă suprapunerea apaticilor inactivi cu suporterii pasivi și activi, confuzia fiind completată și de un militantism politic care provoacă ostracizarea socială a celor care nu se implică activ în politică.

Extinderea procesului decizional, adresându-se în mod direct populației, se confruntă frecvent cu atitudini de tip „apolitic” și „anti-politicianism” (dezinteres nemotivat, motivat de experiența ineficienței politice, de respingere, de zgust sau refuz față de politică, sau temere de implicare activă și opțiune electivă politică tocmai din observarea unei relații de cauzalitate ce afectează nu numai propria persoană, ci și pe ceilalți indivizi, și tipul de responsabilitate ce decurge dintr-o posibilă opțiune greșită). „Apatia” politică, poate fi un tip de cultură politică post-participativă, auto-diseminatorie, rezultată fie din încredere (în democrațiile consolidate, cu tradiție), fie din neîncrederea (în democrațiile de tranziție) în clasa politică conducătoare.

Migrația politică, responsabilitatea politică rezultată din principiul delegativ al puterii dinspre cetățean înspre reprezentant la niveluri aproape nesemnificative (deoarece disciplina de partid, prin „pârghia” argumentului procedurii electorale de „listă”, în absența votului uninominal, limitează responsabilitatea politică și aduce un deficit relației directe între electorat și reprezentant, transformând-o într-o relație mediată sau indirectă), lipsa unei cristalizări ideologice a partidelor politice (măsurile politice întreprinse de partide sunt speculative uneori chiar în contracurentul propriilor platforme, iar alianțele politice sunt conjunctural-electorale).

La acestea se adaugă și riscurile participării masive manipulate (manipularea putând fi conștientizată sau nu) sau în absența informației politice (convingerile politice nu au valoare dacă nu sunt justificabile rațional-obiectiv sau „inter-subiectiv”), fapt ce face ca *partizanatul politic ne-critic* să fie în mod semnificativ inoportun și deturnat în mod arbitrar. Desigur, coordonatele reale de participare politică rămân provocări constante pentru normativitatea dimensiunilor participării și însăși pentru democrație.

Abstract

A study of normative political participation suggests an evaluation of the manner in which there can be a stimulated shift from "parochial" and "subject" towards a "participative" type of political culture. The attempt to assess the role of democratic participative responsibilities as they 'overlap' democratic rights and liberties tends to be constructively confronted with an examination of the link between effective participation and actual presence of a determining type of political culture, while identifying the risks of drawing such a conclusion.

Bibliografie selectivă

- Almond, G.; Verba, S., *Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton, NJ: Princeton University, 1963.
- Diamond; Chu; Plattner; Tien, (coord.), *Cum se consolidează democrația*, Ed. Polirom, Iași, 2004.
- Janda; Berry; Goldman, *The Challenge of Democracy*, Houghton-Mifflin Company, London, 1989.

Restructurarea Consiliului de Securitate al ONU

*Drd. Silviu Ionescu
Universitatea din București*

Problemele tot mai complexe ale epocii actuale reprezintă provocări majore pentru instituțiile internaționale. Una din aceste instituții, Consiliul de Securitate al ONU, este supusă criticilor ce vizează o mai largă reprezentativitate precum și creșterea legitimității, transparenței și a eficienței în intervenții.

Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite a devenit în anii din urmă un for în jurul căruia se desfășoară dezbateri vii despre nevoia de reforme pentru a se adapta noilor realități globale. Aceasta a fost resimțită de-a lungul anilor '90, un punct culminant al nemulțumirilor legate de CS fiind momentul celui de-al doilea război din Irak, în care instituția a decis să nu susțină demersurile SUA din regiune. Statele Unite au decis să acționeze singure. Această situație a scos în evidență slăbiciunile sistemului: pe de-o parte, cel mai important membru din CS, principalul contribuitor, nu reușește să determine politici care să îi fie utile, pe de altă parte, nemulțumiți de puterea crescândă a singurei puteri globale funcționale după sfârșitul Războiului Rece, numeroase state membre ale ONU încearcă să găsească un mecanism de cenzură a acesteia. Întrebarea este care dintre părți va reuși să își impună punctul de vedere, prin ce mijloace și cum va arăta noul CS?

Un număr de probleme au fost scoase în evidență în ultimii ani, din momentul în care a devenit evident că în forma actuală, CS nu mai este o instituție viabilă. Cei încrezători în restructurare au cerut ca reforma să vizeze: o reprezentativitate mai largă, responsabilizare mai mare, legitimitate crescută, democratizarea sistemului, transparență mărită, eficiență sporită a instituției²⁴⁹. Realității au susținut nevoia de a avea o reflectare corectă a distribuției de putere din lume. Puterile mijlocii au invocat nevoia de a fi lăsate să-și urmărească interesul și au propus, prin inițiativa G4, o reformă prin care devin membrii permanenți²⁵⁰. Pe de altă parte, Africa are pretenții la două locuri permanente și lumea arabă, în contextul luptei împotriva terorismului și a nevoii de democratizare, trebuie și ea luată în considerare²⁵¹.

---

²⁴⁹ James Paul, Celine Nahory, "Theses Towards a Democratic Reform of the UN Security Council", Global Policy Forum, July 13, 2005, www.globalpolicy.org/security/reform/2005/0713theses.htm

²⁵⁰ International Institute for Strategic Studies, „Reforming the UN Security Council”, IISS Strategic Comments. Vol. 11, Issue 4, June 2005, www.iiss.org/stratcom

²⁵¹ David Malone, "Reforming the Security Council: Where are the Arabs?", World Press Review, Vol.51, No. 1, January 2004, www.worldpressreview.com

Mulți se tem de lărgirea Consiliului de Securitate din cauza ineficienței pe care ar putea-o avea un for de decizie cu un număr mare de votanți cu drept egal²⁵². Despre formula de extindere cu puterile mijlocii, unii analiști susțin că ar putea deveni un fenomen care să semene cu o haită de lupi pusă să păzească o turmă de oi, adică o minoritate foarte restrânsă de țări bogate care trebuie să ia decizii cu privire la o majoritate de țări sărace²⁵³. O altă soluție propusă a fost regionalizarea reprezentării, fiecare regiune urmând să aibă un vot și un secretariat la New York. Și sugestiile de reformă nu se opresc aici. Din păcate, tocmai cei în măsură să propună legal aceste reforme, membrii permanenți ai CS, nu doresc, se pare, ieșirea din prezentul impas. În situația curentă, membrii nepermanenți sunt simpli "turiști" prin CS, care se lasă cucerți în favoarea unor sau altora dintre politicieni de membrii permanenți. Nu există nici un precedent în care cei 10 membri nepermanenți să se fi aliat și să își fi impus interesele de puteri mici sau mijlocii în fața poziției P-5²⁵⁴.

Fără îndoială că în metoda pașilor mărunți, propunerile de a îmbunătăți într-o primă fază metodele de lucru ale CS nu sunt de neglijat. Ar trebui întâi încheiată epoca "provizoratului" regulilor procedurale, deschise către presă și grupuri de interes ședințele CS, înființată o președinție instituționalizată și un secretariat mai puternic și mai funcțional, acordată mai multă importanță echipelor de experți și coordonatorilor de proiecte²⁵⁵. Analiza poziției SUA în ecuația de reformă a CS al ONU este probabil printre cele mai interesante. Opiniile realiste sunt, în general, de părere că ONU nu are nici un viitor și că nici o reformă substanțială nu mai poate îmbunătăți ceva ce a fost de la început proiectat pe o idee greșită: că o instituție poate menține și promova pacea. Neorealiștii cred că CS ar trebui să reflecte situația de putere din sistemul internațional. Liberalii instituționali cred în reforme și le consideră vitale pentru a reda acestui mecanism funcționalitatea de care ar fi nevoie în noul context global. Dar și în tabăra optimiștilor există voci mai sceptice. Pe de-o parte se invocă faptul că ar fi în interesul SUA să reușească să perfecționeze mecanismul de funcționare al CS, deși e evident că atâta timp cât instituția e în mod deschis împotriva intereselor ei, e greu să pornească ofensiva diplomatică în acest sens. Pe de altă parte, unii analiști susțin că e momentul ca SUA să găsească o formulă instituțională diferită de ONU, prin care să își urmărească interesele la nivel global cu ajutorul unor parteneri cu norme și valori comune. Într-un interesant articol, Francis Fukuyama analizează posibilitățile de

---

²⁵² Peter van Walsum, „A Hitch Could Still Stall the Momentum in Favour of a P-1 IUN Security Council”. Financial Times, April 18, 2(X)5

²⁵³ James Paul, Celine Nahory, *Idem*»

²⁵⁴ Jeffrey Laurentis, „Reforming the Security Council: What American Interest?”, United Nations Association of the United States of America, Occasional paper, <http://www.unausa.org/publications>

²⁵⁵ James Paul, Celine Nahory, *Idem*.

construcție instituțională pe care Statele Unite le au în acest sens, propunând o revitalizare a conceptului de "Community of Democracies", lansat în decursul mandatului lui Clinton și abandonat între timp de republicani. O astfel de alianță, cu noile democrații din Europa de Est și America Latină în prim-plan, ar putea juca un rol "legitimizant", mult mai credibil decât amalgamul de state din ONU.

De cealaltă parte a Atlanticului, se așteaptă ca o dată definită o PESC fermă, Uniunea Europeană să aibă un loc permanent în CS. Asta ar însemna ca Germania să renunțe la politica actuală față de ONU și CS și să evite proiecte de tipul G4, concentrându-se pe dezvoltarea unei perspective europene a reprezentării ei. Declarațiile Ministerului Federal de Externe de la Berlin dovedesc că acest punct de vedere nu a fost încă adoptat de RFG .

Perspectivile restructurării CS sunt pe cât de necesare, pe atât de puțin apropiate, după felul în care decurg discuțiile. Proiectele sunt numeroase (G4, proiectul lumii arabe, cel al grupului United for Consensus etc), dar cu cât mai multe proiecte, cu atât mai puțină eficacitate în a modifica o structură atât de osificată precum CS al ONU.

Abstract

The international institutions have to cope our days with a growing complexity of the problems. One of these institutions, The Security Council of ONU, is often criticized for disfunctionalities. It is required more decisional transparency, a larger democratisation and an increased efficiency.

Bibliografie selectiva:

1. Jeffrey Laurentis, „Reforming the Security Council: What American Interest?”, United Nations Association of the United States of America, Occasional paper, <http://www.unausa.org/publications>
2. David Malone, "Reforming the Security Council: Where are the Arabs?", World Press Review, Vol.51, No. 1, January 2004, www.worldpressreview.com
3. James Paul, Celine Nahory, "Theses Towards a Democratic Reform of the UN Security Council", Global Policy Forum, July 13, 2005,

Ce înseamnă să lucrezi în Institutul Național de Statistică

*Ec. Mariana Tănase
Direcția Județeană de Statistică Dolj*

În materie de dezvoltare teritorială - județeană sau regională - Institutul Național de Statistică a fundamentat și continuă să-și dezvolte o strategie de diversificare a indicatorilor statistici, fie prin introducerea de noi cercetări statistice în profil teritorial, fie prin dezvoltarea și utilizarea surselor administrative. Scopul tuturor acestor acțiuni îl reprezintă obținerea unui maximum de informație statistică, pe cât de pertinentă, pe atât de utilă.

Statistica oficială constituie o componentă esențială în procesul cunoașterii. Reprezintă, în același timp, unul din pilonii principali ai buneii guvernări, relevându-se ca o condiție indispensabilă în fundamentarea deciziilor la nivel micro și macroeconomic. Statisticile oficiale, obiective, de calitate și prompte, conforme cu metodologiile internaționale, dau dimensiunea cantitativă a eficacității și utilității deciziilor guvernamentale și publice asupra economiei naționale.

Pentru a răspunde criteriului de utilitate publică, statistica trebuie să fie pertinentă, fiabilă și de calitate, să permită o utilizare ușoară și corectă. Cheia realizării acestui obiectiv o reprezintă cunoașterea cerințelor utilizatorilor.

Statistica oficială din România este guvernată de principiile fundamentale de funcționare ale statisticii oficiale, adoptate la cea de-a 47-a sesiune a Comisiei Economice a Organizației Națiunilor Unite (O.N. U.) pentru Europa, din 15 aprilie 1992, și aprobate doi ani mai târziu de către Comisia de Statistică a Organizației Națiunilor Unite.

Aceste principii sunt:

- relevanță, imparțialitate și acces la informația statistică în condiții de egalitate;

- profesionalism;
- responsabilitate și transparență;
- prevenirea utilizării greșite a datelor statistice;
- eficiența sub raportul costurilor;
- confidențialitatea;
- legislația (existența bazei juridice);
- coordonarea națională (în vederea asigurării coerenței și eficienței sistemului statistic);
- coordonare internațională și cooperare internațională.

Statistica oficială din România are caracter sistematic și cuprinde următoarele componente interdependente:

- > Institutul Național de Statistică (I.N.S.), organ de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică, aflat în subordinea Guvernului, finanțat de la bugetul de stat, a cărui organizare și funcționare este reglementată prin H.G. nr.957/2005;
- > Activitatea institutului se desfășoară sub directa coordonare a ministrului delegat pentru coordonarea Secretariatului General al Guvernului, conform art. 6 alin.(3) al H.G. nr. 157/2005 privind organizarea și funcționarea Secretariatului General al Guvernului;
- > Există statistici specializate pe anumite compartimente: statistica Băncii Naționale a României și ale altor instituții și autorități publice coordonate metodologic de către I.N.S., conform O.G. nr.9/1992;
- > Statistica academică realizată în cadrul structurilor de învățământ superior și de cercetare;

Principalele funcții ale Institutul Național de Statistică și direcțiile sale teritoriale:

- Coordonarea sistemului național al statisticii oficiale din România;
- Elaborarea sistemului de indicatori statistici, metodologiilor de calcul, metodelor, tehnicilor și standardelor specifice de obținere a indicatorilor;
- Armonizarea statisticii naționale cu acquis-ul statistic comunitar în toate domeniile statistice și transpunerea lui în practica și legislația națională de specialitate;
- Asigurarea compatibilității sistemului statistic național cu sistemele statistice utilizate de organisme internaționale, conform obligațiilor asumate;
- Organizarea și conducerea cercetărilor statistice referitoare la fenomenele și procesele economico-sociale, realizate în conformitate cu programele anuale aprobate prin hotărâri ale Guvernului;
- Satisfacerea nevoilor de date și informații statistice ale tuturor categoriilor de utilizatori, precum și furnizarea metodologiilor, metodelor și tehnicilor folosite la determinarea indicatorilor statistici.

În subordinea institutului funcționează:

- > 8 direcții regionale de statistică, organizate la nivelul județelor - centre ale regiunilor de dezvoltare și 34 direcții județene de statistică organizate la nivelul celorlalte județe.

Direcțiile regionale și județene de statistică sunt organizate și funcționează ca unități teritoriale ale Institutului Național de Statistică, în baza prevederilor Ordonanței Guvernului nr.9/1992 privind organizarea statisticii oficiale în România, republicată, cu modificările și completările ulterioare și a Hotărârii Guvernului nr.957/2005 privind organizarea și funcționarea Institutului Național de Statistică. Direcțiile regionale și județene de statistică, instituții publice cu personalitate juridică, îndeplinesc în teritoriu atribuțiile, sarcinile și

responsabilitățile Institutului Național de Statistică. Direcțiile regionale și județene de statistică, instituții publice finanțate de la bugetul de stat, în subordinea Institutului Național de Statistică, organizează și întrețin sistemul informațional statistic în profil teritorial, colaborează cu organele administrației publice locale și cu serviciile deconcentrate ale administrației publice centrale.

> Editura „Revista Română de Statistică” și Centrul Național de Pregătire în Statistică, instituții publice cu personalitate juridică, finanțate integral din venituri proprii. Consiliul de Coordonare a Activității de Statistică (CCAS), instituit în baza prevederilor Ordonanței Guvernului nr.9/1992 privind organizarea statisticii oficiale, republicată, cu modificările și completările ulterioare, asigură caracterul obiectiv, transparent și științific al metodologiilor, indicatorilor nomenclatoarelor și al clasificărilor utilizate în activitatea statistică. CCAS constituie cel mai înalt forum de promovare și manifestare a activității statistice oficiale la nivel național, asigurând prin structura sa, angrenarea în procesul statistic al funcționării sistemului statistic național, a reprezentanților autorizați ai principalelor categorii de furnizori, producători și utilizatori de date și informații statistice.

Potrivit prevederilor din Ordonanța Guvernului nr.9/1992, CCAS este un organ consultativ care are ca principal obiect de activitate, analiza și avizarea Strategiei de dezvoltare a sistemului statistic național, a Rapoartelor de activitate ale I.N.S. și a Programelor anuale de cercetări statistice. Activitatea Consiliului s-a desfășurat prin ședințe plene, dezbateri organizate în grupe de lucru, prin corespondență sau alte forme de participare.

Comitetul de Avizare Metodologică (CAM) reprezintă autoritatea profesională din cadrul Institutului Național de Statistică, responsabilă cu avizarea proiectelor metodologice privind organizarea și realizarea cercetărilor statistice, a clasificărilor și nomenclatoarelor statistice, a instrumentarelor statistice, precum și a altor lucrări cu caracter statistic. Componenta CAM, precum și modificările acesteia au fost stabilite prin ordin al Președintelui I.N.S. la propunerea direcțiilor generale și direcțiilor de specialitate, în funcție de complexitatea și specificul lucrărilor prezentate spre analiză și avizare. La lucrările CAM au participat invitați, personalități și specialiști din alte instituții, cadre didactice, care au contribuit la soluționarea problemelor puse în discuție.

Obiective și priorități de ansamblu ale Institutului Național de Statistică

- Realizarea de cercetări statistice care să asigure rezultate de calitate, destinate fundamentării și evaluării politicilor economice și sociale, deciziilor guvernamentale și ale agenților economici, informării opiniei publice.
- Furnizarea datelor și informațiilor statistice necesare procedurilor pentru încheierea tuturor capitolelor aflate în negociere cu Uniunea Europeană (U.E.), în directă relație cu obiectivele Programului Economic de Preaderare a României la U.E.;

- Continuarea procesului de armonizare a metodologiilor indicatorilor economico-sociali, cu metodele și tehnicile de calcul prevăzute în normele și standardele U.E.;
- Perfecționarea tehnologiilor de culegere, prelucrare și analiză a datelor statistice, îmbunătățirea sistemului de producere, exploatare și diseminare a informațiilor, dezvoltarea serverului de nomenclatoare de interes național;
- Asigurarea continuității seriilor de date statistice, în condiții de comparabilitate metodologică;
- Utilizarea surselor administrative în scopuri statistice, concomitent cu reducerea efortului de răspuns al unităților cercetate (întreprinderi sau gospodării) și a costurilor de culegere a datelor prin prelucrarea intensivă a datelor colectate din surse administrative;
- Extinderea sistemului de indicatori din baza de date în profil teritorial, la nivel județean și regional, precum și diversificarea mijloacelor de diseminare, în conformitate cu cerințele politicii dezvoltării regionale;
- Dezvoltarea culturii statistice prin susținerea și perfecționarea procesului de instruire în statistică și prin colaborarea cu mass-media;
- Îmbunătățirea substanțială a managementului resurselor, în special a celor umane, perfecționarea profesională a acestora și asigurarea unei structuri de organizare flexibile, precum și a stabilității nucleelor de conducere, în măsură să asigure coerență și continuitate în vederea realizării obiectivelor propuse, creșterea funcționalității și randamentului institutului.

Prioritățile Institutului Național de Statistică

În materie de dezvoltare teritorială - județeană sau regională - Institutul Național de Statistică a fundamentat și continuă să-și dezvolte o strategie de diversificare a indicatorilor statistici, fie prin introducerea de noi cercetări statistice în profil teritorial, fie prin dezvoltarea și utilizarea surselor administrative. Scopul tuturor acestor acțiuni îl reprezintă obținerea unui maximum de informație statistică, pe cât de pertinentă, pe atât de utilă.

Având în vedere cererea în continuă creștere de date statistice în profil teritorial din partea instituțiilor responsabile de politicile regionale și de dezvoltarea regională, precum și cerințele de date statistice la nivel regional ale Comisiei Europene, prezentate în Programul de lucru al Eurostat, Programul cercetărilor statistice relevă eforturile statisticii oficiale românești de adoptare a acquis-ului comunitar, respectiv a cerințelor Eurostat în domeniul sistemului statistic regional.

Prioritățile se circumscriu dincolo de orice alte sarcini, momentului crucial al aderării României la 1 ianuarie 2007 la Uniunea Europeană.

Din punct de vedere al statisticii oficiale, acest eveniment trebuie să găsească Institutul Național de Statistică pregătit. Nu se poate miza pe nici o perioadă de

grație, nici o îngăduință sau absolvire de unele obligații ferme în a răspunde comandamentelor aderării.

- În perioada scurtă care a mai rămas, este necesar să se re inventarieze cu mai multă rigoare și exigență locul și stadiul în care se află Institutul Național de Statistică sub aspectul armonizării, unde sunt locurile înguste unde nu se va putea face față.
- Concomitent cu obligațiile implicite ale racordării la sistemul statistic european trebuie luat în considerare ansamblul cerințelor legate de fundamentarea deciziilor ce le incumbă României noul statut de stat membru UE.
- Pentru creșterea și menținerea credibilității statistice este necesar să se recurgă la o serie de metode statistice de promovare a lobby-ului pentru statistică, de autentificare și recunoaștere a brand-ului sau mărcii statistice, de punere în funcțiune a Codului de Bune Practici, de perfecționare și extindere a managementului calității în statistică, organizarea de conferințe de presă, mese rotunde, seminarii.

Trebuie, de asemenea, să se intensifice contactele cu lumea din afara statisticii de care depinde pe de o parte, existența statisticii oficiale ca rezultată a aportului contribuabilului român, și, pe de altă parte, credibilitatea statisticii determinată de disponibilitatea furnizorului de date primare și gradul de satisfacere a cerințelor utilizatorului.

Ideologia asociativității comunităților rurale

*Drd. Andreea Niță
Universitatea din Craiova*

Chestiunea descoperirii unor noi forme de asociere în scopul îmbunătățirii cooperării pentru rezolvarea mai eficientă a problemelor locale este una extrem de importantă în contextul construcției europene. De aceea, pe lângă analiza modelelor deja existente, fiecare stat trebuie să-și formuleze soluții proprii, adaptate contextului socio-cultural care să le confere viabilitate.

Discursul asupra necesității asocierii și interesului cooperării – inerente problemei intercomunalității - se impune ca fiind un subiect de actualitate atât în timp cât și în spațiu.

Într-adevăr, chiar din antichitate, Platon pune problema asociativității considerând că atunci când oamenii au realizat ca au multe nevoi s-au adunat într-un singur loc de habitare, asociindu-se pentru a se ajuta și dând numele acestei coabitări – cetate. Protejarea cetății ideale i-a determinat pe numeroșii locuitori să dobândească prin raționamente logice armonia bunei funcționări a vieții publice, a puterii externe și a bunei administrări interne. Și astăzi dezbaterile gravitează în jurul acestor axe principale, chiar dacă preocuparea pentru expansiune teritorială s-a diminuat în timp și locul ei a fost luat de preocuparea pentru dominarea economică.

Între timp, construcția europeană, și-a dorit colectivități teritoriale care să fie competitive, ca de acum înainte puterea lor exterioară să se situeze mai ales în termeni economici. **Asociativitatea** este răspunsul pentru supremație în competitivitate (atât în contextul globalizării, cât și intrastatal).

În acest sens, cooperarea între comune trebuie să permită realizarea între altele a acestui obiectiv al competitivității, apărând astfel ca un răspuns la problemele ridicate de organizarea locală, și prin extensie la organizarea statală și chiar comunitară.

Intercomunalitatea devine în acest context o problemă de actualitate în spațiul european, expresia lui M. Delcamp de “fapt social european” întărind această afirmație, căci astăzi nu există țară în Uniunea Europeană care să nu recunoască necesitatea cooperării intercomunale. Ea este un denominator comun european pentru toate țările care au parcurs revoluția industrială ce le-a determinat modificarea nevoilor locale prin accentuarea exodului rural, întreținând inevitabil pustiirea vechilor comune, și intensificarea fenomenului urban.

În plus, mișcarea generală, în Europa, de transfer de competențe colectivităților locale – entități rezultate mai ales dintr-o moștenire istorică,

culturală și rațională – a intensificat într-un anumit fel aceasta dilema. Spre exemplu, în Franța, este de netăgăduit ca acele comune provenite din parohiile Evului Mediu să fie astăzi prea mici pentru a-și exercita cu eficiența toate competențele care le-au fost atribuite prin legea descentralizării, uneori doar pentru rațiuni financiare.

Dar, o greșeală, o absență sau chiar o lacuna în exercitarea acestor competente atrage după sine consecințe atât de excesive, încât este indispensabilă remedierea lor, ajungând de a fi private ca responsabilități ale aleșilor locali. Așadar, intercomunalitatea poate fi un mijloc, în măsura în care ea poate să realizeze cooperarea între mai multe comune ce își pot împărți și raționaliza costurile serviciilor, responsabilităților, etc.

Statele europene și/sau colectivitățile lor locale, pentru a-și ameliora organizarea, au incitat sau recurs la intercomunalitate - la regruparea comunelor în sânul unei alte structuri juridice (Așezare publică pentru Franța, Colectivitate locală pentru Italia), al cărei obiectiv este realizarea unor proiecte comune (mergând de la simpla gestiune a comunelor la exerciții numeroase, ba chiar la transferul competențelor lor).

Totuși, specificitatea lor, cultura sau chiar obiceiurile și comportamentele locale demonstrează o multiplicitate a formelor de cooperare inter-colective în sânul unei țări și chiar a unei țări în alta. Analiza comparativă a intercomunalității în Europa permite o clasificare ținând cont de principiile directoare și de eficacitatea sa cantitativă, ea determinând astfel apariția a trei categorii:

- Prima grupare esențială a țărilor nordice ca Germania, Marea Britanie, Danemarca și țările Scandinave. Ultimele au recurs la fuziune pe cale legislativă. Această formă de intercomunalitate pe care o putem descrie ca și concentrare organică, atrage după sine dispariția comunităților inițiale, profitând de o altă nouă construcție, globalizarea /înglobarea. Este o soluție eficientă, dar radicală mai ales din punct de vedere cantitativ, ce permite o reducere impresionantă a numărului comunelor. Spre exemplu, Danemarca avea în anul 1945, 1.392 comune, pentru ca în 1996 să rămână doar 275 de comune.

- A doua categorie de țări a privilegiat o cooperare funcțională axată pe voluntariat, atingând mai ales țări precum Franța, Spania și Țările de Jos. Aceste țări au o tradiție de cooperare voluntară deja atât de veche, încât toate și-au legiferat recent obținerea unei reglementări generale în acest sens.

- A treia grupă de țări, care înglobează Italia, Grecia și Portugalia a ales o cale intermediară, apelând la intercomunalitate, a cărei aplicare a avut însă un ecou foarte slab pe lângă colectivitățile locale, în pofida intervențiilor legislative.

Dacă fuzionarea intercomunală a fost un succes în țările nordice și un eșec flagrant în țările din sudul Europei, este în parte pentru că nu au suferit aceleași influențe și pentru că tradiția lor diferă. Incontestabil este însă principiul respectării mentalității fiecărei națiuni și fiecărei localități înaintea lansării unei politici de

reorganizare teritorială, care să afecteze deodată viața populației și structura Statului.

Intercomunalitatea se releva complexa, în special pentru ca una dintre finalitățile sale este aceea de a ameliora realitățile economice și sociale ale organizării teritoriale, fiind o nouă structură socială a Statului, și pentru acest motiv, trebuind inserată în structura sa verticală sau orizontală.

Ea tinde așadar să răspundă multiplicării nevoilor locale și conceperii ideii traversării numeroaselor logici, căutând prin structurile sale satisfacerea lor și fiind în acești termeni o multiplicitate a posibilităților.

Dar, în măsura în care Intercomunalitatea încerca să răspundă la inadaparea structurilor comunale, ridicând problema unei mai bune repartiții a competențelor, în pofida permanenței sale dezvoltări, poate fi legitimată solicitarea sa de a fi un instrument de organizarea statală? Da. Modelele europene de transfer de competente în vederea gestionării integrate, mult mai eficiente a resurselor naturale, economice și sociale conferă legitimitate răspunsului afirmativ. Globalizarea și politicile europene care induc o mai puternică structurare a teritoriului situează intercomunalitatea în cruciada politicii de reamenajare a teritoriilor intra și interstatale.

În România, aceasta nouă formă distinctă de asociere – intercomunalitatea – a apărut recent prin crearea Asociației Intercomunale din Sudul Olteniei - SUDOLT. Asociația are personalitate juridică, funcționând pe baza Legii nr. 215/2001 și Legii nr. 326/2001, care permit asocierea consiliilor locale.

Asociația Intercomunale din Sudul Olteniei este guvernată de aceleași principii care stau la baza transferului de competente din cadrul intercomunalităților europene: legitimitate, reprezentativitate și evitarea excluziunilor (aceleași principii care stau și la baza alegerii, organizării și funcționării Consiliilor Locale). Deciziile luate în cadrul asociației intercomunale au aceeași validitate cu cele luate în cadrul fiecărui Consiliu Local, cu mențiunea că teritoriul asupra căruia deciziile au efect este teritoriul intercomunitar constituit din suma teritoriilor comunale.

Modelul instituționalizat al intercomunalității, ca structura asociativă distinctă, se află la început de drum în România, neexistând până în prezent reglementări legislative care să-i creeze cadrul definitoriu și aplicabilitatea. El poate însă deveni funcțional prin crearea premiselor de generalizare de către cele două intercomunalități viabile prin planificarea și dezvoltarea unor proiecte menite să impulsioneze generarea determinărilor legislative.

Abstract

One of the most important issues of the European construction is the building up of new association formulas which are meant to permit a better cooperation among the local communities and a more efficient solving of their development problems.

Bibliografie selectivă

1. Cerulli, Irelli - L'intercommunalite dans deux etats europeens: Analyse comparative France – Italie, Rome, 1998
2. Karrer, Francesco - Intercomunalità e Agglomeration, Padova, 2006
3. Legea nr. 215/2001 – Legea Administrației Publice Locale
4. Legea nr. 326/2001 – Legea Serviciilor Publice de Gospodărie Comunală

Implicațiile social-politice ale mării colonizări grecești

*Asist.univ.drd. Florian Olteanu
Universitatea din Craiova*

Marea colonizare greacă este cel mai important proces de deplasare controlată a unei populații, care a contribuit la crearea lumii grecești, o lume a cetăților stat. Am încercat să punctăm principalele caracteristici ale acestui proces și implicațiile sale pentru istoria antică a Greciei.

Civilizația greacă s-a dezvoltat pe o arie însemnată, cuprinzând Grecia propriu-zisă, litoralul Mării Negre spre est, zonele de coastă ale Asiei Mici, insulele din Marea Egee, sudul Italiei, cea mai mare parte a Siciliei, continuând spre vest, pe ambele maluri ale Mediteranei până la Cyrene, în Libia și până la Marsilia și la câteva așezări de pe coasta spaniolă.

Această arie, comparabilă cu o elipsă, al cărei ax longitudinal e reprezentat de Marea Mediterană (cu Marea Neagră, în prelungirea sa), a fost colonizată în cadrul unui proces deosebit de complex-“marea colonizare greacă”-care s-a desfășurat în epoca arhaică, în mai multe etape, între secolele VIII-VI a. Chr.¹

Miturile grecești aminteau deja de rătăcirea lui Ulise în regiunile din Apus, expedițiile Argonauților în Colhida (Caucaz), în căutarea fabuloasei Lâni de Aur, fuga lui Dedal în Sicilia, urmărit de regele Minos.²

Procesul clasic de colonizare s-a derulat între anii 775 a.Chr.-550 a.Chr. Prima etapă a cuprins insulele și coastele Mării Ionice, apoi sudul Italiei, Sicilia, coasta de nord a Africii și sudul Franței. În a doua etapă, a avut loc colonizarea coastelor Traciei, coastelor Propontidei (Marea Marmara) și ale Mării Negre.

Primul val de colonizare a fost dominat de mai multe cetăți, între care: Corint, Chalkis, Eretria, Megara. Cetățile Milet și Megara s-au remarcat în a doua parte a colonizării.

---

¹ M.I. Finley, *Vechii greci*, Editura Eminescu, București, 1974, p. 24; H.D.F. Kitto, *Les grecs-autoportrait d'une civilisation*, Editure Arthaud, Paris, 1959, p. 97-98; Pierre Lèveque, *Aventura greacă*, vol.1, Editura Meridiane, București, 1987, p. 276.

² Referitor la miturile grecești antice, vezi N.A. Kun, *Legendele și miturile Greciei Antice*, Editura Științifică, București, 1958:

- mitul lui Dedal și Icar, p. 157-158.
- călătoriile Argonauților, p. 209-235.
- Iason și Medeea, p. 229-230.
- Ulise și Nausicaa, p. 350
- Ulise la curtea regelui Alcinous, p. 350-356.

În limba greacă veche, termenul de “colonizare” era “apoikia” (emigrare), care reflecta pe deplin statutul noilor așezări. Conceptul de “colonizare” din lumea veche greacă, nu este similar cu cel din epocile modernă și contemporană.¹

În antichitate, noile așezări grecești, apărute în urma colonizării, erau cetăți cu specific agrar, care dezvoltau și activități comerciale. Ele erau total independente față de metropolele lor, păstrând, doar, legături simbolice, bazate, mai ales, pe tradiție și culte.²

Cauza principală a colonizărilor grecești a fost determinată de lipsa acută a terenului agricol în Grecia Continentală, precum și pe coasta occidentală a Asiei Mici. Insuficiența terenului agricol obliga, deci, surplusul de populație să plece, pentru a se stabili în zone propice practicării agriculturii.³

Întemeierea unei noi așezări nu era deloc o aventură, ci era rodul unei tradiții, în care, la loc de cinste, figura consultarea oracolelor-expresia, de necontestat, a voinței zeilor cetății.

Alegerea “fondatorului” (*oikistes*) era determinată, de asemenea, de voința zeilor. Acesta primea focul sacru, care trebuia să ardă veșnic în vatra noii cetăți.⁴

Literatura antică ne oferă informații, inegal răspândite, cu privire la întemeierea noilor cetăți. “Fondatorul” era cel care alegea locul potrivit pentru acostare, ajungea la înțelegere cu indigenii, veghea la trasarea teritoriului agricol, delimita zona sacră (aleasă, de obicei, pe o înălțime naturală – “acropolă”), de zona locuită. Construia vatra, unde urma să ardă focul sacru și depunea în vatră un bulgăre de pământ adus din metropolă.

Fondatorul supraveghea tragerea la sorți a loturilor agricole din teritoriul rural al cetății (*chora*).

Evoluția cetății se înscria, de regulă, în limitele unui oraș grecesc de tip clasic, polis.⁵ Denumirea de polis se întâlnește, pentru prima dată, într-o inscripție din Insula Dreros, datând din secolul VII a.Chr.

---

¹ *Histoire de l'Europe* (coordonator Frédéric Delouche), Hâchette, 1992, Paris, p. 42; M.I. Finley, *op.cit.*, p. 51; Ioana Stati, Sorin Stati, *Enciclopedia civilizației grecești*, Editura Meridiane, București, 1970, *passim*; *Encyclopaedia Universalis*, Corpus 6, Editeur à Paris, Paris, 1989, *passim*; în privința terminologiei utilizate în lucrările de specialitate, referitoare la “întemeiere” vezi M. Casevitz, *Le vocabulaire de la colonisation en grec ancien. Étude lexicographique: les familles de ktizo et oiko//oikizo*, Paris, 1985, *passim*.

² M.I. Finley, *op.cit.*, p. 53; Pentru o imagine mai cuprinzătoare asupra lumii grecești, vezi și J. Brincourt, G. Thoyer, *Le monde grec*, 9, Rue Villebois Maureuil, Paris, XVII-e, 1972, *passim*; André Bonnard, *Civilisation grecque. De l'Iliade au Parthénon*, Union générale d'éditions, Paris, 1962, *passim*.

³ *Ibidem*, p. 24.

⁴ Fustel de Coulanges, *Cetatea antică.*, vol. 2, Editura Meridiane, București, 1984, p. 35.

⁵ Pierre Levêque, *op.cit.*, p. 279; Adelina Piatkowski, *O istorie a Greciei Antice*, Editura Albatros, București, 1988, p. 86.

Societatea din cetățile grecești era ierarhizată, având la bază cetățeanul. În fapt, cetatea se confunda cu ansamblul comunității cetățenești¹. Deși vorbeau dialecte ale limbii grecești, aveau obiceiuri asemănătoare, grecii aveau o viață independentă. Cetățile cooperau doar în caz de primejdiilor venite din lumea barbarilor (termen prin care erau desemnați toți cei care nu erau greci, fără să se țină cont de gradul de civilizație atins de aceștia).

Cetățile, care aparțineau spiritual unei metropole, se grupau într-o “fедераție” (*amphictyonie*), având ca scop oficierea unui cult comun.²

Epoca clasică marchează apariția ligilor de cetăți, superioare *amphictyoniiilor*, care aveau ca scop colaborarea în fața unor amenințări externe, de felul celei persane (este cazul celor două ligi ateniene, din 478 a.Chr. și 377 a.Chr.), sau chiar asigurarea hegemoniei unei cetăți asupra celorlalte (Liga Peloponesiacă, Liga Delio-Attică –478 a.Chr.)³

Cea mai importantă caracteristică a colonizării grecești este aceea a extinderii arealului european cunoscut. Massaliotul Pytheas este cel care a reușit să meargă până în Peninsula Cornwall din Marea Britanie, fiind primul grec care a ajuns în Oceanul Atlantic. Grație navigatorilor greci, și popoarele care locuiau dincolo de granițele cetăților elenice puteau intra în circuitele comerciale externe și în sfera culturală universală.

Alexandru cel Mare va împinge hotarele lumii grecești până în India, în cursul mării campanii desfășurate între 334-324 a. Chr., luând în stăpânire Asia Mică, Egiptul, Persia, Fenicia, Siria, Mesopotamia⁴. Rezultatul va fi apariția unei noi civilizații, cea elenistică, care va dăinui până la cucerirea statelor rezultate prin împărțirea imperiului lui Alexandru cel Mare de către statul roman.

Abstract

The great Greek colonization is the most important process of controlled population movement, which contributed to the creation of the Greek world, a world of city-states. We tried to point out the main characteristics of this process and its implications in the ancient history of Greece.

---

¹ Ian Morris, *The early polis and state* in John Rich and Andrew Wallace-Hadrill (editors), *City and Country in the Ancient World*, London, 1991, p.26 și urm.; Zoe Petre, *Cetatea greacă între real și imaginar*, Editura Nemira, București, 2000, p.23-38.

² Fustel de Coulanges, *op.cit.*, p. 36.

³ Botsford and Robinson's *Hellenic History*, revised by Donald Kagan, Fifth Edition, Macmillan Publishing Co., New York, 1969, p.58 și urm.; *** *Der Grosse Ploetz, Die Daten Enzyklopädie der Weltgeschichte*, Freiburg, 1999, p.127 și urm.; Adelina Piatkowski, *op.cit.*, p.86 și urm.; *Brockhaus Enzyklopädie*, 24 Banden, Brockhaus Verlag, Mannheim, 1990 sqq, *passim*; Costas Martin, *Grecia Parthenonului*, Editura Prietenii Cărții, București, 1996, p.36 și urm.; Indro Montanelli, *Istoria Grecilor*, Editura Artemis, București, 1994, p.34 și urm.

⁴ Vladimir Hanga, *Alexandru cel Mare*, Editura Albatros, București, 1974, p.35 și urm.

Bibliografie selectivă:

Enciclopedii

1. *** *Brockhaus Enzyklopädie*, in 24 Banden, Brockhaus Verlag, Mannheim, 1988 sqq.
2. *** *Der Grosse Ploetz, Die Daten Enzyklopädie der Weltgeschichte*, Freiburg, 1999.
3. *** *Encyclopaedia Universalis*, Corpus 6, Editeur à Paris, Paris, 1989.
4. DELOUCHE, Frédéric, *Histoire de l'Europe*, Édition Hâchette, Paris, 1992.
5. Stati, Ioana, Stati, Sorin, *Enciclopedia civilizației grecești*, Editura Meridiane, București, 1970.

Lucrări generale:

1. BONNARD, André, *Civilisation grecque. De l'Iliade au Parthénon*, Union Générale d'Éditions, Paris, 1962.
2. CHAMOUX, François, *Civilizația greacă*, vol. 1-2, Editura Meridiane, București, 1985.
3. FINLEY, M.I., *Vechii greci*, Editura Eminescu, București, 1974.
4. HANGA, Vladimir, *Alexandru cel Mare*, Editura Albatros, București, 1974.
5. KAGAN, Donald (Editor), *Botsford and Robinson's Hellenic History*, Fifth Edition, Macmillan Publishing Co., New York, 1969.
5. KINDER, Hermann, Hilgemann, Werner, *Atlas de istorie mondială*, vol.1, Editura Rao, București, 2003.
6. KITTO, H.D.F., *Les grecs-autoportrait d'une civilisation*, Editure Arthaud, Paris, 1959.
7. KUN, N.A., *Legendele și miturile Greciei Antice*, Editura Științifică, București, 1958.
8. MARTIN, Costas, *Grecia Parthenonului*, Editura Prietenii Cărții, București, 1996.
9. MATEI, Horia C., *Civilizația lumii antice*, Editura Eminescu, București, 1983.
10. MONTANELLI, *Istoria Grecilor*, Editura Artemis, București, 1994.
11. PIATKOWSKI, Adelina, *O istorie a Greciei antice*, Editura Albatros, București, 1988.

Lucrări speciale:

1. BOARDMAN, John, *Grecii de peste mări*, Editura Meridiane, București, 1988.
2. BRINCOURT, J., THOYER, G., *Le monde grec*, 9, Rue Villebois Maureuil, Paris, XVII-e, 1972.
3. Casevitz, M., *Le vocabulaire de la colonisation en grec ancien. Étude lexicographique: les familles de ktizo et oikeo//oikizo*, Paris, 1985.
4. COULANGES, Fustel de, *Cetatea antică*, vol. 1-2, Editura Meridiane, București, 1984.
5. LÉVÊQUE, Pierre, *Aventura greacă*, vol. 1-2, Editura Meridiane, București, 1987.
6. MORRIS, Ian, *The early polis and state* in John Rich and Andrew Wallace-Hadrill (editors), *City and Country in the Ancient World*, London, 1991.
7. PETRE, Zoe, *Cetatea greacă între real și imaginar*, Editura Nemira, București, 2000.

„Crima strategică” - o problemă socială a mileniului III

*Drd. Sorina Folea
Universitatea din Craiova*

Odată cu schimbarea sistemului politic din 1989 societatea românească s-a confruntat cu o creștere alarmantă a fenomenului infracțional, dar și „importul” unor noi tipuri de infracțiuni din lumea occidentală, așa cum este infracțiunea de spălare de bani, șantajul, taxele de protecție, răpirile, traficul de persoane, ș.a.; procese sociale dezagregative ce au apărut fie datorită vidului legislativ, fie insuficienței cadrului juridic, coroborată cu criza de autoritate a instituțiilor statului de drept, dar cu un impact negativ major asupra societății românești.

La începutul mileniului III, după mai multe decenii de acumulări și transformări, marile regiuni dezvoltate ale lumii construiesc cadrul social, economic, cultural și politic al unei noi civilizații. În același timp, mai mult ca oricând, lumea de astăzi este confruntată cu un inamic nou, „crima strategică”, care este o combinație profund ilegală de crimă organizată, trafic de droguri și terorism, cu o întindere și un conținut larg ce amenință grav puterea legitimă a statelor.

În ceea ce privește pericolul social deosebit al crimei organizate, nu este de neglijat faptul că organizațiile mafiote sunt mai bine dotate din punct de vedere tehnic, mai abile și mai rafinate în acțiunile lor ilegale decât structurile de luptă împotriva lor.

Exponenții acestor activități criminale și-au creat propriul lor imperiu fără granițe, speculând cu tenacitate și imaginație diabolică orice disfuncție din interiorul statelor, fie ele bogate sau sărace. La nivel planetar se apreciază că se realizează, anual, afaceri ilicite al căror produs financiar depășește 500 miliarde dolari.

Definirea noțiunii de crimă organizată și mai ales delimitarea acesteia în structura de ansamblu a criminalității, au constituit și constituie obiectul a numeroase studii.

Preocupările multiple pentru explicarea acestui fenomen sunt justificate de necesitatea de a cunoaște dimensiunile și implicațiile sale în societate și, pe această bază, să se poată stabili acțiunile și măsurile cele mai eficiente de prevenire și contracarare, atât pe plan legislativ, cât și în cel al structurilor judiciare, cu precădere ale poliției.

Încercările de a defini crima organizată, de a-i explica implicațiile sunt determinate și de faptul că cetățenii în general, dar și organismele statului și chiar mass-media percep greșit structurile, scopurile și mai ales modurile în care se manifestă acest flagel social.

În concepția specialiștilor din țările unde crima organizată are rădăcini adânci și se manifestă permanent în viața cotidiană a societății, aceasta este definită

prin existența unor grupuri de infractori structurate în ideea înfăptuirii unor activități ilegale, conspirate, având drept principal scop obținerea de profituri ilicite la cote deosebit de ridicate.

Arsenalul complex al acestor grupuri de infractori cuprinde, în diferite proporții, folosirea violenței, șantajul, escrocarea forței de muncă, traficul de droguri, jocurile de noroc, camătă, răpirea de persoane, prostituția, contrafacerea și plasarea mijloacelor de plată false, contrabanda, evaziunea fiscală, coruperea oficialităților publice și chiar acțiuni aparent legale, dar cu «urmări delictuoase, toate acestea în scopul acumulării unor venituri substanțiale pe care, apoi, după ce au fost reciclate, le canalizează în reluarea activității infracționale, la niveluri superioare, cu un grad de pericol social mai ridicat, inclusiv pentru a penetra și controla organismele puterii și administrației statului.

Deși este afectată orice societate, sub diverse forme – în funcție de tradiții, condiții economice și politice specifice și de tipul de activitate implicat - crima organizată, traficul de droguri și terorismul reprezintă grave amenințări mai ales la securitatea democrațiilor în formare din Europa Centrală și de Est și implicit România.

Conjunctura internațională în care se manifestă din plin aceste grave fenomene a surprins nepregătite noile democrații din Europa Centrală și de Est. Tranziția la economia de piață a demarat în majoritatea statelor de la zero, vidul legislativ ori insuficiența cadrului juridic precum și criza de autoritate a instituțiilor statului de drept au constituit cauze care au favorizat apariția și proliferarea crimei organizate, au condus la crearea și dezvoltarea unor economii subterane, la exacerbarea mării violențe, subminând puterea statului și încrederea unor cetățeni în capacitatea acestuia de a-i proteja.

Deschiderea frontierelor în regiune și relaxarea controalelor vamale au constituit alte condiții favorizante pentru creșterea criminalității. Grupurile de infractori, din ce în ce mai organizate, cu articulații în grupările de tip mafiot din Europa și din alte zone ale lumii, au prosperat din plin din activitățile de contrabandă, trafic de carne vie, trafic de autoturisme și armament și, nu în ultimul rând, de pe urma traficului ilegal de narcotice.

Regiunea Central Europeană, unde se află și țara noastră, este expusă în mod particular actului crimei organizate, atât din considerente de ordin geografic, cât și din motivații de ordin politic.

În România, până în prezent, crima organizată nu s-a manifestat la intensitatea și amploarea existentă în țările vestice sau limitrofe și nici nu au proliferat organizații criminale de un tip deosebit. Cu toate acestea, sunt creați factorii socio-economici și criminologiei propice și chiar stimulenți pentru crima organizată internă, existând tendințe evidente de racordare rapidă a acesteia la procesul de globalizare și internaționalizare a organizațiilor criminale cu care se confruntă statele lumii, de la Triadele chinezești și Jacuza japoneză, până la mafiile clasice din America și Sicilia, dar și cele din Rusia, Cecenia, Uzbekistan sau Gruzia.

Față de aceste realități, comunitatea internațională caută cu febrilitate remediile necesare. Din acordurile și convențiile internaționale, respectiv Convenția Națiunilor Unite de la Viena (1988) împotriva traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, Convenția cu privire la spălarea banilor, cercetarea, sechestrarea și confiscarea profiturilor rezultate din infracțiuni (Strasbourg-1990), Acordul și Convenția de la Schenghen (1985;1990), precum și din Directiva Comunității Europene (Luxemburg, 1991) rezultă că problematica ridicată de crima organizată trebuie soluționată în forță, în special prin mijloacele legii penale.

Totodată, se dețin date că asemenea organizații criminale își trimit emisarii și caută legături în rândul infractorilor dar și al oamenilor de afaceri din România și acționează pe linia organizării și internaționalizării actelor de contrabandă, a traficului de droguri, prostituție, proxenetism, traficului de autoturisme, penetrarea sistemului financiar-bancar în vederea spălării banilor proveniți din activități ilegale.

Nu se poate vorbi de crimă organizată fără a se face referire la spălarea banilor murdari, mijlocul prin care organizațiile de tip mafiot dau aparență legală profiturilor obținute din activități ilegale, pentru a se folosi apoi, nestingheriți, de acești bani, pentru a-i reinvesti în dezvoltarea activităților care i-au produs.

Trecerea după anul 1990 la economia de piață în țara noastră și multiplicarea relațiilor economice cu străinătatea au condus inerent la „importul” unor tipuri noi de infracțiuni din lumea occidentală, așa cum este infracțiunea de spălare de bani, fără a exista o ripostă din partea organelor de aplicare a legii.

Termenul de spălare a banilor are reputația de a proveni din anii 1920, când oameni ca Al Capone și Bugsy Moran au deschis spălătorii în Chicago pentru a-și spăla "banii murdari". În zilele noastre, acestui scop îi servesc restaurantele fast-food, cazinourile și alte societăți care au la bază numerarul.

Spălarea banilor este un proces complicat care parcurge mai multe etape, implicând adesea mai multe persoane și instituții.

Reciclarea fondurilor presupune desfășurarea unui complex de activități prin care veniturile despre care se crede că provin dintr-o activitate infracțională sunt transportate, transferate, transformate sau amalgamate cu fonduri legitime cu scopul de a ascunde adevărata natură, proveniența, dispunerea, deplasarea sau dreptul de proprietate asupra profiturilor respective. Scopul procesului de spălare a banilor este acela de a face ca fondurile derivate sau asociate cu o activitate ilicită să devină (aparent) legitime. Necesitatea de a recicla banii izvorăște din dorința de a ascunde o activitate infracțională.

Deși termenul de reciclare a fondurilor este în general asociat cu traficul de stupefiante și alte activități infracționale, de tipul jocurilor de noroc, prostituției, extorcării, vânzărilor internaționale de arme și schemelor frauduloase, generează, de asemenea, profituri ilicite care trebuie să fie ascunse. Scopul final al organizațiilor de infractori este acela de a manipula profiturile lor ilegale într-o manieră care să le facă să pară că ar fi provenite dintr-o sursă legitimă.

În cadrul activităților infracționale, numerarul este principalul mijloc de schimb. Organizațiile de infractori trebuie să convertească numerarul în sine în

forme mai ușor de mânuit și transferat. Pentru a desăvârși apoi schema de reciclare a banilor în scopul ascunderii adevăratei proveniențe și a dreptului de proprietate asupra profiturilor veniturile trebuie să fie spălate, fără lăsa nici o urmă detectabilă.

Strategiile de spălare a banilor include tranzacții care, prin volum, sunt foarte profitabile și deci atractive pentru instituțiile financiare legale. Spălarea banilor orientează banii dintr-o economie ilegală și îi plasează în investiții binevenite în economia legală.

Cele două elemente majore ale procesului de reciclare a fondurilor sunt: ascunderea produsului infracțional și convertirea lui în bani, în scopul de a i se escamota proveniența. În tranzacțiile de reciclare a fondurilor, escrocheria este pusă în aplicare, aproape inevitabil, prin reprezentarea falsă a unor fapte precum proveniența ilicită și adevăratul titular al dreptului de proprietate asupra fondurilor. Ea poate fi efectuată, de exemplu, prin inventarea unei tranzacții de vânzare-cumpărare între adevăratul proprietar al bunului (infractorul) și o entitate care pare să fie independentă de controlul infractorului, dar care, în realitate, a fost creată de el doar pentru a da aparență legală unei tranzacții de la distanță.

Din cauza faptului că escrocheria presupune alterarea sau falsificarea informațiilor asupra identității celor implicați și asupra dreptului de proprietate, diverse documente trebuie modificate, pierdute sau distruse.

Ciclul economic al lumii clandestine este un ciclu continuu și dinamic cu generații de profituri care pot fi investite în activități ilegale, precum și în activități legale.

Punctul de referință în procesul de reglementare pe plan internațional a concepției de luptă contra traficului ilegal de stupefiante și, implicit a spălării banilor proveniți din activități criminale, îl constituie Convenția Națiunilor Unite adoptată la 19 decembrie 1988 la Viena, care a definit pentru prima dată termenul de spălare a banilor drept „.....preocuparea de a disimula proveniența, natura, dispoziția, mișcarea sau proprietarul fondurilor provenite din trafic ilicit de stupefiante, închizând mișcarea sau convertibilitatea prin procedee electronice de transmitere, cu scopul de a da acestor fonduri aspectul că sunt rezultate din activități legale”.

Preocuparea Organizației Națiunilor Unite pentru edificarea strategiei internaționale de combatere a traficului și consumului ilicit de droguri și implicit de acțiune contra spălării banilor, a fost determinată de amploarea fără precedent pe care o cunoaște în prezent acest fenomen pe plan mondial.

1. Unul dintre subiectele cele mai discutate astăzi, atât la nivelul organismelor polițienești, cât și al celor internaționale, îl constituie traficul ilegal de droguri asociat, foarte adesea, cu întregul ansamblu de fapte ce definesc criminalitatea de înaltă violență. Practic, în întreaga lume, autoritățile au declanșat un veritabil război împotriva producției, transportului și consumului ilegal de droguri.

Analizele efectuate de polițiile din statele cele mai afectate de fenomenul traficului și consumului ilegal de droguri pun în evidență, pe lângă amploarea și intensitatea deosebită a afacerilor cu asemenea substanțe și produse,

comportamentul și reacția extrem de violentă a grupurilor de traficanți față de intervenția forțelor de ordine. Aproape zilnic, în țările producătoare (Columbia, Venezuela, Peru, India, Pakistan, China, Afganistan, Birmania, Laos, Thailanda), ca și în țările destinate ale drogurilor, se consumă secvențe de o violență maximă.

În acest context este de remarcat un alt aspect care vizează o tot mai frecventă intersecție a criminalității de înaltă violență cu crima al cărei conținut este de natură economico-financiară. Cea din urmă constituie problema care frământă în cel mai înalt grad grupurile de tip mafiot angajate în reciclarea capitalului negru dobândit în principal din afacerile ilegale cu droguri.

Pornind și numai de la aceste considerații, se obține o imagine aproximativă a dimensiunii unui fenomen care nu poate fi analizat și abordat decât într-o manieră realistă, obiectivă, de fiecare autoritate națională, dar și de către organismele internaționale abilitate a desfășura, pe multiple planuri, lupta pentru combaterea traficului ilegal de droguri, a crimei organizate, a structurilor de tip mafiot.

Din această perspectivă devine justificată intensificarea preocupării organismelor internaționale pentru adoptarea unor reglementări unitare menite să asigure contracararea mai eficientă a întregului complex de activități criminale asociate cu spălarea banilor.

Ca dovadă Consiliul Comunității Europene, în Directiva nr. 91/308 din 10 iunie 1991, definește mai complet și mai realist noțiunea de spălare a banilor.

Definiția dată de Consiliul Comunității Europene este mult mai detaliată și concretă decât cea formulată în Convenția ONU de la Viena din 1988. Explicația nu poate fi decât aceea că între momentele celor două formulări s-au scurs aproape trei ani, interval în care s-au produs semnificative mutații atât în modalitățile concrete de spălare a banilor, cât și în maniera de abordare a conceptului de criminalitate de către organismele și structurile specializate, pe plan național și internațional.

Definind mai complet atât termenul de spălare a banilor cât și concepția de control asupra acestui fenomen Directiva Consiliului Comunității Europene evidențiază în mod pregnant următoarele aspecte pe care le recomandă a fi studiate prioritar de către țările din Europa Centrală și Răsăriteană:

a) pentru a ușura activitățile lor criminale, spălătorii de bani încearcă să profite de libertatea mișcării capitalului și de accesul facil la serviciile structurilor financiare naționale și internaționale;

b) procesul de spălare a banilor determină extinderea crimei organizate, în general și a traficului de droguri în special;

c) abordarea penală nu trebuie să fie singura cale de combatere a procesului de

spălare a banilor, deoarece sistemul financiar poate juca un rol activ în această schiță de strategie care reclamă o reală coordonare și cooperare internațională;

d) interzicerea activităților de spălare a banilor prin legislația tuturor statelor este o condiție absolut necesară pentru combaterea acestui fenomen;

e) instituțiile financiare și de credit trebuie să examineze cu atenție deosebită orice tranzacție pe care o consideră a fi, prin natura sa, în legătură cu

fenomenul de spălare a banilor, asigurând, în același timp, integritatea sistemului financiar;

f) prevenirea folosirii sistemului financiar în procesul de spălare a banilor este o sarcină care nu poate fi realizată de autoritățile responsabile pentru combaterea acestui fenomen fără cooperarea instituțiilor financiare și de credit și a autorităților de supraveghere;

g) este absolut necesară o clauză de protecție specială pentru a proteja instituțiile financiare și de credit, angajații și directorii lor față de răspunderea pentru încălcarea restricțiilor privind divulgarea informațiilor;

h) toate informațiile primite de autoritățile de supraveghere vor fi folosite numai în legătură cu acțiunea de combatere a procesului de spălare a banilor, statul urmând să verifice faptul că aceste informații nu vor fi folosite în alte scopuri;

i) întrucât activitatea de combatere a fenomenului de spălare a banilor nu poate fi realizată numai prin intermediul instituțiilor financiare și de credit, ci și de către alte tipuri de profesii sau categorii de întreprinderi, statele membre trebuie să extindă prevederile acestei Directive în sensul de a include acele profesii și întreprinderi ale căror activități ar putea fi folosite în scopul spălării banilor;

j) fenomenul de spălare a banilor trebuie considerat ca atare chiar dacă activitățile care au generat profitul ce urmează a fi spălat s-au săvârșit pe teritoriul altor state.

Fiind descoperiți din punct de vedere legislativ, prin sistemul nostru financiar-bancar au avut loc activități de spălare a banilor, fie că aceștia au avut ca proveniență o sursă internă sau o sursă externă.

Neexistând prevederi legale care să incrimineze aceste fapte, sistemul nostru financiar-bancar nu a avut obligația identificării unor astfel de tranzacții și nici să le raporteze organelor însărcinate cu aplicarea legii în vederea anchetării autorilor și luării de măsuri legale. Acest lucru este rezolvat abia începând cu anul 1999, prin adoptarea Legii nr.21/1999 pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor, lege care se aplică începând cu 21 aprilie 1999.

Articolul 2 al acestei legi arată că: „în sensul acestei legi prin spălarea banilor se înțeleg faptele prevăzute la art. 23 dacă au fost săvârșite prin intermediul persoanelor juridice sau fizice menționate la art. 8”

În articolul 23 alin.1 se precizează: (Constituie infracțiune de spălare a banilor și se pedepsește cu închisoare de la 3 la 12 ani:

a) schimbarea sau transferul de valori, cunoscând că acestea provin din săvârșirea unor infracțiuni precum: traficul de stupefiante; nerespectarea regimului armelor și munițiilor în formă agravată; nerespectarea regimului materialelor nucleare sau a altor materii radioactive; nerespectarea regimului materiilor explozive; falsificarea de monedă și alte valori; proxenetismul; contrabanda; șantajul; lipsirea de libertate; înșelăciunea în domeniul financiar-bancar sau de asigurări; bancruta frauduloasă; furtul și tănuire de autovehicule; nerespectarea regimului de ocrotire a unor bunuri; traficul de animale ocrotite în țările lor; comerțul cu țesuturi și organe umane; infracțiuni săvârșite prin intermediul calculatoarelor; infracțiuni săvârșite cu cărți de credit; infracțiuni săvârșite de

persoane care fac parte din asociații de infractori; nerespectarea dispozițiilor privind importul de deșeuri și reziduuri; nerespectarea dispozițiilor privind jocurile de noroc; în scopul ascunderii sau disimulării originii ilicite a acestora, precum și în scop de tănuire sau favorizare a persoanelor implicate în astfel de activități sau presupuse că s-ar sustrage consecințelor juridice ale faptelor lor.

b) ascunderea sau disimularea naturii reale a provenienței, apartenenței, dispoziției, mișcării proprietății bunurilor sau a dreptului asupra acestora, cunoscând că aceste bunuri provin din săvârșirea uneia din infracțiunile prevăzute la litera a).

Subiectul activ al infracțiunii de spălare de bani, poate fi reprezentat, conform art.8 de:

- bănci, sucursalele băncilor străine și instituții de credit;
  - instituțiile financiare, cum ar fi: fonduri de investiții, societăți de investiții, societăți de administrare a investițiilor, societăți de depozitare, de custodie, societăți de valori mobiliare, fonduri de pensii și alte asemenea fonduri;
  - societăți de asigurări și reasigurări;
  - agenți economici care desfășoară activități de jocuri de noroc ori de amanet;
  - persoane fizice și juridice care acordă asistență de specialitate juridică, notarială, contabilă, financiar-bancară;
- orice altă persoană fizică sau juridică, prin acte săvârșite în afara sistemului financiar-bancar.

Este în afara oricărei îndoieli faptul că spălarea banilor reprezintă un complex de activități, procedee, metode și tehnici dintre cele mai rafinate. Spălarea banilor închide practic cercul infracțional care începe cu săvârșirea uneia din infracțiunile prevăzute de lege, continuă cu obținerea produsului financiar (banii murdari) și se finalizează prin spălarea acestuia. Este, deci, un ciclu care începe cu o infracțiune și se încheie cu o altă infracțiune. Începe cu traficul de stupefiante sau contrabandă și se termină cu spălarea produsului financiar rezultat din săvârșirea acestor infracțiuni.

Odată cu schimbarea sistemului politic din decembrie 1989, diversitatea formelor de manifestare a criminalității s-a amplificat mult aducând atingere tuturor sectoarelor economico-sociale din societate, având ca obiect obținerea de importante sume de bani murdari.

Astfel s-au înregistrat sustrageri masive de bunuri și capital din proprietatea statului prin delapidare, furturi și înșelăciuni.

În activitatea de privatizare a sectorului de stat, pe fondul actelor de corupție, s-au adus prejudicii statului prin subevaluarea activelor și terenurilor care au fost supuse acestui proces.

Contrabanda, ca formă importantă de obținere a banilor murdari, prin introducerea, în special, de țigări, cafea și alcool cu facturi subevaluate și comercializate apoi ilegal prin intermediul unor „firme fantomă”, a generat importante prejudicii bugetului de stat.

O frecvență însemnată a avut traficul cu mijloace de plată false fiind descoperite și neutralizate numeroase grupuri de traficanți. Sumele de lei obținute din vânzarea bancnotelor false (în special dolari SUA și mărci germane) au fost investite în valută care a fost scoasă din țară prin trecerea ei fizică peste frontieră.

Pe aceeași linie se înscrie traficul cu autoturisme furate, prin participarea unui număr mare de cetățeni români în structurile unor „grupuri organizate” care acționează în România și au legături infracționale în străinătate.

O curbă ascendentă au cunoscut și infracțiunile de prostituție și proxenetism înregistrându-se din anul 1995 o creștere constantă deosebit de profitabilă pentru organizatorii unor astfel de filiere.

La toate aceste genuri de criminalitate se adaugă cele care vizează regimul societăților comerciale și a normelor bancare, ca un corolar al infraționalității având ca scop obținerea unor importante sume de bani prin neplata impozitelor către stat și respectiv nerestituirea creditelor contractate.

Prin urmare, evoluția ascendentă a fenomenului infracțional, înregistrată de societate, și acumularea unor însemnate valori și bunuri pe căi ilegale au impus creșterea preocupării organelor statului pentru adoptarea unei legi care să incrimineze infracțiunea de spălare a banilor.

Consecința eforturilor pe plan executiv și legislativ s-a concretizat la data de 21 aprilie 1999 când a intrat în vigoare Legea nr.21/18.01.1999 pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor. Însă preocuparea statului român pentru contracararea acestui fenomen a început cu mult mai înainte de adoptarea Legii nr.21/1999, prin incriminarea unor fapte generatoare de bani murdari. Astfel, România a aderat la Convenția de la Viena contra traficului de stupefiante și substanțe psihotrope din 1988 prin Legea nr. 118 din 30 decembrie 1992.

Prevederile art. 3 din Convenție, referitoare la infracțiunile legate de traficul de stupefiante și substanțe psihotrope, se regăsesc și în legislația internă fiind incriminate ca infracțiuni distincte în art. 312 Cod Penal și Legea nr. 73/1969 privind regimul juridic al substanțelor toxice și stupefiante și Legea nr. 143/2000 pentru combaterea traficului și consumului ilicit de droguri.

În aplicare prevederilor art. 9 din Convenție, România a încheiat convenții și acorduri de cooperare în lupta împotriva traficului ilicit de substanțe stupefiante și psihotrope și a delictelor conexe, astfel:

- Convenția de Cooperare dintre Guvernul României și Guvernul Republicii Argentina, în lupta împotriva traficului ilicit de substanțe stupefiante, aprobată prin H.G. nr. 568/1994;

- Acordul dintre Guvernul României și Guvernul Republicii Ungare privind cooperarea în domeniul crimei organizate, a terorismului și a traficului ilicit de droguri, aprobat prin H.G. nr. 271/1997;

- Acordul de Cooperare între Guvernul României și Guvernul Regatului Maroc în domeniul luptei împotriva traficului de stupefiante, emigrărilor clandestine și criminalității organizate, aprobat prin H.G. nr. 813/1997;

- Acordul de Cooperare între Guvernul României și Guvernul Republicii Orientale a Uruguayului în lupta împotriva delincvenței organizate și a traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope.

Este de menționat că în toate aceste acorduri și convenții sunt prevăzute și schimburi de informații referitoare la sistemele de reciclare și transferare a profiturilor rezultate din traficul ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, precum și din delicturile conexe.

Continuând pe aceeași linie, România a ratificat în ultimii cinci ani mai multe înțelegeri internaționale multilaterale referitoare la asistența investigatorie ce oferă posibilități de cooperare în depistarea actelor de spălare a banilor, astfel:

- Convenția europeană cu privire la controlul achiziționării și deținerii armelor de foc, ratificată prin Legea nr. 116/1997;

- Convenția europeană cu privire la reprimarea terorismului, ratificată prin Legea nr. 19/1997;

- Convenția europeană, revizuită, cu privire la patrimoniul arheologic, ratificată prin Legea nr. 150/1997;

- Convenția europeană de extrădare și protocoalele nr. 1 și 2, ratificată prin Legea nr. 80/1999 (Toate aceste convenții au fost elaborate sub egida Consiliului Europei).

De asemenea, prin Legea nr. 236/1998, a fost ratificată Convenția europeană de asistență judiciară în materie penală, adoptată la Strasbourg, la 20 aprilie 1959 și a Protocolului adițional la această convenție, adoptat la Strasbourg, la 17 martie 1978. În această convenție sunt reglementate condițiile în care pot avea loc sechestre de obiecte, confiscări și reținerea acestora de către partea solicitantă.

La 24 iulie 1997, Parlamentul României a adoptat Legea nr. 136 pentru ratificarea Acordului dintre Guvernul României și Guvernul Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord referitor la reținerea și confiscarea bunurilor provenite și a instrumentelor folosite la comiterea infracțiunilor.

Acordul creează cadrul juridic pentru asigurarea asistenței mutuale între cele două părți în investigarea, identificarea și reținerea în vederea confiscării bunurilor provenite din comiterea de infracțiuni. Prin acest act normativ sunt definite: confiscarea, instrumente folosite la comiterea infracțiunilor, bunurile provenite din săvârșirea infracțiunilor, proprietatea, reținerea și sunt desemnate autoritățile centrale ale părților pentru cooperarea și aducerea la îndeplinire a ordinelor de confiscare.

De asemenea, este reglementat conținutul solicitărilor (scrierea lor, autoritatea care face cercetarea, faptele și legile relevante, scopul, proceduri sau căi aparte, termenul limită, identitatea persoanelor cercetate), informațiile ce pot fi cerute de partea solicitantă și modalitatea de îndeplinire a lor de către partea solicitată.

Acordarea asistenței poate fi refuzată dacă îndeplinirea solicitării ar prejudicia suveranitatea, securitatea și interesele naționale ale părți solicitate, ar

contraveni principiilor legislației acesteia, ori ar prejudicia o cercetare aflată în curs sau siguranța oricărei persoane.

Confidențialitatea, folosirea restrictivă a dovezilor și informațiilor, excepțiile în care se pot face dezvăluiri, sunt de asemenea reglementate, precum și modul de asigurare a asistenței. În mod deosebit sunt prevăzute condițiile de reținere și confiscare a bunurilor, cele privind aplicarea ordinelor de confiscare, obligațiile părților privind cheltuielile, limba folosită, autentificarea și teritoriul de aplicare a Acordului.

Elaborarea Legii nr. 21/1999, privind prevenirea și sancționarea spălării banilor, s-a realizat răspunzând necesității combaterii acestui pericol potențial pe care îl reprezintă fenomenul spălării banilor proveniți din activități ilicite, care pun în pericol integritatea și stabilitatea sistemului financiar cu implicații grave asupra economiei naționale.

De asemenea, s-a avut în vedere necesitatea armonizării legislației naționale cu cea a Comunității Europene și internaționale și asigurarea cadrului juridic de cooperare a autorităților competente în materie pentru prevenirea și combaterea fenomenelor criminale.

Anterior adoptării acestei legi, organele de control și cele de urmărire penală au instrumentat cauze care pot avea legătură cu operațiunea de spălare a banilor în baza prevederilor legale care incriminează infracțiunile prin care se obțin valori și bunuri ilicite.

Astfel, Codul Penal incriminează faptele de fals, uz de fals, înșelăciune, delapidare, prostituție, proxenetism, trafic de arme, încălcarea regimului jocurilor de noroc iar prin legi speciale penale au fost incriminate infracțiunile de contrabandă, evaziune fiscală, bancrută frauduloasă. Totodată Codul Penal prin art. 118 "Confiscare specială" creează posibilitatea legală a confiscării bunurilor produse, care au servit sau au fost dobândite prin săvârșirea uneia din infracțiunile sus-amintite ori deținute în afara dispozițiilor legale.

Sancționarea de către legiuitor a faptelor penale având ca scop obținerea de valori, presupune practic angrenarea organelor de poliție în stabilirea și, evident, identificarea produselor valorice obținute ilegal și care, eventual, sunt introduse în circuitul financiar-bancar. Ca urmare legiuitorul a prevăzut în cuprinsul legii ca la nivel național activitățile specifice având ca scop prevenirea și combaterea activităților de spălare a banilor prin intermediul unităților juridic-bancare să fie coordonate de Oficiul Național de Prevenire și Combatere a Spălării Banilor-organ de specialitate cu personalitate juridică aflat în subordinea Guvernului.

Cu toate acestea, Legea nr. 21/1999 este departe de a fi perfectă. În susținerea acestei afirmații consider a fi relevante următoarele aspecte:

În primul rând, în această lege nu sunt cuprinse o serie de infracțiuni care, în contextul actual, sunt considerate a fi printre principalele fapte generatoare de bani murdari. Mă refer aici la infracțiunile cuprinse în Legea nr. 87/1994 pentru combaterea evaziunii fiscale, Legea nr. 141/1997 (Codul Vamal) altele decât contrabanda, precum și la infracțiunile de Gestiune Frauduloasă și Delapidare prevăzute de Codul Penal în articolele 214 și 215.

În al doilea rând, sancțiunile prevăzute de lege pentru nerespectarea, de către persoanele juridice (în special, băncile) cuprinse la art. 8 din lege, a obligațiilor privind raportarea tranzacțiilor suspecte și identificarea persoanei contractante cu banca (clientul) sau a persoanei împuternicite economic (mandatarul clientului), sunt simbolice. Spre exemplu, în Elveția, dacă o bancă nu respectă obligația de identificare a clientului, ea poate fi penalizată cu o amendă de până la 10.000.000 franci elvețieni.

Un alt neajuns al Legii nr.21/1999 îi privește direct pe membrii Oficiului Național de

Prevenire și Combatere a Spălării Banilor și se referă la protejarea acestora în cazul în care sunt solicitate daune-interese de către o persoană care se consideră prejudiciată ca urmare a unei măsuri luate de Oficiu. Dacă, de exemplu, o instituție bancară primește o dispoziție de la un client pentru transferul în străinătate a sumei de 10.000 USD pentru achitarea unei facturi, banca este obligată, în baza art. 3 alin. 3 Legea nr. 21/1999, ca în maximum 24 de ore, de la data când aceasta a primit dispoziția de transfer, să raporteze acest fapt Oficiului. Dacă acesta din urmă consideră că perioada de 24 de ore este insuficientă pentru lămurirea tuturor problemelor legate de respectiva operațiune, poate formula în acest interval o cerere motivată către Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, pentru a se prelungi perioada cu maximum 3 zile lucrătoare. Până la acest moment nu există prea mari probleme legate de reglementarea legală, însă, apare dispoziția cuprinsă în alin. 5 al art. 3 care spune că în cazul în care cererea pentru prelungirea perioadei cu maximum 3 zile lucrătoare se dovedește a fi neîntemeiată, ***Oficiul va răspunde civil pentru pierderea financiară suportată de persoana fizică sau juridică.*** Practic, este pentru prima dată când o lege conține o astfel de prevedere. Nu cred că a fost elaborată până în prezent un act normativ în care să fie reglementată tragerea la răspundere civilă a organelor de aplicare a legii (polițiștii, procurorii, controlorii financiari sau chiar judecători). De asemenea, articolul arătat mai sus este redactat incorect, în sensul că măsura sancționatorie asupra Oficiului se ia numai în situația în care cererea de prelungire a perioadei de 24 de ore se dovedește a fi neîntemeiată. Aceasta înseamnă că Oficiul nu este tras la răspundere dacă dispune suspendarea tranzacției în termenul de 24 de ore și apoi se dovedește că a greșit?!

În sfera sistemului juridic, societatea românească are drept deziderat construirea unor instrumente legale ale economiei de piață și ale statului democrat cât și alinierea la practica europeană și asimilarea aquis-ului comunitar ca o precondiție a integrării europene, însă ritmul schimbărilor înregistrat în țara noastră chiar dacă în unele cazuri a fost ridicat rezultatele nu sunt cele scontate, justiția reprezentând din păcate un producător de polarizare socială și de sărăci

Abstract:

Since the political change from 1989, the Romanian society is confronted with a serious raise of the infractional phenomenon , and with the “import” of new tips of infractionalities from the occident such as :money laundry ,extortion, blackmail, protection taxes, kidnapping, etc, bad .social processes that appeared due to the lack of legislation and the deep crise of authority of state abillitated institutions , but with a serious negative impact to the Romanian society.

Bibliografie selectivă:

I. ACTE NORMATIVE

◆ Legea nr. 21 din 18 ianuarie 1999, pentru prevenirea și sancționarea spălării

banilor, publicată în Monitorul Oficial nr.18 din 21 ianuarie 1999;

◆ Legea nr.58/1998, privind băncile comerciale, publicată în Monitorul Oficial nr.121 din 23 martie 1998;

◆ Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 97 din 29 iunie 2000 privind organizarea și funcționarea coopeațiilor de credit, publicată în Monitorul Oficial nr.330 din 14 iulie 2000;

◆ Hotărârea Guvernului nr.413 din 26 mai 1999, pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Oficiului Național de Prevenire și Combateră a Spălării Banilor și a structurilor sale teritoriale;

◆ Decizia nr.3 din 28 iulie 1999 a plenului Oficiului Național de Prevenire și Combateră a Spălării Banilor, privind aprobarea Raportului pentru Tranzacții Suspecte și a Raportului Privind Operații de Depunere și de Retragere în Numerar care depășesc 10.000 euro;

◆ Convenția Națiunilor Unite împotriva traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, adoptată la 20 decembrie 1988 la Viena;

◆ Convenția Consiliului Comunității Europene privind spălarea, depistarea, sechestrarea și confiscarea produselor rezultate din infracțiuni, deschisă spre semnare la 8 noiembrie 1990, la Strasbourg;

◆ Directiva Consiliului Comunității Europene cu privire la folosirea

sistemului

financiar în scopul spălării banilor nr.91/308 din 10 iunie 1991;

II. CURSURI

- Cătălin Zamfir “O analiză critică a tranziției. Ce va fi după?”, Ed. Polirom, Iași 2004
- Costică Voicu, „Spălarea Banilor Murdari”, Ed. Sylvi, București 1999
- Petru Selagea „Sociologia juridică și metodele ei de cercetare” Ed. Universității Independente „Titu Maiorescu”, București 2003
- Ștefan Popa, Adrian Cucu, „Economia Subterană și Spălarea Banilor”, Ed. Exvent, București 2000;
- Ion Turcu, "Drept Bancar"(volumul 1), Ed. Lumina Lex, București 1999;

III. REVISTE

- Tribuna Economică- nr.24 din 13 iunie 1996, Cezar Basno, "Responsabilitatea Bancară în Procesul Spălării Banilor";
- Tribuna Economică- nr.26 din 27 iunie 1996 și nr.27 din 4 iulie 1996, Cezar Basno, „Depistarea Operatorilor Angajați în Spălarea Banilor”.

Valori romanesti. Valori europene

*drd. Tacu Alina – Angela
Universitatea din Craiova*

De o bună perioadă de timp, specialiștii din domeniul sociologiei și psihologiei sociale se ocupă cu cercetarea configurației de valori ce ar putea fi numită „europeană” precum și cu studierea configurațiilor specifice fiecărui spațiu cultural național. Comparațiile ulterioare au rolul de a stabili „distanța” dintre modelele cercetate precum și evoluția în timp a acestora. Articolul de față prezintă rezultatele unui studiu privind orientarea valorică a românilor, încercând să explice totodată cauzele care au generat-o.

Inițiativa realizării unei cercetări care să investigheze valorile împărtășite de către populația diferitelor țări europene, din perspectivă comparativă, a apărut în anul 1978, când a luat ființă Grupul de Studiu al Sistemelor de Valori Europene. Obiectivul inițial a fost compararea sistemelor de valori la care aderă cei care locuiesc în statele Comunității Europene. Un alt obiectiv a fost analiza evoluției în timp a orientărilor valorice împărtășite de către populația europeană. Instrumentul utilizat pentru investigarea valorilor a fost ancheta pe bază de chestionar, acesta incluzând un număr crescut de itemi referitori la atitudini și comportamente, care să permită studierea valorilor. Pentru toate țările care au participat la cercetare, itemii incluși în chestionare au fost similari, încercându-se să se realizeze o comparabilitate cât mai crescută între datele culese în țări diferite. Valorile vizate de chestionar vizau orientarea populației în sfere precum: religia, politica, munca, viața de familie, relațiile sociale, relații sexuale etc. O atenție sporită a fost acordată valorilor religioase, unul dintre obiectivele declarate ale cercetării fiind compararea valorilor religioase între diferitele țări europene, precum și analiza longitudinală a evoluției acestora

Prima cercetare s-a desfășurat în 1981 și a inclus statele membre ale Comunității Europene la care s-au adăugat și alte state vest-europene. Primul val (1981) a cuprins 12 țări: Franța, Marea Britanie, Germania de Vest, Italia, Spania, Olanda, Danemarca, Norvegia, Suedia, Irlanda și Irlanda de Nord, Islanda. Numele generic sub care s-a desfășurat și se desfășoară această cercetare este Studiul Valorilor Europene - *European Values Study* (EVS).

Un al doilea val de investigații a avut loc în 1990-1991 și a cuprins un număr mult mai mare de țări europene, la statele incluse în primul val adăugându-se statele Central și Est europene. România a fost și ea inclusă în acest val al investigațiilor, cercetarea desfășurându-se însă cu întârziere, abia în 1993. Obiectivele acestui al doilea val al cercetării au fost compararea valorilor la care aderă locuitorii diferitelor state europene și realizarea de comparații în timp între datele culese în 1990 și cele culese în 1981, cu scopul de a urmări evoluția în timp a orientărilor valorice.

Cel de-al treilea val al cercetării s-a desfășurat în 1999-2000 și a inclus un număr de 33 de state europene, adică cea mai mare parte a țărilor din Europa, cu excepția Elveției, Norvegiei, a câtorva state din fosta Iugoslavie și din fosta URSS. Obiectivele propuse și în acest caz au fost aceleași, vizându-se comparația transversală, inter-culturală și longitudinală, de această dată fiind disponibile date pentru o perioadă de timp de aproape 20 de ani.

În toate cele trei valuri în care s-a desfășurat cercetarea, investigația a avut loc pe eșantioane care au inclus populația de peste 18 ani a țărilor respective, eșantioanele fiind fie probabiliste, fie pe cote. În toate cele trei anchete, chestionarul a cuprins o serie de itemi comuni cu investigațiile anterioare, care să permită comparațiile longitudinale.

Pentru ancheta din 1999, chestionarele au cuprins o serie de itemi aplicați în mod obligatoriu în toate țările participante (cei numerotați cu 'v' în chestionar), o serie de itemi opționali (notați cu 'o'), a căror introducere în chestionar a fost la latitudinea fiecărei echipe de cercetători în parte, însă și-au menținut caracterul comun, și o serie de itemi specifici fiecărei țări în parte, aplicați numai și numai în țara respectivă (simbolizați cu 's' între variabilele din chestionar).

Chestionarul utilizat în cadrul EVS a fost aplicat și în Statele Unite ale Americii și Canada, sub coordonarea lui Ronald Inglehart, atât în 1981, cât și în 1990. Tot Inglehart a inițiat proiectul *World Values Survey (Cercetarea Valorilor Lumii)* în cadrul căruia s-a realizat aplicarea unei părți semnificative a chestionarului EVS în țări ne-europene, cum ar fi cazul celor din America de Sud sau din Asia. WVS a fost repetată în 1995 (1997 în România). În 1999-2001 EVS și WVS au folosit în Europa același chestionar.

În România, prima cercetare din proiectul EVS s-a desfășurat în 1993, iar cea de-a doua în 1999. Cercetarea a fost realizată atât în 1993, cât și în 1999 de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții. Dacă în 1991 și 1995, dificultățile financiare au făcut ca ancheta românească să se realizeze cu întârziere de doi ani, în 1999, s-a reușit ca aplicarea să fie practic simultană cu țările vest-europene.

În 2005 a apărut prima ediție a *Atlas of European Values*. Atlasul sintetizează într-o formă accesibilă publicului larg rezultatele valului 1999-2001 a EVS/WVS. Lucrarea conține 140 de pagini, 200 de hărți și grafice și este imprimată în totalitate color.

Tot în anul 2005 în România a fost realizat de către IRSOP studiul cantitativ *Valorile și credințele românești și europene: la fel sau nu ?* Printre obiectivele specifice ale cercetării s-au numărat următoarele:

- (1) Identificarea modului în care se raportează românii la valorile europene - valori împărtășite, valori mai puțin împărtășite sau neîmpărtășite
- (2) Stabilirea ierarhiilor specifice de valori și idealuri sociale ale românilor
- (3) Evaluarea posibilelor discrepante și conflicte între valorile europene specifice și orientările individuale spre valori ale românilor
- (4) Explorarea legăturii dintre valorile pe care se pune accent și atitudinile românilor față de integrarea europeană

(5) Identificarea bunilor comunicatori și a temelor sau mesajelor cheie care ar putea fi utilizate în cadrul strategiei de comunicare a Delegației CE

(6) Măsurarea atitudinilor și percepțiilor curente privind activitatea Delegației CE în România.

În rezumat, concluziile sondajului au fost următoarele:

1. Care este percepția românilor despre ei înșiși?

Românii consideră că dispun de mai puține trăsături de caracter pozitive decât europenii. Ei chiar recunosc că au anumite trăsături negative, cum ar fi faptul că nu le prea pasă de alții, au o anumită tendință de agresivitate și autoritarism, preferă să-i urmeze pe alții decât să fie conducători, au reacții tensionate, se situează la limita

dintre comportamentul cinstit și necinstit, sunt destul de dezorganizați, idealști, superficiali și conservatori.

Tinerii (între 18-29 ani) și persoanele cu studii superioare au de obicei o atitudine mai critică față de caracterul românilor decât persoanele de peste 40 de ani sau persoanele cu un nivel mai scăzut de educație.

2. Sunt oamenii de părere că valorile europene sunt respectate în România?

Se consideră că valorile politice europene sunt oarecum încetățenite în România. O majoritate semnificativă este de părere că pluralismul (85%), drepturile minorităților (66%), egalitatea între femei și bărbați (64%), libertatea (61%), democrația (57%) sunt respectate în totalitate sau într-o oarecare măsură (mai degrabă într-o oarecare măsură).

Românii consideră că există mult mai puțin respect pentru valorile sociale, economice și umane, cum ar fi demnitatea umană (20%), justiția (31%), sprijinul economic pentru zonele mai slab dezvoltate (31%), statul de drept (31%), egalitatea (33%), drepturile omului (41%), solidaritatea (47%).

Tinerii domină în toate grupurile care subliniază nivelul scăzut de respect care există pentru valorile umane.

2. Cât de răspândite sunt valorile și convingerile “ne-europene”? Diferențe între valorile românești și valorile europene (Procentul celor care au fost de acord cu afirmațiile %)

Diferență mare

Cine nu are bani sau relații nu are șanse să fie tratat corect în justiție (85%). Sunt prea mulți străini care prosperă în România în timp ce românii o duc prost (64%).

Dacă vrei să avansezi, ești obligat să faci ilegalități (62%)

Minoritățile etnice ar trebui obligate să învețe limba română (62%)

Arabii, turcii, chinezii sunt necinstiți (61%)

Pedeapsa cu moartea ar trebui reintrodusă (58%)

Pluralismul politic nu oferă nici un avantaj (55%)

Poți să „ocolești” legea atâta vreme cât n-o încalci (52%)

Există rase superioare și inferioare (46%)

Diferență mică

Bărbatul ar trebui să fie capul familiei (42%)

Homosexualii sunt tot un fel de infractori (38%)

Cercuri ascunse complotază împotriva României (38%)

Un conducător puternic poate face mai multe pentru țară decât legile și programele (34%)

Persoanele tinere sunt dispuse într-o mai mare măsură să facă compromisuri în legătură cu legea pentru a putea avansa.

Este mult mai probabil ca persoanele mai în vârstă să prefere liderii puternici și să aibă atitudini conservatoare față de rolurile în familie. De asemenea, acestea au mai multe prejudecăți față de țigani și sunt mai categorici în a cere studiul obligatoriu al limbii române de către minoritățile etnice.

Persoanele cu un nivel mai scăzut de educație sunt mai pesimiste cu privire la posibilitatea de a se elimina corupția din justiție și manifestă o susținere mai mare a liderilor puternici și a rolurilor de familie conservatoare. De asemenea, intoleranța față de homosexuali, străini și țigani este mai pregnantă în rândul persoanelor cu un nivel mai scăzut de educație.

Persoanele cu studii superioare manifestă o susținere mai puternică față de pedeapsa cu moartea.

În rândul populației din mediul rural se manifestă o susținere mai mare față de conducătorii puternici și mai multe sentimente negative față de homosexuali.

Xenofobia și susținerea față de pedeapsa cu moartea se situează la un nivel ușor mai ridicat în mediul urban decât în mediul rural.

Pentru a avea o perspectivă corectă a măsurii în care românii sunt dispuși sau pot adera la valorile considerate europene, credem că este necesară o dezbatere asupra istoricului integrării paradigmei culturale românești în paradigma europeană. Când discutăm despre integrarea României nu trebuie să credem că e o chestiune care a apărut în deceniul al X-lea al sec XX, ci să o integram contextual, pentru că integrarea României a început în sec XIX, când, după diferitele evenimente politice, cum ar fi Pacea de la Adrianopole(1829), deschiderea comerțului cu grâne pe Dunăre, Principatele Române au fost puse într-o situație complet diferită prin ridicarea protectoratului turcesc asupra comerțului cu grâne, capitalul occidental a putut intra în principate, ori asta a schimbat complet dispoziția politică și culturală a principatelor.

Problema integrării României atunci s-a pus, în momentul în care societatea românească, pe de o parte, prin forța lucrurilor, pe de altă parte, prin opțiunea individuală a decidenților, dar și a subiecților, s-a pus problema alegerii, problema conștientizării unei opțiuni între mai multe seturi de valori. Ori, în sec XIX, problema integrării României în spațiul european era gândită sub specia noțiunii de civilizație. Dezbaterea era între barbaria occidentală și civilizație, pentru că Europa era epitonizată fără rest de noțiunea elaborată în sec XIX de *civilisation*.

Ori în sec XIX valorile nu erau ambalate ca fiind germane, ori franceze, ori engleze, ci era valorile societății pur și simplu. Odată cu constituirea statalității românești după 1859, după admiterea României ca subiect internațional, cunoscut sub numele de România și nu de Principatele românești, după 1860.

Dezbaterea internă, despre cum anume ne integrăm – pentru că a existat această dezbatere – stă de fapt sub semnul unei afirmații din Parlamentul României, a lui M. Kogălniceanu, pe vremea aceea prim ministru al României, aceea că, sarcina noastră politică este de a transforma un popor de țărani într-o națiune de cetățeni. De fapt, acesta era fondul chestiunii. Politic vorbind, formularea opțiunii între civilizație și altceva era aceea de a transforma un popor de țărani într-o națiune de cetățeni. Și, după câteva decenii, adică în 1890 sau 1891, oricum, foarte aproape de momentul morții acestor protagoniști ai încleștării a integrării românești... Într-o scrisoare a lui Alecsandri către Kogălniceanu, amândoi aveau să moară peste puțin, Alecsandri spunea *coane Mișule, dacă compari cum stăteau lucrurile în țara noastră în tinerețele noastre, cu ce este acum, putem spune : elohie, am izbândit!*

Chestiunea în 1890 era deja tranșată. România se integrase pentru că reușise cumva, în conștiința acestei lupte pentru integrare să transforme acest popor de țărani într-o națiune de cetățeni. Problema dezbaterii, chestiunea integrării europene era văzută ca o opțiune pentru civilizație și nu pentru valori specific europene, produse de o țară sau alta, situată geografic în occidentul european, acest cap al Asiei.

În sec. XX, problema integrării a căpătat un accent foarte particular, în anii 20 și 30., pentru că Europa, prin valorile ei de civilizație, începuse să se dizolve în conștiința că există mai degrabă țări foarte puternice care poartă anumite valori, decât un ecumenism al valorilor civilizației cum fusese în sec XIX pe urmele *secolului luminilor*. Și anume, Europa era percepută ca fiind o geografie simbolică, purtată de valori promovate de Germania, pe de o parte, și valori promovate de Franța ori Anglia, pe de altă parte, pentru că Europa a fost dramatic și, pesemne, ireversibil sfâșiată, în unitatea ei de civilizație, de primul război mondial.

Și după primul război mondial, chestiunea politică a integrării României mari în spațiul european era problema opțiunii între două tipuri de cultură: cultura politică și cultura pur și simplu. Erau cei care mergeau cu Germania și cei care mergeau cu vechea Europă. Pe vremea aceea, noua Europă era Germania și era spiritul totalitar, fascismele, iar vechea Europă era Europa democratică, liberală, care era percepută ca foarte îmbătrânită și neputincioasă, în orice caz, pe cale de ducă sigur. Și în fine, era din răsărit, o urgență stranie, deopotrivă totalitară, în care foarte mare parte din intelectualitatea europeană își pusese nădejdea, era vorba despre totalitarismul comunist. Ca și fascismele, comunismul era perceput ca o mare speranță politică și de civilizație. Ei bine, Europa atunci a fost sfâșiată și a fost identificată cu valorile unor mari culturi: Germania, Franța, Anglia.

Tot în acea perioadă, problema integrării europene văzută ca o integrare în valorile națiunilor europene nu era doar o problemă a României. Spania a cunoscut o dezbatere în acești termeni perfect similară. Spania, ce rol are într-o Europă care

este o Europă a marilor națiuni și atât? Ori după colapsul comunismului din 1989. Se pare că în anii 1990, într-o primă etapă, chestiunea integrării europene s-a pus într-un fel, iar acum, în sec XXI, se pune în alt fel. În anii 90, integrarea în Europa era, firește, integrarea în marele proiect al unificării europene. Ori toată discuția făcută în anii 20, 30, în jurul marilor modele culturale a fost resorbită într-un limbaj care era al ...integrării instituționale.

Vorbim mai puțin de valori specifice culturilor, cât mai degrabă de reguli, proceduri deci, instituții. Și atunci, pentru o țară emergentă din sistemul comunist, cum era România, chestiunea integrării era de fapt chestiunea smulgerii dintr-o barbarie totalitară. Nu exista în anii 90 o dezbatere privitoare la sufletul din spatele regulilor. Acum am sentimentul, o dată cu exemplul polonez pe care l-a evocat președintele, o dată cu dezbaterile dacă să existe sau nu în constituția europeană a tradiției creștine europene, că există o tendință de a căuta și un suflet în spatele regulilor, altfel spus, un soi de revenire la un concept mai larg decât cel strict formal, instituțional, care să combine soluția salvatoare a eliminării divergențelor prin impunerea regulii cu acea tradiție europeană a noțiunii de civilizație.

Pentru că, în fond, dacă ne uităm la toate dezbaterile privitoare la integrare, și ne amintim că în sec 19 integrarea nu era într-o geografie, fie ea și simbolică, europeană, ci era integrarea în noțiunea de civilizație, în anii 20, 30, nu era atât o integrare, iarăși, între o geografie circumscrisă sau integrarea într-o mare cultură, cât era integrarea într-o promisiune pe care acel tip de mare cultură îl făcea, astăzi înțelegem că procesul care a dus toate aceste opțiuni culturale ori politice, a fost procesul modernizării, și că atunci când vorbim despre noțiunea de civilizație, vorbim despre un amplu proces al modernității și că a te integra în Europa înseamnă a te integra în mecanismele modernității. Ori în acest fel, discuția devine brusc nu o discuție despre valori, ci o discuție despre mecanisme care generează un anumit tip de valori.

Ori, dacă nu ne referim la opțiuni față de culturi, ideologii ori politici, ci la mecanisme care accelerează o anumită varietate a acestor valori, ideologii, atunci am sentimentul că ne aflăm în partea bună a integrării. Pentru că la modernitate, nu doar pentru România, ci pentru întreaga Europă, începând din sec XVII, nu avem alternativă. În acest sens, la modernitate, deci la integrare europeană, nu avem alternativă. Astăzi, acestei etape a modernizării îi spunem globalizare, dacă suntem anglofoni, sau îi spunem mondializare, dacă suntem francofoni. De fapt, desemnăm același proces la care nu există alternativă, asta nu înseamnă că în sânul lui nu există opțiuni, pentru că există două tipuri de atitudini.

Este tipul de atitudine care spune că globalizarea este destinul nostru ireversibil, conceput ca fatum, și anume că trebuie să adoptăm integral sau să pierim. Este varianta integrării iacobine. Dar există o variantă în care percepem globalizarea ca pe un lucru pe care îl fac oamenii, și în care opțiunile lor au sens. Și aceasta este varianta de integrare, așa spune, nu conservatoare, ci liberal clasică, pentru că se poate invoca numele unui erou al războiului civil englez din sec al XVII, Faulkland., care enunța un dicton foarte interesant: când ceva nu e necesar să fie schimbat, este necesar să nu fie schimbat.

Aș spune că față de integrare ar trebui să avem acest fel de atitudine moderată, care nu este conservatoare, este liberală în sensul bun al cuvântului. Deci, pentru România, cum este să se integreze cu valorile ei între valorile europene? Aș spune că suntem riguros cu toții în același mare bazin, acest bazin numit modernitate, în oricare etapă a ei ne-am afla. Și că opțiunile nu le putem face între valori românești și valori europene, ci între mecanisme ale modernității și mecanisme ale barbariei. Noi nu avem de optat între ceva local și ceva barbar, ci între modul în care aceste mecanisme pot fi construite de noi pentru că se știe că, după unii, grație lui Dumnezeu, după alții, grație hazardului, nimic nu este integral bun sau integral rău. Totul este ca o lamă de cuțit. Dacă știi să patinezi pe lama de cuțit, ești învingător, dacă nu, te tai. Alții se despică. dar toate sunt date în același fel. Prin urmare, nu opțiunea între valori românești și valori europene, ci înțelegerea faptului profund că trăim într-un moment dominat de mecanismele modernității.

Abstract:

Many studies concerning a certain pattern of values which we could call „European” have been made in the last 20 years. These were followed by comparisons among different „national patterns” in order to measure the differences. This study presents the specific Romanian actual pattern and tries to explain its particular causes.

Bibliografie selectivă

1. Cosima Rughiniș, *Valori europene în relațiile intime. Studiu comparativ, Sociologie Românească*, 1-2, 2002
2. Mălina Voicu, Bogdan Voicu, *Studiul valorilor europene: un proiect de cercetare internațională*, în *Calitatea Vieții* nr. 1-4/2002.

Consecințe nefaste ale progresului socio-economic : Poluarea atmosferei din municipiul Craiova și calitatea locuirii

Prof. Frusina Deaconu

Interacțiunea dintre om și mediul pe care acesta îl locuiește și îl transformă se află pe agenda de lucru a cercetătorilor și a decidenților politici de multă vreme. Articolul de față își propune o evaluare a formelor de poluare ce afectează calitatea vieții în municipiul Craiova pentru a avea un punct solid de pornire în proiectele de ameliorare a vieții urbane a locuitorilor săi.

Ideea că omul ar fi stăpân al naturii este cu tot mai vizibil înlocuită cu cea de participant într-un mediu complex și care trebuie tratat cu prudență. Degradarea mediului – preocupare din ce în ce mai insistentă a cercurilor academice și de cercetare – a început să îmbrace forma unor interogații pe care le putem întâlni chiar și la oameni obișnuiți.

Poluarea este rezultatul oricărei modificări a mediului ambiant, care determină un dezechilibru ecologic natural.

Orice adaos de substanță sau forme de energie (căldură, sunet) pe care mediul nu le mai poate dispersa, descompune sau recicla, conduc la apariția poluării.

Poluarea a constituit o problemă pentru populația orașelor încă din antichitate. Astăzi datorită tehnologiei avansate, poluarea este o problemă universală, ea afectând toate geosferele.

Poluarea aerului reprezintă contaminarea atmosferei cu reziduri gazoase, lichide sau solide.

Dezvoltarea economică a Mun. Craiova din ultimele decenii, îndeosebi a industriei, extinderea căilor de transport, creșterea numerică a populației, dezvoltarea parcurilor auto, etc. au atras după sine și creșterea poluării atmosferei prin numărul ridicat de surse și prin varietatea mare a noxelor eliminate.

Sursele de poluare

Cea mai mare sursă de poluare a aerului din Municipiul Craiova este industria, localizată în :

1. zona industrială de N-V. Este un „punct fierbinte” al municipiului; aici se produc îngrășăminte chimice pe bază de azotat (azotat, uree), produse organice (metanol, acetat de vinil monomer și polimer), produse anorganice (amoniac, acid azotic);

zona este reprezentată de : SNP PETROM – Combinatul DOLJCHIM Craiova. Producția de energie electrică și termică pe bază de cărbune fosil (lignit inferior) este reprezentată de TERMOELECTRICA București – FE Craiova.

1. zona industrială de Nord, reprezentată de TERMOELECTRICA București – UE Craiova II și unde se produce energie electrică și termică pe bază de păcură, CLU și cărbune (lignit);

3. platforma industrială de Vest a municipiului, unde se obțin produse agroalimentare (bere – SC BERE SA), elemente prefabricate (SC ELPRECO SA) și unde se găsesc amplasate șantiere de construcții;

4. platforma industrială Podari, este un alt „punct fierbinte” reprezentat de producția agroalimentară, zahăr, ulei, băuturi alcoolice prin firmele SC OLPO SA, SC ZAHĂRUL, WIMAR SA;

5. platformele de prelucrare a țițeiului Brădești și Ghercești (SPP Craiova).

O altă sursă de poluare a municipiului o reprezintă traficul rutier și feroviar. D.E.70 și relația CFR Craiova – Timișoara sunt surse poluante, la care se adaugă Depoul CFR și Regionala CFR Craiova.

Încălzirea locuințelor din cartierele periferice și din zona periurbană a municipiului cu combustibili solizi (lemn, cărbune), constituie sursa „locală” de poluare a atmosferei.

Pe lângă aceste surse antropice, atmosfera mai poate fi impurificată și de unele fenomene naturale.

Noxe care poluează atmosfera Municipiului Craiova

Prezența unor substanțe chimice în atmosferă peste anumite valori, accentuează fenomenul „efect de seră”. Principalii compuși chimici care determină efectul de seră sunt dioxidul de carbon (CO₂), metanul (CH₄), oxidul azot (N₂O) și altele. Valorile înregistrate, în anul 2003, sunt : CO₂ = 9.903.451 t / an; CH₄ = 5.216.918 t / an; N₂O = 3.053 t / an și NO_x = 27.110 t / an. Aceste calcule s-au efectuat prin utilizarea programului CORINAIRE-95 pentru factorii de emisii și CORINVENT (ICIM 2004), de către Agenția de Protecție a Mediului (APM) Craiova .

Pătura de ozon (O₃) este cea care împiedică pătrunderea radiațiilor ultraviolete (UVI = 10 – 400 nm) din radiația solară, protejând mediul de viață de la nivelul troposferei. Când cantitatea de radiații UV care pătrunde până la nivelul solului reprezintă 1% din radiația UV, spunem că este o atmosferă nepoluată și are efect benefic pentru viețuitoare. Dintre compușii chimici care pot distruge moleculele de ozon (și stratul de ozon) sunt mai cunoscuți clorofluorocarburile (CFC), clorofluorocarbonații halogenați (HCFC).

Când, datorită unor compuși alogeni prezenți în atmosferă, se modifică pH-ul aerului, precipitațiilor, spunem că este un proces de „acidifiere”. Principalele substanțe acidifiante, monitorizate de APM Craiova, în anul 2003, au fost dioxidul de sulf (SO₂) cu o valoare de 598.180 t / an, dioxidul de azot (NO₂) – 3.053 t / an și amoniacul (NH₃) cu o valoare de 4.162 t / an. În ceea ce privește noxele din

categoria substanțelor acidifiante, în anul 2003 nu s-au înregistrat depășiri ale CMA stabilite prin STAS 12574-87, privind condițiile de calitate a aerului. Iată cum stau valorile medii anuale ale principalilor indicatori de calitate ai aerului:

Microg / m.c.	M.2003 Zona centrală	M.2003 Platforma Ișalnița
NH3	14.02	21.70
NO2	74.06	74.23
S2	17.01	20.12

Se observă valorile mai mari în „punctul fierbinte” Ișalnița. Comparativ cu anul 2002, în anul 2003 s-a constatat o îmbunătățire a calității aerului din punct de vedere al conținutului de noxe gazoase cu efect acidifiant, datorită faptului că aceste obiective economice au executat măsurile stabilite prin programe de conformare.

Compușii de plumb, de tipul tetraetilului de plumb, s-au folosit la etilarea bazinelor pentru consumul auto. Emisiile de plumb rezultate în urma consumului auto au fost în anul 2003 de 9.371 t / an, iar compușii organici volatili (COV) emiși în aer, au fost de 524.898t / an.

Valorile obținute din determinările în intersecțiile rutiere intens circulate, în perioade foarte călduroase, la ozonul troposferic, s-au situat sub pragul concentrației maxime admise (100 microg / m.c.) și au avut în anul 2003, o valoare medie de 20.5 mg / m.c.

Datorită antrenării de către curenții de aer predominanți din direcția E – V și SV – NE a pulberilor în suspensie (PM 10 și PM 25) și a celor sedimentabile, dar și a distrugerii perdelelor forestiere de protecție – în perioadele de primăvară secetoasă (martie – mai) – au produs disconfort și pentru locuitorii Municipiului Craiova.

Distanța mică până la haldele de zgură și cenușă a centralelor termoelectrice Ișalnița și Șimnic, precum și a insuficientelor măsuri de fixare a cenușii, se produc antrenări eoliene care afectează zona periurbană a municipiului. Valorile au fost de până la 2,763 mg / m.c. (pulberi în suspensie) și 19,84 g / m²/ lună (pulberi sedimentabile).

În ceea ce privește indicatorul NOx , în perioada 1995 – 2003 au existat situații când valorile au depășit CMA stabilite prin STAS 12574-87. În anul 1997, frecvența depășirilor a fost de 4,3%; în 1998 – 2,76%; 1999 – 4,54%; în 2000 – 3,02%; în anul 2002 au fost depășiri doar în ceea ce privește pulberile; în anul 2003 nu au fost depășiri.

Deșeurile poluează atmosfera municipiului prin : antrenarea de zgură și cenușă rezultate de la termocentrale; antrenarea de către curenții de aer a deșeurilor ușoare și a particulelor de praf produse în timpul operațiilor de descărcare, nivelare

și compactare; emisia în atmosferă a gazului de fermentare rezultat din procesul de descompunere a deșeurilor. Numai depozitul de la Mofleni, neamenajat, are o suprafață de peste 36 ha. și o capacitate de 3 milioane m³, iar gradul de ocupare este de aprox. 90%.

Factorii climatici care favorizează poluarea atmosferei

Persistența poluanților în atmosferă, precum și autoepurarea ei depind, atât de condițiile geomorfologice, cât și de cele climatice. Acestea din urmă sunt :

- inversiunile de temperatură. Intervalul cel mai favorabil de dezvoltare a acestor fenomene este octombrie – aprilie. Durata poate varia de la o oră până la câteva zile, iar pe verticală, inversiunile de temperatură pot avea grosimi variabile de câteva sute de metri. Acestea ocolesc arealul Mun. Craiova.

- direcția și viteza vântului. Vântul, prin cei doi parametri ai săi, direcție și viteză contribuie la antrenarea și împrăștierea impurităților la mari distanțe de sursele de emisie, iar prin calm, la staționarea acestora (în municipiul nostru calmul atmosferic are o pondere de aprox. 80%). Influența sa variază în funcție de condițiile de timp, de relief și de existența surselor de poluare. Pe direcțiile dominante, vântul contribuie pe de o parte, la dispersia noxelor, iar pe de alta, la impurificarea aerului localităților din direcția contrară. La rândul său, viteza vântului poate influența regimul poluării. Astfel, în evoluția diurnă a acestuia are loc o intensificare la amiază (până și peste 3 m/s), ceea ce duce la dispersia poluanților, pe o arie mare. Maximul diurn este accentuat în intervalul martie – iunie, iar minimumul – vara. Faptul că Mun. Craiova este așezat între cele două platforme industriale (Ișalnița și Șimnic) dar pe direcția curenților predominanți SV – NE, pulberile sedimentare au înregistrat valori mari în zona Ișalnița, Cartierul Craiovița Nouă, Șimnic de până la 35 g / m² / lună. Haldele de cenușă (cu o suprafață totală de peste 300 ha.) afectează și mari suprafețe agricole din zona periurbană, respectiv peste 7000 ha, în majoritate culturi de cereale și legume și ale căror produse se regăsesc pe piața craioveană.

- umezeala aerului. Gradul de umezeală a aerului influențează, de asemenea, evoluția proceselor de poluare. Umezeala mare împiedică dispersia noxelor. Poziția geografică a municipiului nostru reclamă un grad de pericolitate mai mic datorită condițiilor de difuziune (curenți de convecție termică și dinamică dezvoltați, umiditatea aerului scăzută).

Măsurile luate, în scopul ameliorării calității atmosferei, de APM Dolj, au urmărit :

- promovarea în activitatea agenților economici a unor tehnologii adecvate pentru reținerea poluanților la sursă;

- gestionarea resursei de aer, în sensul reducerii emisiilor;

- utilizarea combustibililor cu conținut scăzut de steril;

diminuarea antrenărilor de pe depozitele de zgură și cenușă prin finalizarea sistemului de umectare.

Dezbaterea continuă. Dacă, totuși oamenii continuă să determine schimbarea climei și nu fac altceva decât să vorbească, zicala că toți vorbesc despre vreme, dar nimeni nu face nimic cu privire la ea, va căpăta un aspect sumbru.

Abstract:

The agenda – setting of researchers and politicians contents many problems connected with the interaction between the environment and its inhabitants. This study aims to stress the degree of pollution in Craiova city as a starting point for the improvement of the quality of life.

Bibliografie selectivă :

1. Bogdan, Octavia , *Riscul de mediu și metodologia studierii lui. Puncte de vedere, Riscuri și catastrofe*, II, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2003
2. Ciplea, L, Ciplea, Al , *Poluarea mediului ambiant*, Ed. Tehnică București, 1976
3. Coteț, P, Roșu, Al , *Zona preorășenească a Craiovei, Lucrări de geografie aplicată*, Institutul de Geografie, 1969
4. Ioanice, V , *Orașul și mediul*, Edit. Tehnică, București, 1991
5. Ivanovici, V, Busuioc, A, Diaconu, O , *Vremea încotro ?*, Rev. GEO/ 02, Septembrie 2003
6. Neacșa, O, Frimescu, M , *Climatologie și aerologie*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1981
7. Savin, C , *Clima Olteniei spre aridizare ?*, Rev. Hidrotehnica, nr.7, București, 1995
- x^x x^x , *Protecția mediului în regiunea Oltenia*, Oltenia Environmental Euro INFO Center, Craiova, 2004

